

Sárközi Ferenc

A MÚLTBÓL MERÍTETTEM II.

Opština Mali Idoš
Kishegyes Község
Municipality of Mali Idjos

A kötet megjelenését Kishegyes Község
és a Bácsfeketehelyi Helyi Közösség támogatta

Sárközi Ferenc

A MÚLTBÓL
MERÍTETTEM

II.

Feljegyzések Bácsfeketehegy történetéből

Forum Könyvkiadó

BÁCSFEKETEHEGY TALAJÁNAK GEOLOGIAI ÖSSZETÉTELE

A Kárpát-medencének ezen a területén, ahol élünk, egymillió évvel ezelőtt még a Pannon-tenger beláthatatlan víztömege hullámozott. A tenger eltűnésével olyan mezőségi talaj alakult ki, melynek jó minőségű összetétele miatt, még néhány évtizeddel ezelőtt is, vidékünket, Bácskát Európa éléskamrájának nevezték.

Földtanilag a harmadidőszakban (tercier) alakult ki Közép-Európa jelenlegi domborzata. Az eocén–oligocén korszakra esik az Alpok és a Kárpátok hegláncolatainak kiemelkedése. Ezzel egyidejűleg a jelenlegi Kárpát-medence lesüllyedt, és beáramlott a Földközi-tenger sós vize. A környező hegyek vízgyűjtő területéről származó folyók nagy tömegű édesvizétől a Pannon-tenger sós vize felhígult, és fokozatosan édesvízű tengerré alakult át.

*Az 1972-ben megrendezett néprajzi kiállítás anyagából:
begyűjtött megkövesedett élőlények*

Huszonötmillió évvel ezelőtt, a miocén korszakban tehát sós vizű tenger borította vidékünket. A Földközi-tenger élővilágához hasonló állatok és meleg, szubtrópusi tájakon honos növények, pálmafák és páfrányok övezték a Pannon-tengert. A későbbiek során, a hőmérséklet csökkenése miatt, babérlevelűekre, majd lombhullatókra változott át a növénytakaró. A mediterrán növényzet változását figyelembe véve a miocént alsó és felső szakaszra oszthatjuk.

A miocén réteg Bácsfeketehegy térségében alig 10–20 m vastagságú, mivel az azt megelőző eocén–oligocén időszakban a gránitból képződött alapkőzet nagymértékű kiemelkedése jött létre. A jelenség a kőolajkutatások eredményeiből vált közismert tényné. A pliocén folyamán a Kárpát-medence területét 1000–2000 m vastagságban laza szerkezetű agyagos, homokos, kavicsos réteg töltötte fel. A gránitból képződött alapkőzet kiemelkedése miatt Bácsfeketehegy alatt a kor rétegének vastagsága alig 750 m-t tesz ki.

A beltenger elédésedése a pliocén korszakra esik, amikor a mainál valamivel melegebb szubtrópusi, sőt trópusi éghajlatra jellemző növények éltek. A homokos, agyagos geológiai üledékek folytán a beltenger feltöltődött, és a vízfelesleg a Fekete-tengerbe folyt. A pannóniai emelet keletkezésekor, amely a pliocén felső szakaszának idejére esik, az állati és növényi maradványokból földgáz-, kőolaj-lerakódások, valamint a peremvidéken barnaszéntelepek jöttek létre.

A geológiai földtörténet legvégső szakaszát a negyedidőszak vagy kvarter képezi. Ennek a rétegnek a vastagsága vidékünkön 200 m-nyi. Ezt a 600 000–1 000 000 becsülhető időszakot két periódusra osztjuk: pleisztocén–jégkor (régebben dilluvium), és mintegy huszonötezer évre terjedő holocén–földtörténeti jelenkor (régén allúvium).

A Napban lejátszódó folyamatok miatt a napsugárzás erőssége változott az idők folyamán. Ehhez hozzájárult a Föld pályatengelyének változása, valamint a szárazföldek és tengerek változó energiagazdasága is. Az ilyen jellegű változások földfelszíni lehűléseket, majd felmelegedéseket okoztak. Ebből kifolyólag a jégkorszak három időszakból áll: glaciálisból, interglaciálisból és posztglaciálisból. A glaciális szakaszban a jégtömegek és a gleccserek határa az Északi-sarkvidéktől délebbre húzódott. Olyan területekre terjedt ki, amelyek különben jégmentesek voltak. Az eljegesedéssel szemben, amikor felmelegedés állt elő, és néhány fokkal emelkedett a hőmérséklet, az interglaciális időszak állt be. A pleisztocénben alakult ki a Föld jelenlegi képe. A jégkorszak jellegzetes állatait a mamut, a lemming és a barlangi medve voltak. A pleisztocén végén alakult ki az emberré válás hosszú folyamatának csúcspontjaként a mai ember, a *Homo sapiens* (értelmes ember).

A negyedkorban a hideg, száraz időszakot párás, melegebb időszak váltotta fel. Az egykori Pannon-tenger szintjének csökkenése miatt az óriási víztömegből kiemelkedő és növényzettel benőtt területekre a szél finom szerkezetű, sárga színű üledéket halmozott fel. A talajréteg (löss) sárgaföld néven ismeretes, és képződése még a hidegebb időszakokra esett.

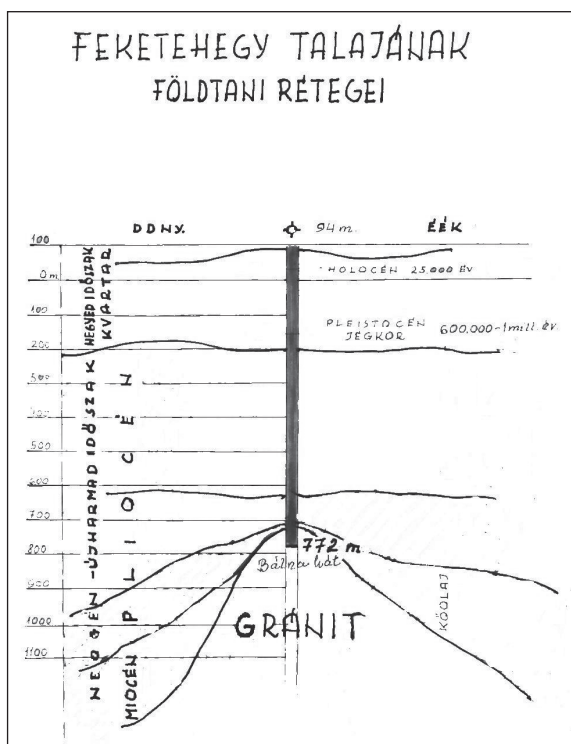
A Föld felszínének legfelső rétegét a holocén lerakódásai képezik. Kezdetét a pleisztocén nagy jégtömegeinek leolvadása jelentette. A 8000–10 000 évre terjedő időszakban alakult ki a jelenlegi növény- és állatvilág. A holocénben jöttek létre az úgynevezett alluviális talajképződmények, amelyek többnyire a folyókban vagy állóvizekben lerakódott, máshonnan odahozott üledékek. Mivel az árterületeket a folyók gyakran árasztották el újabb és újabb hordalékokkal, ezért az alluviális talajra a környezet és az élővilág csak rövid ideig hathatott. A talaj rétegeinek képződése minden árvíz után megszakadt, és újraképződött. A szinteződési különbség nehezen ismerhető fel, vegyi összetétele a vízgyűjtő terület összetételének függvényében alakult ki. Termőképessége pedig főként a talaj fizikai tulajdonságaitól függ. Alluviális talaj csak a Krivaja mentén található, míg a határ legnagyobb részét lösztakaró képezi.

1943-ban Bányai János pálinkafőző heteken keresztül a Feketics és Szikics közötti árokparton ülve, nem sajnálva az időt, fáradhatatlanul meregette a víz felszínén csillogó (olaj)foltokat. Az árokban folydogáló víz a közeli artézi kút vizéből származott. Hiányos geológiai ismeretei ellenére mégis azt szerette volna bebizonyítani, hogy Feketehegy térségében a föld alatt kőolaj van. A vizsgálatáról és szűréseinek eredményéről értesítette a budapesti Földtani Intézetet, remélve azt, hogy a kőolajkutatások megkezdése majd az ő nevéhez fűződik. Az intézet konkrét lépéseket nem tett a vizsgálatok érdekében, s így egy időre feledésbe merült a feketehegyi kőolaj kérdése.

1964. május 14-én az Ujfalunál levő gazdasági udvar ásott kútja tisztításra szorult. Agusztinov József, a szövetkezet munkása biztonsági kötél nélkül ereszkedett le, hogy a felgyülemlett szemetet és hordalékot vödörbe szedje. Amikor a lépcsőzeten már majdnem a víz szintjéig ért, levegőért kapkodva beleesett a vízbe, és megfulladt. A szerencsétlenség okának kutatása során beigazolódott, hogy a kútban földgáz gyülemlett össze, amely a fulladását okozta. Ez a szerencsétlen kimenetelű kúttisztítás adta az ötletet ahhoz, hogy az elkövetkező években az egész határ területén meginduljanak a kutatások a földgáz és a kőolaj után.

1965-ben a feketeci határ geológiai kivizsgálás tárgyát képezte. Hordozható fúrótoronnyal végezték a kutatásokat. Furatokat készítettek, melyekbe robbanószert helyeztek, és a hang visszaverődése alapján megállapították a felszín alatti talaj rétegződését. A neogén alsó határának (bálnahát) meghatározása eredménnyel járt, de ez után a felfedezés után egy évtizednyi szünet állt be a kutatás folyamatában. Eredményeiről néhány újságcikk is beszámolt, melyek szerint a terület kukoricaföldjei alatt kőolaj halmozódott fel.

A talajvizsgálatoknak köszönhetően a későbbiekben is végeztek próbafúrásokat. Az újabb munkálatokra 1977-ben került sor a falutól délkeletre elterülő magaslaton, ahol 772 m-nyi mélységbe fúrtak le, elérve így a neogén alsó határát. A pliocénben képződött kőolaj az alsó vízáteresztő réteg felett összegyűlt talajvíz felszínén helyezkedik el, mivel a víznél kisebb a fajsúlya, és az úgynevezett bálnaháton gyűlik össze. Kitermelésre pedig azok a területek alkalmasak, ahol az anyakőzet kidomborodik.

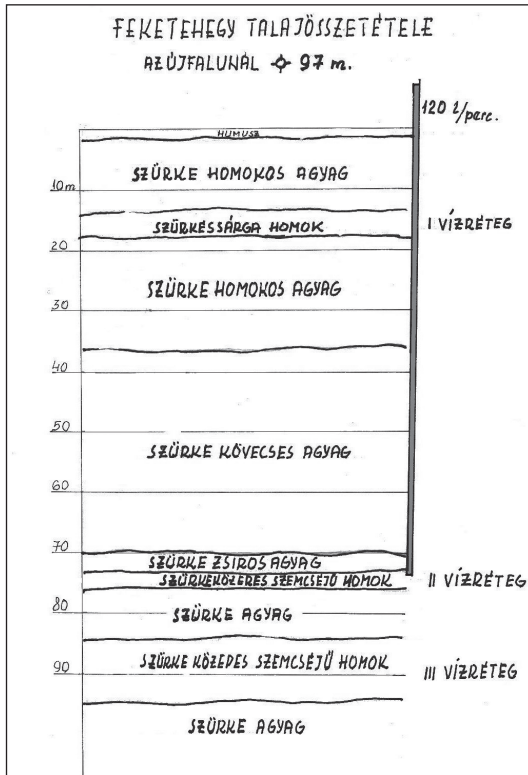

Feketehegy talajának földtani rétegei

IVÓVÍZELLÁTÁS

Az interglaciális időszakban, amikor párás lett, és melegebbre fordult az időjárás, a víz által szállított agyagos szerkezetű talaj jött létre. A sárgaföld, az agyagos és homokos talajrétegek váltakozásai téglagyári leásások és artézi kutak fúrásai során váltak ismeretessé. Az agyagos réteg, nehéz vízáteresztő képességének köszönhetően, vízzáróként funkcionál. Az agyag felett levő homokos réteg megtelik vízzel, amely biztosítja a lakosság vízszükségletét.

A szél által hozott, lösztartalmú mezőségi talajoknál az első vízgyűjtő réteg 15–20 m mélységben van. Az esővíz ilyen mélységig átiszvárogva megtisztul hordalékaitól, s mint mélykúti víz, jó ivóvízként szolgál. A második vízréteg 40–45 m-re van a felszíntől, míg a harmadik 90 m mélységben húzódik. (A magasabban fekvő területeken az artézi kutak vize nortonkutak segítségével hozható felszínre.)

Feketehegy talajösszetétele Újfalunál

A Krivaja menti alluviális talajoknál az első vízréteg néhol a talaj felszínétől alig 1–2 m mélyen található. Az ezeken a helyeken létesített ásott kutakból nem nyerhető jó ivóvíz, mert a víz átszűrődés alkalmával nem tisztul meg a kívánt mértékig, és hiányzik belőle a mészsó és még sok más értékes ásványi só is.

Ivóvízellátás 1938-ban, a Perlaki utcában

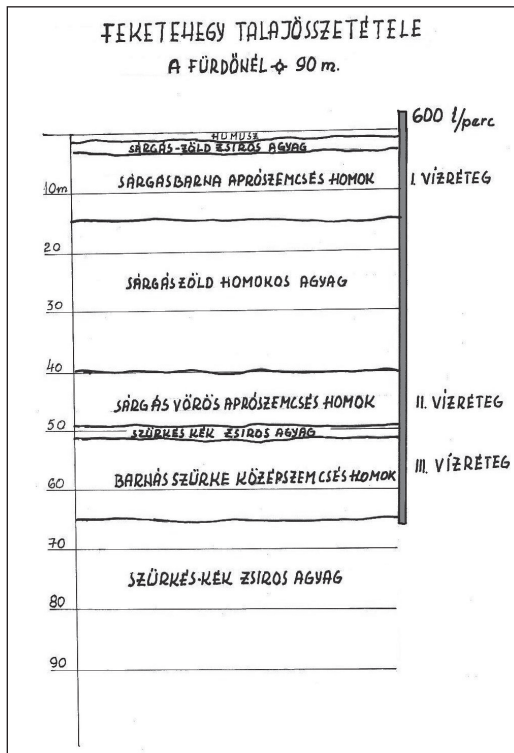
A lakosság jó ivóvízzel való ellátásának céljából a századfordulón artézi kutakat hoztak létre. A Krivaja völgyében a második vízrétegig (48 m) fúrtak le, mivel itt akkora nyomása volt a víznek, hogy a föld felszínéig hatolt.

Csoportkép egy artézi kút fúrásakor

Az első artézi kutat az egykori községháza előtt fúrták 1912-ben. A bővizű kutat fából készült házikóval fedték le, hogy megvédjék a szennyeződésektől. A Petőfi és a Széchenyi utca sarkán is ebben az évben készült el az artézi kút, ahonnan a fölösleges vizet a talaj felszíne alatt elhelyezett csatornával vezették el a Baráig.

1966-ban időszerűvé vált a központi vízvezeték kiépítése. A víz megfelelő nyomásának biztosítása végett az akkori vezetőség a két lehetséges megoldás (hidroforos vagy víztornyos) közül a hidroforos mellett döntött. A szükséges vízmennyiséget a harmadik vízát eresztő rétegből nyerték, amely mintegy 12–15 m-es vastagságot tesz ki.

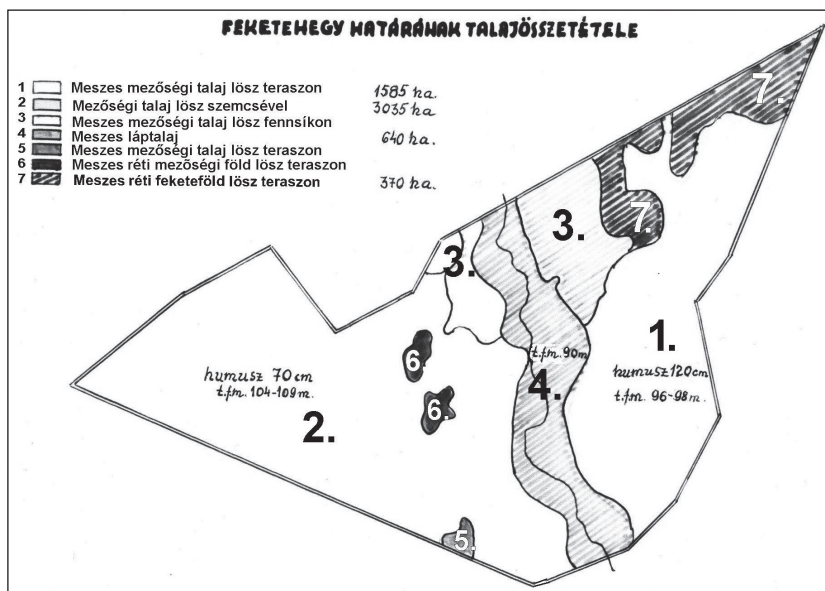

Feketehegy talajösszetétele a fürdőnél

TALAJTÍPUSOK

A lösztakaró (sárgaföld) 10–13 m vastagságú, amely, ha elegendő állati és növényi maradványt (humuszt) tartalmaz, jó termőképességű mezőségi (csernozjom) talajt alkot, és könnyen művelhető. A felszínen sötétebb, a mélység felé haladva pedig halványodó színezetű humuszos réteg képezi. A Krivajától nyugatra eső 3035 ha-nyi határrész mezőségi talaj. Apró agyagkövecssége miatt könnyen művelhető, és 70 cm vastagságú humusztarétege miatt jó termőerejű. A keleti határrészt (lőszteraszt) meszes mezőségi talaj alkotja. Fizikai értelemben kötöttebbnek számít, s ezért megművelése nehezebb, viszont a humusz vastagsága itt 120 cm. A falutól jobbra és balra elterülő meszes mezőségi talajon főként szőlőt termesztettek. A határ északkeleti részén elterülő 370 ha meszes réti föld.

Alluviális talaj csak a Krivaja mentén található, ahol a házak alapzatának készítése során nemegyszer 2–5 m mélységből tőzegmaradványok kerültek felszínre. A patak menti láptalaj mezőgazdasági szempontból a legértéktelebnek számított, mivel a tavaszi áradások alkalmával mocsaras térséggé változott, s így ez 640 ha-nyi termékeny földet eredményezett.

Feketehegy határának talajösszetétele

DOMBORZAT ÉS VÍZRAJZ

A falut és a határt észak–dél irányban két részre osztja a Krivaja (más néven Bara, Bara-patak, Krivaj, Bács-ér). A patak fő forrása a szabadkai határban, Pavlovacnál van, és a Telecskai-dombokba vajt völgyön át, Szenttamást megkerülve Turiánál ömlik a Duna–Tisza-csatornába. A talajvíz levezetése céljából medrét mesterséges csatornával hosszabbították meg Kunbajáig, teljes hossza így eléri a 121 km-t, 120 m-es tengerszint feletti magasságról indul útjára, és a csatornát 79 m tengerszint feletti magasságon éri el. A patak lejtése így csupán 23 cm/km. Bácsfeketehegy határába érve 90 m-es, míg elhagyva csupán 88 m-es tengerszint feletti magasságot ér el. A határon áthaladva esése 50 cm/km, ami a szenttamási határban csökken. Függetlenül a századfordulón végzett patakszabályozási munkálatoktól, mégis mocsaras, nádasokkal benőtt területen áthaladva éri el a csatornát.

Vízmenyisége általában 3–4 m³/s, amely évszakonként és az idő múlásával sokat változik. Archeológiai leletek azt bizonyítják, hogy az i. sz. első évezredében a Krivaja medre teljesen száraz völgynek számított. Dák és avar kori leletek, sírok és halottak mellé helyezett urnák kerültek elő a legmélyebb fekvésű völgyekből is. Semmi esetre sem feltételezhető, hogy mocsarakba temették volna halottaikat. Az ezredfordulón, a honfoglalás után, megváltoztak az időjárási viszonyok. Csapadékosabb idők következtek, s a lakosok kénytelenek voltak településeiknek új helyet választani. A pataktól távolabbi, jobb oldali dombokra húzódtak. A jelenlegi falutól délre, a völgy felett épültek ki az Árpád-kori települések: Feketeegyháza, Vélityen egy helység és Sovrony.

A középkori térképeken a Krivaja-patak fel van tüntetve, sőt a jelenlegi négy mellékágán kívül még több forrása is volt. Az 1771-ből származó adatok szerint már csak Feketicrsől indul útjára. Forrása a jelenlegi település mellé, a jobb oldali dombok peremére esett. Az északabban fekvő Szegegyháza, Kishegyes és Nagyhegyes övezetében a völgy patak nélküli területként szerepel. A Kunhegyesről érkezett küldöttségi tagok először Vélityet jelölték ki a letelepedés helyéül. Eredeti szándékuktól azonban el kellett tekinteniük, mert a magas fekvésű területen az alacsony vízállás miatt nem tudtak kutakat ásni. Az igen száraz időszaknak köszönhetően a jelenlegi területet jelölték településük helyeként. Fenntartásokkal ugyan, de elfogdták az új tervet. Feltételezték, hogy Szekics puszta is betelepül egyszer, s attól féltek, hogy a két település közelsége állandó perpatvar okozója lesz.

Feketehegy betelepítését követő években a patak vize felduzzadt, és mocsaras területek jöttek létre, amelyekben még halászni is lehetett. Sodrásának köszönhetően a bal oldali domboldal alá húzódott, s így a település megmenekült az elmocsarasodástól. Bő vízhozama 1820-ban lehetővé tette még azt is, hogy vízimalmot üzemeltessenek rajta. Az ezt követő években a víz mennyisége mindinkább szaporodott. Sokszor, a tavaszi áradások és esőzések alkalmával, a kiöntés veszélyeztette a települést.

A XIX. század derekán azonban már csak helyenként csordogált a víz a völgyes részekben, s nyár folyamán teljesen kiszáradt a patak. A hagyomány szerint Kónya Jábos feketehegyi betyár itatókútja a Bara-patak medrében volt kiásva.

A Bara-patak a tavaszi áradások után

A XIX. század közepétől a patak vize újra szaporodni kezdett, és hamarosan akadályt jelentett a közlekedésben. A kritikus időszakban, a mocsár és víz miatt, meg sem lehetett közelíteni a települést. A gázlók egyedüli útmutatójaként már csak a vízből kilátszó fűzfák szolgáltak. Hiába építettek hidakat, azok a tavaszi áradások idején nem voltak használhatók.

Árvíz Bácsfeketehegyén

A helyzet rendezését az 1880-ban megkezdett mederszabályozás jelentette. Mivel az északabbra fekvő településeken is hasonló nehézségekkel küzdöttek, 1896-ban megalakult a Bács-ér Vízi Társulat. Azzal a céllal jött létre, hogy az érintett települések anyagi hozzájárulásával megfelelő mélységű medret készítsenek. A társulat megbízásából

Papper Farkas okleveles mérnök térképezte fel a patak mentét. Az el-mocsarasodott völgyből 3 ölnyi/5,48 m szélességű meder kiásásával tervezte a vízlevezetést. A tényleges munkálatok 1898-ban indultak meg, amikor a kubikosok ásóval, lapáttal és talicskával végezték a le-csapolást. A patak medre Pacsértól egészen Szenttamásig elkészült. A Bácsfeketehegy határában végzett munkálatok költsége összesen 1123 forint 42 koronát tett ki. Az előljárással nehezen tudta előteremteni a pénzt. A Bács-ér Vízi Társulatnak csak árveréssel való fenyegetés által sikerült behajtania a munkálatok bérét.

Égész hosszában szabványos mélységűre méretezték az újonnan ásott folyómedret, de nem vették figyelembe azt, hogy Feketehegyet elhagyva a Bara esése csak feleakkora, mint a Telecskai-dombok öve-zetében. Az elkövetkező években, az áradások és nagyobb esőzések alkalmával, megint csak kilépett a patak a medréből, és ismét hatalmas kiterjedésű árterületek keletkeztek a határban. A nádasokban vízimada-
rak tanyáztak, így a lakosok nyaranta rengeteg szárcsatojást gyűjthet-tek össze. A halak ívása idején pedig szigonnyal, vagy nagy kosarakat borítgatva, a halak sokaságát foghatták ki a sekély vizű árterületen.

1908-ban Feketehegytől Szenttamásig újból mélyítették a patak medrét, s így az elkövetkező évtizedekben már csak nagyon ritkán történt meg, esetleg nyári záporok után, hogy a meder befogadóképességét meghaladta volna a víz szintje. Az idők folyamán a patak eliszaposodott, és 1957-ben újbóli munkálatokra volt szükség. A tisztítást baggerek se-gítségével végezték, és egyúttal a meder kibővítését is elvégezték. Ek-
kor véglegesen megszűntek a patak menti mocsaras területek, s ezzel együtt a neve is megváltozott a köztudatban. Feketehegyen Bara néven volt ismeretes, Bács-érként sohasem említették a helybeliek. Az utóbbi időben a patakot Krivaja elnevezéssel illetik, és már csak az idősebbek beszélnek Bara menti földekről vagy Bara hidakról.

A századfordulón végzett munkálatok eredményeként megszűntek a halászhelyek, ezért a Józsa-féle téglagyárnál levő régi csárda közelé-
ben egy halastó létesült. Ennek köszönhetően minden időben friss halat szolgálhatott fel az odatévedt vendégnek a csárda tulajdonosa, Pál Jó-zsef. Az elmúlt században a helyet csak deszkapallón lehetett megkö-zelíteni, így biztos menedéket jelentett a betyárok számára is. Ha este a kocsmáros felszedte a deszkapallót, a környező mocsarak biztos védel-
met nyújtottak a dorbézolóknak. A falu térségében, a Bara mentén még három kisebb halastó létesült, Papp József (vagy Jani), Fekete István és Gál Mihály kertjében, ahová növendék halakat telepítettek.

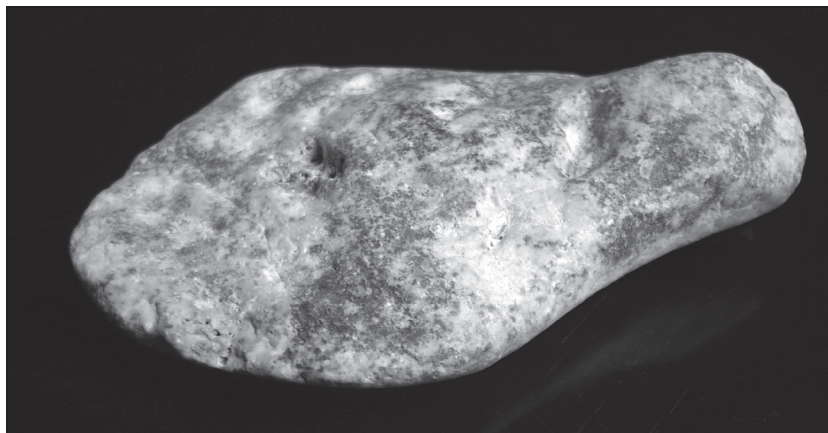
A kanyargó patak a településhez érve szinte hozzálapul a völgy bal oldali dombjának tövéhez, amelynek tengerszint feletti magassága 96 m. A jobb oldali terület, a pataktól enyhe emelkedéssel éri el a 99 m-t. Elődeink 1785-ben ezt a részt találták legalkalmasabbnak a település létrehozására. A patak, amint elhagyja a falut, áttér a jobb oldali dombok tövéhez, s többnyire szorosan a dombok alatt kanyarogva hagyja el a Telecskai-dombok övezetét.

A Bara völgyétől keletre szinte sík teraszon folytatódik a határ 95–102 m tengerszint feletti magasságban. Nyugatra is sík területnek tűnik, holott állandó emelkedésben van a külai határ felé. A legmagasabb pontot, a 109 m-t a vasútállomásnál éri el. A nyugati határrész magasabb fekvésű a keletinél, de az első talajvízréteg közelebb van a felszínhez, és a talaj fizikai összetételének kedvezőbb volta miatt itt vannak a legkönnyebben megművelhető és a legjobb termőerejű földek is.

A csapadékban bővelkedő években (1941–1943) a határ nyugati sarka, ahol viszonylag magas fekvésű földek vannak, elmocsarasodott. A földtulajdonosok hiába várták, hogy kiszáradjanak az esős időben keletkezett tavak. Végül csatornát ástak a külai határtól a Baráig, amelyen elvezették a talajvizet.

A VIDÉK RÖVID TÖRTÉNELMI ÖSSZEFOGLALÁSA – FEKETEHEGY VÉGLEGES BETELEPÍTÉSE

A réz-, a bronz-, majd a vaskorszak beköszöntése rohamos fejlődést idézett elő az ember fejlődésében. Írásos emlékek ebből az időből, amelyek vidékünkre vonatkoznának, természetesen nem maradtak fenn. A terra incognita (a föld akkor még kikutatlan területe) mégsem veszett a feledés homályába. Az ember letelepedésének jeleként, építkezések vagy talajforgatások alkalmával, feltűntek az egykori lakók használati tárgyai.

Csiszolt kőkés

A Bara árterületén, vagy közvetlenül a patak mentén futó Telecskai-dombok peremén, ha mélyebbre ás az ember, mindenhol az előző korok használati tárgyai kerülnek elő. Ezek főleg a nomád állattenyésztéssel foglalkozó, népvándorlás kori lakosok településhelyeinek elhelyezkedéséről tanúskodnak. Kiletükről és életformájukról temetőik és templomaik feltárásával nyerhetünk bizonyosságot. A túlvilági életbe vetett hit pogány szertartásához tartozott, hogy az elhunyt mellé cse-

répedényeket, fegyvereket és használati tárgyakat helyeztek el. A sírok leletanyagából következtetni lehet az elhunyt kilétére, arra, hogy melyik népcsoporthoz tartozott, és nemzetségen belül milyen rangot képviselt. Amikor még nagyobb mértékű volt a sárgaföld kitermelése, igen gyakran avar vagy szarmata korból származó edények kerültek elő a Bara-patak jobb és bal oldalán emelkedő dombokból. A patak melléke kedvelt lakóhely volt a régi időkben. A jelenlegi település helyén végzett munkálatok során főként szarmatákra jellemző archeológiai leletekre bukkantak, ami azt bizonyíthatja, hogy 1785-ben Feketehegy szarmata település helyére épült.

A községi téglagyárnál, a sárgaföld kitermelése alkalmával, gazdag archeológiai kincsek kerültek felszínre. Bakai Károly értesítésére egy budapesti régészeti csoport érkezett a helyszínre, és feltárta az egyik legjelentősebb leletet, egy lovas sírját. Másol, a határ déli szélén, az egykori szövetkezet tyúkfarmjának építésekor, avar korra jellemző tárgyakat ástak ki az alapot ásó munkások. A verbászi kövesút építésekor előkerült, dák korból való, kézzel formált cserépedények pedig arról tanúskodnak, hogy vidékünk a honfoglalás előtt, évszázadokon keresztül lakott terület volt.

Az 1950-es években, gyümölcsösök létesítése során, szinte minden kiásott gödörből avar kori sírok, a szőlőtelepek talajforgatásakor pedig lovas sírok, honfoglalás kori edények, gyönyörű gyöngyfűzők kerültek elő. Sajnos, az emberi gondatlanság folytán gyermekek játékszerévé vált, vagy egyszerűen veszendőbe ment az értékes archeológiai leletek egy része. Ha valaha is gondolt volna valaki arra, hogy kimúlnak azok a névnapok, disznótorok, melyeken hajnalokig meséltek a kunhalmok rejtett kincseiről, boszorkányokról, az egykori török templomról, és összegyűjtötte volna a veszendőbe menő, haszontalanoknak vélt ócska edényeket, gyöngyöket, római sírok maradványait, római pénzeket, török pisztolyokat, akkor most gazdag gyűjteménnyel rendelkeznenk falunk múltjáról!

Bronzkori edénytöredékek (urna)

Dák kori edény

A rómaiak birodalmuk határait úgy próbálták megvédeni a barbár betörésektől, hogy szövetséges népeket telepítettek a peremvidékre. Így kerültek a jazigok (a szarmaták egyik törzse) a Duna–Tisza közbe. A keskeny sávban letelepülő szarmata törzs ütközőállamot képezett az erős dák és a római birodalom között.

A Józsa-féle téglagyárnál dolgozó Barna Jani bácsi meséje szerint, még három-négy évtizeddel ezelőtt is, akik a sárgaföld fejtését végezték, szinte nap mint nap sírokra bukkantak a Bara melletti meredek partoldalban. Az edényeket leginkább félrehajtva összetörték, a gyöngykalárisokat pedig hazavitték a gyerekeknek játszani. A feltárt avar és szarmata sírok tanúskodnak a valamikori lakosság összetételéről.

Kutatóárok a Józsa-téglagyárnál

1973-ban annak reményében, hogy a Józsa-féle téglagyárnál szarmata korra jellemző sír tárult fel, ásatásokat végeztek. Az ekkor előkerülő csontváz mellett egy római pénzérmét és egy szép formájú szarmata kori tálat is találtak. A pénz és a tál római eredete azt bizonyítja, hogy béke idején a jazigok élénk kereskedelmet folytattak a határ menti őrhelyek közelében letelepedett kereskedőkkel.

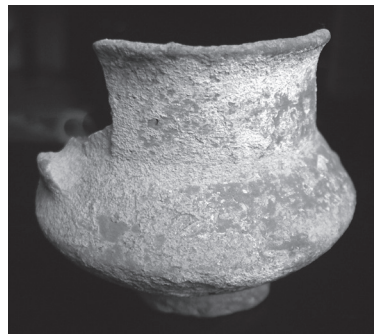
Az Ázsiából induló népek terjeszkedése miatt az egyes törzsek is ingázní és vándorolni kényszerültek. A hatalmas emberáradat jelenségét a történészek népvándorlásként emlegetik.

Az avarok fejlődéséről a történelem igen keveset tud, hagyatékuk azonban bőséges a Kárpát-medencében. A Bara-patak vonalát követő dombok lankáin szinte mindenhol sírjaik nyomaira bukkantak. A nem-törődömség és a kellő érdeklődés hiánya miatt ezek a leletek főként

A Józsa-téglagyárnál talált római szarmata emlék

elbeszélésekből váltak ismeretessé. A köztudatban elterjedt feltevést, miszerint a patak menté mindig mocsaras, nádas volt, az előkerülő leletek megcáfolták, ugyanis mocsaras területre bizonyosan nem temetkeztek volna az egykori népek. Az egymás mellett elhelyezkedő sírok nagy számából arra következtethetünk, hogy falvakban éltek, amely egyben a földművelés fejlettségére is bizonyítékul szolgál. A temetők elhelyezkedése térben megegyezik a középkori Feketeegyházán és a Vélityen található romtemplom helyével.

A Hős utcában, Erdélyi János kertjében talált edények

Avar hajgyűrűk, orsógomb

Az avarok uralmát a frank hódítók döntötték meg. Nagy Károly, a frankok fejedelme 801–803-ban vezetett hadjárata során birodalmát egészen a Tiszáig kiterjesztette. Szerémséget Frankochorionnak nevezte, s innen származhatott a Furška gora elnevezés. A frankok uralma nem tartott sokáig, mert Nagy Károly uralma után az örgrófságok mind nyugatabbra húzódtak vissza, s így a Kárpát-medence ismét a népvándorlásoknak kedvező területté vált.

A honfoglalás előtti magyarságról a nyugati történetírók, mint a legvadabb és legkegyetlenebb népről emlékeztek meg, akikből minden emberi érzés kihalt. Az augsburgi csatavesztés jelezte a magyarságnak, hogy változtatniuk kell életformájukon, és döntenet az ország sorsa felett. Két lehetőség között választhattak: folytatják a kalandozásokat, és akkor a törzsszövetség sorsa előbb-utóbb a kiűzetés lesz, vagy megszervezik a magyar államot, és felveszik a Nyugat által támogatott kereszténységet. A haladást és a további létezést csakis a második lehetőség biztosíthatta számukra. A magyarság kénytelen volt beilleszkedni Európa közös társadalmi rendjébe. Amikor 997-ben Géza fejedelem meghalt, az egykor Etelközben vérszerződéssel megerősített, Árpád-házi örökösödési jog értelmében a hatalom fiára, Vajkra szállt. Az új uralkodó a kereszténységgel felvette az István nevet is. Hatalmon maradását csakis a nyugati államforma átvételével remélhette. A politikai kötelek erősítése céljából István a bajor herceg lányát, Gizellát vette el feleségül, aki által sok külföldi lovas és hittérítő érkezett az országba.

FEKETEEGYHÁZA

A honfoglalást követő időkben vidékünk sűrűn lakott terület volt. A Közép-Bácskán átszelő Krivaja mentén mintegy 20 km-es szakaszon egymást követték a települések, a közöttük lévő távolság pedig alig haladta meg a 2-3 km-t. Északnyugaton helyezkedett el Nagyhegyes, majd azt Kishegyes, Szegegyháza, Feketeegyháza, Vizesturul és végül Sovrony követte. Szent István rendelete szerint minden tíz falura legalább egy templomot kellett építeni. Mivel Nagyhegyes, Feketeegyháza, Szegegyháza, valamint Vizesturul is emelt templomot, arra következtethetünk, hogy e települések jelentős szerepet töltöttek be az akkori magyarság életében.

A török hódoltságot követően, 1785-ben a vidék újratelepült. A jelenlegi falutól délre eső dombtetőn egy romos állapotban levő török templomot találtak, amely a lakatlan pusztaság egyedüli jele volt arról, hogy itt egykor emberi település létezett. Idővel, sajnos, a templom tégláit elhordták, és disznóólak, tyúkólak építőanyagául használták fel.

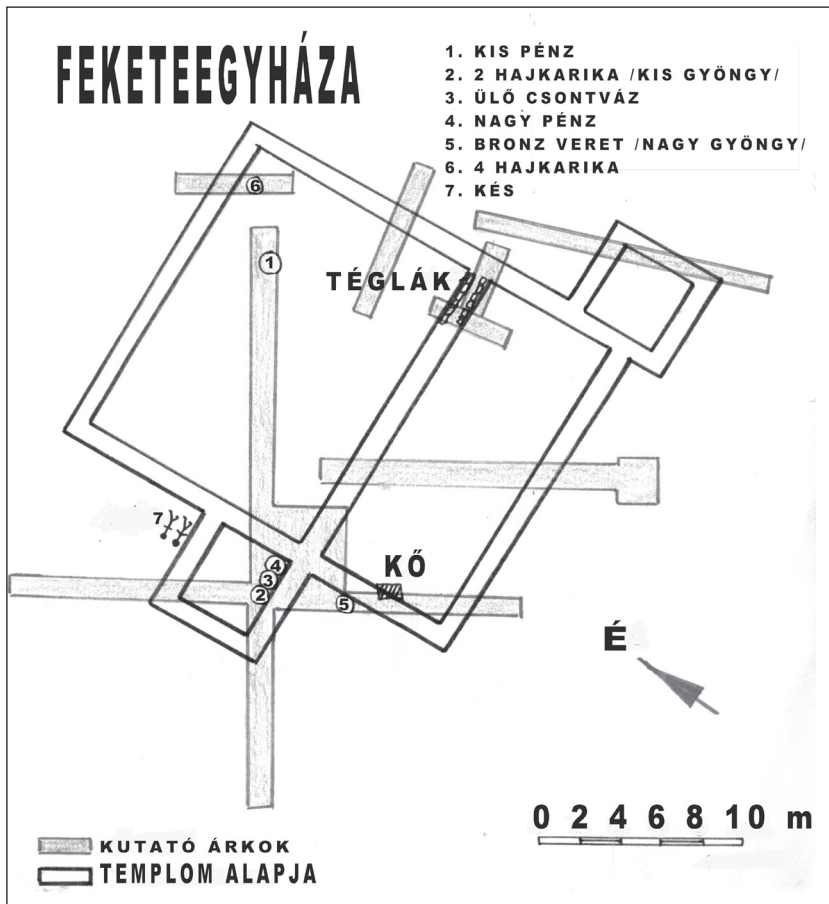
Amikor a kunhegyesi telepések megérkeztek, a domb oldalán egy lelógó, vastag láncot láttak meg. Mi sem természetesebb, azt hitték, hogy az a kincseskamrához vezető irányt mutatja. Ásni kezdtek a lánc mentén, de a meredek partoldal mindig leomlott. Elhatározták, hogy lovakkal húzzák meg, hátha akkor kiugrik a kincsesláda. Előbb négy lóval próbálkoztak, majd nyolcat fogtak be, amelyek nekirugaszkodva elszakították a rozsdás láncot. A láda tehát nem került elő, így csak az öreg Maxi (Szi-tás László) mondája őrizte meg a kincskeresés emlékét. Ásatáskor egy látogató érkezett, aki elmesélte a történetet és annak vélt előzményeit: Maxi szerint a régi időkben a Finta-domb helyén egy nagy fejedelem halt meg, akit itt el is temettek. A sírja fölé rengeteg földet hordtak, s így létrejött a Finta-hegy. A fejedelem mellé, régi szokásokhoz híven, rengeteg kincset helyeztek, s a sírkamrától egy vastag vasláncot vezettek a halom pereméig. Az idők folyamán a partoldalt a víz elmosta, és így a lánc vége kikerült a szabadba. A domb bizonyítottan egy természetes löszhordalék, a monda tehát minden alapot nélkülöz.

1948-ban az egész dombtetőt rigolózták, és meggyfacsemetékkel ültették be. Ezt követően már csak sejteni lehetett, hogy e tájon valamilyen kőből (tégglából) emelt építmény állt. A múltó idő örökre eltemette a török hódoltság előtti emléket. Bányai Gyula tanító elbeszélése szerint, az egykori török templom környékén végzett szőlőtelepítési munkálatok alkalmával rengeteg cserépedény, gyöngyfűzér és lovas sír került elő.

1972-ben Szekeres László szabadkai régész felügyelete alatt amatőr ásásokat végeztünk az akkori Simonyi-féle meggyesben, ahol feltártuk az egykori Feketeegyháza romjait. Elődeink a múlt század folyamán még az alapokat is feltúrták, így néhol csak 2 m mélységű kuta-tóárok ásásával tudtuk követni a templom alapjainak elhelyezkedését. Árkunk kezdeti szakaszán sírra jellemző talajszínváltozást észleltünk. A feltárt sír mélysége 180 cm volt, és benne egy 10-12 éves gyermek maradványai. Közvetlenül mellette egy másik csontvázat találtunk. 17-18 éves ifjú lehetett, akinek jobb kezénél egy, a pengéjével a tenyér felé forduló tőr-kés feküdt. A csontvázak tisztításakor kiderült, hogy egy későbbi temetkezés alkalmával a dupla sír közvetlen közelében egy idős személyt is eltemettek, akinek karja benyúlt a két ifjú sírjába. Abban a reményben folytattuk az ásatást, hogy ott sokkal több lelet-anyagot találunk. Hamarosan azonban csalódnunk kellett. A csontváz-hoz tartozó koponya a nyakcsigolyától 25 cm távolságra feküdt, ami arra engedett következtetni, hogy sírablók közvetlenül a temetkezés után feltárták és eltulajdonították a számukra vagyont érő kincseket. Mivel nem bolygatták meg az egész sírgödört, hanem ott ástak le, ahol a legértékesebb tárgyak heverhettek, feltételezhető az is, hogy ezeket a fosztogatásokat éppen a család tagjai végezték el. Hitük szerint ugyanis, amikor a földi halandó eljut a túlvilági életre, földi ereklyéire már nincs szüksége.

Az ásatások eredményei:

1. A templom környékén XI–XVI. századi cseréptöredékek találhatók.
2. Az épület kelet–nyugat irányban épült a XI–XII. században.
3. Az alapokba visszadöngölt földből emberi csontmaradványok kerültek elő.
4. A templom külső méretei 15×18 m, a fal nagyméretű piros téglából épült, melybe pelyva lett égetve, vastagsága pedig 1 m.
5. A templomhoz nyugati irányban egy torony kapcsolódott, melynek belső méretei 4×4 m.
6. A templom egykor megrongálódott, így a tornyot előlről egy-egy támaszfalal erősítették meg.
7. Az első építők a téglákat mészhabarcsba helyezték, az újjáépítés-kor azonban csak sármaltert használtak.

A Feketeegyháza alapjából származó kő

Míg IV. Béla mint második honalapító szerzett dicsőséget, addig népe éppen úgy igába volt hajtva, mint a tatárdúlás előtt. Aki szolga volt, továbbra is mostoha jövőnek nézett elébe. A nép, hogy élelmet biztosítson magának és urainak, hozzáfogott az elgazosodott földek feltöréséhez.

A lerombolt templomokat újra kellett építeni. Feketeegyháza templomát, és vélhetően a többit is, anyagi befektetések nélkül kellett újralakítani. Az egykori téglák maradványait összeszedték, megtisztították, és a korábban használt mészhabarc helyett sárba rakták. Az évtizedek roncsoló hatását nem is állta sokáig, a torony megrogyott, ezért sárba rakott téglákból támasztóoszlopokat készítettek. Feltehetően a valami-

kori szomszédos település és annak temploma hasonló sorsra jutott. Ahol a tatárok elhaladtak, nyomukban nem maradt más, mint a megsemmisülés és a nyomor.

Napjainkban a talaj felszínén semmilyen nyom sem árulkodik arról, hogy valamikor templom létezett a környéken. 1957-ben a gyümölcsösök létesítésekor végzett mély talajmunkálatok következtében, minden olyan jel, amely a régi település létét bizonyítaná, eltűnt.

Bebizonyosodott tehát, hogy ezen a területen egykor honfoglaló ősaink telepedtek le, és idővel templomot is emeltek. E tények döntő bizonyságként szolgálnak az itt élő emberek kilétét, vallását és nemzetiségét illetően.

PINCÉK, PINCÉK, PINCÉK...

Egy legenda szerint Feketeegyházát és a vélti települést egy föld alatti folyosó kötötte össze. A századfordulón Bányai Gyula szállásánál volt is egy lejárát a hosszúra nyúlónak vélt folyosóra, amely alig 500 m-re helyezkedett el a valamikori templomtól. A tulajdonos unokahúga, Bányai Erzsébet elmondása szerint, kislány korukban petróleumlámpával lementek a pincébe, hogy megkeressék annak végét. Amint haladtak előre, a lámpa kialudt, ők pedig ijedten kiszaladtak.

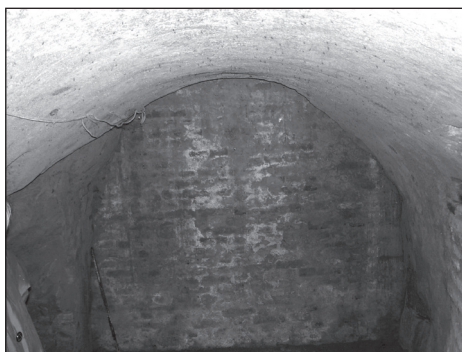
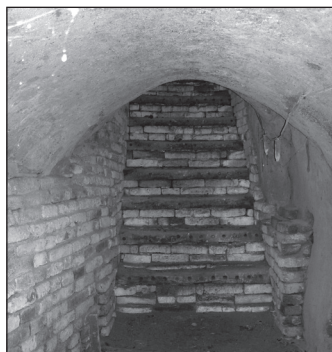
Bányai Gyula a pincével kapcsolatban a következő magyarázatot adta: édesapjának, Bányai Péternek szállása a dombtetőn volt. A domboldalon egy kacirkát építtetett, amely arra szolgált, hogy téli estéken a béresek összegyűlhessenek kártyázni és iszogatni. Bányai Péter éveken át vagy esküdt, vagy a falu bírja volt. A tisztség betöltése megkívánta, hogy nagy háztartást vezessen. A Bányai-szállás alkalmas volt erre. A szolgáltatók jóvoltából bőven akadt étel és ital is a nagy házból. Halvány sejtelmük sem volt arról, hogy az asztal alatt rejtett lejárát van a pincébe. A központi tanyaépület karbantartására azonban nem sok gondot fordítottak. Végül a szállást le is bontották, a föld jó részét pedig eladták. A kacirkát kibővítették, ólakat építettek, és így a hozzá tartozó 5 hold földdel együtt alakult ki a még ma is látható Bányai-szállás. Az asztal alatt lévő pincelejárátot betömték, viszont a századfordulón, a partoldalból továbbra is tölgyfalépcsőkön le lehetett jutni oda. Bányai Gyula, a szállás új tulajdonosa 1919-ben a pincének a megmaradt egy lejárátát is eltömtette, azzal az indokkal, hogy többé nincs rá szükség, hiszen csak répat tartottak benne. Attól is félt, hogy baleset történhet, hiszen egy gyerek, vagy akár egy, a szállásudvaron kóborló malac is beleeshet.

1974-ben a szállást és a hozzá tartozó földet Fekete János vásárolta meg. Az új tulajdonos unokaöccse, Vajda Mihály a szóbeszédből ismerte a Bányai-szállásnál levő pince történetét, amely a hagyomány szerint akkora volt, hogy abban ökrös fogattal is meg lehetett fordulni.

Vajda Mihály szabad kezet kapott a hely felkutatására. Heteken keresztül ásta, lapátolta a földet, mígnem megtalálta. Azt gondolta, hamarosan bejut, ám a föld ülepedésének következtében a pince boltozata teljesen eltűnt. Mikor már kezdte azt hinni, hogy téves helyen kutat, a kiasott földdel a század elejéről származó hulladék tárgyak kerültek elő. Megkísérelte 4 m-es vascsővel átlukasztani a behordott földet, ám ez sem járt sikerrel. Végül is a további ásás veszélyessé vált, s így le kellett mondania a további kutatásról.

Egyetlen dolog azonban érthetetlen maradt számunkra. Vajon ki és mikor hordatott oda annyi földet, hogy egy olyan hatalmas üreg úgy eltömődjön. Lehetséges, hogy Bányai Gyula nem is a középkori folyosó lejárata, hanem egy, a szálláshoz tartozó pincét temettetett be? Erre már soha nem derül fény.

A Bara jobb partjánál, Borbély István házánál, 50 m hosszúságú pince húzódik az utca alatt. Az 1848 előtti időben az urbáriális kötelezettségeknek eleget téve, a jobbágyok ide gyűjtötték össze a szőlődezmából származó mustot. Tekintettel a szőlőterületek nagyságára, bizonyosan állíthatjuk, hogy ilyen nagy urasági pincére sohasem volt szükség.

Borbély István pincéjének lejárata és befalazott vége

Írott emlék nem őrzött meg olyan adatokat, melyek szerint 1785 után a feketehegyi lakosok nagyobb méretű föld alatti pincéket vagy folyosókat ástak volna. Ám a szájhagyományban elterjedt, hogy a kö-

zelben volt egy betyárcsárda. Amikor a betyárok veszélybe kerültek, a csárda pincéjéből eljuthattak az uradalmi pincébe, onnan pedig egy földalatti folyosón, a Bara alatt átjuthattak a betyárvárhoz. A Borbélyék pincéjének átkutatása alkalmával semmilyen nyomot nem találtak ennek igazolására.

1934-ben, egy nyári zápor után, a Saffer János boltos udvarából lezúduló víz, a part alatt lakó Fice Julcsa néni udvarában egy hatalmas üreget mosott ki. Ubornyai József létrán leereszkedett a mélybe, ahol egy földalatti folyosót talált. Ahogy haladt előre, egy rozsdás vasajtó állta útját. A levegőt fojtónak észlelte, ezért egy szál gyufát próbált meggyújtani, de mivel sehogyan sem sikerült, megijedt, és sietve felkapaszkodott a létrán. Azt persze nem tudni, hogy az ijedtség, vagy a szén-dioxid akadályozta meg a gyufa gyulladását. Ezek után a beomlott részt betemették, és csupán Józsi bácsi rímbe foglalt visszaemlékezése maradt meg az utókor számára:

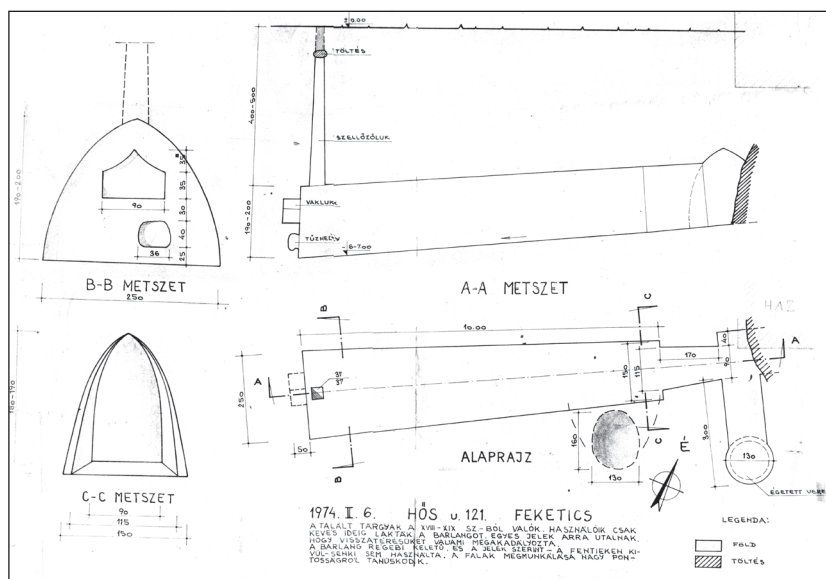
„Jancsi bótos bánatára,
Lenézett a Tisza Julcsa lukára.”

1974 tavaszán tudomást szereztünk arról, hogy a Vajhegyen, a Felső soron (a mai Hős utcában) a kociút beszakadt, és egy barlang körvonalai rajzolódtak ki. Az elázott föld beomlásával egy összkomfortos rejtkehely tárult fel. Az utcabeliek elbeszélése szerint, amikor tragacsot tolnak, a föld döngéséből több helyen arra lehet következtetni, hogy ott üregek, földalatti folyosók vannak. A 40–50 m-re lakó szomszéd, ha az istállóban a lovakat eteti, a belső szobában is hallani lehet, amint az állatok a kukoricacsövet ropogtatják. Ebből szintén a folyosók létrehozását következtették.

A föld beomlása Szűcsék háza előtt történt. Az ötvenes években, amikor a gang helyén fürdőszobát építettek, az alap ásásakor Molnár András kőműves alatt egyszer csak beszakadt a föld, és nyakig süllyedt az üregbe. Akkor nem kutatták a leszakadás okát, hanem az üreg felett téglából egy bolthajtást készítettek. Tovább folytatták az építkezést, abban a téves tudatban, hogy azon a helyen gabonaverem volt a régmúlt időben. A fürdőszoba elkészült. Az évek során a lefolyó szennyvíz olyannyira áztatta a talajt, hogy 1974 tavaszán, a hóolvadást követően leomlott az átázott föld.

Az utca szélességében, 4 m-nyi mélységben 10 m hosszú és 250 cm magas földalatti folyosó (lakóhely) tárult fel, melyről addig senkinek sem volt tudomása. A folyosó fala nagyon szép, egyenletes megmun-

kálással készült, végében olyan vaklyukkal, melynek ívelése éppen fordított volt, mint egyébként pincelyukat készíteni szokás. A vaklyuk alatt egy tűzhelynek szánt üreg volt. A vékony kormozottságból arra lehetett következtetni, hogy azt csak kipróbálták, de nem használták. Keleti irányban a lakótér elkülönülő folyosóban folytatódott (170 cm). A folyosó leágazásában egy gabonaverem is volt, melynek nem volt földfeletti nyílása. A verem tárolásra készült, kiégették, de sohasem töltötték meg. A folyosóban tovább haladni lehetetlen volt, mivel a fürdőszoba építéskor készített bolthajtás megakadályozta azt. A feltárt verem falát vizsgálva, sehol sem találtuk annak nyomát, hol hordhatták ki a földet az építők. A teljes feltárára sem kerülhetett sor, mert a további előrenyomulás veszélyes lett volna számunkra, a bolthajtást megbolygatva pedig veszélyeztettük volna a ház épségét. Igazat adtunk tehát azoknak az utcabelieknek, akik azt sejtették, hogy ez a folyosó csupán egy ága annak a folyosórendszernek, amely a Vajhegy alatt húzódik meg.

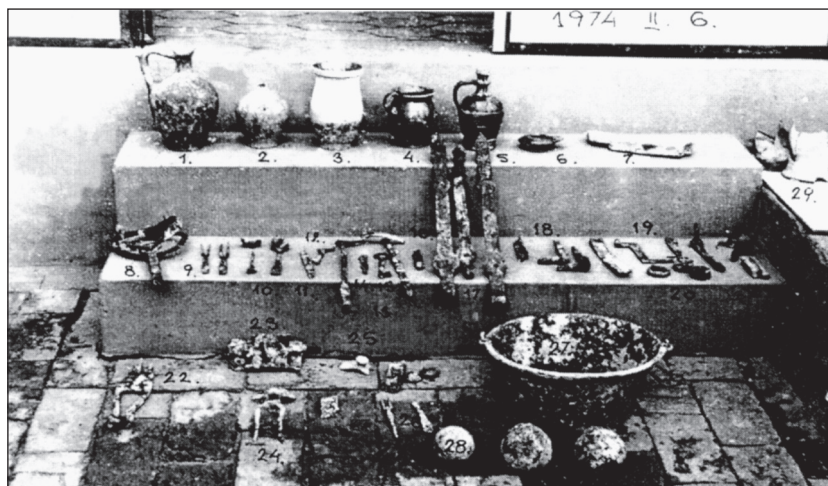

A pince

1787-ben a kimért dинnyeföldeket szőlővel telepítették be. Az ültetvényeket a járásút mentén vert fallal védték az elbarangolt jószágoktól. A falu felé eső szőlőföld határát 2 m mélységű árokkal jelölték meg. Arra a területre csak meghatározott időben, a szőlőkapun keresztül le-

hetett bejutni. A szőlőárkot minden évben kitisztították. A tisztogató-
sok során semmilyen jel sem utalt arra, hogy alatta rejtett földalatti
folyosó, vagy barlangépítmény volna. 1878-ban a tagosítás befejezté-
vel betemették a szőlőárkot, s a rákövetkező évek folyamán felépültek
a Felső sor házai. Ha tudomása lett volna Szűcs Jánosnak arról, hogy
ott földüregek tátongnak, bizonyosan néhány méterrel odébb kezdték
volna el az alapokat ásni.

A barlangban talált leletek alapján az állapítható meg, hogy a múlt
század második felében mégis csak tudott valaki a rejtekhelyről. Az ott
talált tárgyak, kés, kanál, villa, kaszakó stb., mind párosával fordul-
tak elő. Erre az időszakra tehető Balog Miska bácsi betyárkodása is.
A betyárnak feltehetően két társát kellett biztonságos helyre rejtenie a
pandúrok elől. Agyagból, égetett cserépedényből készült zsírméces-
sel (repceolaj) világítottak. Úgy rendezték be a rejtekhelyet, hogy azt
időnként elhagyhatták, de oda ismét visszatérhettek. Nagyobb mennyi-
ségű élelmiszert készítettek be, s hogy azt megvédjék a rágcsálóktól,
a vaklyukban egy összecsapódó patkányfogót helyeztek el, amely a
feltárás alkalmával is felhúzott állapotban volt. A két bujdosó reménye
valószínűleg nem teljesült. A pandúrok elfogták őket, a rejtekhely pe-
dig a feledés homályába merült.

A leletek

A névnapok és a disznótorok vacsoráit követő beszélgetések köz-
ponti témakörét a betyárvilág mondái képezték még néhány évtizeddel
ezelőtt is. A jó vacsora és a bor hatására megeredt az emberek nyelve,

és meséket szöttek a földalatti titkos rejtkehelyek köré. Kónya Jábes és Balog Miska feketehegyi betyárok betyárvára a Bara bal partja felett emelkedő meredek falba volt beásva. A mesékben megnyílt a barlang bejárata, s ősi nagyságában jelent meg a hallgatók képzeletvilágában.

A betyárvár

A szakadék oldalában több kisebb-nagyobb pincebejárat látható napjainkban is. Az egyik nyílásról, ahol a part leszakadt, azt állítják, hogy az volt a betyárvár bejárata. A földalatti folyosó, vagy folyosórendszer oly hosszú volt, hogy a kijárata egészen a Balogh-szállásnál volt. Ha a mesét valóságként fogadnánk el, a barlang akár 3 km hosszúságú is lehetne. A régi időkben úgy tartották: ha Rózsa Sándornak sikerült lehajtani a jószágot Feketehegyig, akkor már biztonságban volt, mert ott elnyelte a föld. Az alföldi betyár megbízottja volt Balog Miska bácsi, akinek a pincéjében néha 50 jószág is arra várt, hogy komája, Kónya Jábes, zöld jegyző kitöltse a passzust azokról. Olyan tökéletes hamisítványokat írt, hogy a jegyző sem tudta megkülönböztetni, melyik az eredeti és melyik a hamis. A betyárvár oly biztos rejtkehelynek számított még a múlt század végén is, hogy amikor Bitlingmayer pénzhamisító gépét el kellett rejtetni, Miska bácsi pincéje azt is eltemette örökre. Manapság már csak egy leszakadt partrész sejteti a betyárvár egykori létezését.

Telt-múlt az idő, a török hódoltság bekövetkezte miatt a lakosok nemzetiségi összetétele megváltozott. A magyar lakosok biztonságosabb északi területekre húzódtak, s helyüket a Balkánról érkező szerb telepések foglalták el. A pravoszláv vallású szerbek a templomot nem használták, így az az enyészet áldozatává vált. Feketeegyháza emlékét a múlt homálya fedte be. A település neve is megváltozott, a sláv „ics-vics” raggal jelölve a Feketics nevet vette fel.

FEKETEEGYHÁZA FÖLDESÚRI BIRTOK

A bácskai jó termőföldekért és kövér legelőkért versengtek a főurak. Függetlenül attól, hogy Magyarország melyik területén voltak hatalmas birtokaik, arra törekedtek, hogy a bácskai földekből is magukénak tudhassanak kisebb-nagyobb területeket. A hatalommegosztás eredményeként a birtokok gyakran cseréltek gazdát, s néha birtokosai nem is tudták, hol, mekkora birtokaik vannak, vagy kinek a tulajdonát képezik. Első írásos emlékünk vidékünkre vonatkozóan, egy zavaros birtoklási viszony peranyaga.

1426-ban Szelecsi Pétert és Mihályt illették meg a bácsmegyei Deveser Turol, Mezőturul, Vizesturul helységek, melyet Réteni György titkon eladott Garai Miklós nádornak. Ugyanebben az évben Zolathi Péter és fia, Mihály azért emeltek panaszt a király előtt, mert birtokaikat, melyeket örökség útján kaptak (Bether, Chykad, Deveser Turol, Mezew Turol) Betheri György eladta Garai Miklós nádornak. A király meghagyta Patóczi Máté országbírónak, hogy indítson vizsgálatot az ügyben. Ebből a zavaros pereskedésből csupán az világos, hogy Garai Miklós nádor kétszer vette meg ugyanazt a birtokot két különböző eladótól.

Két-három emberöltő elteltével, amikor feledésbe merült a tatárdúlás emléke, máris újabb veszedelem fenyegette Európát. Délkeletről, a török uralom terjeszkedésével a balkáni népek és Magyarország újabb veszedelemnek néztek elébe. A királyi házak uralkodó pozícióinak megőrzése érdekében fiaikat, lányukat úgy házasították, hogy a rokoni kapcsolatok támaszként szolgáljanak a további uralkodásban. II. Béla házassága már a török veszedelem elhárításának jegyében kötött. Uroš a szerb uralkodónak a lányát, Ilonát vette feleségül. Ezt követően, természetesen, sokan jöttek át szerb területről, akiknek az uralkodó hercegi címeket és földbirtokokat ajándékozott.

Lazar szerb uralkodó, látva a török előrehaladását, szövetségesek toborzásába fogott, hogy biztosítsa országa biztonságát. 1386-ban elis-

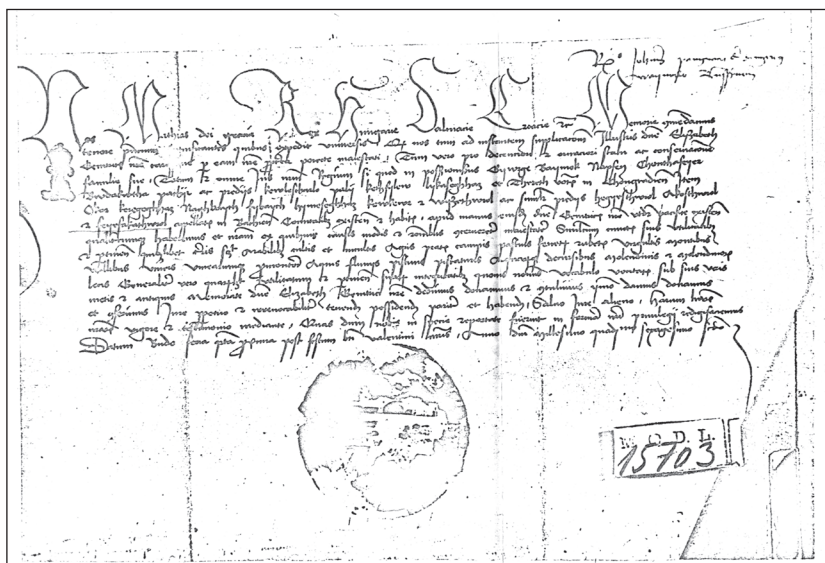
merte Magyarország fennhatóságát, de ez mit sem változtatott a török és szerb erőviszonyokon. Három évvel később az egyesített szerb–bolgár sereg erősítéseként érkező magyar lovagi sereg semmit sem változtatott a rigómezei csata kimenetelén. A csatában elesett az uralkodó és az egyesített szerb–bolgár csapat nagy része, így a török számára szabaddá vált az út a Balkánon. Lazar utóda, Brankovics György despotá (egyeduralkodó) elismerte a törökök fennhatóságát, de ugyanakkor szívesen kötött szerződést Zsigmond magyar királlyal is. Néhány szerb vár átadásának fejében a király birtokokat ajándékozott neki, így hamarosan Magyarország legnagyobb birtokosa lett. Ennek eredményeként Becse és környéke 1412-ben Brankovics György tulajdonai lettek, s ezáltal szabad út nyílt a szerb alattvalók számára is. Amikor a török elérkezettnek látta az időt, hogy teljesen birtokba vegye Szerbiát, végigsarcolva a falvakat és a városokat, a lakosságot menekülésre készítette. A Magyarországra átköltöző szerbeket Zsigmond király Csepel-szigeten és Szentendrén telepítette le.

A havasföldi vajda, Vajk fia, Szibinyanin Jankó, vagy ahogyan a magyarok nevezik a híres törökverő hadvezért, Hunyadi János, Magyarország kormányzója, ha váltakozó szerencsével is, de Szófiáig verte vissza a törököt. Nyugat-Európának nem állt érdekében, hogy teljesen kiűzze őket a Balkánról, így annak feltartóztatása Magyarországra hárult.

Hunyadi János 1456-ban, amikor arról értesült, hogy a török Nándorfehérvárat ostromolja, melyet sógora, Szilágyi Mihály és fia, Hunyadi László védelmezett, felmentő sereg toborzásához fogott. Hű segítőtársa és udvari papja, Kapisztrán János ez alatt az idő alatt a szerb sajkásokat gyűjtötte táborába. A hadvezér egyesített szárazföldi és vízi sereggel Nándorfehérvárhoz sietett. Fényes győzelmet aratott a török hordákon, elodázva ezzel 70 évvel a további előrenyomulást. Hunyadi Jánost Európa megvédőjeként ünnepelték, de már nem hallhatta meg a déli harangszó megkondulását. A törökverő a pestisjárvány áldozataként Nándorfehérvár (Belgrád) falainál halt meg. Kívánsága szerint Gyulafehérváron temették el, melyet a románok Belegrádnak is neveznek. Őt ápolva hű segítőtársa, Kapisztrán János is megbetegedett, de még sikerült eljutnia Újlakig (Ilok), ahol, a monda szerint, addig nem halt meg, amíg nem értesült arról, hogy Hunyadi Mátyást választották meg királynak.

A hadvezér és szerzetes földi maradványaira egyazon sors várt. Amikor a török hadak elfoglalták Ilokot, Kapisztrán János sírját a templom kriptájában feltörték, és elrettentő példaként csontjait a táborba hurcolták, majd egy kútba dobták. Amikor pedig elfoglalták Gyulafehérvárat, akkor a székesegyházba elhelyezett szarkofágból kiszedték Hunyadi földi maradványait, és csontjait szétszórták.

Mátyás idejében a földi paradicsomnak számító Bácskában csak nagyon kiváltságosok nyerhettek birtokokat. Első írott dokumentumunk, melyben Feketehegy neve szerepel, Mátyás adománylevele. A szövegből kitűnik, hogy a király Gywegw, Napfen, Chatafeyer, Bwakwthá és Pachir birtokokat, továbbá Kewlestharlo, Pali, Kethfylew, Lykaseghaz és Thereth prédiúmokat, azonkívül a bács megyei Okor, Kerekegház, Nagybaych, Hymesegház, Kewkewr és Wyzehwrol birtokokat, továbbá Hegyesthwrol, Akashwrol és Feyefakathwrol (valószínű Feketeegyháza) prédiúmokat édesanyjának, Szilágyi Erzsébetnek ajándékozta, fényesebb udvartartása végett. Az adománylevelet 1462. február 17-én adta ki Budán. Az okmány utolsó sorai szerint e tulajdonokat, a bennük levő minden tartozékkal, örök időre édesanyjának adja. A tartozékok fogalmán elsősorban munka és létfenntartási eszközökre kell gondolnunk, hiszen a király aligha adhatott műveletlen, töretlen pusztákat anyjának. Mátyás király folytatta a Hunyadiak célkitűzéseit, a török terjeszkedésének ellensúlyozását. Birtokok ajándékozásával növelni igyekezett a déli vidékek lakosságát. 1496-ban Belmosevity (Belmužević) Milošnak ajándékozta Fehér- és Feketeegyházat, valamint Boziabokor-pusztát. A Balkánon uralkodó szörnyűségek elől menekülő lakosok szívesen telepedtek le olyan területeken, ahol szerb volt a földesúr, abban reménykedve, hogy a török kiűzésével visszatérhetnek otthonaikba.

Mátyás adománylevele

BÁCSKA A TÖRÖK HÓDOLTSÁG ALATT

A török veszedelem nem érte váratlanul a Bácskában lakó népeket. A rigómezei csatától eltelt több mint egy évszázad. A Török Birodalom terjeszkedési politikájának ellensúlyozására hadjáratokat szerveztek. A közvetlen veszedelem kibontakozásakor Tomori Pált bízták meg a déli várak megerősítésével. Az ország azonban, erkölcsi és anyagi züllése miatt, nem támogathatta kellőképpen Tomorit a török feltartóztatásában. Nyugatról a király kevés segítséget kapott, s az a néhány zászlóalj, melyet a pápa küldött, szinte semmit sem jelentett a kereszteshadak megszervezésében.

A falusi lakosság nem maradt tétlen, sajátos módon készült pusztá életének megmentésére. Feketeegyházától délkeletre, a mocsaras pataktól a közeli dombokig, egy földsáncot építettek, melynek maradványai még a századforduló tájékán is jól látszottak.

A Vajhegyen, a Hős utca 121 szám alatt, a feltárt földalatti rejtkehely egy családközösségnek nyújthatott volna biztos menedéket. Szellőzőnyílással és tüzelésre alkalmas üreggel, valamint az összekötő folyosó oldaltermében egy gabonátároló veremmel volt ellátva. Bizonyosra vehető, hogy a helyiséget sohasem használták eredeti céljára. Az építés ideje a török hódoltság előtti időszakra tehető, amikor a lakosság emlékezetében még elevenen élt a tatárdúlás emléke. A török hódoltság alatt és utána nem épülhetett, mivel a lakosság megfogyatkozott, sőt a vidék szinte lakatlanná vált.

Feketeegyházát a török veszedelem délről fenyegette. A sereg nem Devecser Turul, hanem Szegegyháza felől közelgett, és hajtóvadászatot rendezett a lakosság körében. Akiket elfogott, rabszíjra fűzve hurcolta el. Nem a támadásra kész sereg, hanem a rabló, fosztogató török horda megjelenése zavarta meg a lakosokat. Fejvesztve menekültek a vidékről, maguk mögött hagyva a biztonságos óvóhelyet. Kihaszíratlan maradt a templomuk (Feketeegyháza) közelében lévő, hatalmas pince is, amely a szájhagyomány szerint akkora volt, hogy ökrös fogattal is meg lehetett benne fordulni. Egy másik, szinte mérnöki pontossággal épített rejtkehely 1974-ben egy nyári zápor alkalmával szakadt be.

Buda kirablása után, 1526. október 9-én Szulejmán a Duna mentén, Ibrahim nagyvezér pedig a Tisza mentén vonulva Pétervárnál hagyta el Bácska területét, de máris újabb ellenségeskedés zavarta meg a lakosság életét. Csernovics Nenad, Szapolyai János erdélyi fejedelem lovásza 1526 őszen Lippa várából felkerekedve, Brankovics rokonságára hivatkozva Bácskába érkezett, és elfoglalta annak egykori birtokait.

Előbb felvette a despota, majd Černai Jovan (Fekete Iván) név alatt a cári címet. Megszervezte a Dél-Magyarországra menekült szerbek paraszti felkelését. Szapolyai János ezután magához hívatta, és megígértette vele, hogy támogatni fogja a trónutódlás kérdésében.

A bácskai területek és Szabadka ekkor Török Bálint tulajdonát képezték. Ő szintén Szapolyai híve volt. A birtokérdekeltségek következtében azonban átpártolt a Székesfehérváron megkoronázott Ferdinándhoz, s már 1527 elején Szigetváron egybegyűjtött seregével megtámadta Szabadkát. Az első támadás nem járt sikerrel, ugyanis Szapolyai értesítette Černai Jovant. Nemsokára azonban Török Bálint 300 lovasal mégis bevette Szabadkát, s Jovannak Szegedre kellett menekülnie.

A mohácsi vészt követően a Bácskába visszatért magyarok Szapolyai Jánoshoz mentek azzal a panasszal, hogy az ellenségeskedés következtében a visszatérő magyarokat kardélre hányják. Ferdinánd Szapolyaival szemben, egyeduralkodó szeretett volna lenni, ezért követei drága ajándékokkal keresték fel Jovant, s megnyerték annak támogatását. Szapolyai, mivel elveszítette támogatóját, Perényi Pétert sereggel küldte Jovan leverésére. A Maros környékén a szerbek győzedelmeskedtek. Ekkor Perényi helyére Czibak Imre temesi főispánt nevezte ki. Ebben az időben Jovan és Török Bálint, habár egymás ellenségei voltak, mindketten Ferdinándot szolgálták. A közös érdek ellenére Török Bálint azt mondta: „Iván az én kezemtől fog meghalni.” Czibak Imre Szegednél a szőghalmi mezőn 1527. július 15-én szétverte a szerb csapatot, s az ütközetben Jovan cár is halálos sebet kapott. Hívei Tornyosra vitték, ahol hamarosan meghalt. A házigazda értesítette Török Bálintot, aki 300 emberével lejött Tornyosra, levágta a halott Jovan fejét, majd azt Budára vitte abban a reményben, hogy Szapolyai János visszafogadja kegyeibe. Időközben jelentkezett az az ember, aki a halálos sebet ejtette a cáron. Török Bálint megszegyenülten elhagyta a királyi udvart, és 1536-ig Ferdinánd híveként harcolt a török ellen.

A visszavonuló török sereg pusztításai, valamint a bácskai birtokok feletti hatalmi harcok miatt, amelyek Török Bálint és Jovan között folytak, a magyar lakosság elhagyta Bácskát. A területet a dokumentumok egészen 1553-ig terra desolának, vagyis senki földjének nevezték, ugyanis a török uralom csak ez után az év után szervezte meg a közigazgatást a hódoltsági területeken. Így egy időre Feketeegyháza és Vizesturul is osztozott a többi Krivaja melléki falvak sorsában, vagyis lakatlanná vált.

A szerb lakosság 1526 és 1553 között szívesen telepedett át Bácska területére, mert ott nem uralkodott sem török, sem magyar. Az áttele-

pültek számára mégiscsak biztonságosabb életmódot jelentett a senki földje, mint a sýnylödést jelentő török hódoltsági terület Szerbiában. Ebben az időben, mivel változott a lakosok nemzetiségi összetétele, a szerb lakosság Feketeegyháza nevét Feketiére változtatta. A török által megszállt területeken az egyház továbbra is beszedte az adót, függetlenül attól, milyen volt azok vallási hovatartozása. A kalocsai érsekség dézsmalajstromából ismeretes, hogy a Feketics néven megjelölt település 1543-ban 16 forint adóval volt megterhelve.

1553 után a török megszervezte a közigazgatást, és a három részre szakadt Magyarországon a Duna–Tisza köze a Török Birodalom részévé vált. Feketics a török defterekben (adórajstrom) a szabadkai nahijéhez tartozott. Az adminisztráció nem vette figyelembe a lakosok nemzeti összetételének megváltozását, hiszen a török számára egyforma gyaur volt a szerb is és a magyar is, a településeket pedig lehetőleg eredeti nevükön tüntette fel. Az adózó rajstromból arra lehet következtetni, hogy a hódoltsági területeken kezdetben növekedett a lakosok száma.

A magyar főurak, földbirtokosok mind elmenekültek Bácskából. Főként a Felvidéken és Dunántúlon telepedtek le. A bácskai birtokokat továbbra is sajátjuknak tekintették. Adták-vették, ajándékozták a földet, habár azok a török hódoltsági területeken feküdtek. A XVII. század közepén területünk birtokosa gróf Wesselényi Ferenc, Murány vár ura, Fülek vár parancsnoka, Felső-Magyarország főgenerálisa volt. Ha jobbágy adójáról volt szó, akkor nem háborgatta munkájában egymást a szpáhi vagy a magyar földesúr adószedője. 1652-ben Wesselényi adószedője Gombkötő János, a füleki vár kapitánya volt, aki a tanúvallomások szerint a hódoltsági területeken háborítatlanul szedte be az adót. Feketicsnek, mint a rác falvak egyikének, az úrbéri rajstrom szerinti megterhelése 2 adózó ház volt. Ezek szerint egy évszázad alatt az adózó házak száma 27-ről 2-re csökkent. A török uralom az idő múltával mind kegyetlenebbé vált, s így a lakosság száma mindinkább csökkent.

Wesselényi Ferenc úrbéri jegyzéke:

A füleki uradalom a hozzácsatolt helységek és puszta részbirtokainak úrbéri jegyzéke 1652-es adózó rajstromában környékünk falvai a következőképpen vannak feltüntetve:

Rác falvaknak porcioi a puszta telekekkkel így következnek jövedelem:

Szekicsiek (Szegegyháza) laknak nagy helyen. Adoidok egy par karmasin czizma. Item egy pár papucs kapczástól. Item két sayth.

Kisshegiessiek 4 vanjak. Adiók egypár karmasin csissma. Item egy papucz kapcástól. Egy szál Daru toll. Item gy sayth.

Feketicsen No. 2 ház jobbágy. Adaiok egypár karmasin Czizma. Item egy sayth.

1686-ban Kara Musztafa 200 000 főnyi sereget gyűjtött össze, hogy elfoglalja Bécset. A várat a törökök körülzárták, de a szorongatott helyzetbe került védők segítségére felmentő sereg érkezett.

A gazdasági-politikai érdekek ekkor már nemcsak Bécs felmentését irányozták elő, hanem a török hódoltsági területek visszafoglalását is, hogy ezáltal az osztrák ipari termelés feltételeit kielégítsék. Szeptember 2-án a felmentő seregek elfoglalták a budai várat, melyről véglegesen lekerült a lófarkas zászló. Az üldözőbe vett török sereg október 15-én Zentánál az úgynevezett I. zentai csatában döntő vereséget szenvedett. A bácskai területek még egy évtizedig a portyázó törökök zaklatásainak voltak kitéve, mivel a Tiszán és Dunán túli területek ekkor még török kézen maradtak. 1687-ben az egyesített osztrák sereg folytatta a török visszaszorítását, s így szeptember 2-án felszabadította Nándorfehérvárat. Szerbia felszabadítása nem járt sikerrel, de a török rabigát sínylő lakosok körében a remény felcsillant. Mozgolódásait azonban a csatát veszített törökök a legszörnyűbb megtorlásokkal büntették.

Csernojevics Arzén pátriárka azzal a kérelemmel fordult a bécsi udvarhoz, hogy a zaklatásoknak kitett lakosokat ideiglenesen helyezze át a felszabadított területekre. I. Lipót 1690. augusztus 21-én kelt rendeletével 35 000–40 000 családnak engedélyezett letelepedést a Duna–Tisza között. A szerb családok egész Győrig húzódtak fel abban bízva, hogy hamarosan visszatérhetnek ősi fészükbe, amint a császári csapatok újabb területeket szabadítanak fel.

A száműzetésben élő Thököly Imre kuruc vezér buzdítására a török szultán azon tevékenykedett, hogy az elvesztett területeket visszaszerezze. 1692-ben elfoglalta Szabadkát, sőt Thököly tanácsára egész Bácskát szerette volna visszafoglalni. Thököly a sikert látva a következő évben át is jött a Tiszán, de Virág kapitány véres bosszút állt rajta.

1697-ben II. Musztafa Drinápoly és Szófia környékén 150 000 embert gyűjtött össze azzal az elhatározással, hogy a hódoltsági területek határát visszaállítja a 16 éves háború előtti helyzetre. Thököly tanácsára Szeged felé haladt. A császáriak Savoyai Jenőt bízták meg a fővezérséggel. Az egyesített osztrák sereg 70 000 főből állt, vagyis több mint kétszer akkora török sereggel kellett összemérnie erejét. Savoyai Jenő hadával szeptember 11-én, Zentánál utolérte a török sereget, és olyan fényes győzelmet aratott, hogy soha többé még csak portyázó csapatok sem háborgatták Bácska megritkított lakosságának békéjét. A II. zentai csata eredményeként tehát a vidék felszabadult a 150 éves török rabiga

alól. Az átvonuló császári és török csapatok elnéptelenedett pusztaságokat hagytak maguk után. Az irattárak megsemmisülése miatt sokáig még a megyehatárok is vita tárgyát képezték. Ezek a viszonyok csakis a császári udvarnak kedveztek, mivel így szabadon rendelkezhetett Bács és Bodrog megyével, mint kamarai (állami) birtokkal.

Az adminisztráció újbóli felállítását hiteles tanúbizonyságokra alapozták. Számunkra legjelentősebb a bogyáni kolostor főapátjának vallomása volt. A szerzetes Szentpéteren (Szentiván) született, tehát születését tekintve bácskai lakos volt. 1696-ban, amikor nyilatkozatát adta, 111 éves volt. Határozott állításai szerint az adót (harácsot) a katolikus érsek számára egész Bácskában rendszeresen beszedték. Arra is emlékezett, hogy Wesselényi Ferenc gróf számára Gombkötő János, majd Kohari kapitány szedte az adót. A törökök nem akadályozták őket, sőt, hogy minél előbb végezzenek a munkával, a török földbirtokosok még biztatták is a jobbágyokat az adó kifizetésére, és ki is segítették őket, ha nem volt pénzük. A szerzetes felsorolta az adminisztrátoroknak azokat a helységeket, ahol a magyar földesurak és a kalocsai érsekség a dézsmát szedte: Szentpéter, Szentiván, Bándobra, Kiskér, Nagykér, Harasztin, Szenttamás, Szirnova, Devecser, Sovrony, Nádaly, Félgyegyí (Félegyháza? – Vélity?), Feketics, Szekics, Mali Idoš, Veliki Idoš, Hemušić, Tivička (Tövises), Teleháza, Kúla, Krivaja, Petrovo Selo, Gospodinci, Malo Brestovo, Csik, Vizes (Vizesturul), Veliki Krstur, Megyes, Szivác. A feljegyzések során papírra vetették e helységneveket, de a valóságban nem léteztek.

1699-ben egész Bácska területén csak 56–60 település volt, de ezek közül is egynéhány csak részben számított lakottnak. 153 településnek a nevét jegyezték fel az adószedők, tehát három elpusztult településre jutott egy lakott. A bogyáni kolostor főapátja helységünket és a környező falvakat is az eltűnt települések között sorolta fel.

Feketeegyháza magyar lakosságát elsodorta a mohácsi vészt követő időszak. Eredeti neve is eltűnt lakosaival együtt. A török hódoltság alatt újraéledt Feketics néven, de ennek szerb lakosai is lassan elfogytak. 1590-ben még 27 adózó házzal szerepelt, de 1698-ban már mint lakatlan területet tartották nyilván.

A Krivaja mentén, Feketicstől délre helyezkedett el Vizesturul, amely 1496-ban Belmosevity birtokaként volt feltüntetve. A török hódoltság alatt a lakosság összetételének megváltozása folytán Vélity néven, lakott területként tartották nyilván. A hódoltság után csupán romba dőlt templom jelezte, hogy ott egykor település volt.

Közvetlenül a szenttamási határ közelében helyezkedett el Sovrony. 1590-ben még tizenöt lakóháza volt, de a török hódoltsággal megszűnt létezni.

A Krivaja mentén, 20 km hosszúságban a török hódoltságot megelőzően, 6 település volt, de utána nem maradt meg egy sem. A pusztítást üszkös földbe vajt kunyhók maradványai és ledöntött templomok omladékai jelezték.

SZERB HATÁRŐRÖK BÁCSKÁBAN

Csarnojevics Arzén érsek és Monaszterli alvajda kérelmére a császár kegyelmesen megengedte, hogy az áttelepített rác nemzet csak a császári és a királyi fenségnek legyen alárendelve. Mentességet ígért, mind a vármegyei, mind a földesúri terhek alól.

Határőrökként elkötelezték magukat a déli vidékek védelmére a török betörésektől. A császár viszont megígérte, hogy a béke helyreállításával visszavezeti őket ősi földjükre. Sem a karlócai béke (1699. január 26.), sem az elkövetkező évek viharos eseményei nem teremtettek olyan feltételeket, hogy a visszatelepítésre sor kerülhetett volna.

A szerb határőrök a történelmi események alkalmával ellensúlyozták a rebellis magyarokat.

1699-ben Bácskát három körzetre osztották: bajaira, bácsira és zomborira. A három járásban 2256 családos háztartás és 915 testvérközösség képezte a lakosságot. A 42 lakott településhez még tíz-egynéhány határőrtelepülés is tartozott. Így alakult ki Bácskában az 56–60 település.

A határőrvidék saját önkormányzattal rendelkezett. A katonai szolgálat ellenében a lakosok adómentes földterületet és zsoldot kaptak. Ezzel a határőrök érdekei a Habsburg-uralkodóházhoz kötődtek.

A betelepülő szerb lakosságot 3 osztályba sorolták.

Tényleges határőrök: ők katonai szolgálatot teljesítettek. Kezdetben a Maros–Tisza mellékén telepítették le őket, abból a célból, hogy megakadályozzák a török meglepetésszerű előrenyomulását a már visszahódított területeken. Később a császári seregben teljesítettek szolgálatot, amelynek fejében a tisztek 30–40 hold földet kaptak teljes adómentességgel, zsoldjuk pedig 18 forint és 6 köböl gabona volt. A gyalogos tiszteknek az adómentes földterületen kívül 12 forint járt, a közlegények pedig 6–8 hold adómentes földdel rendelkeztek.

Kiérdemesültek: kezdetben nagyszámú határőrre volt szükség, de amint javult a hadihelyzet, azok, akik a meghatározott szám felett voltak, felesleges munkaerővé váltak. Megkapták továbbra is az adómentes földterületet és zsoldot, de haláluk után a család elveszítette a készpénzjuttatást, csupán a földterületet tarthatta meg, de nem adómentesen. A kiérdemesültek a császár közvetlen alattvalói voltak.

Földművelők: vármegyei alattvalók, akik a határőrvidéktől elkülönítve a néptelenebb területeken lettek elhelyezve. Ígéretet kaptak arra, hogy a helyzet rendeződésével visszatelepedhetnek ősi földjükre.

A karlócai békekötés egyes pontjai alkotmányos sérelemként hatottak a magyar közigazgatásra. Bácskát, a fegyveres erővel szerzett tartományt, a császár közvetlen pártfogása és hatalma alá rendelte. A békepontok alapvető tételei egyszer s mindenkorra meghatározták a magyar nemzet jövőjét.

A határőrvidék településeit sáncokkal vették körül, de Bácska területén jelentőségük mindinkább csökkent. Idővel a határőrvidék területét is szűkítette a császár. 1746-ban a szenttamási sánc határőreinek választaniuk kellett: vagy maradnak határőrök, de akkor újonnan kijelölt határőrvidékre kell költözködniük, vagy elveszítve addigi privilégiumaikat, vármegyei alattvalókként áttérnek a földművelésre.

A KIRAJZÁS ELŐZMÉNYEI A KUNSÁGBAN

IV. László 1279-ben megelégtelve a kunok állandó csatangolásait és veszedelmként való megjelenését, oklevélben elrendelte, hogy a kunok oda telepedjenek le (Kis- és Nagykunságba), ahova IV. Béla eredetileg telepítette őket. Az oklevélben külön kiváltságokat nyertek: „A kun urak és nemesek az ország nemeseivel egy és ugyanazon szabadságot élveznek.” A részükre kijelölt földeket önmaguk között felosztották, s az úgynevezett székekben az egy nemzetséghez tartozó ágak mindegyike külön szállást kapott lakhelynek, amit a nemzetségi ág nevééről neveztek el (Korbalás, Kolbászszállás, Karcagszállás, Turgonypéter-szállás, Csorbajános-szállás). A birtok a nemzetség tulajdonát képezte, és az ág megszakadása, kihalása után nem szállt vissza a koronára, hanem a legközelebbi vérségű család kapta.

IV. László rendelete értelmében a kunok letelepülési státusa rendeződött. Látszólag beilleszkedtek a magyarságba, elveszítették ősi nyelvüket, s kettészakadva Kis- és Nagykunság lakosságára önállósultak. Az 1785-ben Feketehegyre települt, Nagykunságból származó őseinknél már semmi nyomát sem fedezhetjük fel annak, hogy valaha kapcsolatban álltak volna a Kiskunságban letelepült magyarokká vált kunokkal. Azonban az öt évszázadnyi elszakadás nem homályosította el az eredet tudatát. 1849. január 23-án a menekülésre készített feketehegyieket Kiskunhalas és Soltvadkert lakossága fogadta be. Elődeinket rokonként kezelték, és nyolc hónapon keresztül gondoskodtak teljes ellátásukról.

A kun nemesek látszólag beilleszkedtek a IV. Béla által megteremtett hűbérrendszerbe, de ha válaszút elé kerültek, akkor mégsem az ország nemeseivel tartottak, hanem a néptömegek érdekeinek védelmében fogtak fegyvert.

Bakócz Tamás hatalmának tetőfokán a pápai méltóság elnyerését tűzte ki célul. A pápaválasztás előtt rendkívül fényes kísérettel, mint valami maharadzsa, úgy vonult be Rómába, hogy az egyházi méltó-

ságokat saját érdekeinek megnyerje. A próbaválasztásokon sikerült is eredményeket elérnie, de a valódi választáson mégis csatát veszített. Az új pápa, hogy megszabaduljon ellenfelétől, azt ajánlotta Bakócz Tamásnak, hogy vállalja el a tervezett keresztes hadjárat vezetését. Az esztergomi érsek a hízegő felkérést elfogadta, annál is inkább, mivel azt remélte, hogy újabb érdemeket szerezve, a következő pápaválasztáson teljes győzelmet arathat. Az egyháziak részéről a nemes cél mögött tulajdonképpen csak az az alantas óhaj állt, hogy Bakócz Tamást Róma elhagyására bírják. Magyarországra érkezve megkezdte a keresztes hadak szervezését, és fővezérnek Dózsa Györgyöt nevezte ki. Az urak vonakodtak fegyvert adni a parasztnak kezébe, és a nyári munkák közeledte miatt igyekeztek visszatartani őket a hadba vonulástól. A sereg mégis szaporodott. Az urak, amikor azt észlelték, hogy parasztnaik nem térnek vissza, fegyvertelenül akarták őket harcba indítani. Az elégedetlenség a parasztság körében mindinkább növekedett, és Dózsa az urak ellen fordította seregét. Bakócz Tamás látva, hogy sem a nyugati uralkodóktól, sem a pápától nem érkezik semminemű anyagi segítség, május 23-án felfüggesztette a keresztes hadjáratot, de ez már nem tudta megállítani a parasztháborúvá fejlődő harc kibontakozását. Dózsa a ceglédi kiáltványban meghatározta az egybegyűlt sereg antifeudális programját, melyben azt követelte, hogy az urak egyenlően éljenek jobbágyaikkal és polgáraikkal. A parasztnok és plebejus szövetségeseik (hajdúk, kunok, mezővárosi polgárok, bányamunkások) fegyvereiket teljes lelki nyugalommal fordították egyházi és világi uraik ellen. A főszereg Temesvár irányába, a Tiszántúlra vonult. A vezér segítőtársa, Mészáros Lőrinc ceglédi pap, Bácskát vette célba. Az egyesített nemesi és idegen zsoldos seregekkel szemben azonban a gyengén felszerelt parasztseregeknek nem volt esélyük győzni. A legnagyobb méretű magyar parasztnfelkelés vereségét véres megtorlás követte. Az urak a parasztnok tízezreit öldösték le, hogy örök emléket állítsanak a lázadók megfélemlítésére.

A parasztnok kíméletlen elnyomására és röghözkötöttségére vonatkozó törvényt az 1514-ben kiadott Hármaskönyv (Tripartitum) tartalmazta. A tervezetet Werbőczy István országbírói ítélnömester készítette el. A Szent Korona-elmélet alapján a nemzetet a főurak és a nemesek alkotják, a jobbágyok pedig kívül állnak a nemzet fogalmán. A latin nyelvű *Opus Tripartitum Consuetudinarii Incltyi Regni Hungariae* (A nemes Magyarország szokásjogairól három részben) a régi szokások ürügyén megvonta a jobbágyok szabad költözködési jogát.

Mivel a kunok a Dózsa-féle parasztháborúban a felkelőkhöz csatlakoztak, a Hármaskönyv törvényeit rájuk is alkalmazták. A Tripartitum a fő- és köznemesi pártok közötti ellentétek miatt sohasem lett kihirdetve, sem szentesítve, mégis a nemesség elfogadottnak tekintette, különösen akkor, ha a jobbágyok elnyomásáról volt szó. A kunok tehát elveszítették a IV. Lászlótól elnyert nemesi jogokat, és jobbágysorba süllyedtek.

A parasztháború teljesen lebénította az ország ellenálló képességét, ekkor elérkezettnek látta az időt Magyarország leigázására. A mohácsi vész igazolta a szultán számítását, s jóformán ellenállás nélkül vette be Buda várát, és vonult végig az egész Duna–Tisza közén. Ezek után Nagykurság 150 éven keresztül a török–magyar világ ütközőpontjaként a csatát nyert, vagy veszített seregek örökös zaklatásának volt kitéve. A teljes pusztulás következtében a puszták elnéptelenedtek. Az egykori kursági településeknek csupán a nevei maradtak meg a valamikori lakosok leszármazottainak emlékvilágában.

A magyarországi várak a török hódoltság ideje alatt, ha nem is tudták feltartóztatni az akkori időben roppant nagy seregnek számító török haderőt, a végvári vitézek bátor ellenállása megvédte Nyugatot (Bécsét) a törökök pusztításától. A XVII. század közepén, amikor a nyugati világ érdekei már azt kívánták meg, hogy a török uralom határövezetét visszaszorítsák, szövetségeket keresve a kunokat használták fel. 1655-ben az uralkodó visszaadta a kunok nemesi jogait, amelyeket az 1514-ben kiadott Werbőczy-féle Hármaskönyv értelmében veszítették el. Az uralkodó számítása teljes mértékben bevált, és a kunok elsőként vették ki részüket a török elleni háborúban.

A török kiűzése után a kun telepések kezdtek visszaszállingózni ősi földjeikre, s 1701-ben a Heves megyei alispán támogatásával 50 gazda került Kunhegyesre. A felszabadulás nem sok örömet hozott a kun lakosok számára. A Hármaskönyv alapján területeiket a Szent Korona birtokaiként kezelték, amelyekkel az uralkodó szabadon rendelkezett. 1702-ben újabb csalódás várt rájuk. I. Lipót a török elleni háború költségeinek fedezése céljából 500 000 rénes forintért eladta a Német Lovagrendnek a Jászkun kerületeket. A kunok a Rákóczi-féle felkelés idején a kuruc táborhoz csatlakoztak. A kerületekre ismét ugyanaz a sors várt, mint a török hódoltság idején. Rákóczinak nem sikerült megnyernie a Magyarországra betelepült szerbeket, így azok, mint a császár szövetségesei, gyakran betörték a Nagykurságba. 1707-ben Rákóczi terve az volt, hogy az egész Tisza mellékét kiüríti, s ezáltal a császári és rác seregek a tél folyamán nem találnak sem élelmet, sem fát. Szá-

mítása bevált, és könnyűszerrel vette üldözőbe a császári hadakat. A kunokat a fejedelem a Tokaj melletti Rakamaz községben telepítette le. Megtartották nemzetségi felosztásukat, és csak 1711-ben, a szatmári békekötés után térhettek vissza családi fészükbe. A felkelés ideje alatt a kunok száma annyira megfogyatkozott, hogy már csak 6 községet népesítettek be (Karcag, Kisújszállás, Túrkeve, Kunszentmárton, Kunhegyes és Madaras).

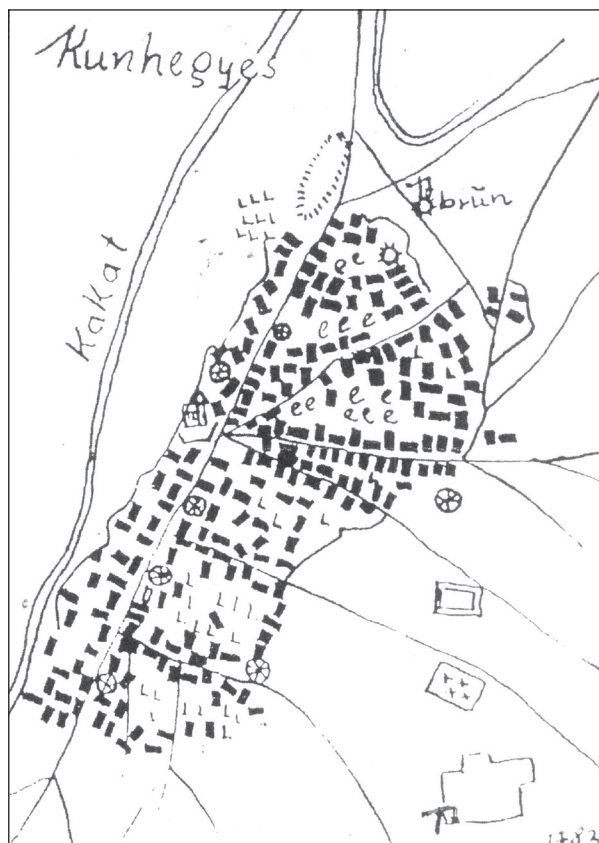
A magyar érdekeltségek nyomására 1715-ben a kun kerületek vételárát zálogösszegre változtatták át. Ez mit sem segített rajtuk, hiszen földjeiken továbbra is jobbágyokként éltek. 1730-ban a Pesti Invalidus Ház az 500 000 forint lefizetésével visszaváltotta az idegen lovagrendtől a kunsági területeket. A lakosok számára ekkor is még csupán az maradt, hogy az 1514 előtti emlékek világában éljenek, amikor még a kerületek felett önállóan, szabadon rendelkezhetek. A még el nem felejtett idők megszépültek, és állandó vágyként élt bennük, hogy egyszer még visszaválthatják ősi földjeiket. 1745-ben, amikor az uralkodó érdekei párosultak a jászkunok érdekeivel, mesebeli óhajuk valósággá válhatott. Mária Terézia királynőnek a francia háborúk folytatására pénzre és katonákra volt szüksége, ezért megengedte, hogy a kunok visszaváltsák ősi jogaikat, ha a zálogösszeget kifizetik, és vállalják 1000 katona kiállítását. A kunok addigra már 400 lovaszt adtak a királynőnek. Elérkezett a pillanat is, hogy az 500 000 forint váltságösszeg kifizetésével földjeiket visszakaphatják. A lefizetési összeget községenként arányosan osztották szét. Minden rúd földért (2 lánc), mely 2400 négyszögölnek felelt meg, 10 rénes forintot kellett fizetni. Kunhegyes területéért 9700 forintot, Kolbász-pusztáért 9000 forintot, az ősi jogok visszanyeréséért pedig 18 700 forintot kellett törleszteni az uralkodónak. Ezt nevezték akkoriban redemptiónak. Ez igen nagy összegnek számított, hiszen egy család évi bére 18–25 forint volt.

Azok a lakosok, akik vállalták azt a kötelezettséget, hogy vagyoni helyzetüknek megfelelően hozzájárulnak a határ megváltásához, redemptoroknak nevezték. A szegénység nem vállalhatott magára anyagi kötelezettséget, így ők lettek az irredemptorok.

A redemptusoknak a föld birtoklásán kívül egyéb jogaik is voltak. A nem felosztott, közös tulajdonban maradt közlegelőből, a megváltott földterületekhez mérten, jogot formálhattak annak használatára.

Mária Terézia rendelete, a föld megváltásának lehetőségével, megteremtette az alapot ahhoz, hogy a XVIII. század közepén a kunságban két társadalmi réteg alakuljon ki. Az egyik oldalon a jogokat élvező redemptusok, velük szemben a jogtalanná vált irredemptusok álltak.

A redemptio alkalmával szép számban akadtak olyanok is, akik vállalták a váltságösszeg lefizetését, és részt vettek a katonák kiállításában, de anyagi kötelezettségüknek nem tudtak eleget tenni. Ezért az ő földjeiket jobb módú redemtusok vásárolták meg, akik így kedvezőbb feltételek mellett haladhattak a gazdagodás felé. Mindennek következtében a kun közösség gazdagokra és szegényekre szakadt.

A kirajzás előtti Kunhegyes térképe 1783-ból

A kun kerületeken a környező településekhez viszonyítva szaporodott a lakosok száma, mivel kedvező előjogokkal rendelkeztek. Az idegen betelepülők azonban semmilyen kun joggal nem élhettek, földet is csak elméletben vásárolhattak. A föld megszerzéséhez elsődleges joga a redemptornak volt. Ha egyetlen redemptornak sem kellett, akkor azt irredemptor is megvehette. A gyakorlatban erre soha nem került sor.

A kunsági községek határát a Tisza gyakran évente kétszer is elárasztotta, nagy kiterjedésű vadvizeket hagyva maga után. A szegény lakosság létfenntartásának szempontjából kedvező lehetőségeket nyújtottak a mocsaras területek. Tavasszal a vadmadarak fészkeiből rengeteg tojást gyűjthettek össze, télen pedig a nádvágás biztosította a megélhetést. A nádasok fiatal hajtásait az állatokkal etették. A sekély vizek halállománya egész évben táplálékkal látta el az irredemptusokat.

A redemptusok a közigazgatást is hatáskörük alá vonták. A vadvizek szabályzását gátak építésével tervezték megvalósítani. A munkák java részét az irredemptusoknak kellett volna elvégezni, de mivel ők nem élveztek semminemű előjogokat, ezért vonakodtak a közmunkáktól. A mocsaras területek visszaszorításából nekik különben is csak káruk származott. Jóságállományuk számára idegen határokon kellett leelőket bérelniük. Szép számban akadtak olyanok is, akik szőlőtermesztéssel foglalkoztak, ezért tavasztól ősziig Tomaj-pusztán levő ültetvényeiken tartózkodtak, és csak késő ősszel költöztek be a településen levő otthonaikba. A közmunkákból így ők sem vették ki a részüket.

A redemptusok egyre nagyobb hatalomra tettek szert, és mint a kun előjogok élvezői, mindinkább háttérbe szorították az irredemptusokat. A vadvizek szabályzásával nemcsak a nádasok vadjait üldözték ki a területről, hanem a föld nélküli szegények lehetőségeit is korlátozták. Az irredemptusok kénytelenek voltak a maguk módján alkalmazkodni az adott lehetőségekhez.

A vagyoni helyzet mutatószáma az akkori időben az állatállomány nagysága volt. Az irredemptus családok jóságállománya:

1–5 igaerővel rendelkező	60%
5–15 igaerővel rendelkező	5%
Igaerő nélküli	35%

A vagyoni rétegződés kialakult mind a redemptusok, mint az irredemptusok között.

Redemptusok:

Kevés jósággal	25%
Módos redemptus	49%
Gazdag redemptus	26%

Irredemptusok:

Nincstelen	22%
Szegény	52%
Módos	26%

A kevés jószággal rendelkező redemptus vagyoniilag kiegyenlítődt a módos irredemtussal. A módos irredemtusok azonban nem gazdagíthatták vagyonukat, mivel a vagyon gyarapításában a redemtusoknak kedvezett a helységtanács jogszabályzata. A redemtusoknak fizető és robotoló alattvalókra volt szükségük. Az igaerővel nem rendelkező családok soraiból kerültek ki a cselédek és a napszámosok.

Amikor a Kunságban a vagyoni differenciálódás, a XVIII. század közepétől számítva, teljesen kialakult volna, sor került II. József Bácska betelepítésére vonatkozó rendeletének megjelenésére. Az elégedetlenkedő irredemtusokat és az elszegényedett redemtusokat Terebesi Andrásnak könnyű volt meggyőznie arról, hogy települjenek át Bácskába, ahol minden leteleplő megfelelő földterülethez juthat, megszabadulhat a hatalmaskodó kunhegyesi redemptus tanácstól, és saját kezébe veheti sorsa irányítását.

A kirajzás előtti években az elégedetlenség mindinkább fokozódott. A környező településekről Kunhegyesre költözött lakosok azzal a kérelemmel fordultak a tanácshoz, hogy házaik felépítésére alkalmas telkeket jelöljön ki. A Nemes Tanács bölcs határozata azonban az volt: ha minden embernek porta adódna, zsellér sem találtatna.

1784 tavaszára megérett a helyzet arra, hogy a telepítési pátenis lehetőségeit megragadva Kunhegyes közössége a kiutat keresse. 1785 tavaszán a jogfosztott elégedetlenkedők a lakatlan legelőként kezelt, egykori Feketeegyháza és Vizesturul helyén, vezetőikkel (Kiss Gergely, Bátor [Butor] János, Kiss Mihály, Kónya János, Terebesi András és Erdős János) létrehozták az új, Feketehegy nevű települést.

BÁCSKA BETELEPÍTÉSE

Ismerve a bécsi udvar törökellenes harcainak végső célkitűzéseit, mely a gyarmatosítás jegyét hordozta magán, nem okozhat meglepetést az, hogy már 1695-ben Bácska lakosságának feltöltéséről tárgyalt az osztrák kormány. Tudta, hogy a lakosok nélküli pusztá föld nem tesz jót az osztrák érdekeknek.

A török hódoltság alatt elnéptelenedett a terület. Az egykori települések 2/3-ának csupán a neveit konstatálhatták az összeírók, mivel azok teljesen lakatlanná váltak. A gyér lakosságot csak a szerb határőrök képviselték. Mivel Rákóczinak nem sikerült megnyernie a határőröket a felkelés ügyének, Bácskában két ízben is büntető hadjáratot indított és irtózatot pusztítást vitt véghez. Bercsényi Miklós kuruc vezér levele szerint: „Aki Bácskába akar lemenni, az vigyen magával kenyeret, mert ott egész napi járóföldön nem talál élelmet.”

A betelepítés 1720-ban gróf Grassalkovich Antal kezdeményezésével indult meg. Főként magyarok jelentkeztek, de különösebb eredményt nem hozott az akció. A Nagy Frigyes porosz királlyal folytatott hétéves háború elmúltával Mária Terézia komolyabban foglalkozott a déli vidék benépesítésével. Kezdetben olyan személyek áttelepítését szorgalmazta, akik Bécsben nemkívánatosak voltak. A királynő Cothmann Antalt küldte el Bácskába, aki udvari tanácsosként bejárta a kincstári birtokokat, és jelentése eredményeként a kincstári biztosok meghatalmazást kaptak a telepések toborzására. Főként Ulm, Köln, Frankfurt, Sweinfurt és Regensburg városokban agitáltak.

A toborzás eredményeként 1763 és 1768 között települt be:

Kerény (Kernya)	141 családdal	Kerény
Gakovo	197 - -	Gádor
Doroszló	11 - -	
Bezdán	40 - -	
Apatin	550 - -	

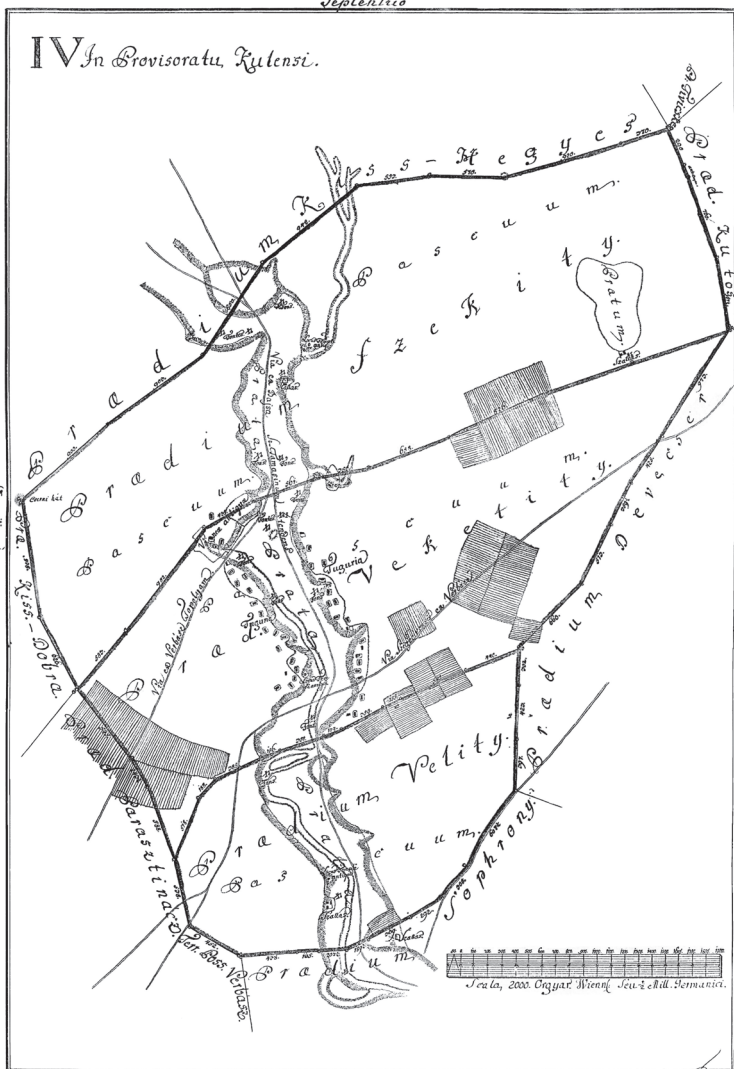
Kolluth	216	-II-	Küllöd
Gajdobra	150	-II-	Szépliget
Krusevlja	42	-II-	Kertes
Pr. Szent Ivan	232	-II-	Bács Szent Iván
Filipova	212	-II-	Szent Fülöp
Veprovac	13	-II-	Vepröd
Kupuszina	7	-II-	Bácskertes
Hódság	28	-II-	
Bukin	18	-II-	Dunabökény
Palánka	84	-II-	
Karavukova	31	-II-	Bácsordas

Cothmann Antal csakis a kiszolgált katonákat és azok családtagjait akarta letelepíteni a kincstári birtokokra, viszont Mária Terézia Rajna melléki katolikusokkal akarta betölteni. Mária Terézia települési kísérlete csak részben teljesült, mivel sok Rajna-vidékit visszatartott a hosszú út, továbbá a félelem, hogy földet csak haszonbérlet ellenében, nem pedig örök tulajdonjoggal kapnak.

A XVIII. század végén a Habsburg-uralkodóház politikai és gazdasági érdekei ismét a törökellenes harcok folytatását látták elő. Azt szerette volna, ha Szerbiából újabb telepesek jönnek, mert akkor a déli vidékek katonai ereje megnő. Abban reménykedtek, hogy az újonnan érkezettek majd osztrákhú lakosokká válnak. Zenta környékére zaporozseci kozákok telepedtek, ám sem az ő, sem pedig más szerb telepesek átjövetele nem lendített az osztrák törekvéseken.

II. József (1780–1790) pontos adatokat szeretett volna kapni uralkodói területéről, s elrendelte a népszámlálást. Rendeletének értelmében minden házat számmal kellett ellátni, és össze kellett írni a lakosok létszámát is. Különösen a hákszámok kiírása ütközött nagy ellenállásba az egész birodalom területén, mivel ebben a családi jogok megsértését vélték felismerni.

Bácska és Bánát lakosságának növelését II. József is birodalmi németekkel szándékozta megvalósítani. Telepítési pátensét meghirdette az újságokban, és a vallási tolerancia jegyében nemcsak katolikusok, hanem protestánsok is jogot kaptak a letelepedésre. Felkerekedtek mindazok a Rajna melléki németek, akik csak nyerhettek az áttelepüléssel, és Bácskában, Bánátban vagy Lengyelországban szerettek volna új otthont létesíteni. A pátens ingyen házat, földet, pénzt és ingóságokat ígért. Olyan kedvező feltételeket biztosított, hogy sem azelőtt, sem azóta telepesek akkora kedvezményben nem részesültek. Szinte

A bécsi kamarai térkép 1771-ből

özönlött a lakosság a Rajna vidékéről a Vajdaságba és Lengyelországba. 1785–1786-ban a kincstári birtokokon, a már meglévő és újonnan létesült településeken gombamódra szaporodtak a házak.

Ekkor települt be:

Palánka	200	családdal	
Szivác	135	-II-	
Sové	80	-II-	
Kúla	60	-II-	
Parabuty	100	-II-	Paripás
Rác Miletics	100	-II-	
Brestovac	150	-II-	Szilberek
Veprovac	160	-II-	Vepród
Kernya	100	-II-	Kerény
Csonoplya	100	-II-	
Bezdán	85	-II-	
Stanistry	100	-II-	Őrszállás
Almás	100	-II-	

Ezenfelül betelepült néhány részben lakott vagy pusztaként kezelt helység is:

Torzsa	250	család	
Cservenka	500	-II-	
Új Verbász	310	-II-	
Kiskér	230	-II-	
Szeghegy	230	-II-	
Bulkesz	230	-II-	Bulkeszi
Járek	80	-II-	Tiszaistvánfalva

Az újonnan létesült telepek költségei 1 750 000 forintot emésztettek fel, beleszámítva a toborzást, a telepések elszállítását, a telepek felmérését, a házak építését és az ingatlanok biztosítását.

A Rajna vidékén végzett toborzások eredményeként 7600 német család nyert új otthon 38 000 lélekszámmal. Az új otthon keresők Regensburgban jelentkeztek az összeírás végett, és már ekkor megkapták a beosztást, hol fognak letelepedni. Az 1140 km-es utat Bácskába 53 nap alatt, gyalog tették meg, kivéve az öregeket és a betegeket, akik számára szállítóeszközöket biztosítottak. Útközben, de különösen Bácskába érkezve sokan meghaltak, hiszen akkor még sok volt a maláriás megbetegedés. Nemhiába nevezték a németek Bácskát a svábok temetőjének. A vándorlók Bécsbe érkezve jelentkeztek a magyar Hofkanclerinél, ahol a Regensburgban kapott iratokkal igazolták magukat. Az út hátralevő részének biztosítására minden személynek 2 forint

járt. Budapesten, a magyar Hofkammernál 1 forinttal gazdagodtak, és megkapták az Ausiedbungsamt, hogy Zomborban jelentkezzenek elosztás végett.

Elhelyezésükről és ellátásukról a kincstár gondoskodott mindaddig, amíg házaik fel nem épültek. A szeghegyi németek a várakozási időt a már meglévő német településeken, Cservenkán és Hódságon töltötték. Napi ellátásukra fejenként 2 krajcár és ½ kg liszt volt biztosítva.

Kiss József kamarai mérnök felmérte Szeghegy határát. A környező falvak robotolói felszántották és bevetették a mezőgazdasági termesztésre kijelölt földeket. A házakat a kincstár költségén építették fel, és biztosítva voltak a szükséges felszerelések is. Amikor a munkálatok befejeződtek, Cservenkán vagy Kúlán a várakozási időt töltő, jövendőbeli lakosoknak ünnepélyesen átadták a kulcsokat. A szeghegyiek 1786. május 4-én foglalhatták el új otthonaikat.

A Kunhegyesről levándorló magyar telepesek viszont nem kaptak egy krajcárt sem útravalóul. Arról sem gondoskodott senki, hogy eljuszanak Feketehegyre. Egyedüli engedményük vándorlásuk alatt az volt, hogy Szolnoknál, a Tiszán való átkeléskor nem kellett vámot fizetniük. Nem várta őket senki sem, hogy átadja a felépített házak kulcsát. Köröskényi adminisztrátor megmutatta a mezsgyekarókat, ahova a maguk erejéből felépíthették a kincstár által megszabott házaikat. Mind a magyar, mind a német telepesek háza azonos szabvány szerint épült.

Az akkori időben egy ház felépítése 106 forint és 18 krajcárba került, a hozzá tartozó ingóságok pedig 93 forintot értek. Szeghegy házainak felépítése a kincstárnak 44 000 forintjába került. A Kunhegyesről leköltöző magyarok házainak felépítéséhez is hozzájárul, de mindössze 12 forint erejéig.

Minden német telepesnek járt 1 tehén, 1 faágy, 1 szalmazsák, 1 szőnyeg, 6 zsák, 1 dagasztóteknő, 1 budák, 1 villa, 1 kapa, 1 szita lisztnek, 1 szekrény kenyérnek, 1 vödör, 1 fejőzsétár, 1 köpülő. Minden földműveléssel foglalkozó telepest igavonó állatokkal és szerszámokkal láttak el: 4 ló (vagy 22 forint darabonként), 1 rövid gyeplő, 4 kötőfék, 8 estráng, 2 nagykötél, 1 eke felszereléssel, 1 szánkó, 1 balta, 1 kapa, 1 szelelő lapát, 1 favilla, 1 kasza fenőkővel, 2 sarló, 1 fűrő, 1 éles kés, 1 kézfűrész.

Velük szemben a feketehegyi telepesek a házieszközök beszerzésére 6 forintot kaptak, amelyből esetleg egy szamarat vásárolhattak volna.

Az a német telepes, aki iparosnak vallotta magát, és azt bizonyítani is tudta (volt esetleg egy-két tapasztókanala), 50 forintot vehetett fel a kincstártól.

A német településeken minden 10 házra jutott egy itatóvályúval ellátott kút. A feketehegyi is áshatott magának, ha nem akart szomszárjához fordulni. Akkoriban igen száraz évek jártak, s a Krivajában sem csordogált a víz.

A német telepes 10 évre szóló adómentességet élvezett, s ez alatt az idő alatt robotra sem kellett mennie. A feketehegyiek adókedvezménye 3 évre szólt. Mivel a törökellenes háborúban a magyarok elsőként vették ki a részüket, a kegyes uralkodó fél évvel meghosszabbította a jobbágyterhek alóli felmentésüket.

II. József császár a telepítési pátenssel megszabott helyzetet személyesen ellenőrizte. 1786-ban leutazott Bácskába, és megfelelőnek találta a helyzetet, hogy megkezdjék a törökellenes hadjáratok előkészületeit. Az osztrák sereget Futaknál összpontosította, és 1788. február 19-én hadat üzent a portának. A hadjárat azonban nem volt eredményes. Némi fordulatot jelentett a következő évi ütközet, amelynek során súlyos csapás érte a török sereget a Havasföldön, s így II. Józsefnek sikerült felszabadítania (szeptember 30-án) Belgrádot.

A sikertelen törökellenes hadjáratot kihasználva a vármegyék tiltakoztak az alkotmányellenesnek minősített intézkedései miatt. A király kiábrándult abszolutisztikus reformtörvényeiből, és 1790. január 28-án értesítette a vármegyéket, hogy közigazgatási és törvényhozási viszonyait uralkodásának előbbi (1780) állapotába állítsa vissza. Ezek szerint, a hivatalos nyelv az egységes német nyelv használatával szemben ismét a latin lett. Türelmi rendeletét és a jobbágyságra vonatkozó intézkedéseit továbbra is érvényben tartotta.

1790. február 20-án, amikor II. József meghalt, levették a házakról a házsámokat, két hét múlva pedig (március 7-én) Baján, a vármegyei gyűlésen az igazságosabb adóztatás céljából készült, földmérésekre és népösszeírásokra vonatkozó iratokat örömrivalgás és zeneszó mellett elégették.

FEKETEHEGY BETELEPÍTÉSE

Kunhegyes irredemtus lakosai tudomást szereztek II. József telepítési pátenséről, és felcsillant előttük a remény, hogy ők is szerezhetnek némi földterületet Bácskában, ahol békességben élhetnek. Reményeiket tovább táplálta az, hogy a vallási tolerancia lehetőséget nyújt nem csak a katolikus németek, de reformátusok áttelepedésére is. A kunhegyesi irredemtusok kitelepedési szándéka hamarosan átterjedt a környező községekre (Madaras, Karcag, Tiszabura, Kisújszállás) is.

A Nemes Tanács megrökönyödéssel vette tudomásul egyes lakosok elköltözésre vonatkozó szándékát, és azonnal hozzáfogott annak elfojtásához. A redemtusok nem akartak megválni az olcsó munkaerőtől, s így 1784. május 1-jén tanácsulést tartottak, hogy elejét vegyék az elvándorlásoknak. A tanácskozás jegyzőkönyve lármázó irredemtus lakosokról emlékezik meg. A tanácsnak nem volt annyi ereje, hogy megfékezze a szervezkedést, így csak akadályozni tudta azok szándékát. Még akkor sem a bajok orvoslására törekedett, amikor már biztossá vált az irredemtusok emigrációs szándéka, hanem továbbra is saját érdekeit helyezte előtérbe. A száraz tavasz miatt szükségesnek látszott a kaszálókon és a legelőkön lévő takarmány. Elosztáskor nem vették figyelembe az irredemtusok jószágállományát, hanem az előjogokkal rendelkező redemtusok kapták a kunhegyesi határ legelőit.

Az országos népszámlálást II. József 1784. május 1-jére rendelte el. Az átlagos lélekszám Magyarországon 31 lakos volt négyzetkilométerenként. A legsűrűbben lakott terület az ország északnyugati része volt, vagyis az egykori királyi felségterület. Leggyéribben lakottnak pedig a török hódoltsági vidék számított: Heves megye 27, Arad 25, Szabolcs 24, Bács 22, Torontál 22, Békés 20, Csanád 20, Csongrád 20, Jászkun kerületek 20 és Máramaros 9 lakossal négyzetkilométerenként. A fentiekből kitűnik, hogy nem is Bácska volt a legritkábban lakott terület. A Kunság kevesebb lélekszámú volt, mint a déli vidékek, a lakosok mégis a népek megszaporodására panaszkodtak. II. József telepítésé-

nek, ezek szerint, politikai célja volt. Már ekkor gondolt a törökellenes háború megindítására, melynek egyik feltétele az volt, hogy a hátvédként szolgáló Bácskában kellő számú lakos legyen. Mindemellett ismeretes a Habsburg-ház németesítő törekvése is, amit e területen siker koronázott.

A Terebesi András által összeírt valamely camerális birtokra elköltözni szándékozó jelentkezők között nem csak irredemtusok voltak, de szép számban akadtak redemtusok is. „*Valamennyiöket az a remény táplált, hogy sekély földjeiket odahagyva, tágasabb területet kapunk művelésre és ezen módon a mi és maradékaink helyzetét jobbbá és szerencsésebbé tesszük...*” (jegyzőkönyvi adat).

A pátens felkeltette az új otthon keresésének gondolatát olyan embe-reknél is, akiknek ez addig sohasem fordult meg a fejében. Külföldről jövő és belföldi vándorlók tarkították az ország útjait. Az elköltözésben döntő szerepet játszott az apák és fiaik közötti rendezetlen családi viszony, a Nemes Tanácsnál elmergesedett állapotok, katonaszökevények menekvése a büntetés elől, s nem utolsósorban a földínség és a földéhség.

Nem maradt fenn semmilyen írott dokumentum arról, hogy az 1785 előtti időben mi idézte elő a kunhegyesi családok leköltözését Feketicspusztára. Csak a szájhagyomány őrizte meg, hogy 1779-ben Kunhegyesről jövevények érkeztek a Bács-ér mellékeire, és domboldalba vájt kunyhókban húzódtak meg. A telepítés folyamán sem a megyei hivatalnokok, sem Terebesi és küldöttsége nem említi azt, hogy már egyesek Feketics-pusztán laktak volna. Az illegális úton letelepedettek névjegyzékét egyedül a szájhagyomány őrizte meg: Víkony Pista, Tekerdí, Kopasz Erdélyi, Lőcsös, Pitus Gergely, Bak Pista, Jarabak, Tricskó, Bacsics, Szabacsi és Butykos, akik a Bács-ér jobb partja felett húzódó barlanglakásokban laktak. A Barán túl pedig (a Bács-ér bal partjai felett húzódó barlanglakásokban): Turai, Kupai, Jakab Ferenc és Tót Bandi.

A fentiek közül csak Víkony Pista került be a telepítettek névjegyzékébe. Ő házhelyet kapott, és a földosztásban is részesült. A többieknek bizonyosan megvolt az okuk arra, hogy nevük ne váljon ismertté a hivatalos szervek előtt. Hosszú időnek kellett eltelnie addig, mire a lakosok házat mertek építeni a barlanglakások előtt. Ezt az utcát még nemrégén cigánysornak nevezték. A közös mostoha sors vállalása következtében ezek a telepések idővel kiegyenlítődték a legális telepésekkel. Amikor anyakönyvi bejegyzésre került sor, a lelkész széljegyzetként megjegyezte: új magyar. Egyes nevek ma is megtalálhatók a jelenlegi lakosok között: Víkony, Tricskó, Szabacsi, Burai, Tót.

A szervezkedők 13 rénes forintot gyűjtöttek össze abból a célból, hogy küldöttséget menesszenek Bécsbe, egyenesen a király elé, kérelmük jóváhagyásáért. A Nemes Tanács, hogy megakadályozza a deputáció útra kelését, határozottan felszólította őket, hogy az összegyűjtött pénzt adják le a pénztárnál. Azzal érvelt, hogy tilos a collecta gyűjtése. A fő szervezőket, Kelemen Andrást, Kis G. Mihályt, Terebesi Andrást, Kovács Mihályt és Józsa Istvánt kivizsgálás alá helyezte. A pénz ugyan sikerült lefoglalni, de Kis Mihály a dohány szekerezéséből ismét pénzre tett szert, és a deputáció költségeinek fedezésére fordította. Az elköltözés ügyét nem lehetett megállítani.

Terebesi András véglegesítette az elköltözők névsorát, és 1784. július 3-án a küldöttség elindult Bécsbe. Nem sok pénzzel rendelkeztek, de hogy könnyebben intézhessék ügyüket, kocsijukat teknősbékákkal rakták meg, amelyek az akkori időben divatos csemegének számítottak. Úgy gondolták, hogy az ajándékkal könnyebben megnyílnak előttük az ajtók.

Bécsben a leghatásosabb útbaigazítást Nagy Sámuelről, a bécsi református ágenstől kapták, aki folyamodványukat is megírta. A követek, mint kunhegyesi inquilinusok 250-nél több család nevében „*valamely camarai birtokért esedeztek letelepedésük céljából*”. Azt állították, hogy elegendő jószággal rendelkeznek. A királyi szék kedvezően értékelte folyamodványukat, így elégedetten indulhattak haza. A deputáció útja három hetet vett igénybe.

A visszatérő küldöttség azt állította, hogy II. József fogadta őket. Bizonyíték híján elképzelhető akár az is, hogy Terebesiek egy díszes öltözetű hivatalnokot a királynak vélték, de az is lehetséges, hogy valóban II. Józseffel tárgyaltak, hiszen az uralkodó gyakran apró-cseprő dolgait is személyesen intézte.

A hazaérkezőket rossz hírekkel fogadták. Az elköltözéssel kapcsolatban úgynevezett fiskális actiót indítottak ellenük. A Nemes Tanács kérelmére a szervezőket és a küldöttség tagjait 1784. augusztus 13-ára beidézték a kunszentmártoni bíróságra. A tárgyalás azt a célt szolgálta volna, hogy véglegesen kiverje a lázongó irredemtus lakosok fejéből a költözés gondolatát. Az eljárás azonban aktualitását veszítette, hiszen akkorra már megindult a telepítés ügyének hivatalos intézése.

A Nemes Tanács gyors intézkedésétől a király még gyorsabban intézkedett. Már augusztus 6-án jelentést kért a magyar kamarától, hogy a zombori adminisztráció alá tartozó javak között található-e olyan puszta, amely a folyamodóknak átengedhető lenne. A megyei közigazgatás véleményezése szerint a kunhegyesiek letelepedésére három puszta állhat rendelkezésre:

1. a közel 7000 holdas Feketity, a mintegy 4000 holdas verbászi maradékfölddel;
2. a 4563 holdas Mali Kér, a szomszédos 2850 holdas Csornokipusztával;
3. a 3261 holdas Petau-pusztá.

Az adminisztráció ajánlatot tett a telepítési feltételekkel kapcsolatban is:

1. földet anyagi helyzetük és munkabírásuk szerint kapjanak,
2. házépítésre való fával ingyen lássa el őket a kincstár, míg a falakat építsék maguk, kapjon minden család házieszközök beszerzésére 6 forintot,
3. legalább 3 éven keresztül mentesek legyenek minden köztehertől és szolgálmánytól,
4. vetni és kenyérnek való kölcsöngabonát adjanak nekik a kamarai magtárból.

A feltételek meghatározása azt a látszatot kelti, hogy a zombori közigazgatásnak sejtelve sem volt a német telepesek leköltözési feltételeiről. Ez azonban téves, hiszen pontos kimutatása volt arról, hogy mennyi pénzt emésztett fel a német telepesek útiköltsége, míg leérték Bácskába. Arról is tudomása lehetett, hogy azok élelmezéséről, elhelyezéséről és orvosi kezeléséről is a kincstár gondoskodott. Az adminisztráció intézte el továbbá, hogy a német telepesek számára komplett lakóházat és gazdasági udvart építsenek fel. A kunhegyesiek számára pedig mindössze az épületanyagként szolgáló faanyagot kegyeskedett felajánlani. Később még erről sem gondoskodott, hanem 12 forintot adott erre a célra, valamint 6 forintot a házieszközök beszerzésére. A német telepesek 10 évre fel voltak mentve a közteherviselés alól, ezzel szemben a kunhegyesiek felmentése 3 évre szólt.

A zombori adminisztráció biztos lehetett abban, hogy a kunhegyesiek megörülnek annak is, ha kölcsöngabonával bevethetik a földjüket, és a termény betakarításáig élelmezhetik magukat.

Mindenesetre a kunhegyesiek Bácskába való áttelepítése megvalósult. Ez volt az első telepítési engedély, amely lehetővé tette a magyar lakosok számára a kincstári engedéllyel történő letelepedést.

SENKIVEL KÖZÖSEN

A magyar kamara 1785. január 25-én felelősségre vonta a zombori adminisztrációt az ügy intézésének stagnálása miatt. Ugyanekkor értesítette a Jászkun kapitányságot is, hogy szervezzen küldöttséget az áttelepülők sorából, akik helyszíni felülvizsgálást végeznek Feketicpusztán.

A küldöttség 17 tagot számlált, és február 9-én jött le Bácskába te-repszemlét tartani. Strássay Pál kúlai intéző fogadta őket, és 3 taggal bejárta Feketic- és Vélity-pusztát. A küldöttség többi 14 tagja hegyesi telepeseket kért meg arra, hogy külön csoportban vizsgálja meg a területet.

Volt mit látnia a küldöttségnek. Igazi pusztaság tárult eléjük. A valamikori településnek egyedüli jele egy templomrom volt. Vigaszul szolgált azonban számukra, hogy új telephelyükön nem kell osztozkodniuk senkivel.

Amikor a két határjáró küldöttség találkozott, világosan kifejtették nemtetszésüket. Kevesellték a földterületet, mivel a puszta csak 113 szesszió kijelölését tette lehetővé. Véleményük szerint 250 családnak ettől sokkal többre lenne szüksége. Strássay azzal az ajánlattal állt elő, hogy költözzenek Verbászra, ahol 172 szessziót tud biztosítani számukra. Azt is az elégedetlenkedők tudtára adta, hogy a verbászi földek sokkal jobb minőségűek, mivel azok a Telecskai-dombokon kívülre esnek. A küldöttség az ajánlatot határozottan visszautasította, azzal az indokkal, hogy ők nem akarnak senkivel sem közösen élni. Feketicpuszta hiányosságát úgy lehetne ellensúlyozni, ha Vélityet is megkapnák a letelepülők. Szerették volna kívánságukat Ürményi adminisztrátornál előterjeszteni, de a februári időjárás miatt erre nem volt lehetőség. Lovaiak fáradtak voltak, és a pénzüik is fogytán volt. Strássay Pált kérték meg, hogy észrevételeiket tolmácsolja az adminisztrátornál.

Hazatéréskor a küldöttség a következő feltételeket szabta meg a leköltözéshez:

1. Feketető és a verbászi maradvány 250 családnak kevés, ezért kérik a szomszédos Vélity-pusztát is;
2. a szesszióként megállapított 7 forint és néhány krajcár taksát engedjék le, az esztendei robotot 104 napnál kevesebbre állapítsák meg, termésük után csak hetedet szedjenek;
3. engedjék meg vallásuk szabad gyakorlását, oratóriumuk és annak tartozékai részére adjanak alkalmas helyet, valamint a község használatára egy malmot.

- minden család 18 forintot kap házépítésre és eszközök beszerzésére,
- 3 esztendeig mentesek lesznek minden földesúri adótehertől,
- tarthatnak prédikátort és tanítót,
- községük szükségleteire 1-2 tehermentes szessziót kapnak,
- a három szabad év lejárta után Szent Mihály napjától újévig ital-mérési joguk lesz,
- a terményekből és bárányaikból csak hetedet kell fizetniük,
- házaik után 1 forint adót fizetnek,
- urbarialis victaliat szesszióként 51 krajcárral megválthatják,
- szesszióként 52 napi ígás, vagy 104 napi kézi robotot teljesítenek évente,
- minden 4 szesszió évente egyszer kétnapos hosszú fuvart állít.

A kunhegyesi kivándorlók meg voltak elégedve ezekkel a feltételekkel, annál is inkább, mert nem akartak heterogén környezetben élni.

Válovits összeírta mindazokat, akik a Bácskába való leköltözés mellett döntöttek. Laczka János, a Nagykun kerületi aceszor véglegesítette a jelentkezők névsorát, amely szerint 212 család visszavonhatatlanul az elköltözésre szavazott. Válovits összeírásában 217 család szerepelt, tehát úgy látszik, 5 család közvetlenül az összeírás után meggondolta magát.

II. József 250 család számára engedélyezte a leköltözést. Mivel a jelentkezők száma kevésnek bizonyult, ezért Válovits átment Karcagra, ahol rövid idő alatt még 33 család jelentkezett. Ők azonban hamarosan meggondolták magukat, így a későbbiek folyamán tiszaburai telepésekkel egészült ki a létszám. A királyi engedélyben meghatározott számot így sem sikerült elérni. Végül 1785 tavaszán 212 család költözött le a Krivaja mellékre.

KÖRÖSKÉNYI MIHÁLY ÖSSZEÍRÁSA

Köröskényi Mihály Bács-Bodrog vármegye által kinevezett mérnök, 1785. július 11-én, Feketityre való küldetése alkalmával, elvégezte a lakosok összeírását. Kimutatásában feltüntette a családok számára kimért földterületeket és a gazdasági erejüket jelentő állatállományukat.

„Conseriptio”

Incolarum praedium Feketity impopulantium, nec non facultatum, boum utpote jugalium, equorum curriferorum armentalium, item et succerescentium pecorum, nes non pecudum, pro distributione sessionalium, et respective inventionione geometrica. Die 11. Julii 785 in facie loci peracta.

No.	Nomen et cognomen / név	Sessionale constiturivum / kapott földterület	Boves jugales / ökör	Eqni eurriferi/ló	Eqni armentalis /ló	Pecora arment, seu succerescen / szarvasmarha	Pecudes		Honnan jött?
							Stigeri / sertés	Oves / juh	
Numero									
1	Sípos György	1	-	4	-	3	3	-	Kunhegyes
2	Margity Mihály	1	4	-	-	2	2	-	?
3	Kasza Mihály	¼	-	-	-	-	-	-	Kunhegyes
4	Jósa István	1	2	4	-	2	2	-	Kunhegyes
5	Átis István	¼	-	-	-	-	1	-	Kunhegyes
6	Jósa János	1	4	-	-	8	6	-	Kunhegyes
7	Kelemen István	2/4	-	3	-	3	1	-	Kunhegyes
8	Gönczy Pál	2/4	2	-	-	2	3	-	Kunhegyes
9	Molnár Ferencz	1	6	-	-	-	2	17	Kunhegyes
10	Szilágyi István	1	4	-	-	1	6	-	Kunhegyes?
11	Balogh János	1	4	3	-	6	2	24	Kunhegyes
12	Györfi János	¼	-	-	-	-	-	-	?
13	Jósa István	1	-	3	-	4	2	-	Kunhegyes
14	Jósa Ferenc	1	-	4	-	3	2	-	Kunhegyes
15	Szabó János	¼	-	-	-	3	2	-	Kunhegyes

16	Öri István	2/4	-	2	-	4	2	-	Kunhegyes
17	Csoma György	2/4	-	2	-	-	2	-	Kunhegyes
18	Balog István	2/4	-	3	-	3	4	-	Kunhegyes
19	Ondó János	1/4	-	-	-	-	-	-	Kunhegyes
20	Fitze Mihály	2/4	-	3	-	-	2	-	?
21	Kotsits Ferencz	1	4	3	1	3	2	-	Kunhegyes
22	Szabó Ferencz	1	2	2	-	2	2	20	Kunhegyes
23	Juhász Ferencz	1	-	4	-	2	4	13	Kunhegyes
24	Kotsits András	2/4	-	1	-	3	2	-	Kunhegyes
25	Öreg Kotsics András	2/4	-	1	-	3	2	-	Kunhegyes
26	Tóth Mihály	1/4	-	-	-	-	-	-	Kunhegyes
27	Nagy Péter	1/4	-	-	-	-	-	-	Kunhegyes
28	Csoma István	2/4	-	2	-	3	-	-	Kunhegyes
29	Végső Pál	1/4	-	-	-	-	-	-	Kunhegyes
30	Terög István	2/4	-	2	-	2	2	4	Kunhegyes
31	Balog Sámuel	2/4	-	-	-	4	1	12	Kunhegyes
32	Rápóti István	1	-	3	-	1	1	-	Kunhegyes
33	Rápóti András	1	2	4	1	2	3	-	Kunhegyes
34	Gál István	2/4	-	-	-	-	-	-	Kunhegyes
35	Farkas György	1/4	-	-	-	-	3	-	Kunhegyes

36	Varga Mihály	2/4	-	1	-	2	2	-	Kunhegyes
37	Farkas István	2/4	-	3	-	5	4	-	Kunhegyes
38	Varga János	2/4	-	3	-	1	8	-	Kunhegyes
39	Szabó Mihály	1/4	-	-	-	3	2	-	Kunhegyes
40	Balogh István	1/4	-	-	-	2	2	-	?
41	B. Kotsits András	2/4	-	2	-	1	2	-	Kunhegyes
42	Tar György	2/4	2	-	-	-	2	-	Kunhegyes
43	Varga András	2/4	2	1	-	3	2	-	Kunhegyes
44	Varga Péter	2/4	-	3	-	2	1	-	?
45	Cseh Molnár András	2/4	-	2	-	4	-	-	Kunhegyes
46	Bóros István	1	-	3	1	-	-	-	Kunhegyes
47	Nagy István	2/4	-	2	-	2	1	13	Kunhegyes
48	Kiss András	1	-	5	-	3	1	-	Kunhegyes
49	Kószegi János	1	-	5	1	4	2	-	Kunhegyes
50	Buday János	2/4	-	3	-	-	-	-	Kunhegyes
51	Buday Andrásné	1/4	-	-	-	-	-	-	?
52	Szabó János	1	4	3	-	4	3	6	Kunhegyes
53	F. Tóth Mihály	1/4	-	-	-	-	-	-	?
54	Ökrös János	2/4	-	4	-	-	-	-	Kunhegyes
55	Ökrös Mihály	1/4	-	-	-	-	-	-	Kunhegyes

56	Szél Péter	² / ₄	-	-	3	-	2	-	-	Kunhegyes
57	Terebesi Mihály	1	-	6	1	8	4	-	-	Kunhegyes
58	Pál Ferencz	1	6	-	-	10	3	-	-	Kunhegyes
59	Szitás János	1	4	-	-	1	2	-	-	Kunhegyes
60	Madaras Péter	¹ / ₄	-	-	-	-	-	-	-	Kunhegyes
61	Csete Ferencz	1	-	4	2	8	4	-	-	Kunhegyes
62	Kelemen András	1	-	5	3	5	4	-	-	Kunhegyes
63	Piros Péter	¹ / ₄	-	-	-	2	1	-	-	Kunhegyes
64	G. Balogh György	² / ₄	-	-	-	-	-	-	-	Kunhegyes
65	Vajó Ferencz	² / ₄	-	2	-	3	2	-	-	Kunhegyes
66	Nanasz Gergely	¹ / ₄	-	-	-	-	4	-	-	Kunhegyes
67	Kiss Nagy Mihály	1	6	5	1	7	-	43	-	Kunhegyes
68	K. Kovács János	1	4	-	-	2	4	-	-	Kunhegyes
69	Saiti György	² / ₄	-	2	-	-	2	-	-	Kunhegyes
70	Óváry András	¹ / ₄	-	1	-	-	-	-	-	?
71	Bán István	² / ₄	-	3	-	2	-	-	-	Kunhegyes
72	Geszti Gergely	1	-	5	-	-	4	-	-	Kunhegyes
73	Polik István	1	-	4	-	1	2	-	-	Kunhegyes
74	Pénzes István	¹ / ₄	-	-	-	-	-	2	-	?
75	Pénzes András	¹ / ₄	-	-	-	-	-	-	-	Kunhegyes

76	Genczi Péter	1/4	-	-	-	-	-	-	-	-	-	Kunhegyes
77	Tóth János	2/4	-	2	-	-	-	2	-	-	-	Kunhegyes
78	Kovács István	2/4	-	3	-	-	-	-	-	-	-	Kunhegyes
79	Orosz János	1/4	-	-	-	-	-	-	-	-	-	Kunhegyes
80	Bán János	2/4	-	-	-	-	-	-	-	-	-	Kunhegyes
81	Barta András	1/4	-	-	-	-	-	-	-	-	-	Kunhegyes
82	Horváth Joseff	2/4	2	-	1	-	2	1	-	-	-	Kunhegyes
83	Erdey István	1	-	3	-	-	-	1	-	-	-	Kunhegyes
84	Szabó Mihály	1/4	-	-	-	-	-	-	-	-	-	Kunhegyes
85	K. Nagy Mihály	1	-	4	1	-	4	1	-	-	-	Kunhegyes
86	Kovács Sámuel	2/4	2	-	-	-	8	1	-	-	-	Kunhegyes
87	Kovács István	1/4	-	-	-	-	3	1	-	-	-	Kunhegyes
88	Bíró Mihály	1/4	-	-	1	-	2	1	-	-	-	Kunhegyes
89	Oláh István	1/4	-	-	-	-	-	-	-	-	-	?
90	Utsőkös Mihály	2/4	-	3	1	-	1	-	-	-	-	Kunhegyes
91	Fazikos István	2/4	-	3	-	-	-	1	-	-	-	Kunhegyes
92	Bodi Mihály	2/4	-	2	-	-	-	1	-	-	-	Kunhegyes
93	Bíró László	2/4	-	2	1	-	2	3	-	-	-	Kunhegyes
94	Szendy Mihály	2/4	-	2	-	-	1	-	-	-	-	Kunhegyes
95	Szendy Janos Öregh	1	2	3	1	-	3	2	-	-	-	Kunhegyes

132	Lódy Mihály	1	-	5	-	7	4	-	Kunhegyes
133	Gere Mihály	¼	-	-	-	4	1	-	Kunhegyes
134	Kiss Mihály	1	-	5	-	2	4	-	Kunhegyes
135	Major István	1	-	6	1	3	1	-	Kunhegyes
136	Kovács János	2/4	-	3	-	-	4	-	?
137	Törés János	2/4	-	2	-	1	1	-	Kunhegyes
138	Vígó György	1	-	4	-	5	1	-	Kunhegyes
139	Vékony István	1	4	-	-	-	-	-	Kunhegyes
140	Pál András	1	4	-	-	2	5	-	Kunhegyes
141	Lőrincz György	1	6	-	-	6	2	-	Kunhegyes
142	Kiss Gergely	1	-	3	-	1	4	-	Kunhegyes
143	Balogh János	1	-	4	-	-	-	-	?
144	Domus parochialis – lelkészház	-	-	-	-	-	-	-	----
145	Macellum – mészárszék	-	-	-	-	-	-	-	----
146	Schola puellarum – leányiskola	-	-	-	-	-	-	-	----
147	Kudarc András	2/4	-	-	-	-	-	-	Kunhegyes
148	Horváth Mihály	¼	-	-	-	-	-	-	Kunhegyes

149	Gönczy János	² / ₄	-	3	2	-	1	-	Kunhegyes
150	Nagy Péter	¹ / ₄	-	-	-	2	1	-	Kunhegyes
151	Kudar György	¹ / ₄	-	-	-	-	1	-	?
152	Király János	¹ / ₄	-	-	-	3	-	-	Kunhegyes
153	Szász Mihály	² / ₄	-	3	1	-	-	-	Kunhegyes
154	Síposs Ferencz	² / ₄	-	3	1	1	-	-	?
155	Végh István	¹ / ₄	-	-	-	1	1	-	Kunhegyes
156	Szilhalmi István	² / ₄	-	3	1	3	4	-	Kunhegyes
157	Végh György	¹ / ₄	-	-	-	-	2	-	Kunhegyes
158	Győri István	¹ / ₄	-	-	-	2	1	-	Kunhegyes
159	Köncz Mihályné	² / ₄	-	2	-	-	-	-	Kunhegyes
160	Murányi Mihály	1	-	3	2	-	-	-	?
161	Süveges Ábrahám	1	-	4	2	3	4	-	Tiszabura?
162	Domus notariális – jegyzőház	-	-	-	-	-	-	-	----
163	Quaestor – adóhivatal	-	-	-	-	-	-	-	----
164	Barna István	1	4	-	-	5	4	-	Tiszabura?
165	Tarkó János	1	6	3	-	8	7	30	Tiszabura?
166	Bátsi Ferencz	1	6	3	2	10	18	34	Tiszabura

167	Oliáh János	1	8	4	3	18	19	30	Tiszabura?
168	Bátsi János	1	4	3	-	8	13	32	Tiszabura?
169	Baksa Mihály	1	4	4	-	6	6	22	Tiszabura?
170	Nyergess Mártony	1	6	-	-	5	4	-	Tiszabura?
171	Fulep István	1	4	4	-	6	4	-	Tiszabura?
172	Veszey István	1	4	4	-	3	5	-	Tiszabura?
173	Botlik István	1	4	3	-	4	6	-	Tiszabura?
174	Lakatos István	1	-	4	-	6	6	-	Kunhegyes
175	Lukáts János	1	8	3	2	4	5	26	Tiszabura?
176	Lukáts Mihály	1	4	2	-	3	3	-	Tiszabura?
177	Balás Mihály	1	4	-	-	8	3	-	Tiszabura?
178	Pál Ferencz	1	4	3	-	1	2	36	Kunhegyes
179	Kiss Szabó András	1	4	2	-	2	6	23	Kunhegyes
180	Kiss Péter	² / ₄	-	3	-	-	5	37	Kunhegyes
181	Szabó János	1	-	4	-	1	2	-	?
182	Sápi István	1	4	-	-	6	2	4	Kunhegyes
183	Bordás István	1	-	5	1	1	-	-	Kunhegyes
184	Gere István	¹ / ₄	-	-	-	-	2	-	Kunhegyes
185	Király András Iffű	¹ / ₄	-	-	-	2	-	-	Kunhegyes
186	Végh Mihály	¹ / ₄	-	-	-	-	-	-	Kunhegyes

187	Király András	2/4	-	3	-	-	2	-	?
188	Kovács Mihály	2/4	-	2	-	-	1	-	Kunhegyes
189	Kesztey Mihály	1	2	-	-	-	3	-	Kunhegyes
190	Kotta János	1/4	-	-	-	-	2	-	Kunhegyes
191	Szabó Mihály	1	-	5	-	-	-	-	Kunhegyes
192	Vaida Mihály	2/4	-	-	-	3	-	-	Kunhegyes
193	Király István	2/4	-	3	-	-	2	-	?
194	Vörös János	1/4	-	-	-	-	-	-	?
195	Hegedís János	1	4	-	-	3	3	-	Kunhegyes
196	Kiss András	2/4	-	3	-	-	2	-	Kunhegyes
197	Kiss János	1/4	-	-	-	-	-	-	Kunhegyes
198	Kun János	1	-	4	-	2	3	6	Kunhegyes
199	Kun Ferencz	1/4	-	-	-	-	-	-	Kunhegyes
200	Kulcsár János	1/4	-	-	-	-	1	-	Kunhegyes
201	Halápy István	2/4	-	3	-	1	2	-	?
202	Kovács György	2/4	-	2	-	5	2	-	?
203	Domus quarterialis – kvártélyház	-	-	-	-	-	-	-	----
204	Perlaky Sándor	1	6	2	-	2	2	7	?
205	Kovács Ferenc	2/4	-	2	-	1	-	-	Kunhegyes

206	Tóth Jozseff	1/4	-	-	-	-	-	-	-	-	-	Kunhegyes
207	Borbély Márton	1	-	3	-	-	2	-	-	-	-	Kunhegyes
208	Böndő István	1/4	-	-	-	-	-	-	-	-	9	Kunhegyes
209	Révisz János	2/4	-	3	-	-	2	-	-	2	-	Kunhegyes
210	Kasza Mihály	1/4	-	-	-	-	-	-	-	-	-	?
211	Bónis András	1/4	-	-	-	-	1	-	2	-	-	?
212	Barna Mártony	1/4	-	-	-	-	-	-	-	-	-	?
213	Révisz István	1/4	-	-	-	-	1	-	1	-	-	?
214	Tóth István	1/4	-	-	-	-	2	-	-	-	-	Kunhegyes
215	Szalay István	1/4	-	-	-	-	2	-	-	-	-	?
216	Bónis András Öregh	1/4	-	-	-	-	2	-	2	-	-	?
217	Lőrinc Mihály	1/4	-	-	-	-	-	-	-	-	-	?
218	Gere Pál	1/4	-	-	-	-	-	-	-	-	-	Kunhegyes
219	Parasó János	2/4	-	3	-	-	1	-	2	-	-	?
220	Szél Gáspár	1/4	-	-	-	-	-	-	-	-	-	?
221	Érsek Péter	1	4	5	3	10	9	-	9	-	-	?
	Communitas Községnek	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	----
	Macellum dominale Mészárszékhöz	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	----

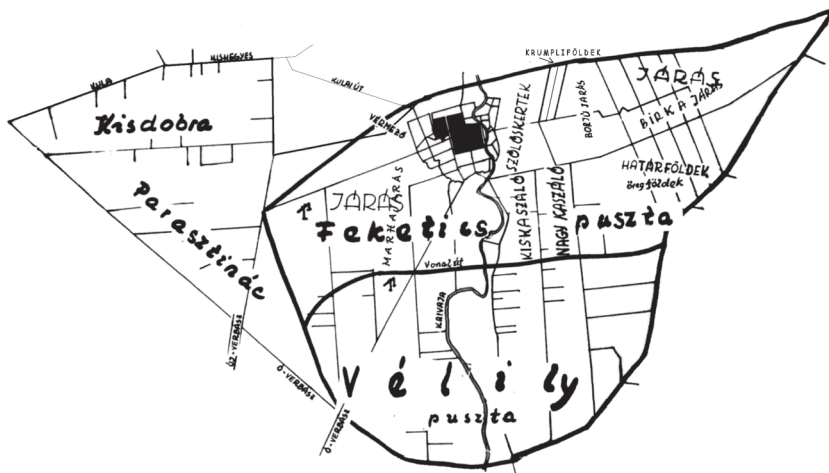
Parochus loci Lelkésznek	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Notarius Jegyzőnek	2/4	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Ludi magister Tanítónak	2/4	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Pro adventibus et remansis scolonis supersunt Maradékföld	10	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Summa Összesen	144	214	369	41	445	419	526			

Signatum et supra

Michael Köröskényi mp.
jur. geometra

FEKETEHEGY HATÁRÁNAK FELOSZTÁSA

1785. május végére megérkeztek Nagyikunsból a telepések az újonnan létesítendő Feketehegy területére. Azzal a reménnyel indultak útnak ősi földjükről, hogy a bácskai vidék az ígért földje lesz számukra. Ez a gondolat egyre halványult, de a kezdeti nehézségek leküzdésében erőt adott nekik. A Feketics-pusztához csatolt Vélity-pusztá, a verbászi maradék földek, valamint a Kisdobra sivár területek voltak. A kietlen vidéken immár 250 éven keresztül csak nomád állattenyésztők legeltették jószágaikat. A telepések számára ezt a területet jelölték ki az új haza létrehozására.

A végleges feketehegyi határ 1785-ben

Köröskényi Mihály kamarai mérnök sebtében felmérte a határt, nem ismerve a tényállást, hogy a vártnál 39 családdal kevesebb a leköltözők száma. A kijelölt telephely nagyságát 13 298 magyar holdnak állapította meg. Egy magyar hold 1200 négyszögölt tett ki. A telepések

szükségeire szánt földterületet egységenként szessziókban mérte. Egy szesszió 60 magyar holdat jelentett.

A feketehegyi határ területi felosztása:

Legelő	72 szesszió	4320 hold
Egész telek	140 szesszió	8400 hold
Közterület	2 szesszió	120 hold
Uradalmi mézsárszék	1 szesszió	60 hold
Lelkész	1 szesszió	60 hold
A község szükségeire	1 szesszió	60 hold
A jegyzőnek	½ szesszió	30 hold
A tanítónak	½ szesszió	30 hold
Belső telek		718 hold
Összesen		13 298 hold

A császár rendelete értelmében minden családnak 1 hold belső telek járt, mely 300 négyszögöl házhelyből, 600 négyszögöl szérűskertből és 300 négyszögöl kerti művelésre alkalmas földterületből állt, melyet a lakosok krumplisnak neveztek.

Már az elsődleges földméréseknél Köröskényinek kiigazításokat kellett végeznie, hiszen a 218 holdnyi belső telek nem volt elégséges a feltételezett 250 család számára. A mérnök azonban nem esett kétségbe, mert a 8400 holdas legelőből futotta a módosításra.

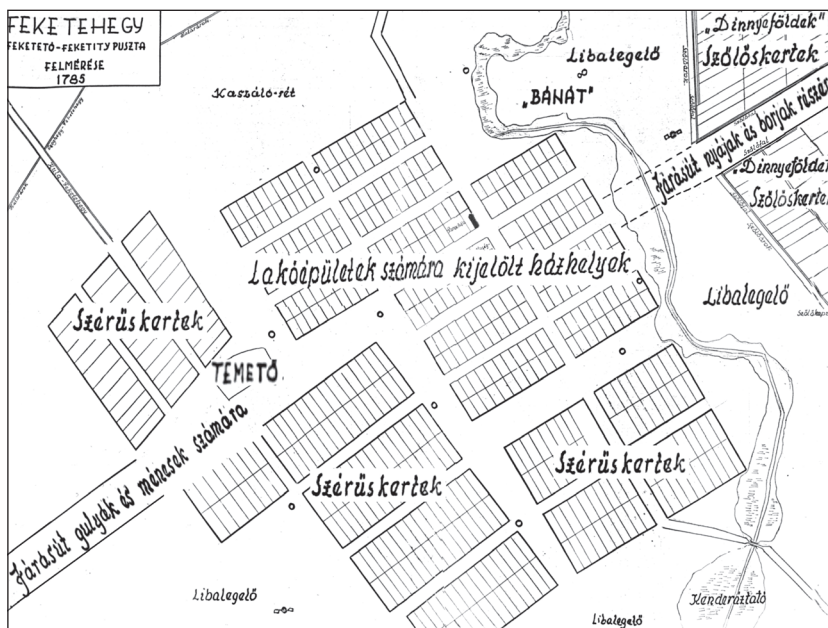
Köröskényi tudatában volt annak, hogy a letelepedő családok mindannyian földműveléssel szándékoznak foglalkozni, és csak később bővül a település iparosokkal, akiknek szintén házhelyet kell biztosítani. Kimérte a telepítési rendeletben megjelölt 250 házhelyet, és még 10-zel megtoldotta. Számítása beigazolódt, mivel az első telepések között volt Herschl Simon izraelita kereskedő, aki elfoglalt egy házhelyet. A kereskedőnek nem járt más részesedés.

A falu telepítésére szánt terület:

260 jobbágyház	78 000 négyszögöl
Jegyzőlakás	300 négyszögöl
Fiúk iskolája	300 négyszögöl
Lányok iskolája	300 négyszögöl
Parókia	600 négyszögöl
Templom	300 négyszögöl

Uradalmi mézsárszék	600 négyszögöl
Községháza	600 négyszögöl
Uradalmi kocsmá és megálló	600 négyszögöl
Összesen	81 600 négyszögöl

A falut a Bara-patak jobb partja felett húzódó, enyhén emelkedő, lankás része határozta meg, saktáblaszerű elrendezéssel. A főutca észak–nyugat, dél–kelet irányban húzódott 15 ölnyi szélességben. A vele párhuzamos és keresztutcák 14 öl szélességűek voltak. A főutcától a Bara mentén 4 tizedben 80 házhely volt. A főutcától jobbra 6 tizedben 120, míg az ócskatemető felé 60 házhelyet mért ki. A templom, a községháza és az iskolák pedig a falu központját képezték.

Feketehegy utcáinak elrendezése 1785-ben

A lakótelepülést a szárúskertek öveztek, melyeket 89 m szélességű semleges övezet határolt. A tulajdonképpeni gazdálkodásra a szárúskertek szolgáltak. Itt tartották a jószágokat Mihály-naptól Szent Györgyig, és ide hordták be a gabonát csépelni.

A szárúskertek és a krumplis nagyságát Köröskényi önkényesen megváltoztatta. Kevésnek vélte a kertművelésre szánt területet, melyet

az akkori időben nem is konyhakerti növénytermesztésre használtak, hanem a mindennapi ruházkodás nyersanyagát szolgáló kender termesztésére. Ezért a szérús területet 100 négyszögöllel csökkentette a krumplis javára. A kertművelésre kimért terület tehát 400 négyszögöltre növekedett.

A kezdeti évben a lakosok nem sokat törődtek Köröskényi méréseivel. A lakásépítés lefoglalta minden idejüket, hogy télvíz idejére fedél legyen a fejük felett.

A lakott területet és a szérúskerteket libalegelő övezte. Ide engedték ki az aprójószágokat, és hogy ne bitangoljanak el, a külső határvonalon mély árok húzódott.

A lakóházakon, a szérúskerteken és a libalegelőkön kívül 72 szeszsiót mértek ki járásföldnek. A falutól nyugatra volt a marha-, attól távolabbra a csikójárás. A keleti határrészen volt a borjú-, majd legtávolabb a birkajárás.

A járásokon tartották a jószágot Szent György-naptól Szent Mihályig. A jószágok egyedüli tápláléka a sarjadó fű volt. Kivételt csak a fejőstehenek életmódja képezett. Ezeket a gulyás reggel kihajtotta a marhajárásra, majd késő délután behajtotta. A házaknál lévő istállókban a háziasszony megfejte őket, de enni nem kaptak többet a legelőkön maradt társaiknál.

Mihály-napkor a juhászok kivételével a csikósok és a gulyások számára elérkezett az elszámolás ideje. A legeltetésre rájuk bízott jószágok ekkor bekerültek a szérúskertek istállóiba.

A SZÁNTÓK KIMÉRÉSE CALCATÚRÁBAN

Köröskényi Mihály a telepések érkezésének időpontjára felmérte a szántóföldi termesztésre szánt területeket és a kaszálókat. Az uralkodó, a családok gazdasági erejéhez mérten, meghatározta a családonkénti kiszántandó földeket. Gazdasági erőnek számított az igavonó állatok száma. Áts és Csoma bécsi küldetése alkalmával II. Józsefnek azt tolmácsolta, hogy a telepések elegendő jószágállománnyal rendelkeznek, noha ez nem felelt meg a valódi tényállásnak. Szép számban voltak olyanok, kiknek egyetlen lovuk vagy ökrük sem volt. Ezért a mérnök a földek szeszsiónkénti felosztását belátása szerint végezte.

Egy egész szeszsióknak számított 38 hold szántó és 22 hold kaszáló. Ekkora földterületre azok jogosultak, akiknek volt néhány lovuk vagy ökrük. A 212 család közül 80 részesült egy-egy szeszsióban. A kevés jó-

szágállománnyal rendelkezők fél szessziót kaptak, amellyel elégedettek is voltak, hiszen a földet meg kellett művelni. Azok a népes családok pedig, akiknek szinte egyetlen állatuk sem volt, negyed szessziót kaptak.

1 szesszió	80 család	3040 hold szántó	1760 hold kaszáló
2/4 szesszió	69 család	1321 hold szántó	759 hold kaszáló
1/4 szesszió	62 család	589 hold szántó	341 hold kaszáló
	211 család	4950 hold szántó	2860 hold kaszáló
	+ 1 iparos	-	-
Összesen	212 család		

Az uralkodó gondoskodott arról, hogy a község alapvető feltételeit biztosító intézmények zavartalanul működjenek:

1 szesszió a lelkésznek	38 hold szántó	22 hold kaszáló
1 szesszió az uradalmi mézárszéknek	38 hold szántó	22 hold kaszáló
2/4 szesszió a jegyzőnek	19 hold szántó	11 hold kaszáló
2/4 szesszió a tanítónak	19 hold szántó	11 hold kaszáló
Összesen	114 hold szántó	66 hold kaszáló

Mivel az elsődlegesen jelentkezett 250 család száma lecsökkent 212-re, Köröskényi 10 szessziót, azaz 600 holdat egyelőre nem osztott fel. E fel nem osztott földterületet, melyet az utántelepülőknek szándékozott meghagyni, rémancia néven a határ szélén mérte ki.

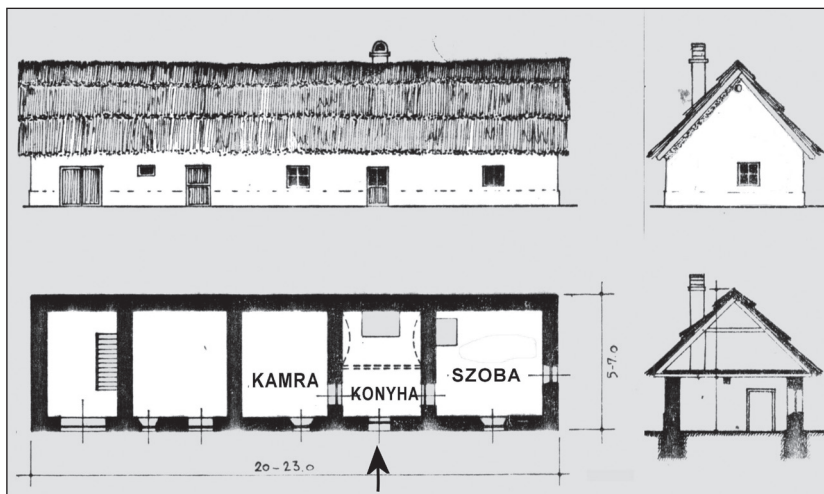
A szántók felosztása a határ peremén hármassal calcatúrában történt. A keleti határrészen nem voltak szántóföldek, mivel azt a birkajárás foglalta el.

Az egész szessziós gazdáknak három egyenlő parcellában voltak a földjeik calcatúránként, így három helyen kilenc darabban volt a föld szétdarabolva. Az egyik darabba őszt vetettek, a másikba tavaszt, míg a harmadikat meghagyták ugarnak. Így egy földdarabot két évig műveltek, a harmadikban pihentették. Az ugarnak meghagyott földet az év folyamán csak sekélyen szántották meg, hogy a gázt lefordítsák. Ősszel viszont, az őszi vetés miatt, mélyebbre szántottak. Az ilyen termesztési módot azért tartották célszerűnek, mert úgy gondolták, ha az egyik határrészen elemi csapás miatt megsemmisül a vetés, akkor sem maradnak kenyér nélkül.

A kaszálókat a mérnök a falutól délre, a Bara-patak mentén húzódó dombokon mérte ki.

A HÁZÉPÍTÉS ÉS EGYÉB PROBLÉMÁK

A telepések első gondja a házépítés volt. Mérnöki előírás szerint, minden családnak egyforma házat kellett építenie, ami a következő helyiségekből állt: lakószoba, konyha, kamra, istálló és fészker.

A kincstár által meghatározott szabvány szerinti ház alaprajza. Mind a kétszázötvenkét ház azonos típusú és nagyságú volt. A házak kétszázötven év alatt sokat változtak, de a falu belterületén található végházak alapvonalaikban megtartották az egykori épületek jellegét

Dr. Pratscher Viktornak sikerült megőriznie annak az ősi háznak a fényképét, amelyet még Botlik István épített letelepedéskor, és amelyben Reiter Fülöp lakott a II. világháború előtt (128-as házsám)

Az első szobát, a tulajdonképpeni lakószobát, nagyháznak nevezték. A megvilágítást az utcáról kapta egyetlen kis, négytáblás ablakon keresztül, amely aszimmetrikusan, a középvonaltól eltolódva, az udvar felé eső részen volt. Az ablak ilyen módon történő elhelyezése biztonsági célokat szolgált.

*A Duna utcában levő kis ház ablaka a régi időket idézi,
négytáblás, és nincs a ház közepén*

Az ablak előtt helyezték el az asztalt, a sötétebb sarokban pedig az ágyat. Az ágyon alvó házaspárnak és az ágy alatt alvó gyerekeknek nem kellett félniük attól, hogy az éjszaka folyamán, ha valaki belő, vagy behajint valamit az ablakon, bántódás érné őket. A kitekintés, valamint az asztal környékének jobb megvilágítása végett, az udvar felől is volt egy ablak. A két ablak közé állították a padot, az úgynevezett kanapét.

Kőríz József az utolsó pillanatban örököltette meg nagyszülei szobáját

A házba a konyhán keresztül lehetett bejutni. A konyha ajtaja két-részes volt, vízszintesen, síkban nyíló tömör ajtó. A felső részét csak éjszaka hajtották be. A konyha háttérében nyitott tűzhelyes, szabad kémény volt. Az első szobába vezető ajtó nem a fal közepén volt, hanem egy kissé az udvar felé eltolódva helyezkedett el. Mögötte volt a banyakemence, amit a konyhából fűtöttek. A kemence és ágy közötti heverőn, priccsen tartózkodtak az apróbb gyerekek a nap folyamán. A konyha 11 láb (3,476 m) hosszúságúra és a fő falnak megfelelően 14 láb mélységűre épült.

A konyha után következett a kamra, amely 14×12 láb (4,442×3,792 m) nagyságú volt, és csak a konyhából lehetett bemenni. A megvilágítást az udvarról kapta, egy kisméretű, négytáblás ablakon keresztül. A kamrában tartották az értékesebb gazdasági szerszámokat. Idővel, ha a családtagok száma megnőtt, leginkább a fiatal pár lakószobájaként (belső szobaként) használták.

A három helyiségből álló lakórészt az istálló követte, melynek mérete 13×14 láb (4,108×4,442 m). Az egy tető alatt álló épületet 6 láb (1,903 m) féltetejű fészker zárta be.

A falveréskor, amikor elérték a 7 lábnyi magasságot, az épület teljes hosszába felfektették a 7 col vastagságú mestergerendát. A ház hossz-tengelyével keresztben a mestergerendára 2.1/2 láb (79 cm) távolságra helyezték az átalgerendákat. Az udvar felől az átalgerendák kétlábnyi-

val hosszabbak voltak, s így a ház előtt egy oszlopos gang jött létre. A mestergerenda és átalgerendák között hézagok keletkeztek, ahova azokat a tárgyakat (olló, borotva, iratok) helyezték el, melyek nem kerülhettek a gyerekek kezébe.

Egy alulgerendázott szoba

Külön gondot okozott számukra a házak fedőanyagául szolgáló nád beszerzése. Az akkori időben a Bara-patak alacsony vízállása miatt a környéken nem volt elegendő nád, így legközelebb Turiánál vághattak. Legszívesebben Beljanski-nádat szerettek volna beszerezni, mivel az vékony szálú, és nem támadja meg a fereg. Ebből azonban elegendő mennyiséget nem találtak, és így megelégedtek a silányabb minőségű turiai náddal is. A házak építéséhez szükséges épületfát Zentáról kellett hozni.

A házak építésének idején nem szűkölködtek élelemben, mivel a telepítési feltételek egyik pontjaként szerepelt a lakosoknak gabonával és vetőmaggal való ellátása. Ezt a gabonamennyiséget a kincstár kölcsönözte, és szabad éveik lejárta után vissza kellett adni. Hogy mennyi gabonát kaptak, nem ismeretes, de valószínű elegendő mennyiséget, mert telepítésük első éveiben nem panaszkodtak ellátásukra.

A házak építésével annyira el voltak foglalva, hogy az 1785-ös évben nem szánhatták föl kijelölt földjeiket. Az első évben egyedüli hasznuk a kaszálókról való szénabegyűjtés volt. Saját részükre nem vethettek kenyérgabonát, de jószágaik számára így biztosították télre a takarmányt.

A szomszédos Szekity-pusztá a telepítés első évében még lakatlanul állt. Attól féltek, hogy a folyamatban levő birodalmi németek betelepítése során számukra idegen ajkúak közelségében kell majd lakniuk. Szerették volna Szekity-pusztát településükhöz csatolni. Hogy erre jogot formálhassanak, örültek, ha a környék lakosai, vagy kunhegyesi utántelepülők érkeztek közösségükbe. Az anyakönyvben hamarosan olyan nevek jelentek meg, melyek nem szerepeltek Köröskényi kimutatásában: Adsagi, Sebők, Sárándi, Csípő, Balla, Daku, Ketzé, László, Kisari, Borza, Kökényesi. Hogy a családok honnan és milyen körülmények között érkeztek Feketehegyre, nem ismeretes. Feketics-pusztára a legális település előtt érkeztek jövevények a Kunságból, s Pacsérra és Moravicára is költöztek Kisújszállásról, Karcagról, Jászkisérről levándorlók. Mivel Feketehegyen a telepítés bizonyos fokú szervezetlensége miatt jó néhány telek betöltetlen maradt, így a pacséri és moravicai illegális letelepülők közül néhányan átköltöztek Feketehegyre, ahol megkapták az üres telkeket. Alig érkeztek meg, máris hatvan zsellér család jelentkezett Kunhegyesről legális letelepülési kérelemmel. Mivel kérelmük nem nyert kedvező elintézés, ezért 1786 tavaszán egyesek vállalva a kockázatot, lejöttek feketehegyi ismerőseikhez. Az új telep lakosainak száma így bővült a Szoboszlai, Janó, Újvárosi, Gombár, Bornemissza, Mándoki és Fodor családokkal.

Családi ügyeik intézése miatt a feketehegyiek gyakran tértek vissza Kunhegyesre, Tiszaburára, ahol ismerőseiknek elmesélték letelepedésük körülményeit. 1786 tavaszán a tiszaburai származású Botlik István Karcagon eldicsekedte régi jó komájának, Pásztor Mihálynak, hogy az élete milyen kedvező fordulatot nyert Feketehegyre való letelepedése után. A hallottakon Pásztor Mihály felbuzdult, s vándorbotot vett a kezébe, hogy szerencsét próbáljon. Mire ő ideért, addigra már minden telek kiosztásra került. Nem esett kétségbe. Mindjárt hozzáfogott házának felépítéséhez a Bara-patakon túl, a kaszáló peremén. Így vélekedett: „Egy kicsit halászni, egy kicsit dolgozni (egy kicsit lopni) és meg lehet majd élni.” A halászásnak azonban tragikus következménye lett. Szenttamás alatt egy éjszakai halászás közben, ahogy kihajolt a csónakból, hogy kivegye a halat a hálóból, egy kiálló nádtusa kiszúrta Karcagi Pásztor Mihály egyik szemét. Az elkövetkező években egy szenttamási szerbhez járt kukoricát kapálni felesbe, mivel neki nem jutott föld Feketehegyen. Kukoricatörés után igen esősre fordult az idő. A megegyezés és az akkori szokások szerint a gazdának kötelessége volt, hogy munkásának hazavigye a részes kukoricát. Karcagi Pásztor Mihály többször is kiment a gazdához, hogy elintézzé a kukorica ha-

zaszállítását. A gazda az esős időre, a késedelmes szántásra, vetésre hivatkozva próbálta igazolni késését, s minden alkalommal megígérte, hogy az elkövetkező napok egyikén majd eleget tesz kötelezettségének. Mivel az ígéretből nem lett semmi, így Mihály bácsi furfanghoz folyamodott. A legközelebbi alkalommal, amikor ismét megjelent a gazdánál, akkor azt ígérte, hogy ő szívesen megfizeti a fuvar, csak kerüljön már haza a kukoricája. Ennek hallatára a gazda már nem is látta olyan sárosnak az utat, s azonnal nekikezdték a kukorica felrakásának. A négy ökör egy kicsit nehezen, de behúzta a faluba a tizenkét sukkos megrakott szekeret. A kukoricát ideiglenesen a gangra rakták le, mert a szenttamási gazda nem akarta megvárni, hogy a padlásra való hordással eltöltsék az időt. Amint a kukoricát lerakták, a gazda a fuvar kifizetését kezdte emlegetni. Mihály bácsi pedig a rossz időre hivatkozva egyre a szobába invitálta a gazdát egy pipaszóra. Erre az könnyen rá is állt, mivel fázott. Mihály bácsi odaült a kemence padkájára, rágyújtott a pipára, és úgy eregette a füstöt, mintha számára a kukoricahozatal problémája örökre lekerült volna a napirendről. Az asztalnál idegesen pipázó gazda mind erélyesebben követelte a megígért fuvar árát. Amikor már hadonászott Mihály bácsi orra előtt, az teljes nyugalommal megszólalt: „Elhallgass, és indulj az utadra! Tudod te nagyon jól, hogy kötelességed volt az egyezségünk alapján a kukoricámat hazahozni. Ne lármázz, mert a magam formájára veszek!” A szenttamási szerb nem értette meg a célzást, és még erélyesebben követelte a fuvar. Mihály bácsi megunt a lármát, szidalmazást, hadonászást, kikapta a pipát a szájából, és az illatos meggyfából készített pipaszárral egy pillanat alatt kiszúrta a gazda egyik szemét. A maga formájára vette Karcagi Mihály a szenttamási gazdát. Egyformák lettek. Mindkettőjüknek hiányzott most már a bal szeme. Az ügynek azonban nem lett következménye. Az elkövetkező évben az egyszemű Karcagi Pásztor Mihály ismét ugyanannál a szenttamási szerbnél kapálta a kukoricát felesbe, azzal a különbséggel, hogy ősszel nem kellett vitába szállni az egyszemű gazdával a részes kukorica hazahozatala miatt.

Alig telt el 2-3 hét a megérkezésüket követően, a telepések máris kevésnek találták azokat a beneficiumokat, melyeket Válovits tolmácsolásával a kamara felajánlott számukra. 1785. június 12-én kelt folyamodványukban újabb kiváltságokért fordultak a felsőbb hatósághoz:

1. Szabad éveik 1786-tól számíttassanak, mivel folyó évi adójukat eddigi lakóhelyükön egész évre kifizették.
2. Már a szabad éveik alatt is kéri a bormérés, mészárszék és bolt hasznát, melyekre anyagi megerősödésük érdekében szükségük

lenne, mert régi lakóhelyükön házaikat, földjeiket olcsón kényszerültek eladni, s a hosszú út is kárral járt. Késői megérkezésük miatt pedig már nem tudtak szántani és vetni, és erre az évre csak a szénából remélhettek valami hasznot. Így e beneficiumok mielőbbi elnyerése nélkül nem is gondolhatnak templom, parókia és iskola építésére.

3. Szekity-pusztát átengedését is kéri, ha másként nem lehet, legalább bérletként.
4. Végül szőlőültetésre alkalmas hely kijelölését kéri, amint ezt a zombori kamarai adminisztrátor szóban megígérte, mert Kunhegyesen is volt szőlőjük, s éppen akkor kellett otthagyniuk, mikor már termőre fordult.

Kérelmüket a zombori adminisztráció már június 18-án továbbította a magyar kamarához.

A kamara véleménye kérelmükkel kapcsolatban a következő volt:

1. Az első kérés teljesítését méltányosnak találja, mert adójukat régi lakóhelyükön október végéig tényleg kifizették, így szabad éveik november 1-jével kezdődhetnek.
2. A második kérést javasolja leegyszerűsíteni a negyedévi bormérés engedélyezésére, ti. Szent Mihály-naptól újévig, annál is inkább, mivel közszükségeikre kaptak egy szabad szessziót.
3. A harmadik kérést egészen elutasítandónak vélik, mivel már úgyis megkapták Vélity-pusztát, s ha Szekityet is elnyernék, a kincstári uradalom nem tudná hol ledolgoztatni velük és a szomszédos községekkel robotjaikat, s azok év végén kihasználatlanul törlendők lennének.
4. Elutasítandónak tartja a negyedik kérést is, mert ezen a vidéken rossz bor terem, s ha termelésére mégis engedélyt kapnának, akkor meg kellene engedni nekik az Urbárium szerinti fél éves bormérési jogot is, ami viszont az uradalmi kocsmának jelentene kárt, mert akkor Szent Mihálytól Szent György-napig a lakosok saját termésű rossz boraikkal ellátnák a községet, s így az uradalmi kocsmában nem fogyna a bor.

A feketehegyiek nem nyugodtak bele egykönnyen a magyar kamara elutasító véleményébe. 1785. augusztus 15-én egyenesen a királyhoz fordultak beneficiumaik kibővítése céljából. Arra hivatkoztak, hogy Kunhegyesről az újabb zsellér családok leköltözésével a lakosok száma hamarosan háromszáz családra szaporodik, s így a jelenleg kijelölt

lakóterük Szekity-pusztán nélkül szűkösnek bizonyul. A települést kényyszerítő okok miatt oly közel kellett építeniük a szomszédos pusztához, hogy elkerülhetetlenné válik a lábas- és aprójószágok átbitangolása a szomszédos területre. A szőlőföldek kijelöléséről sem akarnak lemondani, mivel: „Ezen az orvos és patika nélküli helyen egészségüket a nyári betegségekkel szemben nem tudják másként megvédeni, mint a gyümölcs és bor mértékletes fogyasztásával.”

Kérelmük többször is megfordult a magyar udvari kancellária, a zombori adminisztráció és a magyar kamara előtt. Sikerült elnyerni az alsóbb hatóságok, kamarai mérnökök kedvező véleményezését, de ez mind hiábavalónak bizonyult, mert II. József végül is határozottan azt a véleményét fejtette ki, hogy Szekity-pusztára birodalmi németeket kell telepíteni. A határkérdés szempontjából pedig azt ajánlotta, hogy mély árok válassza el egymástól Feketehegy települést Szekity-pusztától. Ez meg is történt, s a temető mögötti határrészen a kiásott árok maradványa még manapság is megtalálható.

A kunhegyesi telepesek kezdettől fogva azon fáradoztak, hogy az idegen ajkúak közelségét elkerüljék. Ennek értelmében utasították vissza a sokkal kedvezőbb feltételeket nyújtó Verbászra történő letelepítésüket is. 1786-ban bekövetkezett az, amitől féltek. A zombori jószágigazgatóság megkezdte Szekity-pusztán betelepítésének előkészítését a birodalmi németek számára.

A Szekity-pusztán végzett munkálatok betekintést nyújtottak a telepesek számára, hogy hogyan történt a svábok letelepítése Bácskába. A kincstár az egész községet felépítette, felszerelte, és robotoló jobbágyokkal (főleg hegyesiekkel) felszántatta és bevettette a kijelölt szántóföldeket. Mindez akkor történt, amikor a feketehegyi lakosokban még elevenen élt az előző évi faluépítés vergődése. Amikor a németek számára elkészült a falu, s az istállóban a tehén bögött, és a jászolhoz négy ló volt kötve, akkor jelent meg a birodalmi telepes, hogy a kincstár megbízottjától átvegye a lakáskulcsokat. Mindezt irigykedve nézhették a kunok, s természetes, hogy ez ellenszenvet váltott ki belőlük. II. József minden német telepes után 1 aranyat fizetett a német császárnak. Egy arany a szájhagyomány szerint az akkori időben egy kövér disznó árának felelt meg. A vastagnyakú kálvinista kunok, amikor meglátták a Szeghegyre érkező németeket, lekicsinylőleg így szóltak: „Egy sováp – egy disznó.”

Feketehegy település sok nehézség és megpróbáltatás árán jött létre. Mindazok a szép remények, amelyek Terebesinek és társainak bécsi küldetését táplálták, a letelepedés pillanatában szertefoszlottak. Még

néhány évtizeddel ezelőtt is, a disznótorok és a névnapok alkalmával, a gazdagon terített asztal mellett öregeink bús éneke ezekre a kezdeti nehéz évekre emlékeztetett:

„Ezerhétszáznyolcvanötben
lejöttünk Bács vármegyébe,
tíz esztendőt eltöltöttünk,
mégsem volt búzakenyerünk.”

Dallamot is szerkesztettek a szöveghez, de az csak valamiféle dör-
mögésből állt. Sok telepes, nem sajnálva a felépített házát, értelmet-
lennek látva a további küzdelmes életet, elhagyta a falut. Helyükre
azonban újabb vándorok érkeztek. Megérkezésük első évében házaik
felépítésével voltak elfoglalva. Igaz, kis jószágállománnyal rendelke-
tek, de elfoglaltságuk miatt nem jutottak szántóik megműveléséhez.
Búza alá 1786 őszén szánhattak először. Ekkor azonban az egykori
Feketics-pusztta keleti határrészén készíthették elő vetésre a földet, mi-
vel a határ más pontjain a töretlen legelőket az akkori primitív ekékkel
nem tudták felszántani. Az eke minden része fából volt, egyedüli vas-
ból készült alkatrésze az ekevas volt. Szabad idejükben a határ déli és
nyugati részén a legelők feltöltésével készítették elő a talajt, de azok
bevetésére csak az elkövetkező években került sor. Az időjárás és a po-
litikai helyzet úgy alakult, hogy gazdasági tevékenységük eredményes-
ségét gátolta. A rendkívüli szárazság miatt első termésük igen szűkös
lett. Ehhez hozzájárult még az is, hogy II. József ebben az évben tette
meg az előkészületeket a török porta megtámadására. A katonaságnak
élelemmel való ellátása céljából Zimony környékére és a déli vidé-
kekre összpontosította a gabonát. Az egész országban, s így nálunk is
novemberben katonabiztosok járták be a településeket, és összeírták a
gabonát. Minden háznál csak annyi gabonát hagytak, amennyi feltétle-
nül szükséges volt a család létfenntartásához. Feketehegyen sok háznál
nem írtak fel semennyi gabonát sem, mivel a jószágállomány hiánya
miatt, akkor még nem is szánhatták fel földjeiket. Gabonát nem volt
szabad eladni, a felesleget pedig megszabott árak mellett elszállították
a kincstár számára.

1 pozsonyi mérő búza (62.5 l)	2 forint
1 pozsonyi mérő árpa	46 krajcár
1 pozsonyi mérő zab	40 krajcár
1 mázsa széna (56 006 kg)	20 krajcár

Ezek az árak akkor viszonylag magasnak számítottak, de csak a felét fizették ki. A lakosok ígéretet kaptak, hogy a háború sikeres befejeztével megkapják a teljes értéket. A telepések egymást nem segíthették ki még kölcsöngabonával sem, mivel a felesleget elszállították a kincstári raktárakba.

1788-ban kitört a háború. Írott dokumentumok tanúskodnak arról, hogy Feketehegy lakossága derekasan kivette részét a háborúból. Fel voltak mentve minden földesúri kötelezettség alól, s így előre törlesztették urbariális kötelezettségüket. Részt vettek a szénagyűjtésben, szénaszállításban és a hosszú fuvarok teljesítésében. Feltételezhető, hogy önkéntes katonai szolgálatot is teljesítettek, mert amikor azzal a kérelemmel fordultak a királyhoz, hogy tehermentes éveiket szíveskedjen meghosszabbítani, akkor kérelmük kedvező elbírálást nyert. A telepítés feltételeként biztosított három évig tartó tehermentes évet az uralkodó még fél évvel meghosszabbította, azzal az indoklással, hogy a törökellenes háborúból elsőként példásan kivették a részüket.

A háborús évek nehézségei miatt a lakosok 1788-ban éhínségre panaszkodtak. A súlyos helyzetből sokan a település elhagyásával kerestek kiutat. Este a lakásukban az olajméceszt vagy faggyúgyertyát meggyújtották, hogy a szomszédok azt gondolják, hogy odahaza vannak, s közben a legnagyobb titokban, a sötétség leple alatt igyekeztek minél távolabbra jutni telephelyüktől. Mint ismeretlen jövevények arra törekedtek, hogy az új közösségbe beilleszkedjenek, és szabad éveiket új-rakezdhessék. Az akkori időben ez gyakori eset volt. Előfordult, hogy egész települések néptelenedtek el, és jöttek létre újak. Újvidék közelében levő Pirost például háromszor kellett teljes egészében betelepíteni, míg végül állandósult a lakossága. Az Áts és Csoma által szervezett zavargások a telepések amúgy is nehéz helyzetét csak súlyosbították. A török háború eredménytelensége miatt további kölcsöngabona-juttatásban nem részesülhettek. Szerterfoszlottak azok a remények, melyeket a Feketetóra való átköltözés táplált. Hiába hosszabbították meg szabad éveiket még fél évvel, a nemesi előjogokkal rendelkező szabad kunoknak Feketehegyen bele kellett törődniük jobbágyi terheik viselésébe.

ID. PAPP IMRE EMLÉKIRATA A KEZDETI VILÁGRÓL (RÉSZLET)

A telepések minden család erejéhez képest (család és iga erőhöz mérten) ingyen kapót földet, 1,2,3,4 fertájt, minden fertájföld 10 l volt ezenkívül kaptak még szérűskertet is külön külön ahol nyomtattak és istálló volt, ez a terület 1200.□öl volt a kertek során. volt ojan család ahol nős fiú is volt ahol 4-5 ló is volt ezek mind 4 fert kaptak de volt ojan is aki a fijára is kapott földet külön (öreges elbeszélése) azért írták külön külön hogy kevesebb legyen a róbót mivel a földet ingyen kapták a művelődés után évben dézmát kellett beadni, a termés kilencedikrész volt a dézsma (rész) keresztből részelt, néha ojan későn részelték hogy fojófű már a keresztfején volt adig nem szabadvolt hozzá nyúlni a kereszthez még a dézmát kinem vették, ha valakinek kellett kenyér akkor a köségi előljároságtól kapot cédulát s arra kapot engedélyt a nyomtatásra. a dézsma melet még róbót is kellett adni a birtok arántába, egy fertájföld tán csak kézi robot volt de a többi föld után már kocsiló és embert kellett adni az emberek saját kosztjukon voltak a lovak kaptak takarmányt, a robot 14 naptól 6-8 hónapig tartot.

Más

Öreges elbeszélése szerint az Áлами birtókók voltak. a robot hejei Gyulafálva, Béla p pékla p. Zombor és Ó Szivac körül egy pusztá több ezer holdas volt, leginkább ezekre a p jártak Feketicsről. A robot nagy megterhelés volt az emberek elelmezésébe, mert a kenyér megszáradt a húsféle megpetyhedt csak a vöröshagyma és a hajába főt tojás birta ki a hosszab időt rómlás nélkül leginkább nyárson sült szalonnát ettek a nyárs mindég a kocsiódal zápközt volt a kocsi olal ritka zápú volt, ojan hogy a gyerekek leginkább ót bújtak be a kocsi, mivel mindég voltak több róbótóság 10-15 is, hetenként fölváltva vittek az embereknek élelmet. Ez a hejzet volt 1848ig még Kosúth Lajos és Dózsa György megnem változtata a hejzetet. 1848 nagy változást hozot, eltörölték a Nemes és Jóbágy rendszert az emberi jogok egyformák lettek (nem egészen) a dézmát és robotot eltörölték, az adófizetést bevezették és kiterjedt mindenkire, az előt a Nemes nem fizetett adót se nem dólgozó, csak pipált és parancsolt, ez nem is tetszet nekiki nagyon lázongtak nem akartak fizetni. Ez atörténet benne volt az 5-6. ósztájú iskola könyvbe 1880-as évekbe gyerek koromba tanúltam is.

Építkezés

Az építkezés nagyon kezdetleges volt a tetej (szarúfa) hasítot fenyő volt az ablakok aprók 4 fiókos a tetej leginkább nád volt kevés zsúp is volt ajtókon fakilincs madzaghúzóval csak a módosab házaknál volt vas kilincs, téglá régebben nem volt vájogal pótolták, a padlás is nád volt be tapasztva (vitelek) stb.

Ez a szegénység csak a magyartelepüléseken volt Feketics, Morovica, Pacsér, Morovica is akkor települt. Mikor a németeket telepítették II. József császár később Máriateézia 50-100 évvel előbb német országból, azok hozták magókkal mindenféle mestert (iparos) ott nem volt fakilincs a magyarok iparosok nélkül voltak azért voltak a magyarok kénytelen túrni a svábokat, 1860 év Torzsáról jött Pucser nevű sváb az építete az első téglá-cserép égetőt a temetőnél a főtbal pójánál 15 évig dolgozott és ekkor a Magy ref egyház tiltakozót elene mert a temetőt koptata a akkor beszüntették a működést, akkor építet a község másik téglá égetőt a mostani hejére...

Ezen elbeszélést a utókornak írtam 90.ik évemben reszketős kézzel azért van benne több hiba elnézést kérek

Feketics 1962 év

Id. Papp Imre

Id. Papp Imre (1872-ben született)

AZ ELÉGEDETLENSÉG MAGVA

Még meg sem melegedett helyük az új telephelyen, máris beneficiumokat kértek. A zombori adminisztráció elutasította Szekity-pusztával és a szőlőtelepítéssel kapcsolatos kérelmeiket, áthidaló megoldásként engedélyt adott dinnyeföldek kimérésére. A termőföld birtoklásának arányában (1, 2/4, 1/4 szesszió) 1200, 600 és 300 négyszögöl dinnyeföldet mértek ki. A lakosoknak eszük ágában sem volt dinnyét termesztetni, mindenki abban a reményben igényelte a dinnyeföldet, hogy idővel szőlőt telepít. A jobb fekvésű dinnyeföldhöz ragaszkodva nézeteltérésre került sor közöttük. A zombori adminisztráció Kun Szabó Mártont küldte ki a helyzet felmérésére, aki csodálkozva állapította meg, hogy egyes lakosok nemcsak hogy nem művelték földjeiket, hanem meg sem tudták mutatni, hogy hol fekszik. Az adminisztrátor ezen felháborodva bitangoknak nevezte a lakosokat. A sértő megjegyzés hallatán az érintettek elkezdtek szervezkedni. Felbujtóik arra biztatták őket, hogy költözzenek el, mivel tévesen lettek Bácska középső vidékére telepítve. A sértődöttek mozgólódása valóságos lázadásra fokozódott. Belekeveredtek olyanok is, akiknek különben eszük ágában sem lett volna elköltözni. Végül a katonaság kivonulása, valamint a zombori megyeház pincéjébe való bezárások véget vetettek a lázadásnak.

A lázadás ideje alatt az elégedetlenkedők közül, sokan félve a börtönbüntetéstől, az éjszaka leple alatt elhagyták a falut, otthagynva házaikat, földjeiket. A Tiszán át Bánátba menekültek, ahol már biztonságban érezték magukat, hiszen ott Bácsmegeye törvénye érvénytelen volt.

A kiürült házakat, telkeket elfoglalták az új jövevények. Volt belőlük bőven, hiszen akkoriban az utak tele voltak vándorló családokkal. A Feketehegyre érkezettektől nem kérdezte meg senki, honnan vagy miért jöttek. Hamarosan nevet is adtak nekik, a cifra öltözetű kovács mesterséghez értő a Cifra Kovács János nevet kapta, vagy a Tolna megyéből Peregről jött neve Tolnai Peregi Lajos lett. Azok a felvidéki családok, akik mint utántelepülő családok érkeztek az üresen maradt

telkekre, beolvadtak a közösségbe, és szláv hangzású neveiket hamarosan elhagyták. A lelkész Tóth vezetéknevvel jegyezte be őket a hivatalos iratokba. Csupán a szájhagyomány őrizte meg százötven éven keresztül, hogy Tóth, de szlovák-tót.

A bíró sem törődött azzal, hogy ki honnan és miért jött, hiszen Feketehegyen akkor még a katonaszökevények is menedéket találtak. A zombori adminisztráció sem firtatta a jövevények kilétét, örült, hogy a megfogyatkozott lakosság kiegészült. A letelepedés idején a lakosok száma kilencszázhatvanhárom volt, három évvel később, a lázadás idején ezerháromszázötvenre gyarapodott. A zombori adminisztrációnak az volt a lényeges, hogy a község megteljen adózókkal, és hogy a földeket megműveljék.

Mivel sokan hagyták el a falut, és helyükre új családok költöztek, az elsődleges földosztáson már nem lehetett eligazodni. Szükségessé vált a határ újbóli felmérése. Köröskényi Mihály adminisztrátor a szántókat hármas calcatúrában mérte ki gazdaságunként:

I. calcatúra	6 hold	400 négyszögöl
	6 hold	400 négyszögöl
		15 200 négyszögöl
II. calcatúra	6 hold	400 négyszögöl
	6 hold	400 négyszögöl
		15 200 négyszögöl
III. calcatúra	6 hold	400 négyszögöl
	6 hold	400 négyszögöl
		15 200 négyszögöl
Kiskaszáló	7 hold	400 négyszögöl
Nagykaszáló	14 hold	800 négyszögöl
	60 hold	26 400 négyszögöl

A LÁZADÁS

A kunságból érkezett telepések száma 1785-ben Iványi becslései szerint kilencszázhatvanhárom volt. A kezdeti kétszáztizenkét családból álló falu lakossága utántelepülőkkel rohamosan gyarapodott. A következő év tavaszán újabb telepések érkeztek, és a szabadon ma-

radt negyven házhelyet és telket elfoglalták. 1786 tavaszán a lakosok száma már elérte az ezerháromszázötven lélekszámot. A kétszázhatvan családon felül már nem jutott a kijelölt házhely a faluban, így arra kényszerültek, hogy a kaszáló peremén, vagy a szérűskertekben épült istállók cselédlakásaiba költözzenek.

Az új környezetben minden legális telepes jogilag kiegyenlítődtött. Azzal, hogy a zombori adminisztráció által kijelölt földterületet Feketehegyen elfoglalta mind az irredemtus, mind a vagyonos redemtus, az uralkodó alattvalójává vált. Az áttelepülés Kunságból Bácskába annyit jelentett, hogy lemondtak a redemptio alkalmával Mária Teréziától megváltott (nemesi) előjogaikról. Számításba véve a jószágállomány csekély voltát és a fejletlen mezőgazdasági termelőeszközöket, elgondolkodtató, hogy mily módon is tudták felszántani a töretlen legelőket. A három ló vagy négy ökör által vontatott ekével, melynek fából volt a kormánydeszkája, egy nap alatt $\frac{1}{2}$ hold földet tudott felszántani. A szántáshoz két ember kellett, míg az egyik a jószágot hajtotta, a másik az ekét fogta. A jobb módú, egész szessziós gazdáknak, a házak építécekor segítettek a jószágállomány nélküli családok. Ezt a segítséget az igával rendelkező gazdák a föld fuvarozásával viszonozták. Amikor tavasszal elérkezett a szántás ideje, akkor már az ilyen segítségek nem voltak lehetségesek. Akinek volt jószága, az a saját földjének megművelésével volt elfoglalva, s nem segíthetett azoknak, akikkel az előző évben együtt építette fel a házat. Voltak olyan családok, akik fél vagy egész szessziót kaptak, mert nagy létszámú családdal rendelkeztek, holott nem volt egyetlen igavonó állatuk sem. Ezek képtelenek voltak arra, hogy földjüket megműveljék. Az 1786-os év nyugalomban múlt el, befejezték házaikat, szükségét nem szenvedtek, mivel el voltak látva kölcsöngabonával.

1787 tavaszán Kun Szabó Ferenc tehát azt a megbízatást kapta, hogy az előző években betelepített községeket felülvizsgálja. Az ellenőrzésen kívül az volt a feladata, hogy pontos kimutatást készítsen a lakosok létszámáról. Feketehegyre május 28-án érkezett meg. A felülvizsgálás alkalmával arra a meggyőződésre jutott, hogy egyes telepesek nem művelik földjeiket, sőt némelyik azt sem tudja, hol van kimérve a szántója. Nagyon is valószínű, hogy egyesek nem tudták megmutatni földjeiket, de minek is járkáltak volna ki a határba nézegetni a földet, hiszen nem volt mivel felszántani azt. Tudhatta volna a megyei jószágigazgatóság a német települések példájából, hogyan kell megteremteni az előfeltételeket a föld megműveléséhez. Minden német telepes család, aki földműveléssel foglalkozott, kapott a kincstártól négy lovat,

pedig azt sem tudták, hogyan kell azokkal dolgozni. Etetni sem tudták jószágait, és agyonhajszolva pusztulni hagyták. A kunok pedig, akik Feketehegyen telepedtek meg, hiába tudtak a lóval bánni, nem kaptak egyetlen rossz gebét sem. A német telepesek a földműveléshez szükséges teljes ingóságot megkapták, holott azt sem tudták, hogyan kell a kaszát megkalapálni vagy megfenni.

Kun Szabó Ferenc szidalmazásait a feketehegyieknek akkor kellett hallgatniuk, amikor még nagyon elevenen élt bennük Szekity-pusztá betelepítésének módja. Amikor ők arra voltak kényszerülve, hogy tehetetlenül nézzék feltöretlen földjeiket, akkor a hegyesi robotoló jobbágyok nem csak elkészítették, de be is vetették a németek számára a szántóikat. Szeghegy példáját látva, felháborodtak a megyei tisztviselő megjegyzésén, aki őket dologtalan bitangoknak nevezte. Elhatározták, hogy felsőbb hatóságokhoz fordulnak sérelmük orvoslása érdekében. Deputációt szerveztek, és a költségek fedezése végett Bácsi János bíróhoz fordultak, aki megtagadta a segítséget. Az elégedetlenek élén az egykori bécsi deputáció tagjai voltak, Csoma György és Áts István. A dokumentumok nem nyújtanak pontos információt arról, hogy mi volt a pontos céljuk. Vajon csak a sértő megjegyzés korrigálása, vagy a hibák orvoslása is. Annyi bizonyos, hogy az egyedüli megoldás az lett volna, ha a megyei jószágigazgatóság igavonó állatokat biztosít számukra. A deputáció megszervezésére ekkor nem került sor, mivel néhány nap múlva újabb problémák merültek fel.

A Feketehegyre költözött kunok többségének odahaza, Tomajpusztán szőlőültetvényeik voltak. Hiába kérték a budai kamarát, hogy szőlőültetésre jogot kapjanak, és hogy szőlőföldeket mérjenek ki számukra. A felsőbb hatóságok arra hivatkoztak, hogy a Telecskai-dombok nem alkalmasak a szőlőtermesztésre. Úgy látszott, a zombori jószágigazgatóság megfeledezett arról, hogy a telepítés előtti időben több mint 100 holdas területen úgynevezett öregszőlők voltak. A nomád állattenyésztésre való áttérés következtében a bérlők a szőlőművelést elhanyagolták, és üresen maradt az a hatalmas pince, amely manapság is használható állapotban van a temetősoron.

Mivel az egykori szőlőgazdák sehogyan sem akartak lemondani a szőlőtelepítésről, cselhez folyamodva dinnyeföldeket kértek a hatóságoktól. Hogy sárga- vagy görögdinnye termesztésére gondolt a zombori adminisztráció, nem tudni, de a Telecskai-dombokat alkalmasnak vélték dinnye termesztésére.

Amikor megkezdődött a dinnyeföldek kimérése, mindenki a jobb fekvésű területen szeretett volna magának fertályonként 300 négy-

szögölnyi földet biztosítani. Senki sem gondolt arra, hogy ott hatalmas dinnyék teremnek majd, hanem az idő múlásával szőlőt ültetnek oda. A földhöz való kisebb vagy nagyobb juss mérlegelésekor heves vita támadt a Bajsáról szakadt Farkas testvérek és a telepítés első hullámával érkezett kunhegyesiek között. A Farkas testvérek azt állították, hogy mindenkinek egyforma joga van a dinnyeföldekre, függetlenül attól, mikor és honnan érkezett Feketehegyre. Ha valakinek nagyobb jussa van a közösségben, akkor az bizonyítsa be az útlevelel. A pár nappal előbb elhangzott bitangok sérelem, melyet a megye tisztviselője okozott, egybeforrt a lakosok közötti torzszalkodással. A szervezkedők élén továbbra is Csoma György és Áts István állt, akik az igazság felderítésére vállalkoztak. Az volt a szándékuk, hogy Kunhegyesen megszerzik az eredeti telepések útlevelét.

A két küldött, Csoma és Áts előbb Kunhegyesre ment, ahol a község megbízottainak adták ki magukat, és kérték a Nemes Tanácsot, hogy adja ki nekik az elköltözöttek útleveleit. 1785-ben, amikor mint feketehegyi lakosok kiszakadtak Kunhegyes kötelékéből, a Nemes Tanács a kiállított útleveleket nem adta ki, hogy ezzel bizonyítsa hatalmát.

A Feketehegyre való leköltözés mellett döntő családok 1785 májusáig nem rendezhették anyagi kötelezettségeiket a tanáccsal szemben. Ingatlanjaikat nem tudták értékesíteni, mivel minden leköltöző család egyszerre akart tőlük megszabadulni, nehéz volt vevőt találni. Sokan ingó és ingatlan javaikat az otthon maradt közeli rokonokra hagyták. Október végéig háromszáz családra szaporodott az elköltözők száma (Wesselényi útinaplója szerint), akik mind eleget tettek kunhegyesi adósságaiknak. Ennek alapján szabad éveik kezdetét november 1-jétől számította az adminisztráció. Ez a tény világosan bizonyítja, hogy nem maradtak adósak senkinek sem. Egy év elmúltával a kunhegyesi tanács még mindig nehezteléssel gondolt a dolgos kezek elvesztésére, és így Áts és Csoma hiába kérték az útleveleket.

Dolgavégezetlenül hagyta el a két küldött Kunhegyest, és még nagyobb elhatározással indultak Budára, hogy a sérelmes megjegyzésnek elégtételt szerezzenek. Júniusban érkeztek haza, s hogy mit végeztek, nincs tudomásunk róla.

Az egy hónapos távollét alatt megváltozott mind a küldöttek, mind az otthonmaradottak felfogása. A küldöttek beszámolva a falubelijeiknek, úgy állították be a dolgot, hogy Budán magával a helytartótanács elnökével, Niczky gróffal beszéltek, aki felvilágosította őket, hogy egy sajnálatos tévedés áldozatai. Ők egész véletlenül kerültek Feketicpusztára, mivel számukra Fekete-tó-pusztá volt kijelölve, s az még min-

dig lakatlan. Ha akarnak, még nem késő, áttelepülhetnek oda. Több sem kellett azoknak, akiknek földjei két év elmúltával még mindig szántatlanok voltak. Tisztában voltak azzal, hogy hamarosan lejárnak a szabad évek, és kezdetét veszi a jobbágyterhek viselése. Félve gondoltak a száznegy napos robotra, hosszú és rövid fuvarra, hetedfizetésre, ezért mint az ígéret földjében, úgy kapaszkodtak meg a Feketetőra való átköltözés lehetőségében.

A zombori adminisztrációnál a hivatalosan elnevezett Feketicpuszta, amely a Bácsér-patak mentén fekszik Vélity-puszta és Parasztinác-puszta közelében, valószínűleg a hivatalnokok elírásai folytán lett Feketető, amely mint különálló puszta nem létezik.

Bácsi János hallani sem akart arról, hogy a lakosokat téves gondolatokkal zaklassák. Az előjáróság hivatalos iratot kért a küldöttektől, de azok ilyenekkel nem rendelkeztek. Mindezek mellett nem volt nehéz meggyőzni a hiszékenyek sokaságát Feketető létezéséről. Az előjáróság megtagadta az összeírások végzését, melynek az volt a célja, hogy a Feketehegyre letelepült lakosok átköltözzenek Feketetőra. Az elégedetlenkedőket Áts és Csoma a hevenyészve felépített lelkészlakban gyűjtötte össze, ahol ismertette a budai helytartótanács elnökének véleményét. A gyűlés résztvevői áthívták Császár János községi nótáriust (jegyzőt), hogy ejtse meg az átköltözni szándékozók számbavételét. A jegyző előbb szép szóval kísérelte meg felvilágosítani a szervezkedőket tévelygésükről, majd amikor ez hiábavalónak bizonyult, figyelmeztette őket a következményekre. A jegyző elutasította az összeírás elvégzését. Az egybegyűltek hiába szólították fel kötelessége végzésére, mégsem volt hajlandó a lakosok kérésének eleget tenni. Ismételten kérte a jelenlevőket, hogy hagyják abba a szervezkedést, mivel a küldöttek nem tudnak felmutatni semmilyen hivatalos iratot. Mivel sehogyan sem tudták összehangolni nézeteiket, végül az összeírást Szél Gáspár paraszt nótárius, harangozó, néptanító végezte el.

Az összeírás megtörtént, s mint akik jól végezték dolgukat, átmentek az uradalmi kocsmába, hogy igyanak egyet az átköltözés sikerére. A borozgatás közben mind jobban nekihevülve szidták azokat, akik az összeírásból kihúzták magukat. A kocsmában volt Bútor János is, aki a községben az uradalmi kasszír szerepét töltötte be. Az volt a hivatalos megbízatása, hogy kioassa a kölcsöngabonát és vetőmagot, majd a szabad évek leteltével be is kellett szedni a lakosoktól, hogy átadja a külai jószágigazgatóságnak. Mivel nem vett részt az összeírásban, így a szidalmak órá is vonatkoztak. Mint sértett fél, arra figyelmeztette a szervezkedőket, hogy a kötelezettségeiknek előbb feltétlenül ele-

get kell tenniük, és csak akkor hagyhatják el a községet. A fenyegető hangra Áts István felkapott egy dorongot, s boros fővel azzal vádolta Bútor Jánost, hogy mint jobbágy nem tart velük, hanem fenyegetőzik. Szidalmazások közepette agyon akarta ütni az uradalmi kasszirt, aki-nek időben sikerült elugrania, s így elkerülte a halálosnak szánt ütést.

Visszaút az összeírás és összetűzés után már nem volt. A lakosok két pártra szakadtak. Az egyik csoportba sodródtak azok, akik megfelelő jöszágállománnyal rendelkeztek, akik felszántották már földjeiket, és a jövőbeni termésüket várták. A másik csoportba pedig azok tartoztak, akik földterületük alapján gazdagok voltak, de mivel nem rendelkeztek jöszágállománnyal, szegényekké váltak. Egyedüli reményük, hogy megszabaduljanak a kincstári terhek alól, a Feketetőra való átköltözés volt.

1787. június 8-án Bácsi János bíró megbízatásából Császár János jegyző jelentést küldött a megyei szolgabírónak, melyben felvázolta, hogy Feketehegyen a lakosok szervezkednek, semmisnek veszik az előjáróság határozatait, és fennáll a veszélye annak, hogy lázadás tör ki.

Június 22-én Kun Szabó Ferenc megyei hivatalnok ismét a települések összeírását végezte. Amikor Szenttamásra ért, meghallotta, hogy Feketehegyen zavargások vannak. Arról is értesült, hogy nem merült feledésbe, hogy két hónappal előbb dologtalan bitangoknak nevezte a lakosok egy részét. Nem is volt bátorsága átmenni Feketehegyre az összeírást elvégezni, hiszen a zavargások gyutacsát ő adta az elégedetlenkedők kezébe. Értesítette a megyét, hogy nem végezheti el az összeírást a fennálló helyzet miatt. Pár nap múlva Örményi Mihály, a zombori jöszágigazgatóság elnöke hivatalosan is értesítette a megyét a zavargásokról.

Ez alatt az idő alatt Csoma és Áts szervezte a lakosságot, hogy minél többen vegyenek részt az elköltözésben. Attól félve, hogy a felsőbb hatóságok megakadályozzák az elköltözést, titokban házaknál tartották a gyűléseket. A jegyzőre nem számíhattak, ezért Szél Gáspár paraszt nótáriussal fogalmazták meg beadványukat a budai kamarához. A dolgok menetét éberrel figyelte az előjáróság. Június 23-án a bíró arról értesítette a megyét, hogy a fejlemények veszélyes méreteket öltöttek. A lakosság két csoportra való szakadása miatt a helyzet odáig fajult, hogy az előjáróság tagjainak és a bírónak sincs biztonságban az élete.

Bácsi János bíró kemény kézzel igazgatta a háborgó közösséget. Védelmet nem kért a megyétől, arról maga gondoskodott. Volt egy nagy komondora, amely még az előjárósági gyűlésekre is elkísérte. Bárhová ment, mindig magával vitte jókora meggyfa botját is.

Munkájában támogatták a Tiszaburáról szakadt falubelijeit. A zavargások lecsillapításában igen sok ellenséget szerzett, de azok nem mertek ellene semmit tenni. Időskorában, amikor már nem vett részt a falu irányításában, még mindig úgy emlegették, mint „kutyatermesztő embert”. Temetését követő éjszakán a „betyárok” (ellenségei) kimentek a temetőbe, kiásták a sírból, és a koporsóból kiborítva otthagyták a sírgödör szélén. Másnap reggel, amikor a fiai értesültek az eseményről, minden bonyodalom nélkül újból eltemették. „Egyszer mégis csak meghalt, de legalább kétszer temetik el” – mondták a betyárok.

1787. július 2-án Latinovics megyei főszolgabíró azt a parancsot kapta, hogy vizsgálja ki a feketehegyi lázadást. Erre az időre Áts és Csoma, mivel az előjáróságtól nem kaptak anyagi támogatást az elköltözés szervezésére, a deputáció költségeinek fedezésére a lakosoktól pénzt és élelmet gyűjtöttek. A szervezkedés annyira kiterjedt, hogy már az előjáróság tagságából is néhányan az elköltözés mellett döntöttek. A deputáció számára elegendő pénzt nem tudtak összeszedni, így arra kényszerültek, hogy lemondjanak a személyes közbenjárásról. Egyik kérelmüket a királyi komisszárnak küldték Almási Pál nevére címezve, másik kérelmüket pedig a királyi kamarásnak. Mindkét beadványukban arra panaszkodtak, hogy túlnépesedett a községük, mivel a királyi rendelet szerint kétszázötven család kapott letelepülési engedélyt, s most már sokkal több a telepések száma. Idejekorán kérték területük növelését Szekity-puszta elnyerésével, de ezt a felsőbb hatóságok nem engedélyezték. Míg ők jóindulatúan keresték a kiutat, arról értesültek, hogy sajnálatos tévedés áldozatai. A budai kamarának Feketetóra kellett volna őket letelepíteni, mégis Feketics-puszta lett számukra kiutalva. Ezért kérik a felsőbb hatóságot, hogy a hibát tegye jóvá.

Eleinte türelmesen várták beadványukra a választ. Mivel az sem a komesszártól, sem a budai kamarától nem érkezett, fokozatosan úrrá lett a türelmetlenség. Áts és Csoma azt a kevés pénzt, amit összegyűjtöttek, magukhoz vették, és elindultak Budára megsürgetni ügyük intézését. Az áttelepítéshez szükséges hivatalos iratok megszerzése céljából, a két küldött akárcsak az első útjuk alkalmával, ismét Kunhegyesre ment. A Nemes Tanács hallani sem akart a kérelemtől, ezért a küldöttek bevádolták őket, hogy jogtalanul tartják vissza útleveleiket. Hiábavalónak bizonyult a deputáció minden erőlködése. Augusztus 2-án az útlevelek nélkül tértek haza Feketehegyre. Feltételezhetően nem jártak Budán, mivel sem Császár János nótáriustól, sem a kunhegyesi tanácstól nem kaptak semminemű hivatalos iratot, amellyel igazolhatták volna küldetésük célját.

A szervezkedők megsokallták a meddő deputációmeneszteseket, a titkos megbeszéléseket, az eredménytelen kérvények írását. Tóth Mihály, Tóth István és Ökrös Mihály a változások egyetlen lehetőségét abban látták, hogy nyílt lázadásban törjenek ki. Sorstársaikat arra ösztökölték, hogy hagyják ott felépített házaikat, és keressék meg Feketetópusztát valahol a Kunságban, ahol aztán békességben élhetnek. Áts és Csoma vonakodott az indulás időpontjának kijelölésétől, mivel ők maguk sem tudták, hol található az általuk megrajzolt ígért földje.

A felkelők szervezkedésének ideje alatt Strássay Pál kamarai jószágigazgató kiküldte katonáit, és a lázítás szervezőit bekísértette a zombori megyeházára. Tóth Mihály és István elfogatása alkalmával megtalálták a királyhoz küldött beadvány másolatát és egy levelet, melyet Vass József, az osztrák jogszabályok professzora fogalmazott meg. Az irat szerint Feketehegy település a felsőbb hatóságok figyelmetlensége által jött létre. A telepesek sérelmeit a felsőbb hatóságok nem mérlegelték kellően, így túlnépesedés jött létre, melynek következtében nem volt elegendő életterük a nyugalmas életre.

A lázadás elfojtása céljából sorozatos letartóztatások következtek. Rács mögé került a zombori fegyházban Nagy Péter, Kocsis András, Köty Tóth Mihály és a paraszt nótárius, Szél Gáspár.

A királyi kamarához küldött kérvény másolata mentette meg a letartóztatottakat a komolyabb következményektől. Sikeresen bebizonyították, hogy ők megtették mindent az áttelepülés békés megoldásának elintézésére, csak a felsőbb hatóságok lanyha adminisztratív intézkedése miatt jutottak ebbe a helyzetbe. Mindenesetre január lett, mire kiderült ártatlanságuk, és megnyíltak előttük a börtön ajtói.

A lázadás szervezői nem úszták meg a dolgot. A lakosság félrevezetése miatt negyven pálcaütésre ítélte őket a bíróság. A büntetésnek ezt a fajtáját vasárnap délelőtt a szégyenfa tövében, a deresre fektetett elítélten a község hadnagya hajtotta végre. A hadnagy (kisbíró) mellett álló esküdt, ha még pontosan is számolta fennhangon az ütéseket, akkor is nehéz volt eszméletvesztés nélkül kibírni. A vasárnapi istentiszteletről távozó híveknek a dereshúzást végig kellett nézniük. Példamutatásként a büntetést legelőször Szél Gáspáron hajtották végre, aki akkor az első tanítói tisztséget töltötte be.

Azok, akik a zavargásokban nem vettek részt, többnyire megfelelő jószágállománnyal rendelkeztek, és földjeik megművelésével foglalkoztak. Terményük betakarításával függetlenítték magukat a kincstári kölcsöngabonától, sőt 1788-ban már feleslegekkel is rendelkeztek. Március 12-én háromszáznegyvenöt bála szalmát adtak át a kincstárnak

jövendőbeli kötelezettségeik törlesztése céljából. Azok, akik a szervezkedés büvkörébe kerültek, még tavasszal sem fogtak hozzá földjeik megműveléséhez (igaz, nem is volt igavonó állatuk), hanem a királyi rendeletet várták, amely majd engedélyezi számukra a Feketetőpusztára való átköltözést. Az idő múlásával továbbra sem akartak csillapodni a kedélyek. Az elfogottak szabadon bocsátását azzal magyarázták, hogy ügyük elintézése folyamatban van. Várakozásuk hiabavalónak bizonyult, s így hamarjában két kérvényt is írtak. Az egyiket Bécsbe az uralkodónak címezték, amelyben Bács vármegye kemény bánásmódjára és ismételten a földhiányra panaszkodtak. A helytartótanács kivizsgálást rendelt el a zombori adminisztrációnál. Az ügy nem nyert pozitív elrendezést a lakosok számára, mivel az ideiglenes, de hivatalos kimutatás szerint a településen nem volt több kétszázötven családnál. A telepítés feltételeként meghatározott létszámon felüli lakosokat a zombori adminisztráció nem akarta, és nem is merte kimutatni, mivel a királyi rendeletektől függetlenül, önkényesen avatkozott bele a telepítési folyamatba.

A másik kérvényüket a magyar udvari kancelláriához küldték, amelyben szorult helyzetükre és az éhínségre panaszkodtak. A helytartótanács utasította a zombori jószágigazgatóságot, hogy minél előbb nyújtson segítséget a rászorulóknak.

Mindinkább közelgett 1788. november 1-je, a szabad évek lejárta, és kezdetét vette a jobbágyi kötelezettségek teljesítésének időszaka. Az ínségkölcsonök kiutalása csak súlyosbította az amúgy is szorult helyzetben levő lakosságot, mert kölcsöngabonáikat is vissza kellett fizetniük. Kérvényeik küldésének egyedüli eredményeként könyvelhető el az, hogy az uralkodó fél évvel meghosszabbította tehermentes éveiket arra való tekintettel, hogy a törökellenes harcokban példásan és elsőkként vették ki részüket. Ez azonban csak a felmerülő problémák elodázását jelentette, mert azokon, akik az elköltözés gondolatával foglalkoztak, ez sem jelentett semmilyen könnyítést.

A lázadás szervezése és annak elfojtása nagyban hozzájárult az egymás közötti viszonyok elromlásához. Elfogyott a kölcsöngabona, sokan reménytelennek látták annak megtérítési lehetőségeit. Az éhínségben szenvedők kaptak még kölcsöngabonát, de ezzel még jobban növelték jövőbeli adósságaikat. Sokan kilátástalannak látták helyzetüket, így elhagyták a falut. Nem köszöntek el sem szomszédjaiktól, sem rokonaiktól, de még legközelebbi családtagjaiktól sem.

Simonyi István nem tartozott a lázítók közé, de bátyja egyike volt a szervezőknek. A titkos tanácskozások idején beavatta őt is az elköltö-

zés tervébe. Amikor Simonyi Andrást elfogták, és bebörtönözték, István is várta a megtorló intézkedéseket. Jobbnak látta, ha elszökik a faluból. Tolna megyébe került, ahol egy ló elkötésében látta sorsának jobbrafordulását. A vallatások alkalmával kiderült, hogy Feketehegyről származik. Nyolc évig tartó börtönviselésre ítélték, és a kár megtérítésére kötelezték. A kár 8 forint 48 krajcárra volt felbecsülve. Ezek szerint az igen rossz gebe miatt nyolc évet kellett leülnie. A Tolna megyei jószágigazgatóság értesítette Bútor János feketehegyi kasszirt, hogy Simonyi István ingatlanjából a kártérítésnek megfelelő összeget küldje el a Tolna megyei bíróságra. Hogy Simonyi családjával mi történt, azt senki sem tudja.

Bácsi János bíró öccse is a szervezkedők egyike volt. Amikor szorult a helyzet, Bánátba menekült. Apáról fiúra szállt az emlék, hogy elődeik egykor Feketehegyről menekültek el. A félelemérzet az évtizedek múlásával alig lanyhult. Százhusz év elteltével szabadult csak fel az erkölcsi nyomás a leszármazottakban, amikor összeszedték a bátorságukat, és felkeresték Feketehegyen maradt rokonaikat.

Az elégedetlenség lángját negyven pálcaütéssel nem lehetett elfojtani. A jobb sors utáni vágyakozás miatt sok telepesnek nem volt maradása a helységben. Voltak olyanok, akik Kunhegyesen maradt rokonaiknál kerestek menedéket. A tanács könyörtelen álláspontra helyezkedett a visszatelepültekkel szemben. Ezt a nézetet tükrözte az 1793 decemberében megtartott ülés jegyzőkönyve. „Minekutána közönséges helyen a népnek tudtára adatott volna a tanácsi azon végzés, hogy az ez előtt sok esztendőekkel (8 év) némely Cameralis Helységekbe innen elköltözött, s végbúcsút nagy illetlenséggel vett lakosokat senki maga házhoz 25 pálca büntetés alatt bé fogadni ne merészelje, hogy ezen végzésnek annyival nagyobb előmenetele és sikere lehessen oly hozzáadással, hogy mindazok is, akik hazajöttek, s a tanács híre, s akarattya ellen visszaköltöztek, azoknak jövő Gergely napig a telelés kedvéért ezen Helységben leendő maradás meg engedtetik, azontúl akárhová menjenek, innen kihajtatnak!” A szigorú határozat mellett a tanács anyagi érdekeltsége azonban ekkor is felszínre került. Amennyiben a visszaköltözött lakos idős, ingatlannal vagy jószággal rendelkezett, és azt végrendeletileg az egyháza vagy valamely gazdag redemtusra hagyná, akkor a tanács elnéző magatartást tanúsíthatna. A tél elmúltával a Kunhegyesről kiűzött lakosokra elég mostoha sors várt. Időközben a zombori jószágigazgatóság az elhagyott házat, szérűskertet, szántóföldet, legelőt más vidékről utántelepült lakosoknak osztotta ki. Ezek a hontalanná vált kunok a feketehegyi egész szessziós gazdák cselédeivé váltak, miután a kunhegyesi tanács kiutasította őket.

A fél évvel meghosszabbított szabad évek után az egykor szabad kunok az uralkodó jobbágyaivá váltak. Kezdetét vette az urbáriális kötelezettségek teljesítésének ideje. A falu történetének ezt az időpontját a lelkész így örökítette meg: „Eleinte, mint többnyire kunok robotra teljességgel nem akartak a lakosok járni, mivel azért az uraság rajtok sem szép szóval, sem fenyegetéssel semmit nem vehetne, végre a tekintetes vármegye az uraság részéről egy solamnic deputáció az helységben egy compania katonával megjelent.” Az események ismét a lázadás elfojtásakor végrehajtott módszerek jegyében zajlottak le. A compania katonaság először is Szél Gáspár tanítót nyújtotta ki a deseren, aki néhány napig nem volt abban az állapotban, hogy délben meghúzza a haranglábon álló Kunhegyesről származó harangot. Utána következtek: Tóth Mihály és István, Szombati János, Áts István, Nagy Péter, Kocsis András, Szabó Mihály, Madarász Péter, Győri István, Kiss Gergely, Simonyi András, Ökrös Mihály és fia, Józa János és Bónis Mihály. Megszakításokkal napokig eltartott, mire a hadnagy mindenkinek kiosztotta az igazságszolgáltatás vesszőjével az ítéletet. A fő lázítókat, Tóth Mihályt és Istvánt, valamint Áts Istvánt kiűzték a faluból. Az elűzöttek közül Tóth István életútja ismeretes. Megunta a kóborlást, és önkéntesen beállt katonának. 1817-ben, vagyis huszonnyolc évi katonáskodás után jelentkezett a feketehegyi előljáróságnál. Az apja, Tóth András a vármegyénél esedezett fia szabadulásáért, arra hivatkozva, hogy ő már öreg, tehetetlen, és csak egyetlen fia segíthet rajta. Negyed szesszió földdel, ahhoz járó szőlővel, igavonó állatokkal rendelkezik, a további kötelezettségeinek csak úgy tud eleget tenni, ha fia veszi át a gazdaság vezetését. Az obsitot váró katona arra hivatkozott, hogy részt vett a francia háborúban, ahol becsülettel megállta a helyét. Mire megkapta az elbocsátó obsitot, addigra ötvenkét éves lett. Az előljáróságnak tehát már nem kellett félnie, hogy tovább folytatná buzdító tevékenységét.

Az évek múlásával szertefoszlott Feketető képzete. Csak a mesék világában maradt meg az újratelepedés reménye, ahol zöldülő búzátáblák, fehérre meszelt házak és felszerelt gazdasági udvar várja a kun telepeseket.

Nehezen törődtek bele a robotba a Feketehegyre került kunok, hiszen a falu széléről szinte beláthattak Szeghegy községbe, ahol a birodalmi Némtországból származó jobbágyok tíz évig tartó tehermentességet élveztek. Amikor a feketehegyi kunokat bottal verték, a szeghegyi svábok még azt sem tudták, mit jelent az urbáriumi terhek viselése.

A HATÁR ÚJRAMÉRÉSE

Szabad éveik lejártára a zombori adminisztráció elrendelte a határ újbóli kimérését. Az ősi kunsági földön az irredemtusok örökké föld után sóvárogtak. Most, amikor tudomást szereztek az újramérésről, alkalmas időpontnak vélték szántóik növelésére. Kieszelték, hogy a feketehegyi határ csak négyes forgó művelésére alkalmas. A háborús állapotok miatt sem az uralkodó, sem a zombori adminisztráció nem sokat törődött újabb furfangjaikkal. A kamarai mérnökök a katonaság elszállásolásával voltak elfoglalva, így sok huzavona után kerülhetett sor a határ újramérésére. A zombori adminisztráció Kiss József kamarai mérnököt rendelte ki Feketehegyre, hogy elvégezze a munkát.

Amikor Kiss József megjelent Feketehegyen, hogy megkezdje a földmérések előkészítését, a lakosok a kaszálók kedvezőtlen fekvésére hivatkozva kísérelték meg kieszközölni a négyes calcatúra szerinti felosztást. Előadták, hogy a Kiskaszáló a Bara-patak mentén oly keskenyen nyúlik el az árvizes területen, hogy a csapadékos időben nem kaszálhatják le a fűvet. Ez nem fedte a valóságot, hiszen ezekben az években kimondottan szárazság uralkodott. A Nagykaszálóra vonatkozóan pedig azzal a panasszal álltak elő, hogy száraz években semmi hasznuk sincs abból a földterületből, mivel Köröskényi azokat a dombháton mérte ki. Szárazság miatt tavasszal nem sarjad rajta fű, és nem tudnak eleget tenni urbariális kötelezettségeiknek. Egyedüli hasznuk a Szeghegy felé eső kaszálóból lenne, de az meg kedvezőtlen fekvése miatt sok kellemetlenség okozója. Drámai ecseteléssel adták elő Karcagi Pásztor Mihály esetét, aki a kaszáló miatt majdnem megölt egy szomszéd településbeli embert.

A feketehegyiekkel letelepült Herschl Simon izraelita kereskedő barátja Szeghegyen nyitott boltot azonos feltételekkel. Úgy gondolta, hogy ne legyen terhére a szeghegyi vendéglátóknak, minden reggel átvezette szürke lovát a feketehegyi kaszálóra. A lovat, hogy el ne bitangoljon, kipányvázta, és csak délben jött érte. Karcagi Pásztor Mihály

utántelepülő, akinek nem jutott házhely a faluban, a kaszáló szélén építette fel házát. Úgy gondolta, neki több jussa van a feketehegyi kaszálóhoz, s felszólította a zsidót, hogy többet ne vezesse át a szürkét, mert ő agyonüti azt a rossz gebét. A valóságban Karcagi Pásztor Mihálynak nem volt semmi joga a kaszálóhoz, mert mint utántelepülő csak örülhetett annak, hogy nem zavarták vissza Karcagra, ahonnan illegálisan, a komája hívására jött el Feketehegyre. A következő reggel, amikor a szeghegyi izraelita átvezette legelni a szürkét, és visszatért boltjába, Mihály bácsi odament a kipányvázott lóhoz, és egy csapással letaglóztta. Mint aki jól végezte dolgát, nekiheveredett a háza előtt, s pipázgatva várta a fejleményeket. Dél körül megjelent a zsidó. Elképedt a szörnyű látványtól, és kárvallott ember módján eszeveszett kiabálással, hadonászással emlegette az igazságszolgáltatás módját. Mihály bácsi megunt a sok átkozódást, elnyomta a pipáját, és odaballagott a döglött lóhoz. Kihúzta a csizmaszárból a nagykést, és egy pillanat alatt felvágta a ló hasát. Elkapta az elképedt szeghegyi zsidót, belevágta a ló hasába, és visszavarrta a bőrt úgy, hogy a zsidónak csak a feje látszott ki. Mihály bácsi visszament a kunyhójához, rágyújtott a pipájára, és akszamétosan eregette a füstöt. A szeghegyi svábok szabadították ki a szegény kereskedőt furcsa helyzetéből, aki úgy véresen szaladt Bácsi János bíróhoz igazságtételért.

Az ügyből nem lett semmi, ellenben az ehhez hasonló mesék hallatára meglágyult a mérnök szíve, melyhez nagyban hozzájárult a feketehegyiek nagyszerű ajánlata is.

A furfangos feketehegyiek kecsegtető javaslattal álltak elő. Ha szántóikat négyes calcatúrára osztja fel, és azt láncokban fejezi ki, akkor hajlandók minden fertály föld után 100 négyszögről lemondani a mérnök javára. Ezt külön javadalmazásnak szánták, melyet a mérnök a rémancia földekhez csatolva sajátjaként hasznosíthat. E kedvező ajánlat hallatán a mérnök szíve meglágyult, és hajlandóságot mutatott a négyes calcatúra szerinti felosztásra. Ezenkívül óhajukat kibővítették azzal, hogy a szőlőföldeket felnöveli szessziós gazdánként 1200 négyszögről 1600-ra.

Egyszessziós gazdának kimért földterület Kiss József mérései alapján

I. calcatúra	4 lánc	1200 négyszögről	9200 négyszögről
	4 lánc	1200 négyszögről	9200 négyszögről
II. calcatúra	4 lánc	1200 négyszögről	9200 négyszögről
	4 lánc	1200 négyszögről	9200 négyszögről

III. calcatúra	4 lánc	1200 négyszögöl	9200 négyszögöl
	4 lánc	1200 négyszögöl	9200 négyszögöl
IV. calcatúra	8 lánc	800 négyszögöl	16 800 négyszögöl
	32 lánc		72 000 négyszögöl

Ezzel a méréssel nem növekedett a hasznosítható föld, csupán annyi változott, hogy a jövőben nem 60 hold földje volt a gazdának, hanem 32 lánc. Azt, amit akartak, elérték. Az eredetileg 45 600 négyszögöl szántót felnövelték 55 200 négyszögöltre. Természetesen, ez a kiigazítás a kaszálók rovására történt. Mindenki elégedett volt, mindenki jól járt. A szessziós gazdának növekedett a hasznosítható földterülete 800 négyszögöllel, a mérnök pedig minden gazdától 400 négyszögöl földet kapott.

Kiss József méréseit telekkönyvezte, amit a zombori adminisztráció megjegyzés nélkül elfogadott. Kisebb gondja is nagyobb volt, minthogy a feketehegyiek furfangjaival foglalkozzon.

A TAGOSÍTÁS

Az 1788-ban Kiss József által végzett méréseket a földtulajdonosok véglegesnek tekintették. Földjeiket calcatúránként kökénysövénnyel választották el. Habár kieszközölték a négyes forgót, azt sohasem alkalmazták. A IV. calcatúrának számító Kis- és Nagykaszálót továbbra is szénagyűjtésre használták. Közösén kaszálták le a fűvet, és a boglyába gyűjtött szénát földterületük alapján osztották szét.

Urbariális kötelezettségüknek terményben tettek eleget. Aratás után keresztbe rakták a gabonát. Meghatározott napon a megye által kinevezett intéző két pandúr kíséretében megjelent a gabonaföld végén, hogy elvégezze a hetedelést. A gabona tulajdonosa megmondta, hogy mennyi kereszt búzája termett. Ezt követően a tulajdonos a két pandúr kíséretében végigment a kereszttek mellett, és megszámolta azokat. Ha nem egyezett az adat az újraolvasottal, akkor bizony nem maradt el a büntetés sem.

Idővel módosult a vetésterület. A hetedelést végző intéző, hogy ne kelljen bejárnia az egész határt adószedés végett, elrendelte, hogy egy calcatúrában (dülőben) csak egyfajta termény vethető. Ez a termesztési mód a XIX. század közepétől megváltozott. Ekkor ugyanis megszűnt a terménybeni fizetés, és mindenki azt vetett a földjébe, amit akart. Maga választotta meg az agarnak hagyott földterület nagyságát is.

A zombori adminisztráció nem avatkozott bele jobbágysági földtulajdonjába. Kezdetől fogva adták, vették a földet. Az intézőnek mindegy volt, ki a föld tulajdonosa. A lényeg az volt, hogy a föld be legyen vetve, és legyen hol beszédni az adót.

A határ elsődleges felmérését követően kilencven év elteltével úgy elaprózódtak a földek, hogy némelyik gazdának minden holdja más határrészen feküdt.

A kaszálók elsődleges felhasználásában is változások álltak be. A kukorica elterjedésével a kukoricaszár helyettesítette az addig használatos szénát. Sokan a kaszálók földjét feltörték, és bevetették.

A terménybeni adóztatás helyett bevezették a pénzbeni adóztatást, így fel kellett hagyni az ősi természetesi móddal, mely szerint a termőföld 1/3-át meghagyták ugarnak.

A XIX. század második felében elterjedtek a fagerendás taligával ellátott ekék, amelyeknek nem csak az ekevasuk, de a kormánydeszkájuk is vasból készült. Ez szántás alkalmával kifordította a földet a barázdából.

Ősi szokás volt, hogy a tehéntrágyát tartották egyedül értékesíthetőnek. Majd egy évszázad múlt el II. József rendelete óta, miszerint az istállótrágyát a talajjavításra kell felhasználni. Az újabb adófizetés rászoktatta a jobbagyokat, ha kellenél is, hogy az ugarnak meghagyott földterületet leganézzák. Belátták, hogy az istállótrágya növeli a terméshozamot.

Ezek a gazdálkodási feltételek nyomós indokként szolgáltak a földműveseknek, hogy felhagyjanak az addigi félnomád állattenyésztéssel, és a kifizetődőbb belterjes gazdálkodásra térjenek át. Ezt elősegítette az 1871-ben megjelent 53. törvénycikk is, mely a legelők felszámolását látta elő. Fel kellett számolni a 72 szessziót kitevő járásföldeket, melyeket a kincstár vett gondozásba.

Ebben az időben egyesek már tekintélyes birtokra tettek szert a földek felvásárlásával:

Saffer Salamon	135 hold	800 négyszögöl
Grossman Todor	92 hold	400 négyszögöl
Véber Miklós	96 hold	1200 négyszögöl
Miller Bernát	107 hold	1000 négyszögöl
Papp Imre	93 hold	600 négyszögöl
Lázár János	106 hold	800 négyszögöl

E nagygazdákhöz csatlakoztak azok, akiknek több fertályos földjük volt, és célszerűnek tartották a határ tagosítását. Szerették volna, hogy birtokuk egy tagból álljon, hogy így biztosítani tudják a belterjes gazdálkodás jobb feltételeit.

A kisebb földtulajdonosok sehogyan sem tudták magukévá tenni a tagosítás gondolatát. Azzal érveltek, hogy elemi csapások esetén, ha egy tagban van kimérve a földjük, az katasztrófához vezet. Jobb, ha a határban szétszórva vannak a földek, mert így megtörténhet, hogy egyik részen leveri a jég a termést, de a másikon megmarad. A tagosítás híveivel szemben erős ellenállást fejtettek ki azok a kisbirtokosok is, akik görcsösen ragaszkodtak a régi gazdálkodási módhoz és a járásokon tartott félnomád állattenyésztéshez. Nem is hitték el, hogy véghez vihető a tagosítás.

A tagosítás hívei, hogy megnyerjék maguknak a zselléreket (béreseket), ígéretekkel álltak elő. Minden zsellérnek, aki nem rendelkezett földdel, 1475 négyszögöl úgynevezett zsellérföldet (jogföldet) ígértek, mely a saját telekkönyvi tulajdonát képezi majd. Ezzel a gesztussal sikerült megnyerni néhány közepes gazdát is. Ősi szokásként a gazda saját földjéből tartozott a béresnek egyholdnyi kukoricaföldet juttatni, amit a béres a gazda igájával művelt meg. A gazdák abban reménykedtek, hogyha minden zsellér földet kap, akkor mentesülnek a kukorica-föld biztosítása alól.

Sok zsellér azonban nem tudta elképzelni, hogy jogföldet mérnek ki számukra. Papp Imre bíró, aki a tagosítás lelkes híve volt, hiába próbálta bebizonyítani a zselléreknek a jogföld hasznosságát. A hitetlenkedők azt válaszolták: „Ha hiszed, hogy elvégezhető a tagosítás, akkor vedd meg tőlünk a jogföldre való végzést.” Papp Imre nem is vonakodott a végzések felvásárlásától, és mire a tagosítás befejeződött, tizennégy végzés tulajdonosa lett. A zsellérföldeket a településtől nyugatra mérték ki. Mivel Papp lakása a nyugati szérűskertekben volt, így szinte egy lépésnyire birtokolt két tagban 12 hold földet. Ő volt az egyedüli kivétel, akinek a faluhoz közel mérték ki nagyobb földterületet. A tagosításkor ugyanis az az elv érvényesült, hogy a legnagyobb birtokokat a határ szélén mérték ki. Minél kisebb földbirtokkal rendelkezett valaki, annál közelebb került földje a faluhoz.

1874 nyarára a tagosítás hívei igen kis többségben, de elérték céljukat, a határt újramérték.

A tagosítás elvégzésére Gyikos Mihály és Szikes Ignác mérnököket fogadták fel, akik 1875-ben fogtak hozzá a munkához. Szikes Ignác a mérések elvégzéséért 20 lánca földet kapott.

A tagosításkor kimért földek felosztása:

szántóföld	7765 hold	1434 négyszögöl
jogföldek	132 hold	1432 négyszögöl
szőlőskertek	309 hold	1520 négyszögöl
állami utak	77 hold	82 négyszögöl
falu fekvése	322 hold	887 négyszögöl
uradalmi föld	1694 hold	309 négyszögöl
utak	56 hold	1483 négyszögöl
vásártér	5 hold	380 négyszögöl
községi téglagyár	22 hold	480 négyszögöl
faiskola	3 hold	
temető	13 hold	1200 négyszögöl
nem hasznosítható terület	141 hold	783 négyszögöl
	10 539 hold	

A tagosítás 1878-ban fejeződött be. Ekkor vált semmissé az előbbi mérés ténye, hogy minden fertály földből 100 négyszögöl hiányzik. (Ezt ajándékozták a gazdák Kiss József mérnöknek a második földméréskor.)

A tagosítás ellenzői annyira bizalmatlanok voltak, hogy éveken keresztül ki sem mentek földjeikre. Végül is kelleetlenül, de belenyugodtak sorsukba.

SZÁLLÁSOK, TANYÁK

A tagosítással új gazdálkodási forma vette kezdetét. A nagygazdák és a középparasztok, kiknek 10–15 holdnyi földje volt, a birtokaikon szállást építettek. Az akkori időben a szállások korszerűbb épületek voltak, mint a falusi házak. Többnyire vert falúak, de mindegyiket cseréptető borította, sima felülgerendázott mennyezettel. A konyhákban már tűzhelyen főztek. Ezzel szemben a falusi házak akkor még nád vagy zsindely tetőzetűek voltak, a konyhákban pedig szabad kémény alatt lévő vaslábasban főztek.

A szállások tulajdonosainak általában a faluban is volt házuk, ahol az idős szülők laktak. A fiatalok, kommenció fejében, biztosították szüleik megélhetését.

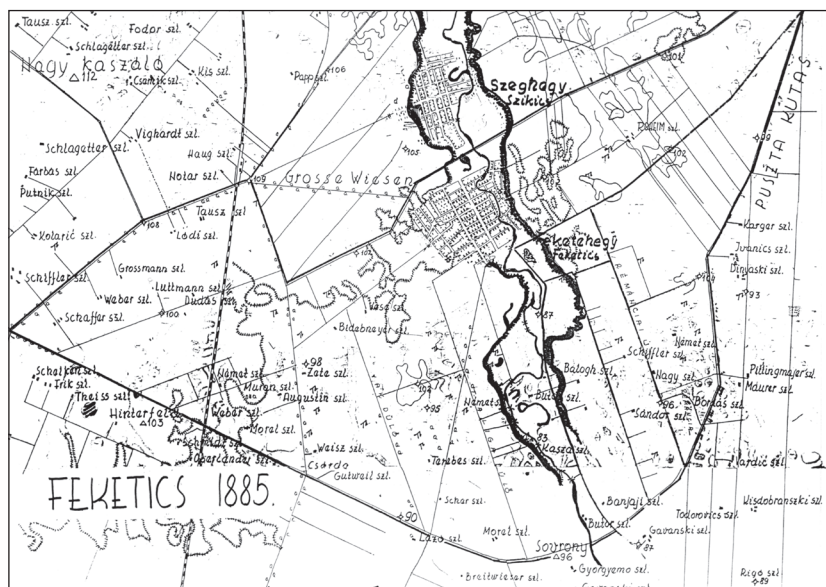
A tanya körül akácfákat ültettek, amelyek egyben a kerítés oszlopaiként szolgáltak. Az épület előtt virágoskert és 1–2 m² szőlő volt

telepítve. Az udvar gyepes terület volt, ahova szabadon kijártak az aprójószágok.

Az iskoláztatás ideje alatt a gyerekek nagyszüleiknél laktak a faluban, és csak a nyári szünetben tartózkodtak a szálláson. A fél-, de inkább az egész szessziós gazdák megengedhették maguknak, hogy nélkülözzék serdülő gyermekük munkaerejét. Amikor befejeződött a gyermek iskoláztatása, akkor egy távolabbi tanyára elszegődtek béresnek. Szívesen adták német szállásra, mert a gyerek hozzászokott a munkához, elsajátította a gazdálkodás fortélyait, és megtanulta a német nyelvet is. Az új környezetben az itatóvályú volt a mosdója, és a többi béressel együtt az istállóban levő priccsen hált. Az akkori időben az istálló nem volt bűzös, mert a rendszeres aljazás felfrissítette, szinte illatossá tette a levegőt.

Amikor 2-3 évi béreskedés után a legénysorba jutott gyerek hazakerült, ismét csak az istálló priccse volt a fekvőhelye, mindaddig, amíg meg nem nősült, vagy be nem vonult katonának. Ez alól nem volt kivételezett még Papp Ferkó bácsi sem fiatalkorában. A leggazdagabb embernek számított, de míg meg nem nősült, addig az istálló kacirkája volt a fekvőhelye.

A fiú nősülését követően megtörtént a generációk közötti váltás, a fiatalok folytatták a gazdálkodást, a szülők pedig beköltöztek a faluba.

Szállások 1885-ben

Az 1878 utáni években gombamódra szaporodtak a tanyák. A II. világháború után bekövetkező változások miatt (agrárreform, konfiskáció) azonban mostoha sorsra jutottak. A kétszázhet szállás, egy kivételével, hamarosan lebontásra került, és csupán egy kisebb tanya épült, de ez is lakatlanul áll fél évszázad óta.

Szikes Ignác és Gyikos Mihály mérnök segítőtársa Erdős Lajos feketehegyi zsellér volt, aki a földmérő láncot húzta egyik mezsgyekarótól a másikig. Amikor befejeződött a tagosítás, a jól végzett munka jutalmául a mérnökök Erdős zsellérföldjét a Barán túli libalegelőn mérték ki. Az addig értéktelen dimbes-dombos területet 1881-ben Erdős, a mérnökök javaslatára, felparcellázta házhelyeknek. A húsz házhely hamarosan gazdára talált. Megváltóik kivétel nélkül nincstelenek voltak, akik az olcsón vásárolt telekre felépítették vert falú házaikat. A lakosok ezt a településrészt Erdős-falvának nevezték. Az új tulajdonosok házai többnyire elárulták azok anyagi helyzetét. A századfordulón a falunak ezt a részét Putrinak nevezték.

Erdős Lajosnak jól jövedelmezett az olcsón eladott húsz házhely. Az egykori Kiskaszáló szélén 8 lánc értéktelen, szántóföldnek alkalmatlan területet vásárolt. Nem szántotta fel, hanem birkákat vásárolt, s azokat legeltette itt. Három év alatt juhállománya annyira felszaporodott, hogy amikor eladta, az árukon 40 lánc jó fekvésű földet vásárolhatott. A jó üzlet eredményeként az egykori zsellérből négyfertályos gazda lett. Az újverbászi út mentén levő földjére felépítette szállását. Teljes gazdasági felszerelést vásárolt, s úgy gondolta, nemcsak a maga számára, hanem utódainak is megalapozta jövőjét.

A PUSZTA, URADALMI FÖLD

A falu betelepítése alkalmával Köröskényi Mihály kamarai mérnök 72 szessziónyi földet mért ki közlegelőnek, amely a határ összterületének egyharmadát tette ki, mai kataszteri holdakban mérve 3420 holdnak felel meg. Három évvel később, a dinnyeföldek mérésekor, Kiss József a kincstári földeket megrövidítette.

A kincstári föld mindinkább fogyott, végül a tagosítás alkalmával már felére, azaz 1694 holdra csökkent. Gyikos Mihály ezeket a földeket a falutól északkeletre, a szőlőskerteken kívül mérte ki, az egykori borjú-, illetve birkajárás helyén. Az uradalmi földeket a lakosok pusztának nevezték. A kincstár megbízásából bérbeadásról a külai jószágigazgatóság gondoskodott.

Első bérlőnek Saffer Salamon jelentkezett. A bérleti díj készpénzben volt meghatározva. Saffer a külai határrészen eladta 135 holdas birtokát, így minden évben előre kifizethette a bérleti díjat. A jószágigazgatóság az évek folyamán egyszer sem végzett ellenőrzést, mivel megkapta a bérleti díjat, amelyet továbbított a magyar királyi kincstárhoz.

Saffer a birtokot sajátjaként kezelte. Gondoskodott arról, hogy a befektetett tőke minél előbb megtérüljön. Ezért a szeghegyi határhoz közel eső földekből kihasított egy-egy darabot, és azt áruba bocsátotta. A feketehegyi magyar lakosok nem mertek venni az uradalmi földekből, mert ezeket a földeket nem lehetett telekkönyvileg rendezni. A szeghegyi németek azonban nem törődtek azzal, hogy a vásárolt föld tulajdonjoga kétes. Az volt a fontos, hogy olcsón megvehették, és úgy gondolták, majd idővel rendeződik a telekkönyvi nyilvántartás is.

Tíz éven keresztül bérelte Saffer Salamon az uradalmi földet, és akkor jobbnak látta odébbállni. A következő bérlőként Schlesinger és Polákovits jelentkezett. A külai jószágigazgatósággal 1694 holdra kötötték meg a szerződést, habár a terület már 400 holddal megrövidült. Az újabb bérlők ezzel mit sem törődtek, ők is előre kifizették a bérletet, és folytatták a puszta illegális csökkentését.

A jószágigazgatóság nem vett tudomást a bérlők üzérkedéséről, hiszen a jogtalanul szerzett jövedelemből jutott az uradalmi intézőnek, szolgabírónak és főispánnak is. A magyar királyi kincstár sem törődött a birtok igazgatásával, mert 1694 hold után kapta a földbérletet.

Wangertner szeghegyi német 100 lánccal földet vásárolt meg Schlesingertől. A vásárolt földet azonban szerette volna telekkönyvileg is rendezni. A vásárlást követő évben ezért felparcellázta mind a 100 holdat, és áruba bocsátotta. Vevőként főleg feketehegyi magyarok jelentkeztek. Az eladott földek árán a szenttamási határban 50 láncot vásárolt. Igaz, ez csak feleannyi volt, de már telekkönyvileg a nevére került. Jó üzletet csinált, hiszen a Schlesingertől vásárolt földet negyedáron vette meg. Az 1895-ös évre Schlesinger és Polákovits felmondta a további bérletet. Számukra is sikeres volt a bérlés, hiszen addigra 700 holddal csökkent a kincstári birtok. A bérlet megszűntével vevőként jelentkezett Schlesinger és Polákovits. Telekkönyvileg 1694 hold került a nevükre, ami valójában már csak feleakkora volt. A birtokkal tovább nem üzérkedtek, a következő évben túladtak rajta. 1896-ban áruba bocsátották, de most már a reális nagyságban. A 700 holdas birtokot báró Orczyné vásárolta meg 510 000 forintért. Az új tulajdonos még ugyanabban az évben továbbadta 545 000 forintért báró Piret de Bihain Béla császári királyi kamarásnak.

Piret de Bihain Béla

született 1831. augusztus 10-én. Katonai pályára lépett; majd a tényleges szolgálatból mint szolgálaton kívüli ezredes kilépett. Cs. és kir. kamarás. Valóságos belső titkos tanácsos, Bács-Bodrogmegyében a feketehegyi uradalom tulajdonosa. Neje Orczy Léonie bárónő, palota- és csillagkeresztes hölgy.

Adatok a Magyar Országgyűlési Almanachból (1901–1906)

A három eladási szerződéssel legalizálódott a puszta telekkönyve. Soha senki nem kereste a hamisan eladott földeket. Idővel a bérlők által eladott földek is bekerültek a telekkönyvbe az új tulajdonosok nevével.

ÉLET A PUSZTÁN

Báró Piret Béla, akit a feketehegyiek csak Piri bárónak neveztek, a birtokot már a sajátjának tekintette. A gazdálkodás biztosítása érdekében mindjárt építkezésekbe kezdett.

A béresek számára 43 m hosszú épületet emelt, amelyben kilenc béres család számára volt lakás biztosítva. Minden család egy szobát kapott, és két családnak volt közös konyhája. A munkások között kivételt képezett az első kocsis, akinek külön konyhája volt. A béresépület mögött minden családnak biztosítva volt az aprójószágok tartására elkülönített, drótkerítéssel körülvett udvar és disznóól.

1908-ban a béreslakások mellett felépült a kastély. A 44,5 m hosszúságú épület földszintes volt, amelynek jobb szárnyában lakott az ispán, Cseperkovics György.

Az akkori időben jövedelmező gazdasági ágának számított a komló termesztése. A báró 9 hold komló feldolgozásához a béreslakások mögött emeletes szárítót építtetett. Itt szárították és csomagolták a termést. A szérűskertben voltak az istállók és a gépfészer. A becsei útig nyúlt le, a csikók kifutójaként a 10 holdnyi gyepes terület.

Báró Piret Béla nagy lendülettel látott hozzá a gazdálkodáshoz, de mire felépült a kastély, kiábrándult a bácsfeketehegyi lakosokból. Sem a béresek, sem a falubeliek nem voltak hozzászokva, hogy egy bárónak megadják a kellő tiszteletet. Csak jó napot-tal köszöntek, s nem hajlongtak a földig. Eszük ágában sem volt, hogy esetleg kezét is csókoljanak a bárónak.

Egy alkalommal, amint a fiákerével hajtatott a faluba, a kútágnál összetalálkozott Bácsi Sándor parasztkocsijával, aki éppen ganét szállított közeli földjére. Nem volt írott szabály, de ha megrakott kocsival találkozott valaki, akkor a teher nélküli kocsi kitért útjából. Bácsi Sándor mit sem törődött azzal, ki jön vele szemben, ő csak hajtott egyenesen a sáros úton. A bakon ülő kocsis kérdően hátránézett a báróra, aki biztatóan intett, hogy csak hajtson egyeneset. A fiáker és a parasztkocsi tengelye összeakadt. Bácsi Sándor kiegyenesedett a ganéskocsi tetején, és ostorával kettőt sújtott a báró kockás kabátjára. A mélyen megsértett báró egyenesen a községházára hajtatott igazságtételt remélve. A bíró azonban szépen megmagyarázta, hogy Feketehegyen ez a szokás.

Piret báró alig készült el a gazdasági épületekkel, 1909-ben áruba bocsátotta a birtokot, mondván: „Mit csináljak Bácsfeketehegyen? Nincs itt kívül kártyázni, nem méltó partner hozzám sem a jegyző, sem a kántor.”

A birtokot báró Tománovits György, Bács-Bokod 2000 holdas birtokosa vette meg. A számára nem olyan jelentős birtokra évente csak egyszer jött le, hogy elszámoljon az ispánnal a nagykönyv alapján. A birtok vezetésére (csősznek) Zélity Mártont, Bács-Bokod addigi kisbíróját hozta le, aki a béresek előtt az ispán úr szerepét töltötte be.

Tománovits igazi földesúrként viselkedett. A béresnek szigorúan tilos volt a földesúrhoz közeledni. Egy szót sem válthatott vele senki az ispánon kívül. Mivel évente csak egyszer jött a birtokra, így ezt a rövid időt szó nélkül elviselte a béres is meg a földesúr is. Amikor megérkezett a kastélyba, behívatta az ispánt, és a kimutatások alapján elvégezte az ellenőrzést. Mielőtt elhagyta a birtokot, kiadta az ispánnak a parancsot, aminek lényege az volt: „A béresnek ne adj előleget, még ha éhen döglük is.” Amikor az ispánnal tárgyalt, annak mindvégig állnia kellett. Ezt a viszonyt továbbította Marci bácsi a béresek felé. Minden reggel ágyban fogadta az első kocsiszt, akinek kiadta az arra a napra szóló parancsot. Tománovits végzett a birtokán, behajtott a faluba Szikes Ignáchoz. A mérnök tájékoztatta a birtok körüli viszonyokról, és a földesúr már délután hajtatott is az állomásra.

Szikes Ignác egyik alkalommal tudtára adta Tománovitsnak, hogy Marci bácsi Kasza Sándor kocsmájában igen gyakran mulatozik. Úgy viselkedik, mint akinek nem számít a pénz. Tománovits azonban ebből nem csinált problémát: „Egyen-igyon, amennyi csak belefér, de ne lopjon. Ha sokat iszik, legalább hamarabb bedöglük. Annyit úgysem bír inni, hogy az befolyásolná a 700 holdas birtokot.” Vett is Marci bácsinak egy házat, hogy ne kelljen lopnia. Marci bácsi időskorában, amikor

már Tománovits Viola révén elúszott az egész birtok, így vigasztalódott: „Mit ért Jánosnak, aki Manojlovits ispánja volt, hogy sokat lopott. Vett 40 lánc földet, de 1941-ben a béresei agyonverték.”

A béresek bére:

9 mázsa kukorica

9 mázsa búza

½ lánc kukoricaföld használata, melynek megmunkálását az uradalom igájával végezték.

Az első kocsis bére:

18 mázsa kukorica

9 mázsa búza

1 lánc kukoricaföld.

A 700 holdas birtok megművelését tizenkét fogattal végezték, hat lovas és hat ökrös fogattal. Egy fogatnak számított három lovas vagy három ökrös kocsi. A 8–10 mázsás ökrök hármas ekét húztak. A birtok felét búzával, másik felét kukoricával vetették be. A birtokhoz továbbra is hozzátartozott a 9 lánc komlóültetvény.

Egy alkalommal Szikes mérnök arról értesítette a bárót, hogy Marci bácsi elnéző a béresekkel szemben. Ha fuvart végeznek, megállnak az út menti eperfáknál eprészni. A legközelebbi alkalomkor, amikor Tománovitsot vitték az állomásra, a báró megjegyezte: „Hallom Marci, hogy béreseid nagyon szeretik az epret.” Marci bácsi értett a célzásból. A következő évben, amikor műtrágyát kellett hozni az állomásról, Marci bácsi keményen kiadta a parancsot az első kocsisnak: „Aztán meg ne álljatok ám eprezni!” A parancsot az első kocsis komolyan is vette. Rekkenő hőség volt. Amikor a kőgáthoz értek, az egyik bemelegedett ökör kidőlt a járómból. A következő elszámoláskor Marci bácsi hunyorogva mondta: „Egy ökör műtrágyahordáskor a nagy melegben kidőlt a járómból és megdőglött.” A báró a veszteségre egy szót sem szólt.

AZ URBÁRIUM

A kunok Mária Teréziától 500 000 rénes forint lefizetésével és 1000 katona kiállításával visszaváltották ősi jogaikat. A redemptio értelmében önkormányzattal rendelkeztek, és a nemesek jogait élvezték. Az irredemtusok a község irányításából és a közös vagyon felhasználásából nem vehették ki a részüket, mégis nincstelenekként könnyebben viselték sorsukat, mint más vidékek jobbágjai. A telepítés egyik alapvető feltételeként szerepelt, hogy amint Kunságból leköltöznek Feketehegyre, le kell mondaniuk ősi, nemesi jogaikról, és az uralkodó közönséges jobbágyaivá válnak. A szessziónyi föld elnyerése Bácskában kecsegtető kárpótlásnak ígérkezett elvesztett jogaik ellenértékeként. A jobbágyi terhek viseléséhez nehezen idomultak hozzá, és Feketető reményének elvesztése miatt sokan az ország útjain keresték a jobb megélhetést.

A jobbágyokra mért terhek alkalmazása vidékenként és földesuranként változott. Mária Terézia egységes urbáriális szabályzat (Nos Maria Theresia) kiadásával fűkezni igyekezett az önkényeskedő főurakat. Feketehegy számára ezt a hivatalos iratot 1800-ban adták meg. Habár a hivatalos nyelv latin volt, a jobb megértés céljából magyar nyelven nyomtatták ki. A nyomtatványban egyes, szükségesnek vélt helyeket üresen hagyták, hogy a községre vonatkozó adatokat és speciális egyezségeket tintával beírassák. Az oklevelet, amely a jobbágy szolgáltatásait határozta meg, Urbáriumnak nevezték, a jobbágyi szolgálatot pedig úrbérnek.

A Dózsa-féle felkelés leverését követően az ország nehéz helyzetére való tekintettel, a nemesség nem a felkelés kiváltotta sebek orvoslását látta elő, ami által a török veszedelemmel szemben ellenállásra kész ország alapjait fektette volna le, hanem a Werbőczy-féle Tripartitum kimondta az örökös jobbágyság, vagyis a röghöz kötött jobbágy státusát. A kunok is, mivel Dózsa seregéhez csatlakoztak, ősi nemesi jogaikat elveszítve az ország többi jobbágyához hasonlóvá váltak. Ez

mindaddig tartott, amíg meg nem váltották nemesi jogaikat és földjüket Mária Teréziától.

Az évszázadok folyamán a földesúri terhek vidékenként változtak, s a jobbágyokra egyre nagyobb nyomás nehezedett. A francia háborúk kedvezőtlen alakulása készítette Mária Teréziát arra, hogy engedelmesse a kunok ősi jogainak visszaváltását. Ezzel az uralkodó tetemes pénzüsszeghez és 1000 katonához jutott. A földesurak részéről a jobbágyságnak mind nagyobb méretű leterhelése veszélyeztette az uralkodó jövedelmi forrásait, s ezért, az egységes Urbárium kiadásával elsősorban biztosította a saját jövedelmét, másrészt viszont gátat vetett a földesurak túlkapásainak.

A földhözragadt örökös jobbágyok a XVIII. század második felében, főként a Felvidékről, de a Kunságból is, elszöktek földesuraiktól, és nagy részük Bácskában keresett menedéket. Ezek a nem legális úton letelepült jobbágyok a földosztásból kimaradtak. Az újonnan létesült községben a falutelepülésen kívül, a libalegelőn, a kaszálók peremén építették fel házaikat. Némelyek, mint a szérűskertek lakói, az egész szessziós gazdák cselédeivé váltak. Az Urbárium az ilyen zsellérek megadóztatására is kiterjedt.

A karlócai békefeltételek értelmében Bácska, mint felszabadított terület, az Osztrák Birodalom szerves részévé vált. A terület földesura az uralkodó volt. Feketehegy az idők folyamán nem is került önkényeskedő földesurak kezére. A lakosok a zombori adminisztráción keresztül úrbéri szolgáltatásaikat az állammal szembeni kötelezettségeiknek tekintették. Mint reformátusok, egyházi adósságaikat nem a tized fizetésével, hanem párbér szolgálmányokkal rendezték. Az egyház jövedelméről a presbitérium gondoskodott, amelynek tagságát szabad választás útján jelölték ki, a község irányítását pedig egy speciális szervezet tartotta hatalmában. 1820-ig a presbitérium nemcsak az egyházi, hanem a polgári élet irányítója is volt. Főlényes helyzetet alakított ki a lelkésszel és a jegyzővel szemben.

Comeralis Fehete-Aegy. Helységnek?
URBARIOMA

ELSŐ PUNCTOM

Jobbágy Ház-Helynek Mivoltáról.

§. I.

Mivel az Jobbágyoknak kötelefségeit, 's-minden Adozásit az Jobbágy Helyeknek voltához, és Minéműségéhez kölletik szabni, ezek pedig nem mindenütt egyarányosak; hanem az Határoknak Mivoltához, és azoknak egyéb hatzon Vételeihez, vagy is Fogyatkozásíhoz szükséges azokat alkalmaztatni: azért ezen *Fehete-Aegy. Helységben* — — egy egész Jobbágy Ház-Helynek belső Fundusa, az az Ház-Helye, annak Udvara, szűrés, és veteményes kertye oly nagy, és téres Helyt foglallyon, a' minémű két Pofonyi Mérő Mag alá kivántatik; a' mennyivel pedig azon belső Fundus kisebbnek találatik, aztat a' külső szántó földőkben, vagy Réteekben kölletik helyre hozni, ellenben a' mennyire két Pofonyi Mérőnél nagyobb léfzen, tehát az a' külső Appertinentiákban számlálatfésék; hanem ha csak oly kevésfel föllül halladná, hogy egy fertály Mérőnél többet nem tenne, az olyan Tsekélységet nem méltó Tekéntetben venni.

A

§. II.

Az Urbarioma szövege

§. II. Külső Appertinentiákból pedig ugyan egy egész Jobbágy-Ház-Helyhez ~~az mint hon~~ Hóld szántó Föld, minden egy Hóldban két Pofunyi Mérőt számlálván, és Réte ~~szántó föld~~ -kafzálóra -való: mivel esztendőnként ~~egy~~ -kafzáltatik, adattafséék.

§. III. Ha mind az-által szántó Földeknek, vagy Réteknék főlebb irrt száma ki-nem telne; tehát minden Hóld szántó Földnek Fogyarkozása egy szekérre -való Réttel, és vízfönt helyre hozattathásék. Mellybéli szántó Földeknek helyében ki-szabott Rétekkal, vagy pedig Réte helyett ki-adott szántó földekkel, nem külömben, midőn a' belső Fundusnak héányósága miatt szántó föld, vagy Rét adattatnék, az Jobbágyok mindenképpen szabadon élhészének, és atúl femmiképpen el-ne tiltathásanak.

§. IV. És ezen rendelés hasonlóképpen minden fél-helyes, fertályos, és nyolczados Jobbágyokról -is egyenes ki-szabás, vagy-is Proportio -szerént értetődgyék.

MÁSODIK PUNCTOM

A' Jobbágyoknak Haszon -Vételciről.

§. I. 1550. Esztendőnek 36^{dik} Articulusa szerént szabad légyen a' Jobbágyoknak bort árulni Szent Mihály naptól fogva. *1550. 10. 12.*

§. II. Ha az Jobbágyoknak valamelly Irtáfi vannak, azokat az Földes Ur tőlek el-ne vehessé, vagy-is Ház-Hely után -való Földek-közzé ne számlálhassa külömben; hanem ha azokban tett munkájekat az Vármegye-által előbb igazságossan meg-betsülteti, és a' szerént találandó árrát azoknak kéz Pénzzül meg-adgya.

Hogy ha pedig valamelly régiebb időben tett Irtások idővel Ház-Hely után -való Földek, vagy Rétekközzé bé-számláltattak, azért már Irtásoknak nem-is tartatnak, avagy ha az Irtásokat -tévd Jobbágyok más-hová költözködvén, az ollyatén el-hagyatott Irtások kézzül kezre estenek, és azokhoz, most azokat Biró Jobbágyok -is minden Pénz, és Irtásra tett munka nélkül jutotnak, az ilyen Irtásokról, és azoknak meg-váltásáról főlebb irrt Tzikelyben tett Rendelés ne értetődgyék.

§. III.

§. III. Az Jobbágyok Marháinak (a' mennyire a' Határ fogja engedni) elegendő legelő Mezejek légyen, melyből vonyó Marhák számára földes Uraságnak Tudtával, és Engedelmeivel tilalmaft- is lehetnek, úgy mind azon által, hogy abban az földes Uraságnak vonyó, de nem gulabéli Marhája- is szabadon legelheszen ; a' melly Határban pedig úgy- is szük volna a' legelő mező, az, vagy új fel-fzántással, vagy akár melly más móddal kissebbé ne tétetődgyék.

§. IV. A' hol Erdő vagon, ottan az Jobbágyoknak egyedül magok szükségekre dől, és száraz fából; hogy ha pedig az nem talál-
taték, nyersből- is (ki- vévén mind az-átral az Makk, vagy Gyümöls-
termő Fákat) tűzre való Faizás szabad légyen.

§. V. Nem külömben Épületre- való Fa- is Határban- lévő Erdőből az Jobbágyoknak ingyen adattafsék olly móddal, hogy az Fákat az Uraság- ki- jedgyezze, és ki- mutassa.

§. VI. Ha Tűzre- való Fa Helységnek Határában az Erdőnek Tsekélysege miatt nem volna elegendő, akkoron az Uraságnak egyéb Erdeiben- is módgyával, és képesént engedetsék az Faizás az Jobbágyoknak.

§. VII. Makkoltatásért a' Jobbágyok, lakó- helyek Határjában, minden darabtól hat kraiczárral kevefebbet fizessenek az Vidékieknél: Pufztákban- lévő Erdőkben pedig Makkoltatások azon Bérért légyen, a' mint a' földes Urasággal meg- egyezhetnek.

§. VIII. Ha valamelly Helységben a' Községnek magános ki-
szabott, vagy Ház- Helyekre fel- oztott Erdeje volna, és annak bir-
tókában meg- maradni kívánna; az ollyatén Erdőben Tűzre, és Épü-
letre- való fa, úgy Makkolás, és Gubács szedés a' Jobbágyoknak tšu-
pán magok szükségekre szabad léfzen, és a' földes Uraságnak ezektől
semmi adozással ne tartózzanak. Ellenben a' földes Uraság- is olly Esetben
Faizást, és Makkolást maga Erdeiben Jobbágyinak meg- engedni ne lé-
gyen köteles; hanem ha Helységnek, vagy az Jobbágyoknak Ház- he-
lyes Erdeiben éppen semmi Makk sem teremne: akkoron ugyan minden

§. II. Ha a földes Uraság, és Jobbágyok - között arról kérdés támadna, hogy az közelebb, vagy távúlyabb - lévő Helységekből Robotra jövő Jobbágnak az Uraság Dolgára - lévő jövetele, 's - onnand vizfza Menetele mennyi időben, és Robotban számláltassék, 's erről egy más között meg - nem egyezhetnének, tehát az Vármegye - Tifzrye intézze, és végezze - el, mennyi idő tudni - illik az Helységnek távúly - vagy közelebb - való létéhez képeft számláltassék Robotban. E' mellet

§. III. Meg - engedtetik a' földes Uraságnak, hogy fél - Napi járó földről, avagy pedig mezfszebről Robotra jövő Jobbágyát egyszer egy Holnapban egy más után következendő négy Napokig akár kézi, akár pedig vonyos Marhával téendő szolgálatban meg - tartóztathassa, úgy mind azon - által, hogy azon négy Napokban az oda, és vizfza menetelenek idője - is foglaltassék, és bé - számláltassék, az Jobbágnak pedig ha e' képpen akar véle szolgáltani, előre (hogy hozzá tudyon közzélni) az Uraságnak e' béli szándékja tudtára adattassék : Ezen föl - lül az illetén szolgálatban - lévő Jobbágy Marhajának nyári időben ele - gendő legelgetés, Teli időben pedig mind magának az Jobbágnak, mind pedig Marhajának szükséges Hajlék, és Alkalmatosság adattassék.

§. IV. Azon Jobbágy pedig, a' ki egy, avagy leg - főllebb más fél órányi - járó Földre Robotra mégyen, November, December, Januarius, és Februarius Holnapokban az oda, és vizfza - Menetelt : Hajnalban, és Nap - Nyugott - után úgy alkalmaztatni tartozik; hogy az egész Napot Nap - Kelettől fogváft Nap - Nyugodtik tellyeséggel az Uraságnak Dolgában töltsé, ellenben a' többi Holnapokban az Job - bágyok - által Nap - Kelettől fogváft Nap - Nyugodtik téendő szolgálat az oda, és vizfza Menetelnek bé - számlálásával értetődgyék,

§. V. Kafzaláskor, Aratáskor, avagy

akár kézi, akár Marhás szolgálatot duplán veheti az földes Uraság Jobbágyaitól, úgy mind azon - által, hogy e' béli duplán vett Szolgálatok az többi Herekben számláltassanak.

A melly dupla Munkának Kötelefsége olyan léfzen, hogy az egész Ház helyes Jobbágy leg főllyeb egy Napi Marhás, és Két napi Kézi Munkát tégyen meg, és mivelhogy fél ház helyes Jobbágy heten - rént csak fél Napi Marhás, vagy egy napi Kézbéli Munkával, Fértá - tyos pedig egy fertály Napi Marhás, vagy fél napi Kézbéli Munkával tartozik; azért az ollyatén Jobbágy az Munkának duplázására csak az

A 3

Hét

Hét számu Munkának Mértéke 's Proportioja szerint léfzen köteles, mely az Nyolczadosról - is a' szerint értetődik. A' Zsellérek pedig az olljárén duplázásra fremmi időben nem kényszerithetnek.

§. VI. A' hol pedig az Jobbágnak az Robot Helytől egy, vagy fél-Napi járó Föld távul létele- miatt az harmadik Tzikelynek értelme- szerint az földes Uraságnak meg- vagyon engedve, hogy az Robotra- való oda, és visszfa Menetellel együtt négy következendő Napokig az Jobbágot Szolgalatban tartóztathassa, tehát ottan ez a' Rend tartatafsék; hogy fõnt említett szorgos Munkának időiben az földes Uraság kétszer egy Holnapban duplázhassa, és négy napjával vehesse a' Robotot a' képpen mind azon- által; hogy egyik Héten azon Jobbágy az Uraságnak, négy Napokig egy más- után szolgállyon, másodík héten ellenben önnön magának dolgozhasék, harmadík Héten pedig ifnét földes Urának ugyan négy Napokig szolgállyon; az Uraságnak mind azon- által e' képpen téendő duplás Szolgalat fõnt jelentett mód- szerint az többi Hetekben fog számlálatni; Általyában pedig minden- némű Jobbágyi Szolgalatokat úgy köll mértékleni, és el- intézni; hogy az egész Effzéndő- béli Jobbágyi kötelességeknek leg- alább negyedík Részé az téli hat Holnapokra fõnt tartasék, és meg- maradgyon.

§. VII. Hogy ha pedig a' Jobbágyi Szolgalat esős idő, vagy más akadály miatt véghez nem mehetne, illetin esetben a' Napnak akár Dél- előtt, akár Dél- után, való egész része a' Robotban számlálatasék: mellyben az Ur Dolga el- kezdődött ugyan, de előbb- irtt okra nézve félben köllött annak maradni.

Ellenben pedig ha a' Jobbágy csak a' Munkának Helyére meg- jelent, és ottan semmit sem dolgozott, azon Történetre egyedül csak az oda jövele, és visszfa menetle vétetődgyék az Robot számában.

§. VIII. Minden 'Zsellér, kinek magános Háza vagyon, tizen nyolcz Napot, minden Lakós pedig, a' kinek magának Háza nintsen, uzenkét Napot effzendő- ként kézi Munkával az Uraságnak szolgálni tartozik.

*Amennyire pedig azon helységben egy nemalgy Zsellérek uttalbamely számúra köllt, bizonyos hály megválaszolatlan.
Ez a' Nyolczados szabályok az voltat gelmen: ez az az
szólalt az ki lettem fõnt, ez a' köllöttetnek szem-
reket fõnt, ez a' köllöttetnek szem-
me az egyebb adalattal szolgalatok esant. IX.
fõnt ugyanok, a' köllöttet. Ez a' helyre az a' szolalt
nagy ajjalmentha' Nyolczados szabályok fõnt
szolalt, egyenlgy szolalt köllöttet fõnt
de köllöttetnek.*

§. IX. Ambár pedig a' Jobbágy földes Urának nem más, hanem csak azon Szolgálatokkal tartozik, a' mellyekre az Törvény 's- ezen Urbáriomnak értelme - szerént köteles, mind az - által az Igazság azt hozza magával, hogy azon Esetre, ha az Jobbágy kézi Munkával Bérért valakinek szolgálni kívánna: tehát azon Munkát az Uraságnak mindennek előtt hasonló hafzonért, és Bérért, mellyet más Vidékitől venne, 's- az mellyben földes Urával meg-egyezhethet, vagy-is pedig ollyas Dolgokban, mellyeket Ország Törvénye - szerént a' Vármegye közönségesen limitálni szokott; azon Limitációhoz való Bérért, és kéz pénz-béli fizetésért meg-tenni, és szolgálni tartozzék.

§. X. Ellenben a' Robotoknak kéz Pénzzül- való meg- váltására az Parasztot eröltetni nem lehet, ha pedig az Jobbágy maga a' Szolgálatokat kéz Pénzzel fel- váltani, 's- ez eránt akár időig tartandó, akár pedig örökös Contractusra lépni kívánna földes Urával; tehát az illetin Végezés az Vármegyének bizonyosága- előtt meg- lehet ugyan, úgy mind azon- által; hogy ha a' Contractus nem örökre tétetődvén, hanem csak bizonyos időre szabva lévén, ettől vagy egyik, vagy másik fél el- állani, és a' moftani Urbáriális Rendeléshez ragazkodni kívánna, azt meg- tselekedheti ugyan, de olly Móddal, hogy ezen Szándékát egy Eftendővel előbb az Vármegyénél bé- jelentse; hogy illy képpen mind az földes Ur, mind pedig a' Jobbágy szükséges Rendeléseket az Gazdaságnak további- való folytatásáról annak időiben meg- tehesék.

§. XI. Mindennemű akár egycnként az Jobbágyokkal, akár pedig egész Községgel Robotoknak, vagy- is egyéb ezen Urbáriom- szerént tartozó Adozásoknak meg- váltásáról földes Uraság- által téendő Contractufok, és Kötétek, Vármegye bizonyosága- előtt tétetődgyenek; ellenben más Uraságból Hafzon- Vételeiről, és egyéb akár minémű ollyas Jövedelemről, melly az Urbáriomhoz nem tartozandó, az földes Ur Jobbágyával szabadon Vármegye Bizonyosága nélkül- is meg- egyezhet, és Contractusra léphet.

§. XII. A' szokott, és közönséges Robotyokon- kívül a' Jobbágyok minden Eftendőben egyszer hofszú Fuarozást Végben vinni tartoznak e' képpen tudni- illik, hogy

Előfzör: Négy egész Helyes, és így Proportió szerént a' többi Ház- Helyű Jobbágyok - is akár őszve fogván, akár pedig más magok között léendő meg- egyesülések- szerént egy négy Marhás Szekeret hofszú Fuar alá allítani tartozzanak, úgy mind azon- által.

Másodszor: Hogy e' béli hófzú Fuarozás nem rosz, hanem alkalmas Urakban véghez mennyen, és közönséges Menettel két Napi járó földet föllül ne haladgya; úgy szintén

Harmadszor: Szántás, Aratás, Kafzálás és szüret időiben aztat a' Jobbágyon meg-venni ne leheffen. Sem pedig

Negyedszer: Egy Esztendőből a' másikára ne hallasztodgyék, a' vagy kézf Pénzzel, akár pedig más féle adozással, vagy Szolgálatlalt meg- ne váltathasék.

Ötödször: Ha pedig az illetin hófzú Fuar valamely Történetből két Napot az oda Menettel föllül halladná, avagy vizsza jövetelkor Jobbágyok Szekerei meginten meg-terhelhetnének: olly Esetre az oda Menetelben két Napon föllül töltendő Napok, úgy nem küldömben a' vizsza Menetel- is szokott Héti Szolgálatban, avagy Robotban bé-fzámíltasék. E' mellet

Hatodszor: E' féle hófzú Fuarban a' Jobbágyok- által minden- néni Vámokra, s' Harmiczadra, Rév-berre; úgy szintén a' Vendég- fogadóknak szükséges szállásért téendő Költséget a' földes Uraság mag- séből fizetni fogja.

§. XIII. Mivel az Jobbágyok mint Túzre, mint pedig épület- re ingyen- való Faizás meg- vagyon engedve, arra- való nézve minden ezen Faizással élő egész Helyes, és vonyó Marhával bíró Job- bágy tartozik az Uraság Tifzrye- által ki- mutatandó Erdőből, és két gyalog Parafzt- által előre fel- vágandó egy őil fát az Uraságnak Ha- zához, Majorjához, avagy más egyéb- a' Dominiumnak Kerületében- lévő, és ki- rendelendő Helyre vinni. Ezen köteletség pedig értendő- ni fog Proportió- fzerént az fél, fertályos, és Nyolczad- Helyes Job- bágyokra.

*Mivel ezen kötelezésben a' jobbágyok meg-ve-
nek faizással, azaz a' földes uraságtól a' jobbágyok részénél
nem lehet, azaz a' földes uraságtól a' jobbágyok részénél
nem lehet, azaz a' földes uraságtól a' jobbágyok részénél*

§. XIV.

§. XIV. Szabad léfzen azonban az Uraságnak e' féle Fa-hordásra, és vágásra- lévő Jobbágyi Szolgálatot más egyéb Munkára fordítani e' képpen; hogy az őll Fának hordáfa helyett egy Napi Munkát Marhával, az őll-Fát vagó két gyalog Parafzról pedig Fa- vágás Helyében, mindenkétűl egy napi kézi Munkát téli időben vehessen.

§. XV. A' Jobbágy a' Kilenczedet, hol eztet a' Termésbűl kiadni köteles, nem külömben az hegy-Vámot tartozik Roboton- kívül az Termésnek Határában ki- mutatandó Helyre őfzve hordani, vizfon minden egyéb, következendő- képpen az Dúzma, és Major- béli Termésnek őfzve hordáfa- is, úgy a' Földes Urnak, vagy Tifztyének adandó Forfpontok, és más- féle Fuározások, akár azok az Uraság Dolgát akár a' Publikomot illefsék, nem külömben a' Leveleknek hordáfa; és egy szóval minden féle Szolgálati az Jobbágynek, mellyekre egyébb. hót ezen Urbáriumnak Rendelése fzerént nem köteles, a' szokott Héti Szolgálatban bé- számláltaflanak.

§. XVI. Többire szabad nem léfzen az Uraságnak Jobbágyát akár melly pénzes Fuarra- is kinfzerítetteti, hanem ha a' földes Ur Roboton kívül a' Jobbágyával Gabonáját, vagy más Terméfit Vásárokra, Piarczokra, vagy más hová hordatni kívánná, tehát Jobbágyával azéránt, ha akarja- é ezen Fuart és mennyi Bérért magára fel- vállalni, minden erőltetés nélkül végezzen.

§. XVII. Az ártalmas Vad állatoknak ki- irtására (a' hol ezek volnának) tartozni fognak a' Jobbágyok Roboton- kívül harmad- napi vadáfzattal, úgy mind azon által; hogy az Uraságtól nékielt Puska- Por, Serét, és Golyóbis adattafsék 's- e' féle vadáfzot- béli kötelesség más Munkára avagy Szolgálatra ne fordittafsék, sem pedig a' Jobbágyok- által Pénzzel, vagy más egyéb adozással fel- ne válltafsék.

§. XVIII. Ámbár az Jobbágy akár az Uraságnak szolgálattyá- ban, akár maga gazdaság- béli Dolgáinak folytatásában, akár pedig Malomban maga Gabonájának őrlésére- való nézve Vám úton menvén femmi féle Vámmal földes Urának nem tartozék, ha mind azon által más egyéb Dologban azon Vám úton menne: tehát avagy kéz Pénzzel a' Vámot meg- fizetni, avagy pedig az Utak Tfinálásában ingyen- való Munkájával képeffen, és mértőkleteffen foglalatoskodni köteles léfzen, szabad akarattyára hagyván, mind az - által az Parafztnak, ha e' képpen dolgozni, vagy pedig az Vámot kéz Pénzzel fizetni kívánnya.

NEGYEDIK PUNCTOM

A. Jobbágnak Adozásiról.

§. I. Minden Jobbágy, és magános Házzal bíró Zsellér eftzendő-béli adozás képpen minden külömbözés-nélkül tartozik fizetni földes Urának egy Forintot, mellynek felét Sz. György Napra, másik felét pedig Sz. Mihály Napra fogja le-tenni, az Lakófok pedig, vagy -is más Házában lakó Zsellérek ezen Fizetéstől szabadok lesznek.

Amennyi se pedig valamely Jobbágy két vagy három egy helyen lakó béli házkellőket egyutt fizet, máskor pedig csak egyiket legrosszabban mindegyiknél azáltal béli házkellőket házon vételese való. Azon amennyi befizet bir amennyi forintokat fizetni tartoznak, egy ellenben béli házkellőket fizetni birtokba veselt béli házkellőket csak a házkellőket legrosszabban házon a földes Urának fizetni kell. Azon amennyi házkellőket fizetni tartoznak, azokat is fizetni kell.

§. II. Minden egész Helyes Gazda fog adni eftzendőnként az Uraságnak két Csérkét, két Kappanyt, tizenkét Tojáft, egy lceze ki-főzött Vajat. Melly Adozásokra a' fél, negyed, és nyolczad helyes Jobbágyok-ts reájok efendő Szám, és Proportió-fzerént kötelesek lesznek.

§. III. Ezen most jelentett Adozásokon-kivül minden 30. egész helyes Gazdák egyfzer egy Eftzendőben egy Borjut, vagy pedig a' helyet egy Forintot 30. Krajczárt az Uraságnak adni fognak.

§. IV. Azon föllül az földes Urnak, vagy Afzfzonynak Menyegzőire (ide nem értvén az Fiainak, vagy Leányiknak ki-házásítását) úgy nem külömben az első Misének Mondására (ki-vévén itten -is az Káptolonyokat, és Conventeket) az fönt írtt második Tzikelyben specificált Victualival, az az Konyhára valókkal tartozni fog minden egész, fél, fertályos, avagy nyolczad helyes Jobbágy reá-efendő Szám-fzerént.

§. V. Szabad akarattýára hagyattatik mind az-által a' földes Urnak, ha az meg-írtt alkalmatóságban föllebb ki-tett Konyhára-való állu.

állapotokat Jobbágyátói bé-fzedni, vagy pedig azoknak helyében kéfé Pénzt, nevezet-fzerént pedig egész helyes Jobbágyától 48 Xrt. ; és így az fél, fertályos, és nyolczad helyestől, a' mennyi ebből reá esnék, fel-venni kívánná.

§. VI. A' régi szokás, és 1548^{dik} Eftzendő-béli 39^{dik} Articulusnak értelme-fzerént, ha az földes Ur táborozván olly fogságban esnék, hogy magát kéfé Pénzzel meg-váltani kintelenítettnek, azon Esetre az Jobbágyok földes Uroknak meg-váltására valamely böcsületes, és mértékletes Segitséget adni tartoznak: hogy pedig az Ország-Gyűlés-béli Kölség (a' melly tsak azon földes Urakot Papi fő-Rendeket, és Magnásokat, kik Királyi Levél-által az Ország-Gyűlésére hivattaanak illet) föllős ne légyen: hanem mértékletes, az Vármegye-béli Tifztek minden vigyázással legyenek.

§. VII. Éget-bor, vagy Pálinka égető Fazéktól, ha azzal valósággal fog a' Jobbágy élni, fizessen a' földes Urának eftzendő-n-ként, két Forintot.

§. VIII. Az Ujonnán ki-irtandó Földektől azon Adozásnak léfzen helye, mellyben az Irtó a' földes Urral meg-egyezhetik, ellenben már ennek előtte, ki-irtatott Földektől az fog az Ur-ágnak járnai, a' mi ezen időig azoktól adatodott, olly móddal, hogy ezen adó semmi-képpen föllebb ne emeltessék.

ÖTÖDIK PUNCTOM

Az Kilenczedről, és Hegy-Vámról.

§. I. Minden-féle földi Termésből (ki-vévén az Ház-helyen termő Kerti veteményeket) úgy az Méhekből, Bárányokból, Gidákból, mellyek azon Eftzendőben lettenek, tartoznak valóságos Kilenczedet a' Jobbágyok földes Uraknak adni, úgy mind azon-által, hogy az földes Urak az Kilenczedet sem pénzzül, sem pedig más félebből ne vehessék. A' midőn pedig a' Bárányokból, Gidákból, és Méhekből Kilenczed ki-nem tellenek, minden egy Báránytól fog fizetni a' Jobbágy 4. Krajczárt, egy Gidától 3. Krajczárt, egy Mész-kastól pedig 6. Krajczárt.

A 6

§. II,

§. II. Ezeknek pedig meg-kilenczedőlése 1647th Efstendő-béli 96th Articulusnak rendeléfe Izerént Sz. Iván napjánál tovább ne haladgyon, az le-aratott Jofzágnak Kilenczedőléfe pedig Sz. István napjáig (ha csak az idő nem akadályoztatná végeben mennyen: a' hol pedig vagy rofz idő, vagy pedig az Gabonának későbbre lett érésére-való nézve hallafztatott Aratás miatt, a' Kilenczedőlés fönt itt időre végre nem mehete, akkoron az Vármegye az időt, mellyre az Kilenczed, és Tizedőlés végeben mennyen, ki-rendelye; külömben pedig ha az Kilenczedőlés az főlebb rendelit, avagy pedig most emlétett Történetekben Vármegye által rendelendő időre végeben nem vitédődnek, tehát szabad léfzen a' Jobbágyoknak Gabonájokat (ezekből járó Kilenczedet a' mezőn hagyván) be-hordani.

§. III. Ha a' Jobbágy azokat a' földeket, mellyekből már egyfzer a' Kilenczed ki-vitédődött másodszor ismét ugyan azon Efstendőben, olly Maggal bé-venné, mellynek hafznát, és gyümölcsét még azon Efstendőben vezzi, az illyetin földektől, 's azoknak mátodik terméséből sem Kilenczed, sem Tized többször ne adattafsék. Hafonló-képpen azon szántó földektől-is, mellyek Réteknak, vagy-is belső Házhely Fundusnak fogyatkozása, és héjánofsága-miatt, ezeknek helyében az Jobbágyinak adattattak, Kilenczed nem fog jární.

§. IV. A' Kenderből, és Lenből, vagy Kilenczedet ki-adní, vagy a' helyet Uraságnak Kenderéből, vagy Lenéből, egy egész helyes Jobbágy hat funtra-való fonyáft tenni tartozzék, a' mint hogy erre a' fél-fertályos, úgy nyolczad helyes Jobbágy-is reá-efendő Számfzerént köteleztetik.

§. V. Noha az Tizedről való Kérdés; hogy tudni illik, kinek, és miből járjon? ezen Urbarialis Rendeléshez tartozandó nem légyen, a' mennyire mind azon-által a' Tized Ohyatinokból, a' mellyek 1481th Efstendőnek első Articulusában nem neveztetnek, valahol talántán vétetődött volna, e' béli Tizednek vétele Tellyesféggel el-törül-tetik, és éppen csak azon féléből fog jární, mellyek emlétett Articulusban meg vannak nevezve.

§. VI. A' Borból járó Kilenczed, a' hol ez Szokásban vagyon, a' féléből, és azon mértékkal, mellyel az Termés meg-akoltatott, igazán és minden hozzá adás-nélkül vétetődgyék, és valamint a' Kilenczed, úgy az Hegy-Vám-is nem máffal, hanem az Ország törvényének értelme-fzerém Pofonyi mértékkal, vagy-is akóval (ki-is 32. Pintből álló) fzedettefsék.

§. VII.

§. VII. És mivel 1715^{dik} efsztendőbéli 97^{dik} Articulus aztat taná, hogy az Hegy - Vám régi szokáson föllül ne öregbittesék, de más-kép-is több Törvények által rendeltetnék, hogy azon Hegy - Vám, nem más, hanem Pofonyi mértékkel vétetődgyék, azért ezen Törvénynek értelme szerént rendeltetik, hogy valahol azon 1715. efsztendőbéli Articulusnak időitül fogvást, vagy az Hegy - Vám más, mint sem Pofonyi mértékkel szedetett, vagy pedig más új adozások bé-hozattattak volna, mind ezen törvénytelen, és fölös adozások el-tiltassanak, következő képpen az régi bé-vett szokás szerént véendő Hegy - Vám Pofonyi mértékre vétettesék, 's-a' képpen szedetetsék, a' hol pedig többfőzör emlíetett 97^{dik} Articulusnak idője után új Szőlők plántáltattak; és ezen újításnak időitül fogvást az Hegy - Vámnak száma, vagy bizonyos végezés, és irott Contractus - szerént, avagy valami más móddal el-intéztetett volna, ottan a' Szőlőnek fel-vételével, és plántálásával el-végzett Hegy - Vámnak száma Pofonyi mértékhez alkalmaztatva tovább-is meg-adattasék; ha pedig az illyetin újonnan plántált Szőlő-Hegyekben-is valamely új adozások bé-hozattattak volna, ezek hasonló képpen mind törvénytelen és helytelen, Hegy - Vámnak öregbítése azonnal tellyeséggel el-tiltassanak.

§. VIII. Hogy pedig az Törvénynek ellenére az Hegy - Vám régi bé-vett szokáson föllül nagyobbra ennek utánna ne emeltethetsék, minden ollyas helyben, a' hol aztat szedik, a' Jobbágyok Szőlőinek száma Laiftromba vetetődgyék, és mennyi Hegy - Vám a' Pofonyi mérték-szerént azoktól járand, fel-jegyeztetvén, e' béli Laiftróm Vármegye Petsétye alatt mind az földes Urnak, mind a' Jobbágynak ki-adattasék, és az Vármegyének Archivumában - is meg - légyen.

§. IX. Ha pedig a' Szőlő-Hegyeken éppen semmi sem teremne, azon Esetre tartozni fog ugyan az Jobbágy a' Hegy - Vám adományával földes Urának hasonló mértékben, és számban, de mivel az Hegy - Vám nem Pénzben, hanem mustban vétetethetik, arra való nézve illyen történetben az Jobbágy e' féle Hegy - Vámot tsak az következő efsztendőnek Terméséből meg - adni köteleztetik.

HATODIK PUNCTOM

Az földes Urnak Jufsairól, és tulajdon Jövedelméről.

§. I. Az Maradék-nélkül meg-hólt Jobbágynak javait a' többi Jobbágyok magoknak ne tulajdonítsák, hanem azokat az Magva-sza-

katnak halála-után mingyárást az Uraságnak bé-jelentsék; mellyeket is, úgy nem külömben az el-fzőkött Jobbágyoknak Javait az földes Ur Tripartialis Törvény harmadik Rézfének 30^{dik} Titulufa-szerént ki-fizetvén előbb másoknak igazságos kerefeteket, és Pénz-béli adóságokat, maga kezéhez veheti; úgy mind az-által, hogy 1723^{dik} Efstendő-béli 18^{dik} Articulusnak rendeléfe főnt tartafsék, és meg-maradgyon.

Mivel pedig ottan, a' hol árvák maradnak, a' földes Ur a' meghólt Jobbágyinak értékeben nem részesülhet, hasonló képpen az ollyatin javak, mellyek valakinek ofztálban juttottak, ha szintén ennek-is Mag-nélkül halála történnék: az többi élő ofztályos Atyafiakat illetik, arra való nézve, hogy minden történhető Sérelem el távoztafsék, az Magvafzakat Jobbágyoknak maradtott javairól az Uraság Tisztzyei önnön magok ez után semmi rendelést ne tegyenek, hanem mint ezek az Ur széken annak rendgye, és módgya-szerént elől vétetődgyenek, és az 30^{dik} Titulusnak értelme-szerént el-vegeztessenek, annak utánna pedig az Vármegyének Törvény Székére hozatrafanak.

§. II. Ha pedig az Uraság Jobbágyhoz-való kegyetlenségéből az Jobbágy Ház-Helyeknek pusztuláfa történnék, azon történetre az el-pusztult Ház-Helyek, valamint más Földek avagy Fundusok; mellyek az Portáknak számában már bé-mentek (ha az el-fzőktek vízfza nem térnének) vagy új Jobbágyoknak, vagy pedig azon Helységben lakóknak (az Uraságnak ezen mostani Urbárium Rendelése-szerént való szolgálatokért, és adozáfokért) adatafsanak.

§. III. Uladislaus ötödik Decretumának 18^{dik} Articulusa, úgy szintén 1729^{dik} Efstendőnek 22^{dik} Articulusa-szerént minden féle Vadászat, Madarázás, és Halászat mindennemű halászó vizekben egyedül az Uraságot illeti, azért mind ezek a' Jobbágyoknak erőffen meg tiltatnak.

§. IV. Noha ugyan a' Jobbágyoknak az Kortszállítás főnt itt mód-szerént bizonyos időre meg-engeđtetik, a' hol mind az-által az Uraságnak olly Vendég-fogadója volna, avagy jóvendőben ollyaff építetne, mellyben az útzók meg-szállhatnának; az ollyatin Vendég-fogadóba minden-féle Italnak ki-árultatáfa egész Efstendőnek folyáfa alatt szabadon hagyattatik. Valamint hogy minden-féle éget bornak és fernek árultatáfa 's-e' féle Italoknak el-készítetése egyedül az Uraságot illeti.

§. V.

§. V. Ha az földes Ur 1550. Efstendő-béli 36^{dik} Articulusnak értelme szerént az kortsmáltatást valamelyik Jobbágyára bizni kívánná, az olyan Jobbágy addig, a' méglen a' bort árúlya, a' fokott héti szolgálatról szabad légyen, 's-azon föllül az kortsmálásnak bére fejében minden akótól 4. pénz az Uraság- által néki fizettesék.

§. VI. Vásároknak jövedelmi (ha tsak ezek a' Helységnek előbb Királyi adomány - által nem adattattak) úgy nem külömben a' Mézfár- szék, és annak szabott módgya, 's- rendgye- szerént fel- állított Vám, 's- ezeknek jövedelmi, mivel ezek a' földes Urát Törvény, és Királyi adományok- szerént illetik, ugyan- is az Uraság részére szabadon fönt maradgyanak.

HETEDIK PUNCTOM

*Minden el- tiltott, 's- ennek utánna el- távoztatandó Rend-
kivül való Tselekedetekről, és Szokásokról.*

§. I. Mint hogy az földes Urat mint Árváknak Partfogóját, és Gyámolóját meg- holt Jobbágyi Maradékinak gond- viselése azon- kívül- is illeti; arra való nézve az meg- holt Jobbágyok- után maradt Er- tékkek- éránt léendő Conscriptióért, avagy az Arvák- között téendő Ofztalokért semmi- némű Bért, vagy Taxát venni szabad nem léfzen.

§. II. Az el- adott, meg- tserélt, vagy Testamentom- szerént ki- hagyott Jobbágy Jóságának árából a' Tized részt a' földes Uraság el- ne vehesse.

§. III. Az Dohánynak, Méznek, Viafnak, Vajnak, Lennek, Kendernek, és egyéb Termésnek, a' mint tetszik, 's- akár kitől léendő vételében; 's- akár kinek léendő el- adásában a' Jobbágyok az Uraság által semmi képpen ne háborgattassanak, annál- is inkább contra- bandával, avagy Pénzben, vagy pedig Testekben magok szorgalmato- sága- által kereset Jóságoknak el- adása miatt ne büntettesenek: fönt maradván mind az- által 1723^{dik} Efstendő- béli 75^{dik} Articulusnak magyarázattya- szerént az Uraság számára a' Præemptio, az az egyebek- előtt való vétel; úgy mind azon- által, hogy azon Pénzt, mellyben szabadon meg- egyezni fognak, azonnal az Uraság volta- képpen a' Job- bágyoknak kéz Pénzűl le- tegye, és az jövendő- béli adóban ne szám- lállya,

lúlya; azt hozzá-téven, hogy e' béli meg-vételnek elsőse nevezett Törvénynek értelme - szerént, az Uraságnak maga szükségére-való állapotoknak vásárlásában értettség: ezen elől-vétel alkalmatosságával pedig sem az vidékiek, kik vásárlásnak okáért az Határban jönni akarnának, el-ne tiltassanak, sem pedig az Jobbágyok az el-adandó Józsnak más hová léendő vitelétől akár tselekedettel, akár pedig Parantsólattal ne gátoltassanak, 's-ugyan-is ezen okra nézve a' Jobbágyok Józsaға femmi képpen ne tartóztatassék; hanem a' mint a' Parafst a' vidékivel meg-alkuszik, ha azon alku-szerént az Uraság a' Józsaға árrát tústént le-teszi, a' képpen élhet az említett Præemptióval; úgy mind az által, hogy az el-adandó Józsaға igaz mértékkel, és másával vétetődgyék, 's-e' képpen az el-adás a' Jobbágyoknak szabad maradgyon 's kézf akarattyán kívül a' földes Urának léendő el-adására ne erőltessék.

§. IV. Valamint hogy minden magános egyébbeknek ki-reklesztésével, 's-karával-való kereskedés, avagy Monopoliom Országunk Törvényei-által tilalmaztatik; úgy szintén a' kereskedéshez tartozandó életnek, és egyébb Termésnek ki-bérlése az Jobbágyoknak ki-reklesztésével, vagy szorongatásával szabad ne légyen.

§. V. Az Jobbágy femmi móddal ne kinfzerittessék az Uraság Malmaira, hanem szabad légyen néki Elétet más malmokban-is őrdltetni.

§. VI. Kortsmának Pohn-Breit nevezetű Arendája, a' mely némelly Helyekre helytelen szokásból bé-hozattatott, ennek utánna tiltva légyen: mivel arra az Jobbágy femmi okból nem kinfzerittetheik.

§. VII. A' trágya - béli adozás ennek - utánna el-maradgyon olly móddal tudni illik: hogy az Jobbágyok magok trágyáját, soha sem, az Uraságét pedig akár Szőlő Hegyekben, akár más hová nem más kép, hanem a' Robotban hordani tartozzanak.

§. VIII. Némelly földes Uraságoknál eddig bé-vett törvénytelen, és szokatlan Lúdoknak melesztése, úgy a' Tolból-való Tized ez után az Uraság részére tellyeséggel tiltva léfzen. Hasonló képpen

§. IX. A' szőlőknek kötözésére-való Szalmának adásával fem fognak ez-után tartozni a' Jobbágyok.

§. X. Az Uraság Szőlő-örzöinek, úgy munkái meg-visgálóinak eddig a' szegénységtől adott fizetés jövendőre el-tilttatik.

§. XI.

§. XI. Az Executiókra ki-küldött Uraság Embereinek - való tartása, és az Executio-béli Garafon-kivül (melly alább irtt Tzikkelynek módgya-fzerént meg-engedetett) más minden némű napon-ként kézf Pénz-béli fizetés; úgy nem külömben az Uraság Hajdúinak, és vadá-fzinak szegénységen tett huzáfi vonyáfi tellyefséggel meg-nem enged-tettek.

§. XII. Azon okra, hogy a' Jobbágyok el-ne főzjenek, ke-zesség fejében, vagy bizonyos meg-maradás okáért valamely Pénzt rőlek venni szabad nem léfzen, és ha talántán ollyas Pénznek le-téte-lére kinfzerítették volna, azon Pénz Interefsével vízfza adattásfék.

§. XIII. Az Quartély-béli terheknek vífeléfe, Husfarcngeld, úgy nem külömben Mroundierungsgeld névű Béreknek adáfi, a' hol eddig bé-hozattattak volna, tellyefséggel tiltva lefznek.

§. XIV. Azon Helyeken a' hol a' Kőzségnek az Mészár-fzék árenda képpen ki-vagyon adva, a' ki-mustrált Marháknak ki-vágására a' Jobbágyok az Uraság-által ne kinfzeríttefienek; de más képpen-is akár minémű hús, sem darabon-ként, sem funt számra a' szegénységre ne ofztattásfék a' képpen, hogy ennek árrát meg-adgya: hanem vágat-tásfék - ki a' hús, és a' Jobbágyok-által szabadon és terhek-nélkül vé-tetődgyék.

§. XV. Az Termésnek, vagy konyha-béli, 's akár melly Elefségnek vételét, vagy el-adását az Jobbágyokra kölletlenül ne verjék az földes Urak, hafonló-képpen a' meg-romlott bornak, vagy éget bornak, 's- akár minémű Italnak akár hordón-ként, akár itze számra-való el-adására, és ki-kortsmáltatására femmi móddal ne kinfzeríttefienek: a' mint hogy azon Jobbágyok sem az kortsmáltatásra ki-adott, és meg-romlott borról, avagy más Italról felelni, sem pedig az űres hordókat roboton kívül vinni, avagy vízfza hordani nem tartoznak.

§. XVI. A' Penna, és Sarló-Pénz, külömben Farkas kéve, kőstoló-Pénz-Tzedula, és Prés-pénznek adozáfi, úgy fzintén az Déz-máfóknak, és Kilentzedőknek Jobbágyok-által léendő tartáfa, és más egyébb Rendtelenségi tellyefséggel tiltva vannak.

§. XVII. Az bornak Kilentzed, vagy Tizedben, vagy Hegy-Vám képpen léendő bé-fzedésének alkalmatofságával a' Jobbágyok tulajdon magok hordainak adására ne kinfzeríttefienek.

§. XVIII.

§. XVIII. Mindennemű akár mi névvel ki-gondolható, és föl-lebb meg irtt Punctomokban nem foglalt adozások tellyességgel el törül-tetnek : és femmivé törtetnek.

§. XIX. A' Jobbágy Házhoz tartozandó Földeknek, és Rétekek el-tserclése, és változtatása más képpen szabad nem léfzen, hanem ha az Uraság- által el- változtandó Földek, 's- Rétek helyét más annyi számmal, Minéműséggel, és Termékenységgel hasonlító földetek, és Rétekek az Jobbágynek fognak adattatni, külömben el- vett fundufok megént vízfza adattassanak.

NYOLCZADIK PUNCTOM

Az Jobbágyoknak el-tiltatott állapotokról, és azok- éránt rendelt Büntetésekről.

§. I. Birság pénzt akár minémű ki-gondolható szin- alatt nem egyébb- ként, hanem csak az Törvény- által vilagoffan ki- tett törté- netekben, és csak azokon a' Jobbágyokon lehesfen meg- venni, a' kik az Ur székén Vármegye bizonyosága, úgy mint Szolga- Biró, és Eskütt jelen léteben arra törvényesen ítéltetni fognak : főnt maradván ezek- ben- is az Vármegye Törvény- széke eleiben tündő Appellatió.

§. II. Az Birságon- kívül- való büntetésekben pedig, midőn kár az Mezőkőn okoztatik, mivel az Marhák és Barmok bé- hajtáfa- éránt az Törvénynek rendelése meg- vagyon, az volta- képpen meg- tartassék.

§. III. A' más büntetésekben pedig, midőn helyes okból az Jobbágyok büntetést meg- érdemlik, az ollyatén gonofz tévőket azon eferen- kívül, melly az Törvény- által el- vagyon végezve: nem Pénz- ben, mellyel az szegény adozó Nép nagyon romlik, sem pedig testé- ben ne büntettesék ; hanem büntetésül egy, két, és leg- föllebb három napi kézi munkának végben vitelére köteleztesfenek, mind azon- által ezen kézi munka- béli büntetést szántásnak, aratásnak, kaszálásnak, és szűretnek időjében a' Jobbágyon az Uraság meg- ne vehesse, hanem a' bűnős az Elszűndőnek más időiben végben vinni tartozik.

§. IV. Jóllehet pedig a' mint főnt jelentve vagyon, az Job- bágyok sem Pénzben, sem pedig testben ne büntettesfenek ; mivel mind
azon-

azon - által némelykor meg - történhetik, hogy a' Paraszt, valamint a' szabad Nyelvével, vagy Testével vétkezett, vagy másként - is az három Napi munkabéli büntetéssel magát meg - nem jobbitaná, úgy olyankor ötöt az testében - is büntetni szükséges legyen, azért mind ezek hasonló történetekben arra kölletik vigyázni, hogy a' midőn a' test - béli büntetés - éránt a' dolgot magát elől adgya, akkoron az bűnös: ha erős, és egészséges faemély léfzen, az bűnök mivoltához képeft leg - főllebb 24. pátza - úttel, az Afzfonyi - állat pedig szinte annyi korbács csapással büntettefsék.

Hogy ha pedig a' vétkes Személy korosfabb, vagy egyéb - éránt gyenge erejű volna, az ollyatin áreftommal, és ha a' szükség és bűnnek mivolta úgy hozna magával, bőjtöléssel - is, száraz Kenyér, és viz mellett fanyargattasék; arra mind azon - által vigyázván; hogy az vétkes Jobbágy faját munkájának el - mulasztásával harmad Napnál tovább ne tartoztattasék; ki - vévén azt, ha nagyobb gonofzsági hofzszabb tömlöczözéft, vagy büntetéft meg - érdemlenék.

§. V. Ha Jobbágy vétke - miatt az Uraság tömlöczére fog vetetni, és vasra verettetni: az vasnak váltságáért (a' hol ettől járó Taxa szokásban volt) nem többet, hanem 15. Krajczárt fizetni tartozzék.

§. VI. A' Jobbágynek ez - után földes Ura engedelmé - nélküli Irtáfokat tenni munkája bérének el - vesztése, 's - a' károknek vizfsza térétése - alatt szabad nem léfzen; Ellenben a' földes Uraság (a' mint főllebb - jelentett) az Irtáfokat nem más kép, hanem az Irtóknak Munkája béréft az Vármegye igazságos el - végzése, és Limitációja - szerént meg - adván, magához veheti, és kezénél tarthattya.

§. VII. Mivel az Erdőknek gondvifélése, és nevelése az Uraságot illeti, femmi Jobbágynek eleven fákat, fem kertőlni való veszfzőket, fem pedig abrantsnak - való szálokat, vagy Szőlő karókat az Uraság különös engedelmé - nélküli vágni, és az illyetineket más Határban által vinni, és el - adni, következendő - képpen az Fával kereskedni szabad nem léfzen.

§. VIII. Mi illeti pedig büntetését azon Jobbágyoknak. A' kik az Erdőt rontyák, és a' Fákat nyefik, azok az kárnak meg - térétése - kívül harmad Napi gyalog munkának végben vételére büntettefsenek. Ha pedig ezen büntetéffel - is az Erdőnek rontásától el - nem állának, akkoron a' Vármegye - béli Magútrátusnak Hatalmával az illyetin Jobbágyok

bágyok tovább büntetessenek, 's-az Uraságnak az-éránt segítség adat-
tásék, hogy azok nagyobb vétkeknek mivoltához képeft, máfoknak
példájára- is keményen büntetődgyenek.

§. IX. Huszon négy pálcza büntetés- alatt tiltatik, hogy az
Jobbágyok magok-között sem Pénzt, sem más egyéb Termést őfzvc
ne fzedgyenek, vagy a' mint szokták mondani, minden-féle collecta
tiltva léfzen.

§. X. A' Sörtvéleseknek az Erdőben tsalárdsággal- való bé-
hajtása, ha azok a' tilalmas Erdőben taláztatnak, büntetésül a' limitált
Makk- bért duplán fizessé.

§. XI. Gubátsnak fzedése, és Makknak le- verése egyedül az
Uraságot illessé, és a' Jobbágyoknak Contrabanda, és három napi kézi
munka büntetés alatt tiltva léfzen, ellenben az Uraságnak sem fog fza-
bad lenni a' Jobbágyokat Roboton- kívül a' Gubátsoknak fzedésére
hajtani.

§. XII. Semmi Parafztnak fegyvert hordozni, és vadászó ebe-
ket tartani, emlétett három napi kézi Munkák büntetése- alatt szabad
nem léfzen.

§. XIII. Az Törvény- által ki- szabott, és föllebb jelentett
időn- kívül való kortsmátrása akár minémű Italmak, Contrabanda,
és három napi kézi munka büntetés- alatt annyifzor, a' mennyifzer
meg- tiltatik; mind azon által azon Helyekben, a' hol szőlő- hegyek
vannak, az Jobbágyok az Uraság Földgyén termett magok borát, az
Uraság kortsmájának idője- alatt- is magok fzükségére bé- vinni, és meg-
innya szabad léfzen.

§. XIV. Ha az robctra hivattatott Parafzt röftségből, vagy
más vétkes okból meg- nem jelenik, tizenkét pálczával büntetessék.

§. XV. Ha valaki az Uraság Mészár- fzekének rövidségével az
Vidéki- Helységekből: húft be- vinni, vagy maga Pénzért húft vágni
mérészlene, az ollyatin Contrabandan- kívül annyifzor, a' mennyifzer,
harmad napi kézi munkával büntetessék.

§. XVI.

§. XVI. Az meg-holt Jobbágyoknak özvegyi az Uladislaus 7th Decretumának 21th Articulusnak rendeléséhez magokat alkalmaztassák, az az ha máshoz férhez mennek-is, az földes Uraknak engedelm nélkül az Házból el-ne mehesse: különben az Javai földes Uraiknak szabad rendelése-alá vetetődnek.

§. XVII. Földes Uraságnak Hire, 's Tudománya-nélkül az Község maga Nevére Pénzt költsön fel- venni ne merjen.

§. XVIII. Jövevények az Uraság Hire nélkül bé-ne véteffenek, e' mellet minden Ház-helyhez tartozandó Fundusoknak el-adási, vételi, tseréi, és Testamentom-béli hagyományok az földes Urnak hire-nélkül arra fordított Pénznek el- veszté- alatt meg- tiltatnak. Azon Történetekben mind azon- által, melyekben az Jobbágyoknak Törvény- szerént az el- adás szabadságokban vagyon, azt ugyan az Uraság hirével, 's- tudományával tselekedgyék, mind azon- által a' jelentés- után az Uraság engedelm- nélkül- is el- adhassák.

KILENCZEDIK PUNCTOM

Azokról, melyek az belső Rend- tartást illetik.

§. I. A' Birói hivatalra az Uraság háromot nevezzen, kik közül az Község egyet az Uraság Tifztyének jelen- létében szabadon válasszon; az Uraság mind azon- által az választottat rozf. viselésére nézve le- tehesse, 's- meg- is büntethesse, a' le- tett Biró helyett pedig más rendeltetésék meg- irtt mód- szerént. Ellenben az Notariust, és Eskütteket az Község maga földes Ura- nélkül válassz, és el- is bocsáthattya.

§. II. A' Birák pedig az Uraságnak ne talántán téendő szolgálathoz, avagy akár minémű más okért Portió-béli adozástól mentek ne legyenek.

§. III.

§. III. Helyes, és szükségesnek találatik, hogy a végre, hogy a Portiónak Jobbágyok közt léendő ki-oztása a Vármegyének feltett módgya-szerént igazságosan, és minden tsalárdság-nélkül véghez mennyen, az földes Ur vigyázzon, és az Helység Birájától (de Jobbágyoknak minden terhe-nélkül) erről számat vegyen.

§. IV. Ha pedig az földes Uraság most jelentett szám-adásnak vételét el-mulatná, ezen Uraság fogyatkozását Vármegye Magisztrátuffa helyre hozni fogja.

§. V. A ki-oztott Portiónak mind azon-által, bé-szedése, és a Vármegye Csalájában - való bé - szolgáltatása, csak egyedül az Helységnek Kőfszégénél, és Faluk Birájánál maradjon, annak okáért, az Vármegye vigyázással legyen, hogy ebben az Uraságok, 's azoknak Tifztyei magokat ne avassák.

§. VI. A mely adozásokra az Jobbágyok ezen Urbáriumnak rende-szerént a földes Uraknak kötelesek, azokat annak időiben az Uraságnak meg-adni tartoznak; úgy, hogy ha ezekben hátra maradók lennének, Executio mellett is mind azoknak, mellyek a földes Urnak járandók, meg-adására kifizeritessenek; következő-képpen e végre rendelendő Executoroknak Executio-béli Garas Napon-ként az adós Jobbágyok-által olly móddal adattassék; hogy e béli Executio Garas, csak azoknak, a kik a valóságos Restantiának Executiojára, nem pedig, a kik más egyéb Uraság-béli dolgokban az Helységre ki-küldetettek, az adós, avagy Restantiarius Jobbágyok-által fizetessék.

§. VII. Hogy azok, a kik valami módon Sérelmet szenvednek, az Igazságnak gyors szolgáltatása-által segítséget vegyenek, arra, való nézve: ha az Panaszok egy Uraság-béli Jobbágyok, és 'Zsellérek között vannak, tehát a panaszlók a földes Uraknál, avagy azok Tifztyeinél Igazságot, 's-annak szolgáltatását keressék; ha pedig azoknak az Uraság Tifztyei-által valami Sérelmek, és károk történt volna, akkor az földes Urhoz folyamodgyanak: ennél pedig minden történetre elég-tételt nem vévén, az Vármegyénél magokat jelentssék.

Azon

Azon eferre mind azon-dítal, ha a' Jobbágyoknak panaszí őn-
nőn magát a' földes Urat illetnék, 's- ehez folyamodván panaszíkról
emléttét földes Ur Igazságot nem tenne, olyankor az Jobbágyok egye-
neffen az Vármegeyhez folyamodgyanak.

§. VIII. Azon földes Ur, úgy annak Tifztyei- is, a' kik a' Job-
bágyokat az Vármegeyénél, vagy más föllebb- való Helyeknél tett
jelentések, és Instantiájok- miatt meg- bűnterik, szintén úgy, valamint
az Jobbágyokkal kegyetlenül bánók, itétfessenek.

Handwritten text in Hungarian, likely a continuation of the legal code or a commentary. It is written in a cursive script and covers the majority of the page below the printed text.

A Cameralis Fekete-Hegy Helységnek Urbárioma kilenc pontban fektette le a jobbágyok viszonyát az urasággal (uralkodóval):

Első Punctom – Jobbágy Ház-Helynek Mivoltáról

Az első pontban alapjában véve a belső telek nagysága volt megjelölve. A telek két részből állt, házhelyből, a hozzá tartozó belső telekkel és szántóból, valamint a kaszáló rétből.

A belső telek nagyságát két pozsonyi mérőben határozták meg. (Két pozsonyi mérő maggal 1200 négyszögölnyi nagyságú területet lehetett bevetni.) 1 pozsonyi mérő – véka 62.5 liternek felelt meg.

Az Urbárium nem terjedt ki konkrétan a házhely, a szérűskert és a krumplis nagyságára. A telepítési rendelet szerint Köröskényi 300 négyszögöl házhelyet, 600 négyszögöl szérűskertet és 300 négyszögöl krumplist mért ki. A három évvel későbbi mérés alkalmával mérhette a szérűskertet 100 négyszögöllel kisebbre, a krumplist meg 100 négyszögöllel nagyobbra, mivel a két pozsonyi mérőben meghatározott nagyságot nem haladta meg.

A külső telket képező egész jobbágytelek (egész szesszió) 38 hold szántóból és 2 hold kaszálóból állt volna, de ekkor már (1800-ban) a gyakorlatban nem ez a területi felosztás volt. 26 400 négyszögölnyi kaszáló helyett csak 17 600 négyszögölt használtak, viszont a 45 600 négyszögöl helyett 52 800 négyszögöl földet alkudtak ki a mérnöktől. A harmadik paragrafus lehetőséget nyújtott arra, hogy a kaszálók rovására bővítsék a szántóföldeket, de a hivatalos okmányokban ez nem került kimutatásra. Ebben valószínűleg döntő szerepet játszott a mérnöknek mellékkeresetként juttatott 1 hold föld minden egész szesszió kimérése után.

Második Punctom – A Jobbágyoknak Haszon-Vételeiről

A telepítést követő években a dinnyeföldek osztása volt a Feketetóra való elvándorlás közvetett indítéka. A zombori adminisztráció nem engedélyezte a szőlőföldek kimérését, arra hivatkozva, hogy a vidéken gyenge minőségű bor terem. A tulajdonképpeni ok az volt, hogy ha szőlők létesülnek, akkor meg kell engedni az italkimérést, s akkor az uradalmi kocsmá jövedelme nagymértékben lecsökkent volna. Ha a jobbágyok szőlőt termelnek, akkor az Urbárium szerint meg kell engedni az italkimérést is.

Az Urbárium meghozatalának idején, úgy látszik, a dinnyeföldeket a telepések már beültették szőlővel, nem várva arra engedélyt a felsőbb hatóságoktól. A kialakult helyzetet legalizálni kellett, s ennek értelmében Szent Mihály-naptól karácsonyig engedélyezték az italkimérést. Minden telkes gazdának fertályföldenként 300 négyszögöl dinnyeföldet engedélyezett a kincstár, amely a későbbi mérések alkalmával 400 négyszögöltre emelkedett. Ha nem is jelentős az összterületű szőlőföldek növekedése, a lényeg az, hogy mégiscsak növekedett az uradalmi legelők (járásföldek) rovására. Az Urbárium határozottan megtilt minden területarány-változtatást.

Amely községben földesurak voltak (pl. Moravica), azok birtokait kibővítették a járásföldek rovására. Az ilyen területarány-megváltoztatás hosszas perlekedést eredményezett, s végül is leginkább a jobbágyok veszítették el a pert. Feketehegyen fordított eset állt elő. A jobbágyok növelték telekállományukat az urasági földek rovására, s ebből soha semmilyen kellemetlenség nem származott. Valószínűleg Kiss József busás honoráriumából bőven jutott a megyebeli tisztviselőknek is. Különben is a zombori jószágigazgatóságnak csak haszna származott a szőlőföldek létesítéséből, mivel a megtermett szőlő hetedét mindjárt az uradalmi pincébe szállította (Borbély István pincéje), ahonnan kellő mennyiségű borral ellátták a feketehegyi urasági kocsmát.

A második pont szabályozza a járásföldek használatát, ahol az uraságnak és a jobbágyoknak jogában áll a legeltetés. A legelő és tejelő jószágokat Szent György-naptól Szent Mihály-napig tartották kint a járásokon. Ez a pont szabályozza továbbá az erdők használati jogát és az írtásföldek tulajdonát is. Tekintettel arra, hogy Feketehegyen nem voltak erdők, ennek alkalmazására nem került sor.

Harmadik Punctom – A Jobbágyoknak Szolgálatairól, vagy-is Robotykról

Minden szessziós gazda az év folyamán köteles volt két ígás állattal (ló vagy ökör) dolgozni az uraságnak. A munkák végzésétől függően a jobbágyoknak szekérral, ekével, boronával kellett megjelennie a robotvégzés színhelyén. Az évi robotot ötvenkét munkanapban határozták meg. Amennyiben a jobbágynek nem volt ígás marhája, akkor száznegy napot volt köteles kézi munkával teljesíteni. A fél- vagy negyedszessziós gazdának a robotját telekbirtoklásának arányában határozták meg. A jószág kitartásáról és a saját élelméről a jobbágy maga gondoskodott. A munkanap napkeltétől napnyugtáig tartott, s beleszámították a munkára való menetelt, a hazajövetelt és a szükséges etetés és itatás idejét.

Feketehegy határában urasági földeknek egyedül a legelők számítottak, ezért az uraság helyben nem dolgoztathatta le a robotot a jobbágyokkal. A harmadik paragrafus ételmében, ha félnapi járőföldre esett a robotolás helye, az uraság négy napig is munkán tarthatta a jobbágyot. Az ilyen duplázott robotról előre értesítették a jobbágyot, és hová csak egyszer lehetett igényeltetni teljesítését. Ilyen alkalmakra az uraságnak gondoskodnia kellett a jószág számára legelőről, télen pedig hajlékot kellett biztosítani a jobbágyoknak és jószágának.

Nyáron a dupla robot végzése igen sok veszedelemmel járt. Idegen legelőn éjszaka nem volt bátorsága a jószág gazdájának az igából kifogott állatot a legelőre kicsapni, mert félt, hogy elbitangol. Napnyugtáig dolgoztak, utána pedig pórázra kötve, vagy béklyóba téve az állat lábát, sötétedésig legeltettek, majd a kocsiderékhez kötötték a lovat. A tulajdonos virradatig rettegett, hogy ha mély álomba merül, felébredve legjobb esetben csak a kötőféket találja a kocsioldal karikájában. A robotoló jobbágyok karavánját távolról figyelték a kapcabetyárok, akik alig várták a kedvező pillanatot, hogy megszerezzék zsákmányukat. Nem volt ritka eset, hogy a szekeret a szomszéd marháival kellett hazahúzatni.

A zsellérek is kötelesek voltak robotot teljesíteni. Minden házzal rendelkező zsellér tizenhét napot, míg akinek nem volt háza, tizenkét napot robotolt. Az ígásrobot végzéséhez szükség volt a kézi robotra is.

Három lovat vagy négy ökröt fogtak be a fagerendelyes, fa kormánydeszkás ekevel rendelkező ekébe. Az ekeszarvat tartó embernek nemcsak a hánykolódó ekét kellett tartania, hanem a nyakában levő ékeknek behelyezésével szabályozta az eke járását. Az külön csodának számított, ha kétdülőnyi barázda végighasításakor nem kellett éket cserélni. A sekély barázdában nem tudott egyenesen végigmenni a jószág, ezért szükség volt egy zsellérré, aki a lóvezető szerepében az állatokat irányította.

A nagy munkák idején, kaszáláskor, aratáskor is kötelezhette az uraság a jobbágyot dupla robotok teljesítésére. Ha az első héten négy napot dolgozott, akkor az uraság a következő hétre is elrendelhetette a duplázott robotot, de akkor a következő hónapban a jobbágy nem volt köteles robot teljesítésére.

A hetenkénti roboton kívül a jobbágyoknak évente egy hosszúfuvart is el kellett végeznie. Az akkori útviszonyok miatt ezt négy vonómarhás szekérral végezték. Négy egész telkes gazda összefogott, és megegyezés szerint legtávolabb kétnapi járőföldre szállította az uraság gabonáját. A kilenced adózás címén összegyűjtött gabonát a termelő beszállí-

totta a község házára, ahol gyalogrobotolók cséphadaróval elcsépeleték. A hosszúfuvarra elrendelt jobbágyok pedig szekerekkel elszállították az egyszer rostált terményt Kúlára, a megye raktárába, vagy Bajára, ahonnan vízi úton szállították tovább az osztrák tartományokba.

A robot teljesítését (kivéve a hosszúfuvert) a jobbágy készpénzért is megválthatta. Erre az uraság jobbágyát nem kötelezhette, és előre egy évre meg kellett kötni a szerződést. A zombori jószágigazgatóság szívesen kötött ilyen szerződéseket, mivel a feketehegyi jobbágyokat főként dupla robot teljesítésére használhatta fel. Ez nem volt kedvező, mert a robot teljesítésének idejébe beleszámított az utazással eltöltött idő is. Egynapi igásrobot megváltása 8 krajcár volt.

Az akkori időben egy pozsonyi mérő búza ára 2 forint, az árpáé 46 krajcár, a zabé 40 krajcár volt. Egy garasért 20–30 tojást lehetett vásárolni, egy pár csirke pedig 7 krajcárba került.

A telepítés éveiben ezüstforint volt forgalomban. Kisebb pénzegységek is voltak ezüstben: 20 krajcáros, 17 krajcáros, 12 krajcáros, 10 krajcáros, 7 krajcáros, 6 krajcáros, 5 krajcáros és 1 garas értéke 3 krajcárnak felelt meg.

Réz váltópénzek: 1 krajcáros, $\frac{1}{2}$ krajcáros, 1 filléres értéke $\frac{1}{4}$ krajcár volt.

1 forint 61 krajcár értéknek számított, vagyis 1 forint 20 garas volt.

Az ilyen váltószám és a sokféle ezüst- és rézpenz használata bizony próbára tette a pénz kezelőjét.

Az ötvenkét napi igásrobotot 6 forint 18 garas és 2 krajcár lefizetésével téríthette meg a jobbágy. Az évek múlásával a feketehegyiek többen váltották meg pénzért úrbéri kötelezettségeiket, s robotolás helyett adófizetőkké váltak.

Negyedik Punctom – A Jobbágyok Adózásairól

Minden jobbágy, házzal bíró zsellér évente 1 forintot fizetett földesurának füstadó címen. Azok a zsellérek, akik nem rendelkeztek saját házzal, hanem mint béresek más házában laktak, mentesek voltak ettől az adótól. A füstpénz egyik felét Szent György-napkor, másik felét Szent Mihály-napkor kellett kifizetni az uraság kasszírjánál. Az egész szesszióval rendelkező jobbágy évente adott az uraságnak: 2 csirkét, 2 kappant (herélt kakas), 12 tojást és 1 itcze kifőzött vaját.

Feketehegynek nem volt külön kinevezett földesura, így a lakosok 48 krajcárral megválthatták ezt a természetbeni adót.

Minden harminc egész szesszióra számítva 1 borjú járt az uraságnak. Feketehegy számára ez öt borjút jelentett évente. Pénzben ezt is megválthatták szesszióként 1 forint 30 krajcárért. Egy borjú értéke 15–18 forintnak felelt meg. A borjú pénzbeli megváltása a jobbágyoknak nem volt kifizetődő, mivel a reális értéknek ez háromszorosát jelentette, ezért inkább megvásárolták a borjút, és ezt szállították le. A bécsi udvarnak tulajdonképpen ez is volt a célja, mert jobban megörült annak, ha az adózó falvakból (a szegedi országúton) elindítottak egy gulyát, mint amikor a megye közvetítésével pénzzállítmány érkezett postakocsin.

Ha a jobbágy tulajdonában pálinkafőző kazán volt, akkor 2 forintot fizetett az uraságnak.

A pénzbeli járulékokat az uraság kasszírja tartotta nyilván, és ő szedte be Szent György- és Szent Mihály-napkor. Amennyiben a jobbágy nem tett eleget kötelezettségeinek, akkor az végrehajtás útján történt meg. A telepítést követő években az időjárás viszontagságai miatt szűk termésű évek voltak. Bútor János, az uraság kasszírja haladékat nem tűrve hajtotta be az adót, persze attól, akitől lehetett, s ez sok nézeteltérésre adott okot. Az adófizetés csak akkor rendeződött, amikor a napóleoni háborúk miatt a terményárak rohamosan emelkedtek. A pénz inflációja következtében az adósok viszonylag könnyen eleget tettek elmaradt kötelezettségeiknek.

Ötödik Punctom – Az Kilencedről és Hegy-Vámról

A házhelyen kívül termett mindennemű terményből a jobbágy köteles volt kilencedet fizetni földesurának. Az uraság megbízottjaként megjelenő ispán a folyó évi bárányok, gidák és méhek után is kilencedet szedett. Ezt nem fizethette ki pénzben a jobbágy. Az említett jószágok kilencedelését Szent Iván napjáig kellett elvégezni. Amennyiben a nyájban nem találtak elegendő növendék jószágot, akkor az anyaállatoknak megfelelően minden egyes betervezett bárány után 4 krajcárt, gidáért 3 krajcárt, méhkasért 6 krajcárt kellett fizetni. Ezt a nagy fényűzést nem engedhették meg maguknak a juhászok, inkább fortélyhoz folyamodtak. Élénk figyelemmel kísérte a feketehegyi juhász a birkalegelőről a kilencedelés időpontját, hogy az mikor következik be a szenttamási határban. A szomszéd határbeli juhász ugyanezt végezte csak fordítva. Megegyezés alapján a feketehegyi juhász a megfelelő időpontban áthajtotta a nyáj egy részét a szenttamási határba. Amikor a kilencedelés megtörtént Feketehegyen, akkor meg a szenttamási ju-

hász nyáját látta vendégül néhány napra a feketehegyi juhász. Szent Iván napja után már vígan élt mindkét határbeli juhász.

A gabona (búza, árpa, zab) kilencedelése Szent István-napig történt. A négyes calcatúrából 1 fertály a kaszálóra jutott, így a szántóföldi termesztés tulajdonképpen hármassal történt. Mindhárom hátrészen minden egyes gazdának két tagban volt földje. Függetlenül attól, hogy hány fertályos gazda, a szántója legkevesebb kilenc parcellában volt kimérve. Egyik calcatúrában őszi gabonát (búza), a másikban tavaszi gabonát (zab, árpa) vetettek, a harmadik calcatúrát pedig ugarnak hagyták meg, amelybe az elkövetkező őszen vetettek búzát. A kilencedelés idején az ispán két pandúr kíséretében ment a dűlőúton, egyik parcellától a másikig. A jobbágy a föld végén várta az adószedőt. Az aratástól a kilencedelésig néhány hét is elmúlhatott. A legfelső papkévét a két vállkévéhez erősítették aratáskor, amikor a keresztet végezték. Erre azért volt szükség, hogy szélvihar esetén a keresztet ne bolygathassa meg a szeles idő. Míg az ispán a jobbágy termésmennyisége után érdeklődött, addig egy más falubeli gyalogrobotot teljesítő jobbágy végigment a keresztsonon, és megszámlolta azokat. Amennyiben a gyalogrobotos és az adózó jobbágy által szolgáltatott adatok nem egyeztek, akkor a jelen levő két pandúr közül az egyik tizenkét pálcaütéssel igyekezett a jobbágy eszébe juttatni a valódi mennyiséget. Amennyiben a két adat egyezett, az ispán egy papírlapra felírta a kilencedet kitevő gabona mennyiségét, majd a kíséretével továbbhaladt. A jobbágy pedig szekérre rakta a kévét, és beszállította a község háza udvarára, ahol a robotot teljesítő jobbágyok elcsépeltek a gabonát. Az uraság kasszírija, ha a kévék megolvasásakor azt tapasztalta, nem egyezett az ispán által feltüntetett mennyiség a község házára érkező gabonával, akkor ismét tizenkét pálcaütéssel adták tudtára a jobbágy-nak, hogy az elkövetkező évben jobban vigyázzon az úton. A hadnagy hordáskor mindig készenlétben állt az igazságszolgáltatás vessejével. A pálca egy vékony acélhuzalból készült, melyre préselt papírszeletkék voltak felfűzve. Markolata hüvelykujjni volt, míg a vége kisujjni vastagságú. Ezzel akkorát lehetett ütni, hogy a bíró is megelégedett a büntetés kiosztásával, és a hadnagnak sem kellett attól félnie, hogy csontja törik a jobbágy-nak. Az elcsépelte gabonát a jobbágyok négyes fogatú szekerekkel vitték a megye raktárába.

A kendertermésből nem szívesen adott kilencedet a jobbágy, mivel azt télen feldolgozta saját szükségleteire. Ennek a kötelezettségének úgy tett eleget, hogy egy egész szessziós gazda a tél folyamán 6 forintnyi kendert rokkán megfont az uraság kenderéből.

A hegyvám Feketehegyen a szőlő megadóztatásából állt. A szőlős-kerteket bekerítették, és azokba sem bitangoló jószágok, sem emberek észrevétlenül nem mehettek be. A szőlőárkot évente többször felge-reblyézték. A járásutak mentén vert fal akadályozta a szőlőkbe való bejutást. A három szőlőkapu zárva volt, és csak a megmunkálás ide-jén nyitották ki, akkor is meghatározott időben. Semminemű termést nem volt szabad kihozni a szüretig. Ekkor megnyitották a kapukat, és a szüretelő kocsikat kísérve mentek be a szüretelők a szőlőbe. Az ispán megsaccolta a hordókban levő must mennyiségét, és annak kilencedét a robotra rendelt zsellérek átszűrték az uradalmi hordókba.

Ha a szőlő termése gyenge volt, vagy egyáltalán nem termett, akkor sem fizethette ki a jobbágy pénzben a hegyvámot. Ilyen esetekben a következő évi termésből ütötték le. Ezzel biztosítva volt az uradalmi kocsmá italszükséglete, és nem függött a terméstől.

*Hatodik Punctom – Az földes Urnak Jussairól,
és tulajdon Jövedelméről*

Jogilag a jobbágy használatra kapta földjét, de halála után utódai örökölték a használati jogot. Amennyiben nem maradtak örökösei, akkor a házhely és a jobbágy más ingatlanja a földesúrra szállt, aki ezzel szabadon rendelkezett. Ezt a pontot a lázadás és elköltözés miatt szabadon maradt telkekkel kapcsolatban alkalmazták 1788-ban és az utána következő években. Feketehegyen a földesúr tulajdonképpen a kincstár volt, s nem sokat törődött azzal, hogy ki a bérlő. A lényeg az volt, hogy a földet megműveljék, s ezáltal a kincstár megkapja jobbágyaitól az adózás címén begyűjtött úrbért. A földet a jobbágyok egymás között szabadon cserélhették.

Szeszes italt a jobbágnak csak Szent Mihály-naptól karácsonyig volt szabad árusítania. Az uradalmi kocsmában egész évben mérték a sört, a bort és a pálinkát. A zombori jószágigazgatóság egy jobbágyot bízott meg a kocsmá vezetésével, aki fel volt mentve a heti robot vég-zése alól. Fizetésül minden akó bor után négy pénzt kapott. A tiszta jövedelemmel az uraság kasszirjánál számolt el, aki azt átadta a megye megbízottjának.

*Hetedik Punctom – Minden el-tiltatott, 's-ennek utánna
el-távoztatandó Rend-kívül való Tselekedetekről, és Szokásokról*

A jobbágy a jószágaival szabadon rendelkezett. A kereskedésnek az uraság nem állhatta útját. Szabadon egyezhetett meg a kereskedővel a jószág áráról, de a vételnél az uraságnak volt elsőbbségi joga. A kereskedővel megbeszélt árat az uraságnak figyelembe kellett tartania, vagyis nem kényszeríthette jobbágyát, hogy olcsóbban adja el jószágát. A vételárat az uraság köteles volt azonnal kifizetni, s nem számíthatta be a jobbágy jövőbeni adójába.

Egyes vidékeken a jobbágyokat kigondolt kötelezettségekkel terheltek. Ilyenek voltak az uraság vendégeinek, vadászainak és hajdúinak elszállásolása és eltartása. Az urasági mészárszékben kimustrált jószágokat vágattak, és a hús megvásárlását rákényszerítették a jobbágyokra. Az uradalmi kocsmában megromlott sört és bort árusítottak. A gabonából jogtalanul tizedet és farkaskévéit szedtek. Az Urbárium megtiltotta az ilyen szokások alkalmazását és a jobbágyok agyonterhelését.

*Nyolcadik Punctom – Az Jobbágyoknak el-tiltatott állapotokról,
és azok-éránt rendeltt Büntetésekről*

A jobbágyot pénzbüntetésre ítélni csak az úriszéknek volt joga a szolgabíró és az esküdt jelenlétében.

Ha a jobbágy törvényellenes cselekedetet hajtott végre, akkor ezt a megyei törvényszék tárgyalta, és az mondhatta ki az ítéletet. Ha olyan kihágást követett el, hogy vétkének tárgya nem került el a megyéig, akkor büntetesként legtöbb háromnapos kézirobotot határoztak meg. Ha a kényszermunka után a jobbágy ismét vétséget követett el, akkor legfeljebb huszonnégy pálcaütéssel lehetett büntetni. Az asszonyokat pálcaütés helyett korbácsütésre ítélték. Asszonyon korbácsütést utoljára 1849-ben hajtottak végre.

Kisebbségi vétségek elkövetése alkalmával a helyi hatóságok ritkán tartották be a fokozatosságot. Ha az illetőről kiderült, hogy már máskor is követett el hasonló kihágást, amiért nem volt megbüntetve, akkor mindjárt a következő fokú büntetést mondta ki a bíró.

A falu tisztaságának ellenőrzése és tűzbiztonsága a kisbírók hatáskörébe tartozott. A falut és szérűskertet elválasztó utcában az egyik ház előtt a banyakemence pernyéje jelezte a háziasszony gondatlanságát. A banyakemence pernyéjét csak ásott vermekbe önthették ki. Hiába nyomoztak a kisbírók a pernye eredete után, az utcabeliek közül senki

sem vállalta a bűntény elkövetését. A kisbírók figyelték az utcát, és munkájukat siker koronázta. A tettes ügye az esküdtszék elé került. A beidézett asszonyról kiderült, hogy visszaeső bűnös, csak eddig nem volt elítélve. A büntetést is ennek értelmében határozták meg. Az idők múlásával csökkent az asszonyok iránti szigor, s ennek köszönhetően nem kötötték őket a szegényfához, de tövében megkapták a tizenkét korbácsütést.

*Kilencedik Punctom –
Azokról, mellyek az belső Rend-tartást illetik*

Az uraság és a megye beleszólása nélkül a község választói szabadon nevezték ki a nótáriust (jegyzőt) és az esküdteket. Választói joggal rendelkeztek azok, akik, mint legális telepések, meghatározott földterülettel rendelkeztek. A házzal rendelkező és a ház nélküli zsellérek nem vehettek részt a választásokban, és így közvetlenül nem irányíthatták a falu életét. A bírói tisztség betöltéséről a vármegye gondoskodott. Az ispán három személyt ajánlott, s azok közül került ki a bíró. A másik két bírójelöltet szalmaembernek nevezték. A bíró volt a megye megbízottja, bizalmasa, akit személy szerint felelőssé tehettek a porció beszédésével.

Az akkori időben a katonaság elszállásolása és ellátása a jobbágyokat terhelte. A téli időszak nem volt alkalmas hadi tevékenységre, így ősszel a katonaság elvonult átmeneti szálláshelyére. A községnek kellett gondoskodnia az ellátásukról és a huszárok lovainak elhelyezéséről. Azok a települések, amelyek nem voltak terhelve a szálláshelyek biztosításával, porciót fizettek, ami a robot teljesítése mellett súlyos követelménynek számított.

A porció összege:

1 tehén után	40 krajcár
1 ló után	20 krajcár
1 bika után	15 krajcár
½ szesszió szőlő után	50 krajcár
½ szesszió föld után	1 forint 20 krajcár

A bíró mindennap megjelent a községházán, de fizetést nem kapott. A négyéves választási idejének egyedüli bére évente egy pár csizma volt. A jegyző, az uraság kasszírja és az időnként megjelenő esküdtek intézték a falu ügyes-bajos dolgait. Számukra nem volt kötelező a mindennapi megjelenés, de hogy némileg vonzóvá tegyék a közös ügyek intézését, régi szokásként mindennap 11 órakor, munkájuk befejeztével

közvetlen kapcsolatot vettek fel a lakosokkal. Az évek folyamán mindjobban belejöttek az ingyen ital fogyasztásába, s ezért 1820 után csak egy sor ital kimérését vállalta magára a község. A bíró, hogy megfelelő tekintélyt szerezzen az esküdtársai, a jegyző és a falubeli választói előtt, a hivatalosan elfogyasztott egy sor ital után nekigombolkozott, és ő fizette a további fogyasztást. Nem számított ritkaságnak, hogy házánál a falu nevezetesebb emberei számára vendégséget rendezett. Az egy pár ajándékcsizma nem sokat ütött le a megnövekedett családi költségvetés összegéből. A sok dáridó elvonta a bíró figyelmét saját gazdaságának vezetésétől, és nem volt ritkaság, hogy mire letelt a négy év, felszaporodott az adóssága. Örömmel számított, ha egy-két hold föld eladásával kiegyenlíthette számláját, és nem kellett áruba bocsátania az úrhatnékomság miatt egy egész fertály földet.

A letelepedés első éveiben a bírói tisztséget Bácsi János töltötte be. Kemény kézzel igazgatott, arra törekedve, hogy a lakosok egymáson segítve minél előbb felépítsék házaikat, és megnöveljék földjeiket. Jó kapcsolatot teremtett a megye és a háborgó, hánykolódó közösség között. A falusi öngazgatást gyakorolva ellenségeket is szerzett, de ezek életében nem mertek tenni ellene semmit, sőt leváltása után sem. Főként neki köszönhető, hogy a széthullás felé hajló közösséget egyben tudta tartani.

Az előjárókon (esküdtek) kívül a lakosok választottak még úgynevezett kivédőket. Minden húsz szavazati joggal rendelkező jobbágy választott egy kivédőt. Egy utcában húsz házhely volt, s így tulajdonképpen ezek utcai megbízottak voltak. Ezek a kivédők tolmácsolták az utcabeliek érdekeit, panaszait az esküdtszék előtt.

A község belső rendjének biztosításához tartozott a bakter alkalmazása. Az ő feladata volt, hogy éjszaka vigyázzon a lakosok vagyosára. Állandó mozgásban volt, lámpásával járta a falut és a szérüskereteket. Hogy a lakosok bizonyágot nyerjenek a bakter örököséről, az az utcákat járva el-elkiáltotta magát: „Kilencet ütött az óra, térjetek már nyugovóra. Tűzre, vízre vigyázzatok, ha meg baj van, kiáltatok.” Amikor a toronyóra jelezte a negyedóránkénti idő múlását, a bakter belefűjt kürtjébe, jelezve, hogy ébren van.

II. József rendeletileg megtiltotta, hogy a gabonát vermekben tárolják, mert az egész rostált gabona megdohosodott. A leköltöző kunok mit sem törődve a királyi rendelettel, házaik előtt az utcán készítették el a gabonavermeket. Ebből kifolyólag nagy felelősség hárult a bakterre, mert ha a kincset érő gabonában illetéktelenek kárt tettek, az az ő mulasztását igazolta. 1849-ig két bakter tevékenykedett. A szaladást követő időben egyre többen padláson tárolták a gabonát, így annak ör-

zése a házbeliekre hárult. A megváltozott körülmények miatt csak egy bakter járta a falut, akinek tevékenysége a századfordulóra az éjjeliőr szintjére süllyedt. Télen-nyáron a községháza előtti padon üldögélt. Ébrenlétét igazolva a negyedóránkénti óraütést a kürt hangjával kontrázta. Tevékenységéhez tartozott 1912-ig, hogy a főutcán oszlopokra helyezett petróleumlámpákat meggyújtja, hajnalban pedig eloltsa.

A PECSÉTEK

A polgári közigazgatás igazából a letelepedést követő második évben alakult ki. A telepések helységüket kezdetben Feketetónak nevezték. Egy év leforgásával, több egyeztetés után, Feketető Feketehegy nevezetű településre változott.

*Feketehegy falu petset
1786*

Az 1839-es és 1847-es iratokban egy újabb formája jelent meg a közigazgatási pecsétnek:

Fekete Hegy : falu : petset : 1786

A feketehegyi református magyar egyház pecsétje köriratán a Feketič név szerepelt. Ugyanis a zombori adminisztráció a települést ezzel a helységnévvel vezette. Ez a pecsét 1785-től 1848-ig volt használatban.

Sigillum ecclesiae reformatae Feketičiensis

Az 1849-es szaladásból hazatérve leltár készült az egyház vagyónáról. Mint fontos dokumentumot a *Copuláltak Anyakönyvében* (1785–1828) jegyezték fel. Mindazokat a tárgyakat, amelyek a forradalom viharában elvesztek, piros ceruzával áthúzták. Az élet beindulásakor új pecsétnyomót is kellett készíteni:

„Van egy réz pecsétnyomó, mely az elveszett helyett készítettet 1851-k évben... Körirata ez: »a feketehegyi ref. egyház petsétje« közepén van írva 1851-s és fölő rajzolva egy nyeletlen »kasza« és egy »pálmafa«, mint az élet és halál jele; – mely jelvény a régi polgári községi petséten volt »kaszának« és szinte a régi egyházi petséten volt »pálmafának« – az új egyházi petsét nyomára történt rajzolása által támadt, – mint egy fön tartójául a két régi petsét emlékének – a mikor még az egész feketehegyi lakosság csupa református magyarokból állott.”

*Feketehegyi ref. egyház petsétje
1851*

Szaladás után a közigazgatás is új pecsétet kapott:

*Bács Bodrog Megye
Fekete
Hegy
31 sz
1849*

ÉLNI CSAK EGYMÁS MELLETT

Feketehegy első lakosai Kunhegyesről és Tiszaburáról leköltözött magyarok voltak. Az 1788-as lázadás leverésekor sokan hagyták el a községet, akiknek ingatlanával az uraság, vagyis a zombori adminisztráció rendelkezett. Az üresen maradt telkeket főleg a Felvidékről érkező tótok foglalták el. Az utántelepülők beilleszkedtek az új környezetbe, és hamarosan nemcsak anyanyelvüket hagyták el, hanem neveiket is magyarosították. A Tótból Tóth, a Molinárból pedig Molnár vezetéknev lett bejegyezve az anyakönyvbe. A Kunságból érkezett utántelepülők, zselléreként kaphattak letelepedési jogot, de üresen maradt ingatlanokat nem juttatott számukra az uraság.

A telepítési feltételek értelmében a feketehegyi lakosok viszonylag nagy kiterjedésű ingatlanokkal rendelkeztek. Ha némi jószágállománya volt a telepesnek, egész szessziónyi földet kapott. Ha nem volt egyetlen igavonó állata sem, csupán néhány gyermeke, ha nem is egész, de félszessziónyi földhöz jutott. A kiutalt földterületet csak kevesen művelhették meg, mivel többségüknek nem volt elegendő, vagy egyetlen igavonó állatuk sem. Akiknek nem voltak ökrei, lovai, azok alárendelt helyzetbe kerültek a jobb módú telepesekkel szemben. Az általános szegénység rányomta bélyegét az egész közösségre. A jobb módúak az idők folyamán nem tudtak annyira meggazdagodni, hogy felvásárolják a függő helyzetben lévő, igaerőt nélkülöző lakosoktól a földeket. A gazdagok is legjobb esetben csupán megőrizték a telepítéskor kapott javakat, de nem bővítették azt.

A telepítés első évében úgy tűnt, hogy a feketehegyiek kedvezőbb helyzetbe kerültek, mint a szomszédos német telepesek. Hamarosan azonban bizonyóságot nyert, hogy nem a földterület nagysága, hanem a németeknek kedvező gazdasági feltételek jelentették a gazdasági erőt. A szomszédos Szeghegyre települt birodalmi lakosok mindannyian azonos gazdasági feltételekkel indultak. Minden földműves kapott négy lovat és a föld megműveléséhez szükséges gazdasági eszközöket. A tíz

évig tartó robotmentesség bőven nyújtott időt arra, hogy elsajátítsák a jószágtartást, a föld megművelésének fortélyait, a betakarítást és a kaszálást. Gazdasági ballépéseik nem vontak maguk után komolyabb következményeket, mivel nem voltak urbariális kötelezettségeik. Szabad éveik elteltével könnyebben vállalhatták magukra a jobbágyi terheket, mint a feketehegyiek. Közöttük nem volt zsellér. A félszessziónyi földdel mindannyian egyaránt gazdagok voltak. Hiába kaptak a feketehegyiek egész szessziónyi földet, ha azt nem bírták megművelni.

Feketehegyen a gazdasági függő helyzet miatt sokan elszegényedtek, zsellérsorsra jutottak. A jobb módú, gazdagabb jobbágyok sem kerültek olyan jó helyzetbe, hogy földet vásároljanak, jobbágykötelezettségeik miatt csupán megélhetőségüket és gazdasági helyzetük megőrzését biztosíthatták. Az eladó földek szinte prédaként szolgáltak a szeghegyi svábok számára. Feltehető, hogy a német szívesebben vásárolt volna földet a saját határában, de arra nem volt mód, mert mindannyian egyformán gazdagok voltak, s földet senki sem adott el. Amikor már a feketehegyi határban vásárolt földet a sváb, akkor szeretett volna áttelepülni, vagyis házat építeni a szeghegyi határhoz közeli libalegelők és kaszálók egyikén. A község vezetőségét képező presbitériumhoz hiába folyamodtak házépítési kérelemmel, mert az kérelmüket következetesen elutasította. Úgy vélekedett, hogy ha idegen ajkúakkal akartak volna együtt élni, akkor Verbászra költözködtek volna, mivel ott jobb minőségű termőföld volt, és kedvezőbb telepítési feltételekhez juthattak volna. Annak idején azért kérték Szekity-pusztát, mert mentesek akartak lenni az idegenajkúak közösségétől. Egyszerű logikával éltek: ha ők nem mehettek Szeghegyre, akkor a szeghegyi svábok se jöhetnek Feketehegyre.

Amikor a szeghegyi svábok belátták, hogy legális úton nem építhetnek házakat Feketehegyen, kiszemelték a Bara-patakon túli kaszálót, ahol közös erővel egy nap alatt felépítettek egy házat. A Tiszán túli sváb települések analógiájaként a Barán túli területet Bánátnak nevezték el. Az ismerősök, a szomszédok és a rokonok összefogtak, és illegálisan reggeltől estig tető alá hozták a házat. Az akkori szokásjog alapján, ha valaki egy településen nemcsak ingatlannal, hanem házzal is rendelkezett, akkor meg kellett adni számára a letelepülési engedélyt. Az öröm nem sokáig tartott, mert a feketehegyi magyarok meg éjszaka fogtak össze, és a felépített házat romba döntötték. Az erőszakos áttelepülés évről évre ismétlődött, de hiábavaló kísérletezésnek bizonyult.

A németek Feketehegyre való áttelepülésében nagy változás állt elő, amikor Détsi Dánielt, addigi academicus rectort választották meg

jegyzőnek. Az iskola vezetésére teológiát végzett egyént jelöltek ki. A tanügyi munkások közül ő kapta a legjobb fizetést, és mellé felszessziónyi földbirtokot. Az ilyen jövedelmezésnek az volt a célja, hogy a teológiát végzett jelölt gyakorlati munkája során megismerkedjen az emberekkel, ugyanakkor pénzt gyűjthessen külföldi tanulmányainak folytatására. A hároméves rectorship után, ha nem volt szándékában tanulmányait folytatni, akkor mint lelkész helyezkedett el egy parókián, vagy jegyzőként a közigazgatásban.

Feketehegyen 1820-ban megüresedett a jegyzői hivatal, s Détsi Dánielnek alkalma nyílt, hogy elhelyezkedjen. Éppen erre az évre esett az egyházi és polgári hatóság különválása. Harmincöt éven keresztül az egyházi hatóság végezte a polgári élet irányítását is. Az egyházi hatóságot képviselő presbitérium tagságába (a vének tanácsába), szabad választás útján, minden tizedből egy jelölt került. A polgári hatóság megerősödésével 1820-ban a virilisek (vagyonosok) köréből választották az esküdteket. A település irányításában így lényeges változás állt be. Míg a presbitérium tagságába a jelölt anyagi helyzetétől függetlenül választottak, addig az esküdtszék tagságába csak megfelelő vagyoni helyzettel rendelkező lakos kerülhetett.

A német lakosok betelepülésével kapcsolatban az esküdtek toleráns magatartást tanúsítottak. Arra számítottak, hogy a település lakosainak gyarapodásával olcsóbban kapnak béreseket. A jegyzőt a szekicsiek elhalmozták ajándékokkal, Détsi Dánielt pedig sikerült megnyerniük ügyüknek, aki hatóságilag örködött a sváb házak építése során. Szinte gomba módjára szaporodtak a sváb házak Bánátban.

A németek betelepülésével kapcsolatban Berhidai Keresztes József, aki Kálmándi Pap János által megkezdett falutörténetét folytatta, így jegyezte fel: „Détsi Dániel rossz lelkű jegyző álnoksága és telhetetlensége miatt a német luteránusok a szomszéd német falukból nagyon kezdtek a helységbe bé tolni és ezen tiszta Református magyar helységet nagyon elrútították.”

A lakosok elkeseredése további ellenállásokban nyilvánult meg. A felépült házba beköltöző német telepest állandó izgalomban tartották. Éjjel kivárták, hogy a bakter a falu túlsó végére érjen, odalopakodtak a nem kívánt vendég házához, megverték, vagy bevették az ablakát. Más alkalommal ismerősökként kopogtattak, s amikor úgy gondolták, hogy a sváb felkelt az ágyból, és az ablakhoz ért, pisztollyal belöttek. Ritkábban, de az is megesett, hogy éjszaka felgyújtották a jövevény házát. A német telepesek panaszai alapján a jegyző mindent elkövetett, hogy kiderítse a zaklatók kilétét. Végül is a telhetetlenség

vett erőt a tősgyökeres telepeseken. Az ellenszenv nem csökkent. Egy évszázad múlva is csak fizikai együttlétet eredményezett a két nemzetiség között.

A legtömegesebb beszivárgás Détsi Dániel jegyzősködési idejére esett. Később csökkent az áttelepedők száma, de a szabadságharc tragikus következményeit kihasználva a szeghegyi svábok ismét nagy számban költöztek át Feketehegyre.

Az 1819-től 1873-ig beköltöző német családok száma:

1819-ig	6 család
1820–1829	82
1830–1839	36
1840–1849	60
1850–1859	44
1860–1869	32
1870–1873	8
Összesen	268

A Feketehegyre települt német családok száma a környező helységekből:

Szeghegy	160
Cservenka	52
Új Verbász	10
Torzsa	8
Kucura	7
Kiskér	5
Bulykesz	4
Jarek	4
Szláv községből	3
Magyar községből	5
Németországból	2
Ismeretlen helységből	6
Összesen	266

Kézetben a német családok csak a Barán túli területeket szállták meg. A későbbiek folyamán a Szeghegy felőli utcákba is beszivárogtak. Ha egy magyar által lakott ház a falu északi felén eladó volt, azt bizonyosan német vette meg. Az árak a településnek ezen a felén igen magasak voltak, így magyar vevő nem akadt rá. A németek számára nem jelentett problémát a házak megvásárlása. Egymásnak pénzt köl-

csönöztek, s így a Szeghegy felőli tizedekben egyre több ház került a tulajdonukba. Amikor egy utcában a magyarok által lakott házak megfogyatkoztak, szinte örült a még ott lévő tulajdonos, ha megszabadulhatott házától, és ezáltal az új szomszédoktól is.

1857-ben Feketehegyen hétszázharmincegy ház volt, amelyek közül még ekkor is harminc, az 1848–49-es események lesújtó nyomaként, üszkös falaival lakatlanul, a német gyűjtogatások emlékeit hirdette. Harminc év elteltével kétszázegy család költözködött be a községbe, akik százhatvankét házat laktak, amelyeket vagy maguk építettek, vagy megvásárolták magyar lakosoktól.

A lakosok száma az 1857-es népszámlálás szerint:

Német	evangélikus	619 személy	129 család
	református	377 személy	75 család
Magyar	református	2681 személy	500 család
	katolikus	38 személy	7 család
	izraelita	136 személy	23 család
Összesen		3851 személy	731 család

A német telepesek a földek felvásárlásánál is teljes szolidaritást vállaltak egymás iránt. Ha a német földtulajdonos szántója mellett eladásra került egy parcella, amelynek tulajdonosa magyar volt, akkor azt bizonyosan német vette meg. Az szinte nem is számított, hogy az illetőnek nem volt pénze. Kezdetről fogva kisegítették egymást. A későbbiek folyamán a nagyszebeni bank segítette őket. Rendkívül kedvező feltételek mellett kaptak kölcsönt. Az erdélyi szászok által támogatott bank ötvenéves törlesztési időszakra (a szájhagyomány szerint kilencvenkilenc éves) minimális kamatláb felszámolásával adott hitelt a németeknek földvásárlásra. Ilyen kedvező feltételek mellett kifizetődőbb volt földet vásárolni, mint azt bérletben tartani. Az első német bevándorlókat követő százhusz év elteltével a feketehegyi határt kitevő 10 546 holdnyi földterületből 2465 hold került az átvándorlók kezére, ezenkívül 1100 holdat szeghegyi németek birtokoltak, száz holdat pedig újverbásziak. Nem számított, ha távolabbi határban volt eladó föld, azt is megvették. Így vélekedtek: „Közelebb van a messzi, mint a sehol sincs föld.”

Az irredemtus kunok már a telepítés első éveitől kezdve érezték, a szomszédos német településekhez viszonyítva, a sors áldatlanságát. De ha zsellérsorba süllyedve a létfenntartás végett szeghegyi svábhoz

kellett elszegődniük, akkor is megmaradtak vastagnyakú kálvinistáknak. Az évtizedek, sőt másfél évszázad elmúltával is hiába éltek egymás szomszédságában, egyazon utcában, akkor sem tanulták meg a pundrás német nyelvét.

1820-tól 1829-ig nyolcvankét család költözött Feketehegyre a virilisek és Détsi Dániel álnoksága folytán. Az akkori időben egy család átlagosan öt főből állt, vagyis mintegy négyszáz német lakossal lényegesen megváltozott a település nemzetiségi összetétele. A következő évtizedben, ha nem is szűnt meg teljesen a beszivárgás, de lényegesen csökkent. Hamarosan a vagyonosokból álló esküdtek belátták, hogy a német telepésekhez fűződő reményeik szertefoszlottak. A németek önálló földművesekként nem növelték a munkaerő-felesleget, s nem hogy olcsóbb munkaerőhöz jutottak volna a gazdagok, hanem az erősödő német gazdaságok felszippantották a magyar zsellérsorba süllyedteket.

1839-ben a német származású Papp Richárdot választották meg Feketehegy jegyzőjének. A svábok azt remélték, hogy ismét megnyíthat előttük a betelepülés kapuja. A bevált módszert kezdték ismét alkalmazni, s ajándékokkal halmozták el a jegyzőt. Néhány német család betelepülése azonban ellenszenvet váltott ki a lakosok körében. A község vezetőségét képező esküdtszék, mivel nem akarta magára haragítani a zombori adminisztrációt, magára vállalta a jegyző ellen irányuló akciót. Vádat emelt a község első számú adminisztratív személye ellen, azzal a súlyos terhelő gyanúsítással, hogy vallástalan ember. A jegyző elveszítette az állását, de nem hagyta el a községet. Egy ideig munka nélkül lézengett a faluban, és azon fáradozott, hogy ügyének megnyerje az elöljáróságot és a presbitériumot. Töredelmes bocsánatkérésre mutatott hajlandóságot, megígérve, hogy a hivatalába való visszahelyezése után becsületes munkát végez, és a megvesztegetések csalárdságától mentesíti magát.

A szaporodó németek a XIX. század negyvenes éveiben azzal a kérelemmel fordultak a község vezetőségéhez, hogy saját iskolájuk és a parókiájuk felépítéséhez engedélyezzen egy házat megvásárolni. Az evangélikus imaház és a paplak számára a Király-féle házat jelölték ki. Ezzel az egykor magyarok által épített község kéttizede teljesen a németek kezére került. Amíg a saját iskolájukat építették, addig az evangélikus gyerekek Szeghegyre jártak iskolába.

A német reformátusok gyülekezete leányegyházként a református magyar egyház keretében működött. A református németek kérelmére a presbitérium elfogadta, hogy a három magyar tanító közül egy tökéletesen beszélje a német nyelvet. A német gyerekek magyar iskolába

jártak. Az anyanyelvi oktatás alapelemeit a német nyelvben jártas tanítóól sajátították el.

A magyar egyházi és polgári hatóság, tehetetlensége miatt, ténynek ismerte el a németek jelenlétét a községben, és ennek értelmében azok beolvasztására törekedett. Az ilyen irányú kísérletek azonban kudarcba fulladtak, és a német telepések erős ellenállásába ütköztek.

A magyar leányiskola mögötti lakóházat, amely egyben a református eklézsia végszomszédságában volt, Müller Bernát és Laut Fülöp vásárolta meg. Az iskola kerítése rossz állapotban volt, és a gyerekek átugráltak az új szomszéd udvarába. A német szomszéd követelte a kerítés megjavítását, de az iskolaszék csak ígérette azt. A németek a református magyar egyházban látták megtestesülni a Feketehegyre való átköltözésük és létjogosultságuk akadályát. 1840. július 16-án éjjel leégett a parókia, két nappal később pedig a jegyzői lakás is.

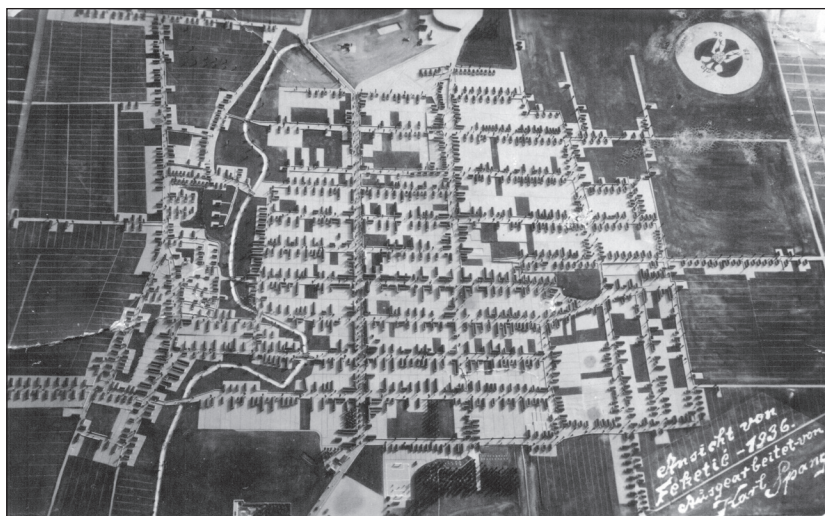
„A legalaposabb gyanú két lutránus németre volt, Müller Bernard és Laut Fülöpre á kikkel az Ekklának az oskola kerítése végett sok baja és processusa volt. A hallatlan szemtelenséget az Ekkla eránt való gyűlöltésből – a pap elidegenítése tekintetéből és, hogy a törzsökös Református egyház gyengüljön – követték el. Hogy rájuk nem világosodott annak a mostani század gyalázatjára meg kell vallani – az interesantia és más okai voltak, melyeket itt azért nem jegyeztek fel, hogy a maradék valaha azokat tiszteletleneknek ne tartsa.” Berhidai Keresztes József lelkész a történetet tovább is részletezte, de a következő sorokat igen kuszált betűkkel írta, s azokat később vastag tintacsíkkal áthúzta, s így olvashatatlanná vált.

Egyes szomszédos településeken a református és luteránus egyházak egybeolvadtak, ezzel a közköltségek csökkentek. 1844-ben a református magyar egyház presbitériuma, az együttélés elmélyítése érdekében, azzal az ajánlattal fordult az agotai német egyház vezetőségéhez, hogy fokozatos kétoldalú törekvésekkel a két egyházat egyesítsék. A kezdeményezést a német lakosok helyeselték, mivel abban az egyház iránti anyagi kötelezettségeik csökkentését látták. Ezzel szemben Sultes József, a németek akkori lelkipásztora teljes ellenszegülést fejtett ki, mondván: „Abból ötven vagy száz év múlva sem lesz semmi!”

A németek, eredeti céljuk elérése érdekében, titokban Papp Richárd jegyzőt környékezték meg. A gyűjtogatásokra hivatalosan nem derült fény, de fennállt a gyanú, hogy a jegyző keze is benne van. Szankciókat vezettek be ellene. Ismét vallástalannak nyilvánították, és büntetesként kötelezővé tették számára a templomba járást. Megszégyenítésül az első padban kellett ülnie.

Az évtizedek folyamán a németekkel való együttélés során semminemű közeledés nem alakult ki. A törzsszomszédságban levő Szeghegy községgel, a hivatalos ügyek intézésén kívül, ellenségeskedve tekintetek egymásra. A sokkal távolabb levő Szenttamás helységgel, ahol az osztrák politika megváltozása miatt előnyös helyzetüktől megfosztott szerb határőrök éltek, akikkel ha nem is alakult ki a közeledés, de az ellenségeskedés semminemű megnyilvánulását nem lehetett érzékelni. Az 1848-as események kapcsán, habár a szenttamásiak az osztrák politikai célokat képviselték, mégis megtartották a jószomszédi tiszteletadást a feketehegyi kunokkal szemben.

A szerb Vajdaság megteremtésének érdekében, a Jellasics oldalán harcoló ellenforradalmár szenttamási szerbek és Kossuth érdekeit képviselő feketehegyiek között a forradalom viharos éveiből nem maradt fenn a sérelmezéseknek semminemű emléke. Ellenben a szeghegyi és helybeli németek olyan pusztítást végeztek a feketehegyi magyarok ingó és ingatlanjaiban, hogy évtizedekig a negyvennyolcas szaladás szegényeivé váltak.

Feketics makettje Szeghegy felől (1936)

A Feketehegyre letelepült német lakosok vagyoni helyzete 1936-ban:

Feketehegyi lakos	654 háztartás	1894 lakos	2970 hold
Ideiglenesen elköltözöttek:			
Amerikába	28 háztartás	83 lakos	426 hold

Kanadába	3 háztartás	3 lakos	8 hold
Brazíliaba	4 háztartás	16 lakos	2 hold
Franciaországba	3 háztartás	17 lakos	½ hold
Összesen	692 háztartás	2013 lakos	3406,1/2 hold

Ha figyelembe vesszük:

- a) a telepítési feltételek közötti különbséget a magyar és német települések létrehozásakor,
- b) a németek kedvezményes helyzetét az urbariális kötelezettségek teljesítésében,
- c) a legidősebb fiúnak a katonai szolgálat alóli felmentését,
- d) a magyar település megrázkódtatásait a szabadságharc idején,
- e) a nagyszzebeni bank kedvezményes kölcsöneit földvásárlás céljaira,

akkor szinte csodálatra méltó, hogy Szeghegy tőszomszédságában, Feketehegyen egyáltalán maradt Kunhegyesről, Tiszaburáról származó telepes.

FEKETEHEGY NEMESEI

Az 1848 előtti időkben Magyarország lakosságát kiváltságaik szerint három rendre osztották. A nemzet fogalmából kizárták a jobbágyokat. A rendekre való felosztást a Werbőczy István által szerkesztett *Opus tripartitum Juris Consuetudinarii Incoluti Regni Hungariae*ben, a nemes Magyarország szokásjogairól három rövid részben, vagy röviden Tripartitumban, magyarul Hármaskönyvben fektették le, amelyben a Szapolyai Jánost támogató köznemesi párt érdekeinek megfelelő szempontok jutottak kifejezésre. A Dózsa-féle parasztfelkelést követően (1514) a jobbágyokat a Hármaskönyv kiegészítésével még a helyhezkööttséggel is sújtották. Régi magyar jog szerint, sohasem vált törvénné, de a nemesség azt alaptörvénynek tekintette, és a parasztelnyomó rendelkezéseket a főurak is elismerték.

A Hármaskönyv szerint az ország négy rendre volt felosztva: 1. egyházi rend, 2. mágnások rendje, 3. nemesek rendje és 4. szabad királyi és bányavárosok rendje. Feketehegy szempontjából a harmadik rendet képező nemesek kiváltságai jöhettek számításba, mert más rendhez tartozó lakosok sohasem telepedtek meg a községben. A következő kiváltságokat élvezték a lakosság zömét képező jobbágyokkal szemben:

1. A nemes egyedül a királyi hatalom alatt állt. Más urat fejedelmén kívül nem ismert. A szentséges korona tagja volt.
2. A nemes ember saját zsoldján volt köteles katonáskodni és az országot védeni, ha azt veszély fenyegette. Ha az országban végighordták a véres kardot, a nádor vezetése alatt védte az országot.
3. Minden egyes vármegye saját soraiból választott két küldöttet, akik részt vettek a Diéta (Országgyűlés) munkájában. A nemesek közvetlenül vettek részt a törvényhozásban.
4. A nemesnek címere, pecsétje és előcíme is volt, vagy lehetett.
5. Csak a nemesi hatóság alá tartozott, mint a vármegye és a királyi kúria.
6. Nemes embert elfogatni, bezáratni nem lehetett.

7. Királyi adót, vámot hidakon vagy utakon nem fizetett, dézsmát nem adott, s királyi katonát a nemes udvarában nem helyeztek el, és nem élelmezte azokat.
8. Birtokával és annak jövedelmével szabadon rendelkezett.

A nemesek lehettek birtokosok, és jobbágyok felett rendelkezhetek, vagy birtok nélküliek (armalisták), s ekkor jobbágyok felett sem rendelkezhetek.

A kunok utolsó hulláma 1239-ben érkezett Magyarországra. IV. Béla szívesen fogadta őket az országot fenyegető tatárveszedelem miatt. Letelepítésükkel azt remélte, hogy az ország védelmi ereje megnövekszik. A főurak és nemesek azonban nem szívesen látták a jövevényeket, és két évvel később, amikor Batu kán vezetésével a mongolok betörték az országba, a nagyurak előbb a számukra nem kívánatos kunokra rohantak, és megölték a vezérüket, Kötönyt. A véres leszámolás miatt a kunok kivonultak az országból. IV. Béla a tatárdúlást követően, hogy benépesítse a Duna–Körös–Maros–Tisza vidékét, Bolgárországból visszahívatta őket, és nemesi rangra emelte a kun kerületeket. Hét nemzetségük hét úgynevezett székké alakult, élükön a királyi alispánnal. Főkapitányuk és bírájuk a nádor volt.

A Dózsa-féle felkelésben azoktól a főuraktól, akik a lázadók oldalán harcoltak, büntetésül megvonták a nemesi előjogokat, és jobbágyokká süllyesztették őket. A Hármaskönyvben lefektetett rendi jogokból kizárták őket. Tekintettel arra, hogy alig egy évtized múlva már bekövetkezett a török dúlást jelentő mohácsi vész, ezért a jogoktól való megfosztás véglegesítésére törvényileg nem került sor. A XV–XVI. században a kunoknál is végbement az osztálytagolódás, melynek következtében a kapitányok nemesi rangra emelkedtek, a földművelésre áttért lakosok viszont adófizetőkké váltak. A törökellenes háborúk folyamán visszanyerték nemesi jogaikat, de I. Lipót 1702-ben a Jászkun kerületeket egy német lovagrendnek 500 000 rénes forintért elzálogosította. A nemeseket megillető jogok megmaradtak, de a földtulajdonjogával az elzálogosítás miatt nem rendelkeztek. Sérelmeik kiküszöbölésére csak 1745-ben került sor, amikor Mária Terézia megengedte, hogy a zálogösszeg lefizetésével megváltsák birtokaikat. Az úgynevezett redemptio során a lakosok 74%-a ismét földtulajdonossá vált. A lakosok egynegyedének nem volt pénze a zálogösszeg részsedésének kifizetésére, de mivel részt vettek az ezer katona kiállításában, irredemtusokká váltak. A földbirtokokkal nem rendelkező kunok fokozatosan elveszítették befolyásukat a közösség irányításában.

A vagyoni rétegződés Kunhegyesen rohamos fejlődésnek indult, s így az irredemtusok két kézzel kapaszkodtak II. József telepítési pátensébe. Készséggel mondtak le kun nemesi jogaikról, hogy annak fejében telepesként jogot formálhassanak 38 hold szántó és 22 hold kaszáló elnyerésére. Hajlandóak voltak jobbágyokká süllyedni. A szabad éveik még el sem múltak, máris azon mesterkedtek, hogyan szerezhetnének maguknak nemesi jogokat öröklés útján.

A török hódoltság alatt a Jászkun területek nagyon elnéptelenedtek. A karlócai béke megkötésének idején, amely a százötven éves török rabiga alóli felszabadulás időpontjának tekinthető, a kilencvenhárom Jászkun településből csak két város (Jászberény és Halas) és tizennégy falu maradt. Az elnéptelenedett, de királyi szabad területnek számító körzetbe szívesen települtek be a Felvidékről és környékéről. A Jászkun kerületben, ha a települő lakosoknak nem is volt nemesi származásuk, beolvadtak a kun irredemtus közösségbe. Fordítva, ha a letelepülő nemesi ranggal rendelkezett a Jászkun körzetben, az nem sokat jelentett számára. Más volt a helyzet, amikor leköltöztek Feketehegyre. Azok a telepesek, akiknek őseik valamikor nemesi ranggal rendelkeztek, abban reménykedtek, hogy ha azt öröklés útján őseiktől átvehetnék, akkor előnyös helyzetbe kerülnének.

A lakosok elkezdték kutatni származásukat. Ha sikerült a felmenők között egy nemest felfedezni, akkor kezdetét vette a vérrokonság levezetése. Előbb csak a családfő kereste nemességét, tudva azt, hogy később már könnyű lesz a leszármazottakra átruházni. Tisztában voltak azzal, hogy a nemesi rang az újonnan települt Feketehegyen nem sokat jelenthet, de már egyszer az óhazában volt szerencsájük (az uralkodó, Mária Terézia szorult helyzete miatt) nemesi rangjukat felhasználni sorsuk jobbrafordulására.

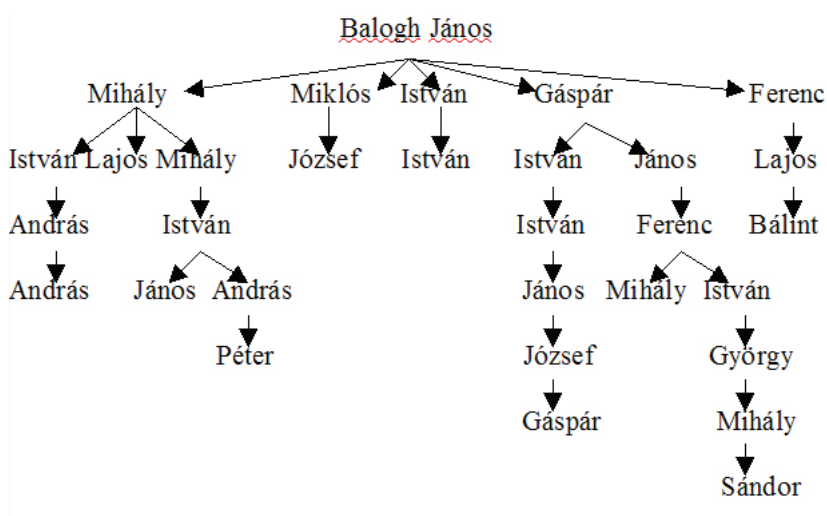
Janka János alig építette fel a házát, máris megindult a nemességet bizonyító okiratok beszerzése. 1789-ben már az összes okmány a kezében volt, s a zombori megyei hatóságoknál kérte nemességének hitelességét. A következő évben már tíz feketehegyi lakost vett fel a Nemesi Tanács soraiba:

Kerekes Samu
Balogh Samu
id. Balog István
ifj. Balog István
Balogh Ádám

Perlaki Sándor
Bordás István
Janka János
Kiss Pál
Szabó Mihály

Igen hosszú időbe került, mire a Nemesi Tanács kézbesítette az oklevelet. Az okiratokkal ellátott kérvény beadásának idejétől némely esetekben ötven év is eltelt, mire a hivatalos iratot kézbesítették. Már rég meghalt a nemesi jog elismeréséért esedező jobbágy, s neki már nem jelentett semmit, de fiai megörökölték. Nem is sürgették a mielőbbi kikézbésítést, hiszen nekik nem kutyabőrre írt oklevél járt, hanem csupán közönséges papírra vetett, díszes kötésű, latin szövegű több oldalas irat. A francia háborúk alakulása kihatással volt a nemesi kérelmek gyors és pozitív elismerésére. Tekintettel arra, hogy a nemesek kötelesek voltak veszély idején saját harci felszereléseikkel, lóval és öltözékekkel hadba szállni, Napóleon győzedelmes előrenyomulása idején a bécsi udvar a nemesekre biztos tartalékként számíthatott.

A napóleoni háborúk folyamán nemességüket elnyerték: Balog Miklós, Kónya István, Bordás Mihály, Balog Mihály, Császár László és Nyíri Nagy István, és a közben született gyermekeikre is kiterjedt a nemesség.

A nemesek sorába tartozott Nánási Fodor Pál és Kervéllesi Sámuel academicus rector is.

Nemcsak a Balog család, vagy ahogyan tévesen írták Balogdy család bővítette a nemesek számát a születendő gyermekekkel és az azok számára beadott kérelmekkel, ugyanezt tette a Bordás család is. Bordás István már 1797-ben kérte fiainak, Istvánnak és Jánosnak a nemesi rang elismerését. A nemesek száma így rohamosan szaporodott, csak-hogy ők még gyerekek voltak, akik sokára lettek volna inszurgens ka-

tonák, pedig Napóleon ekkor már alapjaiban megmozgatta az osztrák császári hatalmat.

A feketehegyieknek legkisebb gondjuk is nagyobb volt annál, mint hogy Napóleon hadaival foglalkozzanak. Az újdonsült nemesek először is a rájuk nehezedő jobbágyi sorstól szerettek volna megszabadulni, Napóleon tevékenységének gondját pedig Ferenc császárra bízta.

1789. május 7-én a nemesek azzal a kérelemmel fordultak a Nemesi Tanácshoz, hogy a robot teljesítése alól mentse fel őket, mint nemes embereket, mivel ők a továbbiakban a királyt szolgálják. Ekkor még csak tíz nemes volt Feketehegyen. Kezdetben a tanács vonakodott kérelmüknek eleget tenni, de végül is a nádor ajánlatára kedvező válasz érkezett. Amikor megkapták a felmentést, azonnal újabb követelésekkel álltak elő. Mivel vérrel adóznak a királynak, nem találták logikusnak a pénzbeli megterhelést. Követelésük nem teljesült, mivel a királynak is nagy szüksége volt a pénzre. Nem estek kétségbe kérelmük elutasítása miatt. Sajátságos módon ezt is megoldották. Egyszerűen nem fizettek adót. Évről évre ugyanaz az összeg szerepelt mint hátralék, amelyből az a következtetés vonható le, hogy hallgatólagosan végül is elavult az adósságuk.

A feketehegyi nemesek a közigazgatásban vezető politikai szerepet nem értek el. Megmaradtak közönséges nemeseknek, akik oklevélükre hivatkozva személyes gazdasági célok elérésére törekedtek. A közösségen belül nem keltettek feltűnést, mivel a letelepedés előtt minden tősgyökeres lakos nemesi jogokkal rendelkezett. A hetedet, a tizedet s mindazokat a terheket, amelyekre az Urbárium kötelezte őket, a roboton kívül, a nemesek éppúgy viselték, mint a többi közönséges jobbágy. A terhek viselése alóli általános felmentésükért csak a napóleoni háborúk befejezte után folyamodtak, de akkor is csak azok, akik a háborúban részt vettek.

Magyarország határain kívül a nemesi felkelő seregek nem vettek részt a hódításokban, vagy az ország védelmében. A Habsburg-uralkodóház védelmi erejét „az Ausztriai összes Birodalom császári királyi Katonáság” képezte. A hadsereg tagságát sorozás, verbuválás és toborzás (ha kellett, akkor katonafogás) útján biztosították.

Az újoncállítás kihirdetése után meghatározott számú, hadkötelezettségre alkalmas ifjút fogadtak fel fizetésért 10–12 év szolgálati időre, és úgynevezett kapitulációt kötöttek velük. A toborzás egyik alapvető eszköze a tánc volt. A verbunkost, vagyis a katonafogdosót öregebb katonák, altisztek vezetése mellett táncolták. Az újoncozók az uradalmi kocsmában vertek táborot, s zeneszóval csalták össze a falu apraját-

nagyját. A katonák ettek, ittak, dicsérték a katonaeletet, hogy önként jelentkezzenek katonai szolgálatra azok a legények, akik alkalmasak arra, akiket a bíró összeírt. Ha a katonáskodás idealizálása, a duhajkodás felkeltette a virtuskodást valamelyik legényben, a toborzó katonák bevonták a mulatozásba, s addig etették, itatták, míg az alá nem írta a kapitulációt. Ha nem telt ki a létszám önként jelentkezőkből, akkor a bírót, esküdteket ugratták, hogy milyen falunak a vezetői, ahol még katonának sem mernek jelentkezni a legények. Ekkor a község vezetősége megindult a faluban, hogy meggyőzze azokat, akiket a verbuválásra előláttak. Ha ez sem járt sikerrel, akkor erőszakhoz folyamodtak, mert a létszámnak minden alkalommal meg kellett lennie. Akit elcsíptek, addig itatták, ijesztgették, míg csak alá nem írta a kapitulációt. Ha a faluban olyan legény volt, akitől viselkedése miatt a község előljárósága meg akart szabadulni, nem számított, ha nős ember is, akkor azt újoncozás alkalmával a katonákkal elfogatták.

Tóth István részt vett a feketehegyi lázadásban. A büntetésül kirótt huszonöt pálcaütés megismétlése sem járt kellő eredménnyel, ezért a bíró elfogatta, mint bujtogatót, aki alkalmas a katonai szolgálatra. Aki így került a katonasághoz, annak bizony igen hosszú ideig kellett várakoznia, hogy megkapja az elbocsátó obsitot. Tóth István harmincévi szolgálata alatt csak szabadságra mehetett haza. Végül is megsokallta kivárni, és 1817-ben kérelmezte a katonaságtól való elbocsátását.

1841-ben Vajda Pál azzal a kérelemmel fordult a Tekintetes Vitézljő Al Ispán úrhoz, hogy szabadítsa fel a katonai szolgálat alól. Arra hivatkozott, hogy idős édesapja tíz évig szolgálta a katonaságot, és mint elaggott embernek szüksége volna az ő támogatására. A kérvényében arra panaszkodott, hogy őt erőszakkal fogták el, bebörtönözték, megverték, éhezették, míg végül aláírta a 125 forintot kitevő fogadási díjat.

Ha valaki a kapitulációt aláírta, akkor már nem volt visszaút. Az összeget az újoncozó bizottság az előljáróságnál helyezte letétbe, és csak nagy szükség esetén adott ki a katona számára kisebb összeget. Amikor azután az obsitot megkapta, az előljáróság a teljes összeget kifizette. A fogadási díj hozzásegítette a leszerelt katonát a civil élet megkezdéséhez.

Vajda Pál a fogadási díjból már 25 forintot felvett. Gyanította, hogy kérvényét elutasítják, így mindjárt azt is feltüntette, hogy esetének kedvezőtlen elintézése alkalmával küldjék el a fogadási díjból a még meglévő 90 forintot. A Megyei Választmány kikérte a község véleményét. A szülők és előljárók véleménye nem segítette elő a kérvény jóváhagyását. Kiderült, hogy Vajda Pál durván bánt szüleivel. Mosto-

haanyját megverte, és gyakran elhagyta a szülői házat. Ha csavargásaiból hazatért, ellopta a szülők által összekuporgatott vagyonkát, és elkótyavetyélte. A község elöljáróságának Vajda Pál jelenléte állandó gondot okozott. Amikor az újoncállító katonák a faluban megjelentek, a bíró Vajda Pált elfogatta, és bekísérette a vármegyére. Amikor Knézi Pál alispán elolvasta az elöljáróság és a szülők véleményezését, természetesen, a kérvény elutasítása mellett döntött. A 90 forintra tett kérelmet is elutasította, sőt az alispán arra kérte a katonaságot, hogy a tízévi szolgálati időt hosszabbítsa meg húsz évre.

A francia háborúk miatt szükség volt a katonákra. Az újoncállítás létszáma meghaladta a bíró által előterjesztett katonai szolgálatra alkalmas személyek számát. 1809-ben a toborzók erőszakkal fogták a katonákat. Szűcs Ferenc még nem érte el az újoncozás korhatárát, mégis elfogták a toborzók, és erőszakkal elvitték. Úgy látszik, igen fiatalon nősült, mert egy évvel később a felesége arra hivatkozott, hogy két kis gyermeke van, s így nagy szüksége volna a férjére odahaza. Vagyoni állapotát is felsorolta a kérvényben, mely szerint $\frac{2}{4}$ szesszió földje, $\frac{1}{2}$ szőleje és marhája is van, s így nincs szüksége sem az obsitra, sem a fogadási díjra. Szűcsné úgy gondolta, mivel elmúlt a francia veszély, neki nagyobb szüksége van a férjére, mint a hadseregnek. Az elöljáróság igen jó véleményt adott az erőszakkal elfogott katonáról. Józan életű, dolgos, csendes, nem kocsmázó. A jó véleményezésnek meg is lett az eredménye. Szűcs Ferencet hazaengedték obsit nélkül, abban a reményben, hogy hasznára válik feleségének.

Az obsit igen fontos irat volt. A kiszolgált katona felvehetette az elöljáróságtól a fogadási díjat, ha pedig munkaképtelenné vált, penziót kapott, ami tulajdonképpen eltartási díjat jelentett.

Király István a Jellasics-regimentnél szolgált mint közkatona. Tizenkét évig állt a császár szolgálatában. A napóleoni háborúban megsebesült, s rokkantként gondozásra szorult. Mostohaapja, Szabó András és Sípos Ferenc, az obsitos katona féltestvére kötelességet vállalt, hogy a fogadási díjért és a katonának járó penzióért eltartják.

Sípos Mária 1798-ban azzal a kérelemmel fordult a Vice Ispánhoz, hogy férjét, Józsa Györgyöt, akit még Kunhegyesen soroztak be katonának, huszonöt évi katonáskodás után engedjék haza az Érc regimentből. A Feketehegyre való leköltözés alkalmával a feleség képviselte az öreg katonát, és gyerekei, valamint jószágállománya alapján megkapta a megillető szessziónyi földet. A kialakulóban levő önálló gazdaság csábító erejétől vezérelve Józsa György minden levélben arra kérte a feleségét, hogy szabadítsa ki a katonaságtól. A feleség által beadott

kérvény pozitív elbírálást nyert az alispánnál. A letétben heverő fogadási díj kiutalása igen jól jött az obsitos katonának. A 125 forintból kifizette az addig kölcsöngabonából élő család adósságát, és igavonó állatok vásárlásával alkalmassá vált földjének megművelésére.

A regimentnél szolgáló katonák időnként szabadságot kaptak. Helyzetük igazolásaként a szabadságos katonák szépnek tüntették fel a katonai életet. A szép mesék kieszelésében különösen a huszárok tűntek ki. Végh György a huszároknál szolgált. Mivel nem volt felesége, Kiss Judit fiatal özvegyasszonynál húzódott meg. Akármilyen szép is volt a huszárelet, azért Kiss Judit karjaiban jobban érezte magát. Az asszony megígérte, hogy elrejtí a háznál, és ha elévül a keresés ideje, akkor boldogan élhetnek. A szerelmes huszár szép reménye nem vált valóra. A katonaságtól való szökések miatt a vármegye gyakran kimutatásokat kért a szabadságon lévő katonákról. Az előljáróság értesítette a vármegyét, hogy Végh György Kiss Juditnál tartózkodik. A szabadság ideje lejárt. A regimentnél nem jelentkezett, így a hadsereg értesítette a vármegyét a huszár eltűnéséről. A szökött katona felkutatására a megye megbízásából, két pandúr érkezett Feketehegyre, és a nyilvántartás alapján egyenesen Kiss Judit házához ment. Amikor komolyabbra fordult a vallatás, az asszony megmondta a szökött katona rejtékhelyét. A pandúrok a huszárt vasra verték, és amikor a zombori börtönben pár napi szoktatás után jobb belátásra tért, visszaállították a császár hadseregébe. A szökött katonának büntetésként a tizenkét évi szolgálati időt huszonöt évre toldották meg. Ez igen hosszú várakozási időt jelentett az asszony számára, és Végh György fia már a katonaságot szolgálta, mire apja felvehette a fogadási díjat.

Napóleon 1805. december 2-án az austerlitz-i csatában döntő győzelmet aratott az egyesült orosz–osztrák seregek felett. A pozsonyi béke értelmében Ausztria lemondott olaszországi tartományairól és Dalmáciáról. Napóleonnal szemben hamarosan megalakult a 4. koalíció. Ennek sem volt különösebb hatása, mivel 1806-ban a francia seregek elfoglalták Berlint. Nyugat-Európa felett majdnem teljes egészében Napóleon uralkodott.

1809-ben megalakult az 5. koalíció, melynek fő katonai erejét Ausztria képezte. Napóleon több (kisebb) csatában megverte az osztrák sereget, és május 13-án bevonult Bécsbe. A franciák elől menekülő Ferenc császár Budára helyezte át székhelyét. Ekkor már az idegen haderő nemcsak veszélyeztette Magyarország nyugati határait, hanem kisebb francia egységek be is törtek az ország területére, ezért elérkezetté vált az idő arra, hogy a véres kard széthordozásával kihirdetésre kerüljön a nemesi felkelés, az inszurrekció.

A vármegyék kötelessége volt az inszurrekció előkészítése: a nemesség összeírása, felszerelése, fegyveres gyakorlatok elrendelése, élelmezése és a költségek előteremtése. A király kívánságának megfelelően, így állított elő az ország nagyszámú lovas és gyalogos sereget egyenlő felszereléssel és fegyverzettel.

A felkelő sereg felszerelésével kapcsolatban a következő császári rendelet jelent meg: „Szükséges lészen pedig a lovasnak ló, melyet megmustrált a tábori szolgálatra alkalmatost sem nem egyformát, hanem a kívánt végre megfelelőt, minden készületestől elől állít. Megkívántatik továbbá két pisztoly, kard, fokos és puskaportartó tők.

Gyalogosnak: puska, pagnét, kard és puskaportartó tők.”

Ilyen felszerelése nem csak a feketehegyi nemeseknek nem volt, de más megyebeli sem rendelkezett vele. A raktárak, ha nem is voltak üresek, de kellő felszereléssel azok sem tudták ellátni a felkelő sereget. Egy inszurgens közkatonának az előírt felszerelése 74 forint 6 krajcár, a huszáré pedig 173 forint 22 krajcárba került volna. Ezt a pénzüsszeget sem a nemesek, sem a vármegye nem tudta biztosítani.

A király parancsát 1809. április 27-én hirdették ki: „Vonuljon ki az insurrectio!”

Törvényileg a sereg parancsnoka József nádor volt, és neki kellett kijelölnie a sereg gyülekezőhelyét is. A király módosította a felkelésre kijelölt helyet és a vezérlet módját. A nemesek csapatait összekeverték a sorkatonákkal, pedig más volt az eredeti célkitűzése az egyiknek, és más a másíknak. A seregek vezérletétől József nádort félreállították, s így már a kezdet rossz fényt vetett az egész inszurrekcióra. Az egyesített osztrák–magyar sereg Komárom váránál foglalta el helyét. A hadállás kijelölésekor nem vették figyelembe a nádor véleményezését, aki személyesen ismerte a terepet, hanem térképen jelölték meg a sereg elhelyezését, rosszul, s így a francia sereg mindjárt a csata kezdetén előnyös helyzetbe került. Nem is lehetett felfegyverzett vagy felszerelt katonáknak tekinteni a csatamezőre kiállt inszurgenseket. A ruházatuk hitvány volt, a fegyverzetük elavult pisztolyokból és puskákból állt, sokuknak egyáltalán nem is volt tűzfegyvere. A lovak nem voltak hozzászoktatva a gyakorlatokon a harcokhoz, így az első puskaelődés eldördülésekor a lovasok kantár és sarkantyú nélkül nem tudták irányítani állataikat, s azok arra futottak, amerre láttak.

A nádor gondoskodni akart a nemesi sereg felszereléséről, hogy az felvehesse a harcot Napóleon seregével szemben. Külön adót szavaztatott meg az inszurgens katonák felszerelésére. Nyíri Nagy István az adófizetés helyett kötelességet vállalt egy lovas kiállítására. Hogy ha-

marabb megkapja nemesi oklevelét, a haza iránti kötelességtudatának bizonyítékeként egy katonát vállalt teletésre, habár mint nemes, nem lett volna köteles. Amikor végighordozták a véres kardot, akkor Bútor Istvánnal, aki akkor a község kasszírjának tisztségét töltötte be, a hét évvel ezelőtti kötelességvállalásuk alapján, két huszár felszerelését kiállították. A felszerelés értéke 324 forint 38 krajcár volt. Nyíri Nagy István vásárolt egy sötét pej paripát, és a feketehegyi nemesekkel elindult a táborba. Zomborban kiképzésen kellett volna részt venniük. A hadgyakorlatot azonban nem tartották meg, mivel Napóleon meglepetésszerűen, Spanyolországból és Portugáliából, átcsoportosította seregeit Poroszország és Ausztria határára. A megyei seregek kiképzés nélkül Komáromba mentek a számukra kijelölt gyülekezőhelyre.

A feketehegyi nemesek Meskó seregében kaptak beosztást. A haditerv szerint a csapat a jobb szárnyon helyezkedett el, azzal a feladattal, hogy a Bécs felől közelgő francia sereget tartóztatja fel. Június 12-én délben kezdődött a csata. A bécsi útról nem érte támadás az egyesített osztrák–magyar sereget, mivel már jóval a csata megkezdése előtt délebből érkezett Napóleon serege. Meskó tábornok kezdetben tétlenül figyelte a franciák támadását, de amikor látta, hogy a középső szakasz nem tudja tartani a frontot, akkor csapatának egy részét odairányította. Ő maga nem hagyhatta el a helyét, mivel a parancs szerint a bécsi utat kellett figyelnie. A középvonalra vezényelt csapatrészt teljesen elszakadt tőle, mivel azok egészen a győri vár alá sodródtak. A francia ágyúk eldördülésekor az inszurgens huszárok lovai megriadtak, s a kieroszakolt egyesített sereg csatarendje felbomlott. A csatavesztéssel járó visszavonulásban levő egyesített osztrák–magyar vezérkar elfelejtett szólni a Meskó vezénylete alatt álló felkelőknek, hogy vonuljanak vissza. A franciák teljesen körülvették őket, és Lauriston francia tábornok felszólította Meskót, hogy adja meg magát. A Kis-Dunához szorított sereg megadás helyett azt választotta, hogy áttöri a gyűrűt, és az ellenség háta mögött próbálkoznak meg egyesülni a fő sereggel. A vezérkari főnökökkel megbeszélték a gyűrűből való kijutást. Az ötszáz főnyi csapat sorsáról szóló jelentést az akkor tizennyolc éves gróf Széchenyi István vitte el csónakon a fővezérkarhoz. Mivel akkor a Duna partján Győrtől Komáromig mindenütt a franciák tanyáztak, a jelentést egy kődarabhoz erősítette, azzal a szándékkal, hogy ha a franciák felfedezik a csónakot, akkor a jelentést a vízbe süllyeszti.

Éjjel fél 11-kor kezdte meg Meskó maradék csapata a gyűrűből való kitörést. Háttérként Keglevich tábornok nógrádi lovasezredének bécsi osztálya volt kijelölve. Ehhez az egységhez voltak beosztva Nyíri Nagy

István és Balog Dániel feketehegyi inszurgensek is. Rába-Csanakon keresztül átkeltek a Rábán, hogy a franciák mögé kerüljenek. Sárvár felől ötezer főnyi francia csapat támadta meg őket. Egy másik francia egység beékelte magát a főcsapat és a hátvédek közé. Meskó tábornok maga mellé vette a bácskai lovasosztagot, és heves támadással sikerült az ellenséget visszaverni. Alig fejeződött be a támadás, Pápa felől újabb francia csapat érkezett, amely a győri csata foglyait szállította. A felkelő lovasság harminchat tisztet szabadított ki, és nagy mennyiségű ruhát, valamint hadianyagot zsákmányolt. Állandó csatázások kíséretében június 20-án Szent Gótra érkeztek. Itt arról értesültek, hogy négyezer főnyi francia sereget küldtek a magyar csapatok megsemmisítésére, míg a másik jelentés szerint tudatták Meskóval, hogy a Tirolból visszavonuló Chasteler altábornagy két nap múlva Keszthelyre érkezik. Meskó azt remélte, hogy a két csapat egyesítésével eredményes harcot vívhatnak Győr felmentéséért, amit a franciák már körülzártak. A Tirolból érkezett csapat azonban még siralmasabb állapotban volt, mint a magyar sereg. Alig indultak el, hogy egyesüljenek az osztrák sereggel, máris azt a parancsot kapták Chasteler János főhercegtől, hogy vonuljanak vissza Keszthelyhez. A Komáromból érkezett parancs szerint a fővezérséget Chastelernek kellett átvennie. Ilyen körülmények között Meskó csapata a franciák harcvonala mögött állandóan morzsolódott, míg végül július 13-án megérkezett Komáromba, az osztrák–magyar sereg gyűjtőhelyére.

A franciák harcvonala mögött vonuló, Meskó vezetése alatt álló csapat állandóan zaklatta az ellenséget, és viszonylag nagy erőket vont el a győri vár ostromától. Csata a magyar csapat nem nyerhetett, de hősiességükkel a veszett győri csata szégyenét enyhítették. A győri csata időpontjától a gyűjtőhelyre való megérkezésig eltelt egy hónap alatt, a sok csatározás valamelyikében, Balog Dániel súlyosan megsebesült.

A francia háborúk elmúltával a feketehegyi nemesek azon fáradoztak, hogy az inszurgens seregben való részvételük jutalmául elnyerjék nemesi beneficiumaik növelését. Kérvényeikben a közterhek alóli felmentést kérték. Teljes mértékben nem érték el céljukat, de némi engedményeket kaptak.

A győri csatavesztés szégyenletes kimenetelének felelősségét a nemesi felkelő seregekre hárították. A napóleoni háborúk azt bizonyították, hogy csak jól felfegyverzett sorkatonaság képes egyenrangú félként felvenni a csatát. A nemesi seregektől nem lehetett elvárni a korszerű fegyverzet előállítását, és a nádor sem tudott pénzeszközöket biztosítani előteremtéséhez. Az 1809-es nemesi felkelés volt az utolsó.

Ez egyben a nemesség teljes hanyatlását jelentette, amely során kiderült, nem képes az ország megvédésére. Ebből kifolyólag Feketehegy nemesei nem is nyerhették el a rendi felépítésű Magyarországon a teljes nemesi jogok érvényesítését.

A Napóleon hatalmának megtörésére törekvő koalíciók létrehozásával, az osztrák–magyar sorkatonaság megerősítése céljából, nagyobb számú újoncra volt szüksége. A bizottságok a megszokott toborzással már közel sem tudták biztosítani a létszámot, így mind gyakrabban és erőszakosabban végezték az újoncfogást. Az erőszakos újoncozás hálójába került Dorogi Mihály, akit a Friemont huszárezredbe soroztak be. Részt vett a Szent Szövetség által szervezett Napóleon-ellenes csatákban. 1813-ban Dorogi János, a huszár apja, azzal a kérelemmel fordult az alispánhoz, hogy fiát engedjék haza. Arra hivatkozott, hogy a sikeres franciaellenes háború befejeztével több haszna lenne a fiából, ha idehaza igénybe vehetné segítségét, minthogy a hadseregben szolgál. Ilyen esetekben a szülő mindig a betegségre és idős korára hivatkozott. A kérvényezés eredményeként Dorogi Mihályt kiszolgált katonaként hazaengedték. Megkapta az obsitot, de ez nem tizenkét vagy huszonöt évi szolgálat elteltét jelezte, s így a beneficiumok sem jártak a kiszolgált katonának.

A nemesség a francia háborúk után elveszítette kiváltságos rendi helyzetét. Ez az állapot Nemes Balogh Dániel panaszából is kiviláglik.

Nemes Balogh Dániel úgy tudja, hogy nemes embert nem lehet áristomoltatni, börtönbüntetésre ítélni. A szolgabíró azonban másként szabja a törvényt.

Balogh Dániel kukoricaföldjét meglopták. Egy kocsiderékre való kukoricát vittek el szárazul. A károsult bement a bíróhoz panasztételre, és ott a lopással testvérét, Nemes Balogh Mihályt vádolta be. A bíró, hogy elkerülje a testvérek közötti veszekedés elfajulását, azt ajánlotta, hogy Dániel törjön le Mihály kukoricájából annyit, hogy az megfelelően az igazságos kártételnek. A bölcs bírói döntésről fél füllel értesült nemes Balogh Mihály, aki mindjárt befogott a kocsijába, s alig vette kezdetét a kárpótlás, máris ott volt a kukoricatábla végén. Szóváltásra került sor, s főként Dániel emlegette Mihály édesanyját (meg a sajátját), persze káromolva. Kukoricából nem rakodott meg egyikőjük sem, hanem egyenesen a bíróhoz mentek. Mindketten elmondták a maguk panaszát és igazát, s a bíró vélekedése nemigen tetszett Nemes Balogh Dánielnek. A káromkodásnak folytatásaként most már nemcsak Mihályt emlegette, hanem az káromlásába belefoglalta a bírót is, a vármegyét és a szolgabírót. A bírói igazságszolgáltatásnak az lett a

vége, hogy jegyzőkönyvbe foglalták Nemes Balogh Dániel káromkodásait, és a feljelentést elküldték a vármegyébe.

A két testvér most már igyekezett elhagyni a községházát, mert a kukoricalopástól sokkal nagyobb bajnak számított a káromkodásért való feljelentés. Nem is kellett sokáig várni. Dánielt beidézték a szolgabíróhoz. A beidézést két pandúr hajtotta végre. Nem számított, hogy nemes embert kell a törvény elé vinni. Lábára gyalogvasat tettek, ha pedig a pandúrok valahol megpihentek, akkor kezére, nyakára tilót helyeztek. Kernyán, amikor megálltak, a szégyenfához kötözték, mint egy haramiát. Hosszú lehetett az út Zomborig, mert kezeit a nyeregkápához kötötték, s ha a lovakat megkocogtatták, akkor bizony nem is nagyon érhetne lába a földet. A hosszú úton a gyalogvas kikezdte a lábát, és tele lett a csizmaszára vérrel.

A törvény Nemes Balogh Dánielt káromkodásai miatt két évre ítélte. Mivel vétségét nagyon súlyosnak minősítették, nehéz vasban kellett letöltenie büntetését. A nehéz vas kikezdte a lábát, éppen ott, ahol a franciák elleni háborúban megsebesült. Nehéz helyzetében azért könyörgött, hogy a vasat láncsal cseréljék fel. Mint inszurgens kilenc hónapig részt vett a franciák elleni háborúban, s a kérelmét ezzel támasztotta alá. „A hazáért, országunkért, királyunkért utolsó csepp véremet feláldoztam, és ma is kész vagyok fegyvert ragadni, ha a szükség kívánja, és mégis így bánnak velem.”

A könyörgő levél elérte célját, és Nemes Balogh Dánielnek sikerült a nehéz vasat láncra cseréltetni.

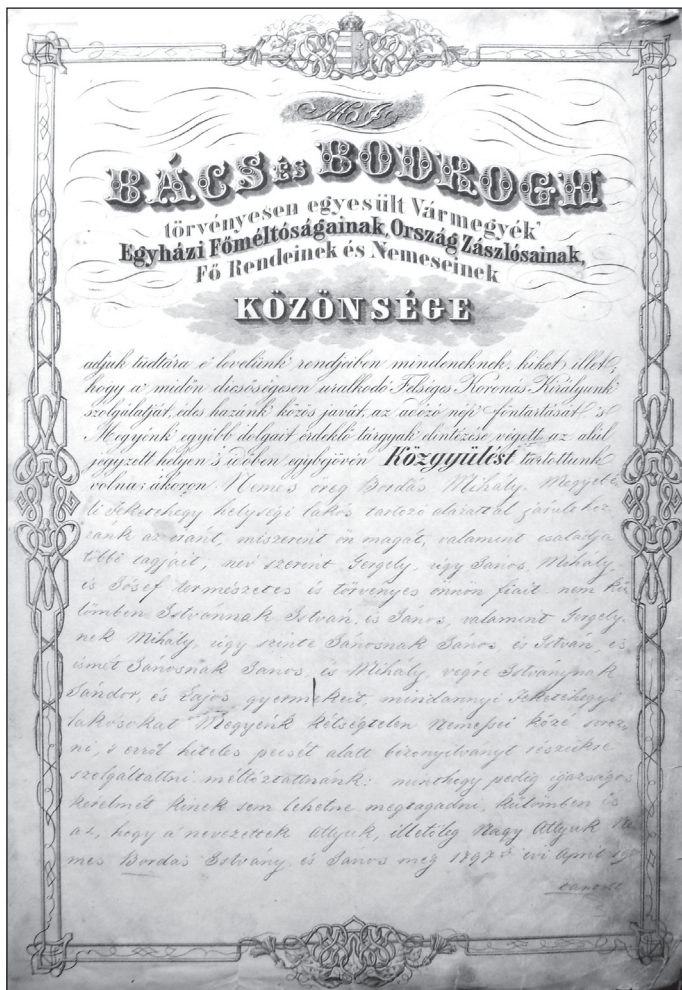
A falut övező járásföldeken a jószágokra a csikósok, pásztorok ügyeltek. Tavasszal Szent György-napkor, amikor átvette a számadó csikós, a pásztor vagy a juhász a jószágot, akkor egy pálcára jegyezték fel rovásokkal azok számát. A pálcát kettéhasították, s egyik felét őrizte a gazda, másikat pedig a jószágok őrzője. A számadó anyagi felelősség mellett vette át a gondjára bízott jószágot. Ha a számadó nem rendelkezett olyan anyagi javakkal, hogy az eltűnt jószág árát megtérítse, akkor egy jobb módú gazda vállalta a kezességet. Ősszel Szent Mihály-napkor Erdei György csikós nem tudott elszámolni Gyömrei Nagy Jánosnak két lovával. A csikós azt állította, hogy a lovakat a betyárok lopták el. Valószínűleg igaza volt, csak hogy a tanúvallomások alapján az tűnt ki, hogy némi köze volt a lovak eltűnéséhez a számadó csikós-nak is. Ez nem sokat változtatott a lényegen, mert különben is meg kellett téríteni a lovak árát, vagy más úton kártalanítani a tulajdonost. Erdei György keze Nemes Balogh Mihály volt, akinek saját juhállománya, szessziónyi földje és háza volt. Amikor a két ló eltűnésével

kapcsolatos kivizsgálás lezárult, megérkeztek a megyei egzekútorok (végrehajtók), akik a szokásjog alapján eleget tettek az igazságnak. Erdei Györgyön nem hajthatták be a lovak ellenértékét, mivel nem volt semmije sem. A „kezes, fizess”-elv alapján az egzekútorok Nemes Balogh Mihály istállójából elvezettek két ökröt, és kártérítés címén átadták Nagy Jánosnak. Nemes Balogh Mihály nem hagyta annyiban a dolgot. Megvárta, míg az egzekútorok elhagyják a falut, és éjszaka elment az ökreiért. Az istállóból nem ment olyan csendben az ökrök kivezetése, így felébredt új tulajdonosuk. Nagy János odaállt az istállóajtóba, hogy megakadályozza az ökrök visszavételét. Balogh Mihály elkapta az okvetetlenkedő gazda hajfonatát, letiporta a földre, s közben káromkodásra nyílt a szája: „Huncut vagy. Huncut a patrónusod. Huncut a szolgabíró is. Huncut a vármegye is.” Szidta a világot és szidta azt is, aki a világot teremtette.

Ezt a csúnya káromkodást aztán megemlegette Balogh Miska, a feketehegyi betyár édesapja. Az ilyen szavakat égbekiáltó káromkodásnak nevezték. Beidéztek a megyei törvényszékre, és két évig nehéz vasban gondolkozhatott a kezességén. Tanult is belőle a fia (Balogh Mihály – betyár), akinek legszörnyűbb káromkodásának számított, ha azt mondta: „Azt a teremtette.” Ha nagyon mérges volt, akkor esetleg többször is elismételte egymás után. Így aztán sok mindenért megbüntették, de káromkodásért soha.

A feketehegyi nemesek nem élvezték mindazokat az előjogokat, amelyeket a rendi szervezetnek meg kellett volna engednie. Kénytelenek voltak eltérni az áristomolást is, mert nem volt semmilyen irat, amellyel nemességüket bizonyíthatták volna. A nemesi cím elismerése és a nemesi oklevél kiadása közötti időszak néha évtizedeket jelentett. Öreg Nemes Bordás Mihály 1797. április 15-én adta be kérelmét. Hamarosan elismerték nemességét, mert így kívánta meg a Napóleon által kiváltott helyzet, de oklevelét csak 1845. december 15-én adták ki. Finta István 1818-ban adta be kérelmét, és még 1831-ben is arra panaszkodott, hogy nem kapta meg a jóváhagyást. Feltételezhető, hogy nekik is évtizedekig kellett várakozniuk.

1848-ban a pozsonyi diéta törvényileg eltörölte a nemességet. A nemesek megtarthatták előneveiket, s formálisan örökölték is, családon belül, a nemes megillető kardot és oklevelet. A XIX. század második felében gyakorlatilag nem jelentett privilégiumot a nemesi cím. Ezért, hogy a testvérek között ne képezze vita tárgyát a nemesi cím viselése, leggyakrabban az elhalt nemes mellé a koporsóba helyezték az egykor oly sokat jelentő nemesi kardot és oklevelet.

Nemes öreg Bordás Mihály nemesi oklevelének első oldala

Öreg Nemes Balogh Mihály halálakor, a vagyoni elosztás szerint, a fiai közül Mihály örökölt egy fertály földet és a juhokat, Lajos háromnegyed fertály földet, István, a legidősebb, egyenes ági leszármazott örökölte a nemesi címet bizonyító okiratot és a nemesi kardot. A nemesi örökségből csupán arra telt, hogy a Cigánysoron egy barlanglakásban húzódjon meg, ahol a fehérre meszelt ajtókeret felett volt szögre akasztva a nemesi kard és mellette az oklevél. Sok szépet tudott mesélni unokáinak ezekről az ereklyékről, de neki a valóságban csak néhány (lehet, hogy éppen hét darab) szilvafa birtoklásáig terjedt a vagyona

szűkös udvarában. Ennek a nemesi kúriának az a nevezetessége, hogy Feketehegyen a legutolsó használatban levő barlanglakás volt. 1979-ben vált lakatlanná. Utolsó lakója kényszerből költözött oda, mivel a Duna utca 19. szám alatt levő lakása leégett. Nem volt anyagi lehetősége házat megjavítani, így a part alatt levő barlanglakásba költözött. A falat papírzsákokkal fedte be. Szabó Zsuzsanna elhalálózása óta a tető nélküli, üszkös falakból álló ház mögött üresen maradt az egykori nemesi kúria!

Szabó Zsuzsanna a nemesi kúria ajtajában

- 1848-ban a pozsonyi országgyűlés legfontosabb törvényei szerint:
1. Kimondták a közös teherviselést. Vagyis: Magyarország minden lakosa a közterhet különbség nélkül és arányosan viseli.
 2. Örök érvényűen megszüntették az úrbért, a robotot, a dézsmát és a különböző pénzbeli fizetéseket, amelyek eddig csak a jobbgyokat sújtották.

3. Megszűnt a papi tized.
4. Megszűntek az úriszékek, a törvény előtt mindenki egyenlő lett.
5. Eltörölték az ősiséget. A nemesi birtok nem volt eltulajdonítható, mivel az apáról fiúra szállt. Ezután, a család kihalásával, a birtok visszaszállt a királyi kincstárra.

Ezek a törvények a feketehegyi nemeseket szinte egyáltalán nem érintették, hiszen a gyakorlatban sohasem élvezték a nemeseknek kijáró privilégiumokat. A telepítés alkalmával vállalt közös jobbágysorból nem emelkedtek ki, s a falubeliek sohasem viszonyultak irántuk különösebb tisztelettel.

Nemes Bordás Ferenc 1963-ban halt meg.

A SZABADSÁGHARC ELŐZMÉNYEI

A pozsonyi diétán éveken át folytak a viták a liberálisok és a radikálisok között arról az alapgondolatról, hogy Magyarország önállósítsa magát a Habsburg-uralkodóháztól. Kossuthék jól tudták, hogy a külföldi események pozitívan befolyásolják a régóta folyó törekvések eredményességét. A párizsi forradalom hírére kedvező alkalomnak vélték arra, hogy a bécsi kormányt sarokba szorítsák. Az országgyűlés, Kossuth vezetésével, küldöttséget menesztett Bécsbe, hogy követelését nyíltan feltárja a királynak. A megtorpant kamarilla arra kényszerült, hogy március 7-én engedélyt adjon az első magyar minisztérium felállítására. Kormányalakítási megbízatást Batthyány Lajos kapott.

A nemzetiségek sajátos igényei, mind a radikális, mind a liberális tábor követeléseiben, nem kaptak helyet. Ez a forradalom kezdeti szakaszaiban is már a nemzetiségek elidegenítését idézte elő. A nemzeti felszabadulás ügye nem képezte az ő érdekeiket.

Kossuth, Batthyány és társaik úgy igyekeztek a polgári átalakulás ügyét megoldani, hogy az sem a tömegek felkelését, sem a feudális tábor reakcióját elő ne idézze. Pozsonyban egymás után születtek a törvények, és április 7-én hivatalosan is megalakult a Batthyány-kormány. A küldöttek a négy nap múlva berekesztett diétáról egy polgári Magyarország alapjául szolgáló törvénykönyvvel tértek haza. Megszűnt a papi tized és a földesúrnak a földek után járó eddigi minden szolgáltatás. Az úrbéres telkek az őket használó jobbágyok tulajdonába kerültek át. Megszűnt az úriszék. A törvény előtt minden lakos egyenlő lett. Ezek a törvények novemberben léptek volna életbe. Mindezek ellenére a kancellária csupán annyit tehetett, hogy kinevezte horvát bárnak báró Jellasics Józsefet, akinek fontos szerepet szánt ellenforradalmi terveiben.

A március 15-i forradalom eredményeként a határőrvidéki szerbek nyelvük egyházi, iskolai és kulturális használatát, a határőrvidék rendezését és a görögkeleti egyház biztosítása mellett nemzetük hivatalos

elismerését kívánták. Ennek értelmében fogalmazták meg levelüket Knićaninnak, amely szerint, ha kell, vérüket adják a szabadságharc eszméiért. A szerbek küldöttséget menesztettek Pozsonyba, ahol Kossuth és Batthyány fogadta őket. A nemzetiségi kérdésről Kossuth Lajos határozottan azt mondta, hogy Magyarországon csak egyetlen politika, azaz politikai nézet lehet, és az a magyar. Ezzel szemben a bécsi udvar április 25-én közzétette az örökös tartományok számára készült alkotmánytervezetet, amelyben ott díszelgett a nemzetek egyenjogúságának ígérete. A vezető osztályok magatartása akkor sem változott semmit, és így napról napra közelebb került a szakítás a magyarok és a nem magyarok között.

Az osztrák kormány a Dunán deszkaszállító hajókon fegyvereket csempészett a szerbeknek. A Habsburg–szerb barátság komoly támaszként szolgált a magyar forradalom ellensúlyozására. A határőrvidéknek hosszú időn át speciális szerepe volt, és ennek elismeréséül és jutalmául segélyeket kapott a bécsi udvartól.

A kormány késve ismerte fel azt a veszélyt, amelyet a határőrvidéki szerbek kívánásainak mellőzésével idézett elő. A belügyminiszter társadalmi reformot készített elő a végvidék számára. Kossuth a szerződéses területek kincstári taksájának megszüntetését ígerte. A miniszterelnök az egyházi és kulturális ügyek rendezésére május 27-ére szerb kongresszust hirdetett meg. Mindez már későn volt. Az osztrákok által szállított fegyver megnövelte a szerb határőrök bizalmát. Abban bízva, hogy az udvar további támogatásokat ad, és a horvát mozgalom szövetségét, valamint a szerb fejedelemség rokonszenvét élvezik, a május 13-ára Újvidékre tervezett kongresszust Karlócára hívták össze. Ekkor már a határőrvidéken a magyarbarátok száma alig néhány emberre korlátozódott.

A nyolcezes tömegtől támogatva, a szerb fejedelemség küldötteinnek jelenléte tette lehetővé, hogy a kongresszus határozataként egyhangúlag mondja ki Temesköz, Bácska, Bánát, Szerémség és a határőrvidék Vajdasággá, a birodalom keretein belül működő önálló területté válását. Ennek a határozatnak meghozatala nem volt idegen a bécsi udvar számára, hiszen a karlócai béke megkötésekor (1699) felszabadított déli vidékeket kiszakította Magyarország hatásköréből, és mint birodalmi területeket kezelte.

Vajdaság igazgatására úgynevezett fődbort neveztek ki, s az nem is várta meg a király véleményezését. A karlócai határozatok értelmében erődítményeket épített Perlasznál, Karlócánál és Szenttamásnál. A szerb papok e három helyre húszezer felkelőt gyűjtöttek össze. Szerbiából erősítésként, Knićanin vezetésével, tízezer önkéntes érke-

zett. A magyar Batthyány-kormány most már hiába engedett valamit nacionalista szűkkeblűségéből és kínált kormánybiztosa által kedvezményeket, azok többségében el sem jutottak a délvidéki lakossághoz.

A határőrök katonai vezetői az osztrák tisztek közül kerültek ki. A szenttamási sánc szervezője Bosznics Tivadar lett.

A magyar kormány látva, hogy a forradalom ügye veszélyben forog, és a császári katonaságtól sem kap támogatást, május közepén elrendelte tíz honvéd zászlóaljnak a felállítását, amely kizárólag a magyar hadügyminisztérium parancsnoksága alatt állt.

Az újoncozás 19-20 éveseket ölelt fel. Ha ezek száma nem elégítette ki a tíz zászlóaljnyi legénységet, akkor a huszonnégy éveseket is besorozták. A határozat értelmében pénzen nem lehetett megvásárolni a helyettesítést. A toborzás a régi módszer szerint zajlott, vagyis rábeszéléssel. A toborzó katonák szép szóval, a katonaelet dicsőítésével csalogatták a honvédség soraiba a legényeket. A szép ruha, az elfogyasztott ital hatására iratkoztak fel az ifjak. Ha egyszer valaki aláírta a nyilatkozatot, visszalépni már nem lehetett.

A kötelező újoncozás során Pál Sándornak is a honvédség soraiba kellett volna vonulnia. Mivel az előző évben nősült, felesége pedig gyermeket várt, helyette József nevű öccse önként jelentkezett. Igaz, fiatal volt a katonai szolgálatra, de akkor senki sem kért anyakönyvi kivonatot.

Az újonc mindjárt kapott 10 forintot, majd az eskü letétele után ismét 90 forintot. A kormány minden kiállított katona után toborzási költségként 5 forintot ismert el a községnek. A hon védelmének érdekében Kossuth a radikálisok ajánlatát elfogadva lépéseket tett az önálló pénzügyek megteremtésére. A kibocsátásra tervezett 12,5 millió forintnyi bankjegyből a kormány csak félmilliót tudott fedezni. A hiány pótlására Kossuth társadalmi adakozásra hívta fel a nemzetet. Igaz, hogy a vártnál sokkal kevesebbet adtak a név szerint is felért gazdagok, mégis megjelent a Kossuth-bankó kétforintos értékben. Június 17-én a feketehegyi presbitérium 1000 forintnyi összeget szavazott meg a honvédség felállítására.

A haza védelmére a szereztek mellett nemzetőrséget állítottak. A három hétre jelentkezett délvidéki önkéntesek feladata az volt, hogy a szenttamási sánchoz gyülekező szerb határőröket féken tartásuk. A nemzetőrök hősiessége azonban nem volt elegendő a határőrök elleni védelemre. A szerb fejedelemség, hogy segítséget nyújtson a szenttamási sánc védőinek, június 22-én öt bulyukbasa és egy sajkás tiszttel vezetésével háromszáz önkéntest vezérelt át három ágyú kíséretében.

A magyar kormány 30 000–35 000 újoncból és nemzetőrből álló sereget összpontosított Szenttamás környékére. Vezetésével Bechtold altábornagyot bízták meg. A bizonytalan jellemű Bechtoldot a császári vezérkartól vezényelték át, aki csak hosszú készülődés után, július 13-án a magyar kormány ösztökélésére indult el Szegedről. A tüntetőleg szervezett első támadásra a szenttamásiak jól felkészültek, s így az teljes sikertelenségbe fulladt. A császári tisztekből alakult vezérkar nem sokat törődött a sánc elfoglalásával. Legtöbb idejüket mulatozással töltötték Verbászon és Kúlán.

A Szenttamás elleni harcokban Bechtold seregében kunhegyesi huszárok is szolgálatot teljesítettek. A harcok szünetében nyolc huszárnak eszébe jutott, hogy egykor, 1785-ben Kunhegyesről, Tiszaburáról leköltöztek Verbászhoz nem messze, Feketehegyre telepedtek. Kilencvenhárom év távlatából semmiféle kapcsolat vagy látogatás nem volt Nagykunság és a Bácskába vándorlók között. Egyedüli érintkezés 1802-ben volt, amikor a feketehegyiek templomot építettek. A kunhegyesi eklézsia 32 forint 24 krajcárral járult hozzá a templom építéséhez. A szájhagyomány szerint a nyolc huszár megtekintette a templomot, de mivel rokonokra nem talált, hamarosan visszatért a táborba. (A továbbiakban a közös eredet emléke halványodott, de nem veszett ki teljesen. 1935-ben ébredt fel újra a múltra való emlékezet, a rokoni kapcsolatok keresése. A letelepedés százötven éves évfordulója alkalmával felvették a kapcsolatot a Kunhegyesen maradottakkal. Ekkor kicserélték egyházi kegytárgyaikat, és az ünnepségre meghívták a kunhegyesi küldöttséget is.)

Augusztus 9-én, Sztratiimirovics György vezetésével, a szerbek egészen Verbászig hatoltak. Ennek megtorlására augusztus 19-én és 21-én Bechtold viszonzta a támadást, de eredménytelenül. Vezérlésével a bécsi kormány rendkívül meg volt elégedve. Feladatát híven teljesítette a császári utasítás szerint. Támadásait úgy intézte, hogy a magyar kormány ne bírálhassa, de a felkelőknek sem okozzon komoly veszteséget. A szerbek végül felülkerekedtek, és elfoglalták Temerint és Járeket.

A szenttamási harcok lekötötték a kormány figyelmét. Közben Jellasics horvát bán nyugodtan szervezhette seregét abból a célból, hogy a Dunántúl elfoglalása után Pestre vonuljon be. Ezzel párhuzamosan, zavarkeltés végett, Bechtold lemondott a délvidéki seregek vezetéséről. A kormány Mészáros Lázár hadügyminisztert bízta meg a feladattal, és meghagyta, hogy támadja meg Szenttamást, de a harcok kimeneteletől függetlenül, azonnal vonuljon Dunaföldvára, mivel Jellasics 34 000–35 000 emberével Perlak és Légrád között átlépte a határt.

Mészáros szeptember 21-én támadta meg Szenttamást. Egymás után háromszor ismételte meg a támadást, de a döntő ütközetre nem került sor. A csatatéren sok sebesült és halott maradt. A honvédség visszavonulóban Feketehegyen haladt át. Kocsikon és ágyútalpakon vitték magukkal a sebesülteket. A koplalón pihentek meg. Az azt övező házakból odasereglettek az asszonyok, és a két honvéd láttán, akik éppen kiszenvedtek, sírni kezdtek. Az ütegek parancsnoka így próbálta csillapítani őket:

– Ne sírjanak, édesanyám, sok maradt ott Szenttamásnál. Hozzanak két lepedőt, hogy eltemessük őket.

A libalegelő árkába temették el a két honvédet.

Várható volt az ellenforradalom összpontosított támadása. Mivel a Batthyány-kormány lemondott, a Honvédelmi Bizottmány a harc katonai, politikai és erkölcsi feltételeinek maximális biztosításán fáradozott. December közepéig toborzással és kötelező újoncozással a honvédszázlóaljok számát harmincöttről hatvannégyre, a huszárezredeket négyről tízre, a tüzérségi ütegeket négyről harminckettőre emelte. Kossuth hívó szavára száz veszélyen keresztül szöktek haza külföldről a császári seregek magyar katonái. A honvédség többségét értelmiségiek, mesterlegények, napszámosok, szolgák és zsellérek alkották. Az ilyen összetételű honvédségnek Görgey lett a fővezére. Származásánál fogva nem tudott szakítani a pór népet megalázó nézeteivel. Az egész forradalom alatt kételyek között vergődött: mi vár osztályára, ha segít megtörni a birodalmat, és mit hoz számára a jövő, ha osztrák részre hajlik a diadal? Ezekről a gondolatokról nem tudott szabadulni, mivel középnemesi származását nem tudta mellőzni. Nem állt földre mint előde, Móga János, de kétkedő irigységgel tekintett Kossuth népszerűségére. Mint birodalmi tiszt csak a sorkatonaságban bízott, s természeténél fogva megvetette a kaszás népséget.

Az ellenforradalom gyors ütemben rendezte sorait, s Buda bevételel még a tél beállta előtt véget akart vetni a kossuthista lázadásnak. A tavaszi (márciusi) forradalom eredményeit szentesítő V. Ferdinánd lemondott a trónról, és helyére a tizennyolc éves Ferenc József került. Őt nem lehetett esküszegéssel vádolni, hiszen a nemzetnek adott szava nem kötötte.

Ausztria határán Windischgrätz 40 000–45 000 főből álló sereget összpontosított Görgey huszonötezer emberével szemben. Kossuth rendeleteivel, kérelmeivel arra ösztökélte Görgeyt, hogy csatavállalással támadja meg az osztrák sereget. Görgey, a túlerőre hivatkozva, a passzív védekezésre volt csak hajlandó, és harc nélkül vonult vissza

Buda felé. Lehet, hogy a csatavállalás a harc ügyére végzetes lett volna, de az is lehet, hogy Kossuth gyakran módosított utasításai hozzájárultak ahhoz, hogy Görgey elfelejtette előző ígéreteit. A sereg parancsnokának azonban ez nem ad felmentést. Kossuth a harcok idején nem leplezhette le a fővezér negatív viszonyulását, de mindez hozzájárult a világosi fegyverletételhez.

Windischgrätz december 14-én átlépte a magyar határt. Két hét múlva már Buda alatt volt.

Január elsején a kormány belátta, hogy az ellenségtől már nem védheti meg Budát, és elhatározta, hogy székhelyét áthelyezi Debrecenbe. Ennek értelmében megindult a kitelepítés.

Pesten január 2-án a seregarancsnokok összeültek a haditerv megbeszélésére. Egy részük, a már messze járó Kossuth elgondolása szerint, a Tisza vonalán akarta feltartóztatni az ellenséget a honvédek összevonásával, de Görgey egy másik tetszetős ajánlatot tett, amit a parancsnokok el is fogadtak. Ezek szerint Perczel Mór tízezer katonájával a Tiszánál fedezi a kormányt, Görgey pedig a Duna bal partján a császáriak hátát fenyegetve a körülzárt Komárom és Lipótvár felé tesz elterelő hadmozdulatot. Ezzel Görgey magára vonja a császáriak erejét, és visszafogja Windischgrätzet a kormány üldözésétől. Ezzel az elfogadott haditervvel Görgeynek sikerült elszakadni a kormánytól, olyannyira, hogy Kossuth hetekig azt sem tudta, hol van a fősereg, vagy egyáltalán létezik-e még. Január 4-én Pest házai ködbe veszték Görgey katonái mögött, és másnap harc nélkül bevonultak a császári hadak.

A szorult helyzetbe került kormány nagyobb számú sereget akart összpontosítani Perczel vezérlete alatt a Tiszánál, hogy megállítsa Windischgrätz Debrecen irányába való előretörését. A kormány rendeletére Vécsey Károly, aki a déli seregek vezére volt, január 20-án elhagyta csapatával a verbászi tábornot, hogy Perczel csapatához csatlakozzon. Vécsey csapatának jelenléte féken tartotta a szenttamási sánc védőit. A honvéd sereg távozásával a helységek nemzetőrséget állítottak fel, hogy a veszély közeledtekor a visszahagyott kevés számú honvéddel feltartóztassák az ellenséget. Feketehegy védelmére kirendelt honvédek főként feketehegyi lakosok voltak, akiknek az volt a feladatuk, hogy az ellenség feltartóztatásával időt biztosítsanak a falubelieknek az elmenekülésre. A Finta-hegyen (a bekötőút mellett) kitzűzték a nemzeti zászlót, ahonnan lovas örök figyelték a szenttamási eseményeket.

FELKÉSZÜLÉS A MENEKÜLÉSRE

A lakosok már hetek óta pakkban álltak, hogy ne érje őket váratlanul a menekülés pillanata. Küldöttséget menesztettek Kiskunhalasra és Soltvadkertre, hogy kipuhatolják az ottani lakosok segítőkészségét. A Kiskunságban és Nagykunságban letelepített kunok lelkében a XII. század óta, ha területileg el is szakadtak egymástól, még élt a kun hagyományok emléke. Kiskunság lakosai szívélyes készséget mutattak afelé, hogy szükség esetén menedéket biztosítsanak Feketehegy lakosságának.

Vécsey Károly január 20-án a kormány rendeletére felhagyott a szenttamási sánc védőinek féken tartásával, és elindult Verbászról, hogy a Tisza vonalán csatlakozzon Perczel Mór seregéhez. Ugyanezen a napon Piros református magyarjai is elhagyták falujukat, hogy északbabi területeken keressenek menedéket. Első gondolatuk az volt, hogy Feketehegyen húzódnak meg, mivel az itt élő magyar református lakosokhoz rokoni kapcsolatok is fűzték őket. Amikor a kocsikaravánjuk Szenttamást megkerülve Feketehegyre ért, csalódás érte őket, mert az itt élő rokonok, ismerősök is mind a menekülés gondolatával voltak elfoglalva, sőt sokan már útban voltak Kiskunhalas felé.

A januári metsző hidegben súlyos gondot okozott a lakások elhagyása, a gyermekek és a jószágok megmentése. A Feketehegyre be-települt svábok számára Szeghegy biztos menedéket jelentett. Mint osztrákhú telepeseeknek nem kellett félniük a szintén osztrák szolgálatra tért szerb határőröktől. Amikor a magyar lakosok a menekülés gondolatával küszködtek, a svábok kocsmáikban gyülekeztek, s mulatozások közben a Kossuth-búcsún örvendeztek.

A menekülésben és annak előkészítésében a tizennyolc évnél fiatalabbak és harminckét évnél idősebbek vehettek csak részt, mivel a javakorabeli emberek a honvédség soraiban mint besoroltak, vagy Perczel vagy Görgey seregében mint önkéntesek szolgáltak.

Az utak mentén lelketlen hazaárulók leselkedtek, akik a Kossuth-búcsút arra használták ki, hogy a vagyont jelentő jószágok elrablásával meggazduljanak.

Demeter Mária négy tehénnel indította el a fiát Kiskunhalasra. Nem érkezett meg oda sohasem, mert útközben megölték, a teheneket elrabolták.

Cifra Kovács János számadó juhász január 20-án indult el a nyájjal Halasra. Szeghegyet elhagyva, az út a Krivaja mentét követve haladt Hegyes felé. Az egykor Szegegyháza település alatt elhelyezkedő mocsaras, nádas területet Vadasnak nevezték. Itt a Bara-patak igen sekély

volt, és leginkább nem is a hídon, hanem csak gázolva haladtak át a vízen. Amikor Cifra Kovács János a Vadashoz ért, egy sváb lépett ki a nádasból kezében tartva vadászpuskáját. Kemény hangon felszólította a juhászt, hogy adja át jószágát, mert különben lelövi.

A számadó juhász sem vette tréfára a dolgot, de egyezkedést színlelve úgy nézte, hogy minél közelebb kerüljön támadójához. Amikor karnyújtásnyira volt, akkor kikapta a szűr alól a rövidnyelű ásót, s egy suhintással kettévágta a sváb fejét. A svábot belökte a nádas mocsarába, s mintha mi sem történt volna, terelte tovább juhait.

Némelyek úgy próbálták menteni jószágaikat, hogy a szomszédban lakó svábot kérték meg az átvezetett teheneik, borjaik megőrzésére. Ezek a jószágok meg is maradtak, de egyetlen visszatérő sem kapta vissza őket. Így járt Bányai János is, aki hónapok múltán visszajött Halasról, és kérte szomszédjától a megőrzésre adott tehenét. Válaszul ezt kapta:

„Ez mán az enyim tehen.”

Vécsey Károly seregével elhagyva a verbászi tábort, január 25-én Csantavéren keresztül érkezett Szegedre. A honvédek által elhagyott tábort a szenttamási sánc védői már a következő éjjel elfoglalták. Zombortsevits Ferenc főjegyző jelentése szerint a meglepett lakosok ingben, gatyában menekültek Kúlára.

Téves információk alapján Feketehegy lakossága arra számított, hogy a szenttamási sánc védői Kúla irányába folytatják előrenyomulásukat. Arra gondolva, hogy egy ideig békekességben maradhatnak, sokan a Mári-est megünneplésére gondoltak. Ünnepi tésztafélének számított a mákos kalács. A legtöbb helyen szénné égve még hónapok múltán is a kihűlt kemencében volt, míg az ünnepelt Halason vagy Soltvadkerten siránkozott.

Vécsey Károly tizenkét honvédet küldött vissza. Ezek Feketehegyen a libalegelő peremén helyezkedtek el a helybeli lakosság megvédése céljából. A honvédek egyike volt Pál József gyalogos, aki önként jelentkezett szolgálatra bátyja helyett, és jelen volt Balog Samu honvéd is.

Január 23-án délelőtt Zombortsevits Ferenc főjegyző még azt jelentette Szabadkára, hogy közvetlen veszély nem fenyegeti Bácska északi területeit. Kuluntsits István polgármester még kézhez sem kapta a jelentést, máris a Finta-hegyen szolgálatot teljesítő örök a szenttamási sáncok védőinek előrenyomulását észlelték. Délután két órakeresésben hagyták el az örök a megfigyelőállomást, s a nemzeti zászlót lobogtatva jelentették az ellenség közeledtét. A településen nagy lett a rémület, s kezdetét vette a menekülés, a szaladás.

MÁRI-NAPI SZALADÁS

Cifra Kovács János számadó juhász, aki napokkal előbb elhajtotta juhait Halasra, visszahagyta feleségét és két gyermekét. A felesége a szaladást megelőző napon kocsival szállította el személyes holmijukat és a kocsihoz kötött két tehenet. Odahaza csupán tizenkét éves kislányuk és hároméves fiuk maradt a ház őrzésére. Amint honvédek végigvágtaztak az utcákon, rémület kerítette hatalmába az embereket. A kislány bekötötte öccsét egy lepedőbe, nyakába akasztotta, és a kerítéseken át a temető irányába menekült.

Balog Gergely, amint értesült a veszedelemről, befogott egy kocsi-
ba, és sebes vágta, Szegegyet és Hegyest elkerülve, menekült asz-
szonyostul, gyerekestül Bajsa irányába. Hegyest elhagyva megcsilla-
podtak a lovak, na meg a menekülők is. Megdöbbenve jöttek rá Bajsán,
hogy a legkisebb gyereket a kuckóban felejtették. Megfordultak, a lo-
vakat nem kímélve vágattak vissza ugyanazon az úton, amerre ko-
rábban menekültek. Sötétedés beálltakor érkeztek meg a temető szé-
léhez. Az apa gyalogosan hazalopakodott, a kuckóban megtalálta alvó
gyermekét. Karjába vette, és megindult, hogy minél előbb visszatérjen
családjához. Amikor az ajtón kilépett, csoszogást, motyogást hallott
a kamra irányából. Amikor odanézett, azt látta, hogy két bő szoknyás
sváb asszony épp a nagyrokkát húzza le a padlásról. Nem szólt egy
szót sem, örült, hogy megtalálta gyermekét, és a kerteken keresztül
lopakodva igyekezett várakozó családjához.

Kelemen Jánost nem ragadta el a pánik. Az uradalmi pince őrzésé-
vel volt megbízva. Az 50 m hosszú pincében az uraság borát tárolták.
Amint értesült a szaladásról, lement, és minden egyes hordónak kiütöt-
te a dugóját. A temérdek bor kifolyt, és még egy évszázad múltán is
meglátszott, hogy egykor fél lábszárig borban úszott a pince. Amikor
az utolsó hordóból is kiütötte a dugót, mint aki jól végezte dolgát, há-
tára vette holmiját, s ő is megindult a temető irányába.

Finta András felesége várandós volt. Január 18-án megindult a csa-
lád a két gyerekkel, egy tehénnel és tíz birkával a Kiskunságba. Amint
megálltak itatni Moravicát elhagyva egy kútnál, a feleség kezdett va-
júdni. Bevezette egy közeli szállásra, ahol egy korsó vízzel és fél ke-
nyérrel otthagyta. Ő pedig a gyerekekkel és a jószágokkal Soltvadkertre
ment. Szeptemberben találkozott ismét a család, amikor az újszülött
már nyolc hónapos volt.

Csikorgó, metsző hideg volt akkor januárban. Ubornyi Jánosnak
lovain kívül csak egy borja volt. A család felült a kocsi, a borjút a

saroglyához kötötte. Szabadkánál a borjú már úgy elfáradt, hogy szárnalmas volt nézni, amint a havas úton vontatja magát. A gazda megsajnálta, és bement az egyik út menti szállásra, hogy valamennyi pénzért eladja. A tulajdonos sem volt gazdag, meg arra hivatkozott, hogy ő is bizonytalan jövőnek nézhet elébe, így nem adhat pénzt a jószágért. Az öreg Ubornyai üres kézzel tért vissza a kocsihoz, és úgy már könnyebben haladhattak tovább. Az unoka megkérdezte:

– Oszt mennyiért adta el öregapám a borjút?

– Ingyen! – szölt a kurta válasz.

Októberben, amikor visszafelé jöttek, a szabadkai szállásnál megálltak itatni, meglátta Ubornyai az ingyen eladott borjút, amely akkor már jól felcseperedett, de egy szóval sem említette meg, hogy egykor az ő borja volt.

Demeter Mária a bikaistállóval szembeni utcában lakott. Fiát a szaladás előtt pár nappal megölték, amint a jószágokat mentette. Férje mint honvéd esett el Görgey seregében. Kiábrándulva, reményt veszve pusztá életével mit sem törődött. Amikor kezdetét vette a fosztogatás, a bikais-tállónál meghúzódva nézte végig saját házának kiürítését. Mindemellett azt is látnia kellett, hogyan válik a háza a tűz martalékává.

Néhány öreg nem akarta elhagyni a falut. A szaladás kezdetekor Berhidai Keresztes József, a magyar református egyház lelkésze a magára hagyott betegekhez, aggastyánokhoz szaladt el, hogy rábeszélje őket is a menekülésre. Néhányukat sikerült kocsira ültetve elküldenie. Esteledni kezdett, mire a paplakba visszatért. Kunhegyesről a telepítés időszakában ajándékba kapott harangot már hetekkel előbb elszállították Soltvadkertre, ahol a biztonság kedvéért elásták. A legfontosabb hivatalos iratokat Halasra és Moravicára vitték. Csupán személyes holmiját kellett magához vennie, mivel feleségét és gyermekét már korábban elküldte Soltvadkertre.

Amint kiért az utcára, észrevette, hogy a menekülés útvonala el van vágva. A parókia kertjén keresztül sem menekülhetett, mert a végszomszédságban lakó két sváb a magyar egyház régi ellensége volt, akik, amióta felgyújtották a paplakot és a jegyzőlakást, különös gyűlölettel viselkedtek a jegyzővel és a lelkésszel szemben. Mérlegelve a helyzetet, visszament a parókiára, és várta a fejleményeket. Sötétedéskor felereste őt a szerb csapat két tisztje, és azt ajánlották neki, hogy legjobb lesz, ha híveit követve ő is elmenekül, mert ki tudja, milyen garázdálkodó csapat követi őket.

Berhidai Keresztes József megfogadta a jóindulatú tanácsot, és (állítólag ingben, gatyában) a parancsnokok által megjelölt útvonalon

menekült. A tisztek szabad útként a főutcát jelölték meg, az evangélikus imaházát érintve. Az evangélikus imaházzal szemközti kocsmában dorbézoltak a svábok a Kossuth-búcsú örömeire. Amikor Bittlingmayer Péter meglátta a haranglábhhoz érkező magyar lelkészt, a kocsmaudvarból vadászpuskával célba vette. Berhidai Keresztes József halálos sebet kapott, és a helyszínen meghalt. Itt találtak rá szeptemberben a hazaszállingózó magyarok. Holttestét titokban kivitték a temetőbe, és jeltelen sírba temették. A százados ünnepségre (1885) jelölték meg a sírját, és emléktáblát is emeltek a mártírhalált halt lelkész örök nyughelyére.

Berhidai Keresztes József sírja a feketicsi nagytemetőben

Zombortsevi Ferenc hiába kért segítséget Szabadkáról. A négy-száz nemzetőr nem érkezett meg. Feketehegy védelmét csupán a tizenkét nemzetőr szándékozott biztosítani. Döntő ütközetről szó sem lehetett, hiszen a maroknyi csapat csak azt a feladatot vállalhatta, hogy az ellenség feltartóztatásával időt biztosít a lakosok menekülésére. A honvédek felvették a harcot, és harc közben a libalegelőtől a szerűs-kertekig húzódtak vissza. A tizenkét honvéd közül nem menekült meg

egy sem. A két órán keresztül tartó ütközetben mindannyian elesetek. A holttesteket nem volt aki eltemesse, s még a nyár végén is ott heverték, ahol elesetek.

A későbbi utód, Pál Sándor, aki az elesett honvéd unokaöccse volt, így írta le őseinek visszaemlékezését a szaladás eseményeire:

„Pál József Feketehegyen született 1832-ben. Az én dédapámnak volt az öccse. Tehát 1848-ban még kiskorú volt, amikor beállt honvédnek, hogy az ellenségtől védje a falut. Az én dédapám Pál Sándor, aki 1825-ben született, 1847-ben esküdött az én dédanyámmal Hajdú Erzsébettel. Az én nagyapámtól, Pál Sándortól, aki 1858-ban született Feketehegyen, tőle tudtam meg azt a szomorú esetet, hogy is élték meg az 1849-es január 23-ai menekülést:

1849 Mária napján nagyon hideg reggelre ébredtek. A faluban vilámgyorsan terjedt el az a nagyon szomorú hír, hogy menekülni kell, mert jön az ellenség. Nagyon szomorú volt a Pál család, mert itt kellett hagyni a testvérüket, a fiukat, a házukat, a meleg szobájukat, a templomukat és a verejtékes, becsületes munkával szerzett kis vagyonukat. Nem volt semmi kedvük télvíz idején menekülni az idegenbe, de muszáj volt. Felpakoltak a szekérre mindenképp egy keveset, befogták a lovacskákat, a tehenet a szekér után kötötték. Indulás előtt, mivelhogy istenfélő család volt, az égre tekintve együtt elénekelték a kilencvenedik zsoltár első versét, amelyik így kezdődik, hogy: »Tebenned bízunk eleitől fogva.« Azután imádkoztak, és könnyes szemmel elbúcsúztak az én dédapámtól, Sándortól, mert neki itt kellett maradnia, beállni honvédnek, hogy védje a falut. A család fájó szívvel felült a szekérre, és Jézus nevében elindultak az idegenbe. Az ükapám ült elől az ülésen, mert ő hajtotta a lovakat, mellette József nevű nagybátyám. A szekérderékban pedig ükanyám, mellette a várandós dédnagyanyám. A szekér megindult, a család hallgatott, amikor az utca sarkára értek, József nevű nagybátyám szólt ükapámnak, hogy álljon meg, és csak annyit mondott, hogy várjanak, mindenkit megcsókolt, és visszaszaladt a házba. Búslakodó bátyjának, Sándornak azt mondta, hogy majd ő marad, és beáll helyette honvédnek védeni a falut az ellenségtől. Ő pedig menjen el várandós feleségével, mert ott nagyobb szükség lesz rá. A két jó testvér fájó szívvel és könnyes szemmel elbúcsúzott egymástól, és soha többé nem találkoztak. A dédanyám rövid időn belül, azaz február 11-én megszülte idegenben András nevű fiát, aki két hét után meghalt.

Amikor a család visszajött a semmibe az idegenből, akkor tudta meg, hogy az itthon maradt József, a bajtársaival együtt, a falut védő

csatában esett el. Az akkori faluszélen, a mai Jung-féle mészáros háza udvarában van eltemetve bajtársaival.

Pál József, az én dédapám, aki 1884-ben született, az elesett József nevű nagybátyja tiszteletére kapta a József keresztnévet.”

A szeghegyi svábok kitűzték a toronyba a fehér zászlót annak jeléül, hogy ellenállást nem tanúsítanak. Sötétedéskor a tisztikar tagjai átmentek Szeghegyre, és néhány esküdt jelenlétében megegyeztek a bíróval, hogy huszonnégy órán belül 4250 forintot fizet a község hadisarc fejében. Természetesen a pénzösszeget ezüstben kérték. Nagy pénzösszegnek számított ez az akkori időben, de ennek kifizetésével szabad út nyílt Feketehegyre a svábok számára. Mindent, ami csak elhurcolható volt, elvitték. A szabad rablás, fosztogatás útja tehát biztosítva volt számukra.

A feketehegyi lakosok a Kunságba érkezve családoknál helyezkedtek el. Azt gondolták, hogy a vendégeskedés nem lesz hosszú idejű. Egy-egy családnál négy-öt család talált menedéket. Az egyik vendéglátónál a véletlen folytán Böndö, Pacal, Ökrös, Bika vezetéknevű család helyezkedett el. A szomszéd kíváncsiságból átment megnézni a feketehegyi menekülteket. Amikor azok bemutatkoztak, a halasi ember csodálkozva megszólalt:

– Érdekes, hogy nálatok mindenkit a marháról neveztek el.

Az élelem, amit magukkal vittek, hamar elfogyott, s így a menekültek élelmezéséről a vendéglátók gondoskodtak. Azt mondták rájuk, hogy ismerősök vagy rokonok, pedig a valóságban csupán az évszázadokra visszanyúló kun eredet szálai fűzték össze őket. Amikor a házigazdának a hosszú ott-tartózkodás után fogyni kezdett a gabonája a padlásról, kukoricája a góréból, akkor koldulni mentek. A koldulás annyiból állt, hogy a feketehegyiek elmentek azokhoz a halasi gazdákhoz, akiknél nem voltak elszállásolva rokonok, megraktak egy-két zsákot kukoricával, és azt közösen fogyasztották el vendéglátóikkal.

Az emlékezetben úgy maradt meg, hogy Halason és Soltvadkerten szívesen látott vendégek voltak.

Összesítő táblázat az 1849. január 23-án Halasra menekülő feketehegyiekről készült két névsor alapján.

	Feketehegyi menekülők	Össz fő	A befogadó neve Halason
1 János	6	Ván ...
2 Antal	6	Szempéteri István
3	Adadi József		Makai János
4	Bácsi István		Markó István
5	Bácsi István		Banga István
6	Baksa Mihály ifj.		Szalai József
7	Baksa Mihály		Molnár István
8	Baksa Samu		Zöldy Péter
9	Balog Ádám		Orbán Ferenc
10	Balog Bálint Dávid		Bereczki József
11	Balog István	9	Banga Mihály
12	Balog István		Sz. Tóth Pál
13	Balog János	 István
14	Balog József	3	Nagy János
15	Balog Lajos	4	Fazekas István
16	Balog Mihály	7	Berta Gergely özv.
17	Balog Mihály		Jakab János
18	Balog Pál	4	Szalai István
19	Balog Pál		Babó István
20	Balog Péter	7	Ferentz Mihály
21	Balog Péter		Horváth József
22	Balogh István		Borbál Sándor
23	Bán János	7	Szabó Tarzo János
24	Bányai Bálint	13	... Kun Péterné
25	Bányai Bálint		Szép Horváth ...
26	Bányai Bálint		... Péter
27	Bányai Péter	9	Segesvári Sámuel
28	Barna János		Fejér Mihály
29	Bátsi Ferentz	5 László

30	Bátsi István	6	Szél István
31	Bátsi Mihály	8	Svetnik István
32	Bátsi Sámuel	5	Szijártó Imre
33	Bene Mihály		Horváth Pál
34	Bertok Mihály	7	... István
35	Bika Péter		Tóth Imre
36	Borbé Sámuel		Ábrahám Mihály
37	Borbély István	4	Modok Péter
38	Borbély József		Paprika ...né
39	Borbély József ifj.	3	Modok Péter
40	Borbély Mihály		Bátás József
41	Bordás István	6	Bango Péter
42	Bordás János	1	Tegzes Sámuel
43	Bordás Jozsef	16	Tegzes Sámuel
44	Bordás Mihály	1	Tegzes Sámuel
45	Bordás Mihályné	10	Bíró János
46	Böhtöri Sándor		Jakab Péter
47	Böszke András		Kiss Illés Sándor
48	Braskó Sámuel		Csere István
49	Budai István		Fútó István
50	Budai János	5	Sebestyén Sándor
51	Budai József	2	Nagy János
52	Butor János		Gál János özv.
53	Butor József	9	Simon János özv.
54	Búzás Mihály		Csapi József
55	Császár József		Bartek Jánosné
56	Császár László		Korognai Ferencz
57	Csete Bálint		Thorma Mihály özv.
58	Csete Mihály		Kerekes István
59	Csete Sámuel		Vajda János özv.
60	Csoma István		Ábrahám János
61	Csószegei János	5	Zseni Sándor
62	Dorkó Mihály		Kazai József

63	Duczi János		Duczi Gergely
64	Dudás János		Jakab Gergely
65	Erdeli János	5	Sándor Lajos
66	Erdélyi János		Sándor Lajos
67	Erdős János		Bíró Sándor
68	Erdőy János	8	Bíró Péterné
69	Fajper Gergely	5	
70	Farkas István	9	Szombat János
71	Farkas István		Szombati János
72	Farkas János	7	Kuti József
73	Farkas János		Dezső Ferencz
74	Farkas János		Kiss Sándor
75	Fehér István		Kun József
76	Fejér Ferencz		Szokonya Sa...
77	Fejér István		Juhász János
78	Fejér Mihály		Török Gáspár
79	Fekete János	1	Bende István
80	Fekete János		Bende István
81	Fekete Józsefné	2	Szűts Istvánné
82	Fekete Mihály	10	Bende István
83	Fekete Mihály		Bende István
84	Finta János	5	Buda Mihály
85	Finta József	5	Oláh Mihály
86	Finta József		Oláh Mihály
87	Fitze Péter	3	N. Vetse István
88	Fülöp István	 János
89	Gál Mihály		Szakál István
90	Gáspár Albert	7	Vajna Mihály
91	Gáspár András		Somogyi János
92	Gáspár Bálint	4	Czirok Mihály
93	Gáspár Gergely	6	Víg László
94	Gáspár Gergely		Horváth Sándor
95	Gáspár János	5	Kis Ilyés Ilyés

96	Gáspár Mihály	5	... György
97	Gáspár Péter		Tóth János
98	Gyarmati János	4	Vastag Sándor
99	Harangozó István		
100	Harangozó István		Fejszés János
101	Harangozó István	6	Baratskai Mihály
102	Harangozó János		Tóth János
103	Harangozó János		Novok Péter
104	Jámbor N. Mihály		Paprika József
105	Janka János		Halász Sándor
106	Janka János		Horváth Mihály
107	Janka Mihály		Halász István
108	Jósa Bálint	6	Josa Mihály
109	Jósa János	6	Josa Mihály
110	Józsa Bálint		Józsa Mihály
111	Józsa Ferencz		Kis Ferencz
112	Józsa János		
113	Józsa Lajos	7	Füle János
114	Józsa Mihály		Ferencz Péter
115	Juhász András	4	... László
116	Juhász András		Kupa László
117	Juhász Ferencz		Buda István
118	Juhász Ferentz	4	Buda István
119	Juhász István	5	Lehötz Imre
120	Juhász István		Lehötz Imre
121	Juhász János		Buda István
122	Kabai Péter István	5	Zsebő István
123	Kántor Gábor		Pampula István
124	Kántor István		Halász István
125	Kapros Sándor		Babud János
126	Kaszás János		Szokonya János özv.
127	Kaszás Samu		Nagy László
128	Kaszás Sámuel	4	Lázár Mihály

129	Káta Benő		Sebő István
130	Kelemen István	4	Borbás János
131	Kelemen János	9	Torma Imre Úr
132	Kelemen János		Kovács Mátyás
133	Kerekes Bálint		Ábrahám János özv.
134	Kerekes Ignác		Kocsis János
135	Kerekes Ignácz	5	Szabo Kotsy János
136	Kerekes János		Csepregi István
137	Kerekes Pál		Király Mihály
138	Kerekes Péterné	3	Lehotz József
139	Kerekes Sándor		Bereczky József
140	Kerekes Sándorné özv.	1	Fazekas István
141	Keresztes József		Nagy I. Józsefné
142	Király András	10	Szakál István
143	Király Ferencz	4	Horváth János
144	Király Imre		Oláh József
145	Király Mihály		Gajág József
146	Király Mihály napszámos	7	
147	Király Miklós		Sípos Sándor
148	Kis Gergelyné özv.		Somo... János
149	Kis István	4	Sas István
150	Kis István		Sas István
151	Kis Sándor	4	Molnár Mihály
152	Kis Sándorné	5	Mészáros Jánosné özv.
153	Kiss János		Tóbi István
154	Kiss János		Duczós Péter
155	Kiss József		Figura Gergely
156	Kiss Mihály		Rébék János
157	Koczó Mihály		Böröczi István
158	Koncz András		Szabó János
159	Koncz István		Pillér Imre
160	Koris József		Kiss Illés Sándor

161	Koris Mihály		Tegzes Péter
162	Kórizs Istvánné	7	Kis Ilyés Ilyés
163	Kota Sándor		Bátás János
164	Kovács István		László József
165	Kovács János		Bangó Péter
166	Kovács Mihály	10	Tothbaranyi Imre
167	Kovács Mihály		Izsák János
168	Kovács Miklós		Takács József
169	Kováts András	2	Darányi János
170	Kováts András	2	Zseni Sándor
171	Kováts János	5	N. Tyukos Istvány
172	Kováts József	11	Peter István
173	Kristián János	5	Banga Mihály özv.
174	Kristián János		Banga Mihály özv.
175	Lakatos András		Füves János
176	Lévai Sándor		Halász István
177	Lódi Gábor		Borbély Sándor
178	Lódi Sándor		Babó István
179	Makai János		Bereczky József
180	Márberger Salamon		Böröczi Asztalos
181	Matkai András		Prum Ferencz
182	Mohácsi János		Könyves István
183	Molnár József		Berkes Györgyné
184	Molnár Mihály	6	Víg László
185	Murányi János	4	Vas János
186	Murányi Gábor	2	Vas János
187	Murányi János	3	Nemy Sándor
188	Murányi János		Vass János
189	Murányi Mihály	17	Josa Mihály
190	Murányi Sándor	2	Ván ...
191	Nagy Bálint		Gusztos Mihály
192	Nagy Ferencné		Gáspár Sándor
193	Nagy János		Kiss Illés Sándor

194	Nagy Mihály	8	Buda István
195	Nagy Mihály	14	Darányi Istvánné özv.
196	Nagy Mihály		Kovács János
197	Nagy Mihály		Buda István
198	Német Josef	6	Jakab Mihály
199	Német József	5	Jakab Mihály
200	Német József		Jakab Mihály
201	Német József		Babó József
202	Német Péter		Nagy Jánosné
203	Német Sándor	2	Buda Imre
204	Nyerges István	7	Szekér Sándor
205	Nyilas ...	4	Körvélyesi Josef
206	Nyíri János		Turzó József
207	Otá Julianna	8	Paprika Josef
208	Orbán Mihály		Nyári János
209	Orosz József		Török Lajos
210	Ovári Mihály	8	Nagy Kotrobai Pál
211	Ovári Mihály		... Ko... Pál
212	Őri János		Szalai Péter
213	Őry András		Faragó Sándor
214	Pál András		Suba István
215	Pál Ferenc	5	Szombati Mihály
216	Pál Ferencz		Öreg Dalló Józsefné
217	Pál Ferencz		Biacz István
218	Pál Gergely		Terémi Sándor
219	Pál István	7	... Ferenczné
220	Pál István	6	Valyda Mihály
221	Pál István		Vajda Mihály
222	Pál János	1	Berkő József
223	Pál János		Éri István
224	Pál János		Nagy Imre
225	Pál József	1	Berkő József
226	Pál József		Nagy Imre

227	Pál Mihály	8	Rébék Sándor
228	Pál Mihály		Rébék Sándor
229	Pál Miklós		Vas József
230	Pál Miklós	1	Berkó József
231	Pál Miklós		Kulcsár István
232	Pap Mihály	11	Csikos István
233	Pásztor Mihály		Forizs László
234	Pénzes Gábor		Tóbi István
235	Polgár József		Berki Ferencz
236	Rápoti András		Csete István
237	Rápoti Ferencz		...b Mihály
238	Rápoti Ferentz	2	Bognár Mihály
239	Rápoti Jánosné	4	Vinti Szabó István
240	Rápoti Jánosné		Cirok Mihály özv.
241	Rápoti Márton	9	Mákos József
242	Rozsa János	10	Monda Mihály
243	Sáfer Salamon		Kereszturi Mihály
244	Sajti György	4	Tóth Imre
245	Sajti János	8	... Péterné
246	Sajti János		Gáspár Péterné
247	Sajti József	4	Tót Imre
248	Sajti József		Tóth Imre
249	Schaffer Mozy	4	N. Kőröstúri Mihály
250	Sipos József		Szél József
251	Szabó András		Szűszabó András
252	Szabó István		Tegzes Jánosné
253	Szabó István		Babós János
254	Szabó János		Száki János
255	Szabó János		Bordás Sándor
256	Szabó Mihály		Szentpéteri András
257	Szabó Péter	9	Zseni Imre ifj.
258	Szánda Lajos	4	Horváth Sára
259	Székely Mihály	11	

260	Székely Mihály		Turzó Jánosné
261	Szél Ferentz	4	László Sándor
262	Szél János	3	László Sándor
263	Szijártó Imre		Darányi Istvánné
264	Szijártó József		Darányi Istvánné
265	Szijártó József és Imre	5	Darányi Istvánné özv.
266	Szijártó Kováts István	4	Barta István
267	Szilágyi Bálint		Vajna Mihály
268	Szitás József		Babó Sándor
269	Szolga György	6	Tóth István
270	Szolga István	6	Szekér Sándor
271	Szolga Mihály	8	Tóth István
272	Szücs Mihály		Buza László
273	Takács Károly	4	Kovács János
274	Takács Károly		Czirok Mihály özv.
275	Tarkó György		Banga István
276	Tarkó István		Tegzes Sándor
277	Tarkó Mihály		Sándor József
278	Terebesi István		Ökördi Mihály
279	Terebesi Mihály		Tóth János
280	Tot Josef	3	Ferentz Mihály
281	Tót József		Ferentz Mihály
282	Tót József		Paprika János
283	Tóth Andrásné		I. Szilády László úr
284	Tóth György		Bodicsi József
285	Tóth János		Könyves János
286	Tóth József		Karai József
287	Tóth Sámuel		Ambrus István
288	Tsapi Ferencné	2	Orbán Dutzog Gergő
289	Tsepe József	9	Kolozsvári István
290	Tsepe Sámuel	4	Kolozsvári István
291	Tsete Bálint	12	Torma Mihály özv.
292	Ubonyi Ferencz		Szokornya Mihály

293	Ubornyai János		Gusztos L. Józsefné özv.
294	Ubornyai János		Szokornyiné
295	Ubornyai Mátyás	11	Berényi Imre
296	Vajda Ferenc		Dobráczy Péter
297	Vajda Ferentz	16	Dobrádi Péter
298	Vajda János	3	Kaszap István
299	Vajda János		Gönczö János
300	Vajda János		... Kun János
301	Vajda Péter		Somogyi István
302	Varga Antal		Dezső Ferencné
303	Varga István		Német B. Márton
304	Varga János	8	Zseni Sándor
305	Varga János		Tóth István
306	Varga Mihály		Csíkos János
307	Varga Pál	7	Vekei Istvánné
308	Varga Péter		Szabadi Sándor
309	Várkonyi Bálint	6	Tóth Imre
310	Várkonyi Bálint		Tóth Imréné
311	Várkonyi István	4	Banga István
312	Várkonyi István		Banga István
313	Végh Mihály		Orbán Ferencz
314	Végh Péter		Orbán József
315	Végső Mihály		Lázár István
316	Víg Farkas	8	N. Körösturi Mihály
317	Víg János	5	Rébek János
318	Víg Mihály	3	

Megjegyzés: lehetséges, hogy ugyanaz a név kétszer szerepel a két névsor miatt.

Míg a feketehegyiek kegyelemkenyéren, koldulva tengették életüket, addig a szeghegyi és feketehegyi svábok teljesen kifosztották a falut. Előbb a lakásokban lévő mozdítható tárgyakat hordták el: dunnákat, párnákat, majd leszerelték az ajtókat, az ablakokat. Nem restelltek elhordani még a kerítések és a nagykapukat sem.

Az öreg Kónya János szeptemberben, amikor Szeghegyen keresztül szinte lopakodva jött vissza elhagyott falujába, rémülten látta meg az egyik sváb háznál a saját nagykapuját, amely később nemcsak az első világháborút, de még a másodikat is kibírta.

Az akkori időkben a gabonát nem padláson, hanem vermekben tárolták. Amikor a magyarok elhagyták a falut, a svábok felnyitották azokat, és elhordták a gabonát. A vermek felkutatása nem okozott problémát, mivel ősi szokás szerint mindenki a saját háza előtt készítette el, ahonnan nem lophatták el a termést, mert nappal is szem előtt volt. Éjjel sem foszthatták ki, mivel a sakktábla szerinti utcahálózaton a bakker szemmel tartotta az egész községet. A visszatérő magyarok a svábok fosztogatásának jeleként azt láthatták, hogy gabonából kocsíút vezet Szeghegyre.

Néhány magyar nem menekült el. Ezek többnyire magányosak voltak, és szérűskertekben, szárkúpokban mentették életüket.

A hagyomány szerint csak egyetlen magyar béres gazdagodott meg a szaladás idején. Ő egy özvegy sváb asszonyhoz volt elszegődve mint béres, annak szekicsi szállásán. Intim kapcsolatban állt a gazdasszonnyal, aki a fosztogatás idején megengedte, hogy saját részére is gyűjtse a gabonát. A visszatérők imígyen vélekedtek:

– Hamisan szerzett vagyon nem fog ősi kézre jutni.

Szeptemberben, októberben szállingóztak vissza a lakosok, és csak üszkös falakat találtak. A svábok felgyújtották a községházát, a jegyzőlakást és a magyar paplakot, ahonnan a vagyoni állapotokat bizonyító iratokat elvitték. Az akkori időkben minden ház náddal volt fedve, nem is maradt épségben egy sem. Egyedül az uradalmi pince és a frissen épült fiúiskola nem égett le, mivel azok cseréptetővel voltak fedve. Mérlegelve a szaladást követő kárt, Feketehegyen a tatárdúlás sem okozhatott nagyobb pusztítást.

A szeghegyiek 4250 forinttal vásárolták meg településük biztonságát a szenttamási sáncok védőitől. A tavasz folyamán Végh Bertalan tábornok honvéd seregének átvonulásakor két ízben 2000 forint váltságdíjjal biztosították további nyugalmaikat. Végh a 4000 forintot Szabadka város pénztárában helyezte el letétben. 1850. június 9-én Mayerhoffer Ferdinánd császári tábornok, mint tartományfőnök (Landeschaft) elrendelte, hogy a honvédség által behajtott váltságdíjat Szabadka tanácsának vissza kell fizetnie. Ezek szerint szeghegyi lakosoknak a fehér zászló kitűzése, a békesség elnyerése és a fosztogatás lehetővé tétele csupán 4250 forintjukba került. A svábok garázdálkodását nem gátolta senki sem. Kirabolták az összes vermet, elhurcolták az

összes ingóságot. A hagyományban nem maradt fenn semmi annak bizonyításául, hogy a szenttamási szerbek bárminemű kárt okoztak volna Feketehegyen. Csupán helyi félelem szüleménye volt a szaladás.

A szenttamási ellenforradalmi erők első hadosztlopa Vécsey honvédeinek távozása után, január 25-én támadta meg Kúlát. Míg Verbász ellenállás nélkül került a felkelők kezére, addig Kúlán a nemzetőrség három napig tartotta magát, és csak január 28-án esett el.

A második szerb hadosztály, amely négyszáz ellenforradalmi felkelőből állt, január 23-án Feketehegy és Szeghegy elfoglalása után, Topolyát és Zentát szinte ellenállás nélkül vette be. Zombortsevit főispán hiába kérte a négyszáz nemzetőr kiállítását, az általános zűrzavar közepette nem volt lehetséges ütőképese sereget összeállítani.

Március 1-jén, Zombor és Baja elfoglalása után, a szerb egyesített hadosztály Szabadkát akarta megtámadni.

Vécsey honvédeinek távozása óta öt hét telt el, s ez alatt az idő alatt Kossuth rendezni óhajtotta a Délvidék sorsát. Külön leiratban kért elnézést azért, hogy a vidéket prédaként kellett odadobnia az ellenforradalmárok elé. Úgy vélekedett, hogy a kormány érdekeinek rendezésére, a haza sorsát helyezve előtérbe, ez volt az egyedüli lehetséges megoldás.

Szabadka védelmével Gaál László volt megbízva. Az eltelt idő alatt újrászervezte a nemzetőrséget és a parancsnoksága alatt lévő honvédséget. Amikor arról értesült, hogy a szerb felkelők közelednek, és a lakosság körében a félelem lett úrrá, a védelemmel szemben a támadást helyezte előtérbe. Háromezer emberből álló csapatával a szerbek ellen vonult. A kaponyai csárdánál találkozott a két csapat. Gaál László honvédeinek hősiess támadása megfutamította az ellenség csapatát. Döntő csapást mért rájuk, s azok visszavonultak a szenttamási sáncok mögé. Többé nem is háborgatták a délvidéki lakosságot.

A Kiskunságba menekült feketehegyi lakosok a szerb felkelők visszaszorítása után sem mertek visszatérni településükre, mert falujuk pusztításáról elrettentő hírek keringtek.

A tavaszi hadjárat kezdetekor szinte az egész ország területén felángoltak a harcok. Csodálatra méltó hévvel szorították vissza a honvédek az osztrák ellenforradalmi erőket. A déli hadsereg parancsnokául Perczel Mórt nevezték ki, aki március 24-én Csantavéren keresztül hat-ezer honvéddel Pétervárad felmentésére indult. Szenttamáshoz érve a megerősített sáncot vette körül. Március 31-én felszólította a szerbeket a sánc feladására. A követek nem tudtak megegyezésre jutni az osztrák vezetés alatt lévő felkelőkkel. Perczel három nap múlva ismét követeket küldött a sánc védőihöz. Az üzenetben szabad elvonulást ígért nekik. A

követek ismét eredménytelen tárgyalásokról számolhattak be. Mindettől függetlenül Batthyány Kázmér a Csurog felé eső hidat szabadon hagyta, hogy azon a köznép elmenekülhessen. Amikor a szerbek látták, hogy a harcok komolyra fordultak, s nem Bechtold seregével állnak szemben, megkezdődött a menekülés a szabadon hagyott hídon keresztül. Batthyáynak köszönhetően a köznép elkerülte a lemészárlást.

A leszámolás szörnyűségeire utal, hogy a szenttamási sáncok körüli harcokban kétezer felkelő esett el, s csupán csak kétszáz került fogságba. A község teljesen kiürült, és még hónapok múltán, a nyári forróságban is temetetlenül feküdtek a holttestek.

A szenttamási sánc felszámolásával a felkelők legnagyobb erőssége megsemmisült Bácskában, s a szabadságharc további eseményeiben semminemű szerepük nem volt. Ezek után Perczel megtisztította a vidéket az ellenforradalmi erőktől, s a Tiszán átkelve elfoglalta Pancsovát. Következő lépésként a Titeli-fennsíkot akarta megtámadni, hogy döntő csapást mérjen Knićanin seregére. Egyesítette a Bácskában állomásozó seregét, de döntő ütközetre nem került sor, mivel Bene seregével, szállítóeszközök hiányában, nem kelhetett át a Tiszán. Ebben az időben Eszék felől Jellasics nagyszámú horvát és szerb sereggel közeledett, így Perczel hamarosan elhagyta Bánát területét.

A tavaszi hadjárat dicsőséges csatái gondba ejtették nemcsak az osztrák, hanem a Kossuth eszméivel szimpatizáló francia és angol udvart is. Ferenc József kézcsókokkal köszönte meg I. Miklós orosz cárnak, hogy a Szent Szövetség értelmében segítséget nyújt a szabadságharc letörésében.

Kossuth, amikor látta, hogy a szabadságharc eszméiért harcoló honvédség a császári és orosz seregek hálójába került, végső erőfeszítésre szólította fel a nemzetet. Népfelkelést hirdetett meg, melynek visszhangját a Kossuth-nóta örökítette meg.

„Kossuth Lajos azt üzente,
Elfogyott a regimentje.
Ha még egyszer azt üzeni,
Mindnyájunknak el kell menni.
Éljen a magyar szabadság!
Éljen a haza!”

Az osztrák hadvezetőség belátta, hogy saját erejére támaszkodva nem képes leküzdeni a szabadságharc eszméit, így az I. Miklós orosz cárral kötött egyezség értelmében Paskievics Iván tábornagy vezeté-

sével júniusban kétszáznegyvenezer fős orosz sereg lépte át a határt. Kossuthnak ekkor százhetvenháromezer katonája volt, akiknek háromszáznegyvenezer főnyi ellenséggel kellett felvennie a harcot. A kormány hadterve szerint a honvédséget a Duna–Tisza közén kellett volna összpontosítani, hogy döntő csapást mérjen az orosz seregére. Görgey hadvezetése ezt a tervet nem tette lehetővé, s Pest elestével a kormány Szegedre telepedett át.

A nemzetiségek megnyerése érdekében a képviselőházban hosszú, gyakran meddő viták ellenére megszületett a nemzetiségekre vonatkozó törvénytervezet, melyet július 28-án Szemere terjesztett a képviselők elé. Fogyatékoságai ellenére is nagy haladást jelentett az okmány elfogadása. Ez volt Európa első és sokáig egyetlen nemzetiségi törvénye. A magyar nyelv megtartotta egyeduralmát a központi hivatalok ügyeiben és az államközi kapcsolatokban, de kimondta a nemzetiségi nyelvek használatát a községekben, a törvénykezésben, a törvényhatóságok gyűlésein, az egyházban, az elemi iskolákban, a nemzetőri szolgálásban, a vezénylet és a felsőbb helyre nyitott folyamodványokban. A törvényhozatalkor már nem volt kinek továbbítani, hiszen a szabadságharc ügye el volt vetve.

Görgey kezdettől fogva az osztrákokkal megalkuvó nézeteket vallott. A többszöri parancsszegés miatt végül is a kormány leváltotta a fővezérségi tisztségéből. Helyébe Mészáros lépett, de a seregvezérlét továbbra is Görgey kezén maradt. A július 11-ei csatavesztés azonban arra a belátásra készítette, hogy hiábavaló az osztrák békeajánlatokra várakozni, s így a III. hadtesttel megindult Vác irányába, hogy Tokajnál átkeljen a Tiszán.

Az oroszok elől hátráló Görgey seregének vonulását és a segesvári csata tragikus kimenetelét csak fokozta Jellasics bán osztrák–horvát csapatának közeledése délről.

A SZABADSÁGHARC UTOLSÓ GYŐZTES CSATÁJA

Jellasics horvát bán a sukorói csatát követően (1848. szeptember 29.) becsületszavát adta, hogy távol tartja magát a szabadságharc ügyétől. Tavasszal azonban, becsületszavát megtagadva, készségesen vállalta el az osztrák kormány ajánlatát, amelyben déli seregek megszervezésével bízták meg. Első teendője az volt, hogy a szerb felkelő csapatokat saját seregébe vonja be. Hogy milyen nagy mértékben dominált felfo-

gásában az osztrák uralom támogatása, legjobban Zimonyban tartott beszéde bizonyítja:

„Ha felforgató erők akár szerb, akár magyar földön ütnek ki, az nekem mindegy, én csak az egységes Ausztriát ismerem el, az összmonarchia fenntartását és a jogegyenlőséget.”

Ez a beszéd nem keltett nagy szimpátiát a szerbek körében, s így serege inkább horvátokból, mint szerbekből állt. Jellasics fellépésével megszűnt a szerbek nemzeti harca, így azok csak a horvát seregek segélycsapataiként szerepeltek.

Jellasics seregével átkelt a Dunán, és a Titeli-fennsíkon, az egyesített osztrák–horvát és szerb felkelők csapatával, június 4-én véres ütközetben csatát nyert Perczel Mór serege felett. A hátráló Perczel június 7-én Kátyot támadta, ahol Otllinger törbe csalta, és ezeröttszáz halottat, valamint kétszázharminc sebesültet hagyott a harctéren.

A horvát sereg június 9-én érkezett meg Újvidékre. Jellasicsnak az volt az elsődleges célja, hogy elfoglalja a péterváradi várat. Kiss Pál oly hősiezen védekezett, hogy a horvát bán felhagyott a vár támadásával és a Ferenc-csatorna mentén Bácskát szándékozta megtisztítani a szabadságharcos csapatoktól. Június 15-én Új-Verbászt foglalta el serege zömével, míg Ditrich Szenttamást, Turiát és Kiskért, Grammont pedig Bácsföldvárt szállta meg. Jellasics szinte minden ellenállás nélkül vonult északra. Csupán Becsénél talált egy maroknyi csapatot, Perczy Mihály ezredes vezénylete alatt, amely a császári horvát csapatokat meg merte állítani. Június 24-én Becse elesett, s ekkor Jellasics azt képzelte, hogy Bácska ura lett.

Becse eleste után a magyar kormány a IV. hadtest bácsmegeyi csapatait Vetter Antal vezérlete alá helyezte. Seregparancsnokul Guyon Richárd tábornokot nevezte ki. Vetter Szabadkáról intézte a déli honvéd csapatok összpontosító hadműveleteit.

Guyon Richárd, aki az oroszlánszívű melléknevet nyerte el vitézsége jutalmául, Törökbecsénél hidat veretett a Tiszán, és átjött Bánátból a veszélyeztetett Bácska területére. Június végén elfoglalta Topolyát. Kohlman ezredet Bajára küldte, hogy Görgey csatavesztése után a Paksról délre húzódó Kmetty seregével egyesüljön, és közösen vegyenek részt a Jellasics elleni küzdelemben. Kmetty hadosztálya nyolcezer emberből és húsz ágyúból állt, amely július 13-án Kernyaján és Szivác térségében tartózkodott. Guyon Richárd július 8-án Szeghegy, Feketehegy vonalára húzódott be. Hegyesen ekkor Otllinger állomásozott. A honvédek éjszaka érkeztek meg Kishegyesre. Otllingert álmából ébresztették őrei, aki úgy megrettent, hogy nagy sietségében nem

érkezett felhúzni mindkét, csak az egyik posztócsizmáját. Az osztrák parancsnok és csapata harcba bocsátkozás nélkül menekült el.

A XX. század közepén Hárs Aladár kishegyesi plébános Ottlinger futásának tárgyi bizonyítékeként őrizte az ottmaradt páratlan csizmát.

Guyon vezérlete alatt összesen tizenkétezer-kétszáznyolcvan ember, kétezer-háromszáz ló és negyven ágyú volt. A hegyesi csatában nem vett részt az egész seregállomány, mivel Kmetty Szivácnál állomásozott.

Jellasicsnak tizenötezer ember állt rendelkezésére. Guyonnak az volt a terve, hogy Kmettyvel közösen támadja meg a Verbásznál állomásozó osztrák–horvát sereget. Míg ő előlről támad, addig Kmetty megkerüli az ellenséget, és hátba támadja azt.

Amikor Guyon serege megérkezett, mindjárt csatarendbe állította őket Feketehegy délnyugati szélétől a jelenlegi vasútállomás előtt elhúzódva a hegyesi határig, főként a szeghegyi földeken.

Hadserege a következő csapattestekből állt:

- Perczy Mihály alatt hét és fél zászlóalj gyalogos, hat és fél század huszár és tizennégy ágyú.
- Igmándy alatt öt és fél század lovas tizennégy ágyúval.

A zászlóaljak elhelyezkedése a következő volt:

Perczy Mihály hadosztályának egyik része képezte a jobbszárnyat, amely egész a hegyesi földekig húzódott. Legszélén Künczel őrnagy vezetése alatt a Wasa zászlóalj, Szeghegy felé pedig (az állomás előtti térségben) Kovács Ernő őrnagy alatt a 30. csongrádi honvédzászlóalj helyezkedett el.

A bal szárnyat Feketehegy előtt Igmándy ezredes parancsnoksága alatt a Wasa gyalogos zászlóaljból egy gyalogos dandár és a 61. honvédzászlóalj képezte, amely egyben az előőrs szerepét volt hivatva betölteni.

Jellasics, amikor értesült Guyon hadmozdulatairól, elhatározta, hogy egy támadás megszervezésével újtát szegi a magyar honvédségnek. Július 12-én Verbászon összpontosította seregét, amely tizenöt zászlóalj gyalogos, huszonkét század lovas és hetvenkilenc ágyúból állt. Azzal az elhatározással kelt át a Ferenc-csatornán, hogy Feketehegy–Szeghegy–Kishegyes térségében megsemmisíti Guyon seregét. Tudta azt, hogy serege számbeli fölényben van, s az ágyúi száma is majdnem duplája az ellenség tűzérének. Elbizakodva már futni vélte az általa gyűlölt honvédséget. Tisztikara előtt mondott beszédében úgy nyilatkozott, mint győztes hadvezér, aki már a csata kimenetelét összegzi:

„Hadd dúdolja el az ellenség a magyar felkelés utolsó nótáját. Az igazságszolgáltatás órája közeledik. Barátaim, nemsokára mint Hercules, egy csapással vágjuk le a hidra fejét.”

A következő csatarendben vonultak fel Jellasics seregei:

A sereg élén Castiglione ment másfél üteggel. Őt követte az összes többi üteg. A jobb szárnyat Puffer, a balt Budiszavljevics hadosztálya képezte. A hátvédeket Rasztics vezényelte.

A hadtestek július 13-án 11 órakor indultak el, és hajnal előtt érkeztek Feketehegy elé.

Vetter Antal magyar altábornagy július 13-án ment Szeghegyre, hogy megbeszélje Guyon vezérkarával a támadás módját. Guyon főhadiszállása a jegyzői lakásban volt. Erre a napra volt kitzúve két huszár altisztnek a kivégzése is, akiket a parancsnokukon elkövetett sértésért ítélték halálra. Vetter a két altisztet felmentette, ami általános elégedettséget váltott ki a katonák körében. Jellasics, amikor este Feketehegy térségébe ért, egy osztrák káplárt ejtett foglyul, aki a magyaroktól szökött meg. A káplár téves tájékoztatást adott, s így a bán azt gondolta, hogy csak egy kisebb csapat áll Guyon vezérlete alatt. Ez a hír még jobban felbátorította, s mérlegelve a helyzetet, megindította az azonnali támadás előkészületeit. Abban reménykedett, hogy az éjszaka folyamán könnyen megsemmisíti a honvéd sereget, és az egész vezérkart foglyul ejtheti.

A bán seregének jobb szárnya, Horváth vezérlete alatt, nagy kerülőt téve Hegyes alá húzódott, azzal a céllal, hogy bekerítse az egész magyar sereget. A bal szárnyat Ottlinger vezényelte, míg az osztrák–horvát sereg zömét Dietrich irányította.

Jellasics a támadást 14-én éjfél után 1 órakor kezdte meg. Serege Feketehegy alatt Igmándy előőrseibe ütközött. Az álmukból felriadt honvédek ijedten kapkodták fegyverüket. Általános zűrzavar keletkezett, mivel a sötétségben azt sem tudták megállapítani, hogy merről jön a támadás. A sűrűn felvillanó puska és ágyútűz mutatta csupán az irányt. A támadásnak kitett bal szárny pillanatok alatt felvette a harcot. Kafka Gyula és Gélán századosok jelt adtak a tüzelésre. Heves harc alakult ki. Gélán századost lelőtték, Kafka pedig megsebesült. A parancsnok nélkül maradt csapat a harc hevében észre sem vette vezetőik elvesztését. Halálmegvető bátorsággal védték Feketehegy nyugati csücskét. A támadást a honvédek feltartóztatták. Igen sokan estek el mindkét részről. A későbbiek folyamán a feketicsiek ezt a határrészt Vérmezőnek nevezték el.

Az előőrsökkel vívott csatározás, az erős puska- és ágyúlövés behallatszott Szeghegyre. Az éjjeli szállásán tartózkodó Guyon álmából

felriadva magára kapta öltözékét, és heves vágatában megindult a külai úton, hogy minél előbb a csata színhelyére érjen. A falu közelében egy hátráló üteg állta útját. Azt szinte ordítózasok közepette visszarendelte a csatatérre.

Megindult a harc az állomás térségében is. Perczy Mihály hadosztálya is kemény ellenállást tanúsított. A honvédek bátorsága zavarba ejtette Jellasicsot. A magyar balszárny ellen Ottingert küldte, ő maga pedig átvette a jobb szárny elleni támadás irányítását.

A jobb szárnyat védő Wasa zászlóalj nem bírta a heves támadást, és hátrálni kezdett az állomás irányába. Kovács Ernő őrnagy, amikor látta, hogy a jobb szárny válságos helyzetbe került, Rözsenyit küldte segítségül a 30. csongrádi zászlóalj első és második századával. Az ellenséget mintegy 400 m-t sikerült visszaszorítani, de Jellasics újra és újra támadott, háromszori sortűzzel megritkította a honvédek sorait. A legbátrabbak egymás után estek el. Argai hadnagy, Vojnics Imre százados és Dáni Nándor főhadnagy megsebesült.

Guyon, amint a külai útról szemlélte a harcok menetét, a tartalék Koburg huszárokat, Hertelendy vezetésével, és a Bácskai mozgó gyalogzászlóalj maradék részét, Pongrácz vezetése alatt, átvezényelte a jobb szárnyra, ahol a leghevesebb harcok dúltak. Legelőször a Pongrácz hadosztálya érkezett a veszélyeztetett helyre. Annyira közel került a két ellenséges haderő egymáshoz, hogy közelharcra került sor. Szuronnyal, puskatussal, vagy akinek puskája nem volt, pusztá kézzel birokra kelt az ellenséggel. Oly nagy lett a zűrzavar, csatakiáltás, hogy vezényszót már nem is lehetett hallani. Ekkor érkezett meg Hertelendy százados a huszárokkal. Ők is támadásba kezdtek, de hamarosan megtorpantak, mert Hertelendy megsebesült.

Guyon látva a huszárok hátrálását, és hogy a csata a fordulópont felé közeleg, kiadta a parancsot, hogy Perczy Mihály ezredes az összes ágyút vesse be. Ekkor kezdett még csak virradni.

Jellasics a tüzéséget a marhajárás itatókútjának környékén (Erdős-féle szállás) helyezte el. Amikor Perczy parancsára eldőrdültek az ágyúk, valószínűleg a véletlen folytán, az itatókút kútostorán lógó vedret találta el az első golyó. A bán tüzérei úgy megriadtak ettől a hangtól, hogy azonnal az ütegállások felszámolásához kezdtek. A válságos pillanatban az osztrák–horvát sereg tüzésége támogatás nélkül maradt.

A véres tüzelést nem állta az ellenség, és eszeveszett menekülésbe kezdett Verbász felé. Az elbizakodott, de most már megszégyenített Jellasics általános visszavonulást rendelt el. Horváth hadmozdulata, aki a bekerítő terv szerint már Hegyes alatt járt, a főszereg csatavesztése

miatt, értelmetlenné vált. A négy dragonyossal és a kilenc század kürasierrel visszavonulásra kényszerült. A bán seregét követve az utóvéd szerepét töltötte be.

Pereczy üldözőbe vette az ellenséget, de az addig veszteséget nem szenvedett Horváth vezette dragonyosok védelme alatt, a főszereg átkelt a Ferenc-csatornán. Az átkelés után Jellasics leromboltatta a hidat, de folytonos ágyú- és puskatűz mellett a honvédeknek sikerült helyreállítaniuk.

A megfutamított had július 15-én Kátyra ért, majd átkelt a Dunán. Karlócán húzódott meg, s amíg a szabadságharc véget nem ért, nem is merészkedett átjönni Bácskába.

A szájhagyomány szerint a július 14-i harcokban Rózsa Sándor is bekapcsolódott. A híres alföldi betyárnak Kossuth megkegyelmezett, mivel ígérete szerint szabad csapatot hozott létre embereiből. A szabadságharc idején százhusz emberével a honvédek oldalán harcolt. A betyárok veszedelmes fegyverét a karikás ostorok képezték. A rugóra járó horog ha belevágódott az ember vagy állat húsába, akkor az mindjárt kitépett egy darabot. A csata színhelyére késve érkezett, betyárokból álló csapat így inkább a menekülő sereg üldözéséből vette ki a részét. A szenttamási emlékek szerint:

„Az volt csak borzasztó, amikor Rózsa Sándor karikásai vágtak bennünket. A csatatéren oly sűrűen heverték az elesett harcosok holtteste, mint aratáskor a kévék” – örzi a szájhagyomány.

A hivatalos kimutatás szerint a honvédség vesztesége nyolcvanegy halott és száznegyvenöt sebesült volt.

Az ellenség vesztesége kétszáz halott és ötszáz sebesült, köztük Freyberg báró és Cypert kapitányok, valamint Vranessevits hadnagy.

Ez volt a szabadságharc utolsó győzelemmel végződő csatája, melynek híre általános lelkesedést keltett az országban. Kossuth levelében köszönte meg Guyonnak félelmet nem ismerő harci bátorságát:

„Fogadj a haza és a magam szíves köszönetét a július 14-én nyert győzelméért. Reménnyel tekintek további hadvezérlétének elébe, mert ahol ily bátor sereg élén az oroszslánszívű Guyon áll, azt csakis győzelem kísérheti.”

Szeghegy lakossága, a váltságdíjak lefizetésének köszönhetően, odahaza maradt, de inkább a rablásokkal, fosztogatásokkal foglalkozott, mintsem a csatatéren elesett katonák temetésével.

A sebesült harcosokat Szeghegyre vitték, ahol elsősegélyben részesítették őket. A szállítható állapotban lévőket még aznap elvitték Szabadkára. A sebesülteket, akik kiszenvettek, a régi temetőben temették

el. A csatatéren elesettek holttesteinek temetésére Szeghegy lakosságát rendelték ki. A honvédség rendelete azonban nagyon hézagosan érvényesült. Csak néhányat temettek el a falu közelében, de azokat is oly sekélyen, hogy a nyár folyamán kikaparták a kutyák.

Ősszel, amikor Kiskunhalasról és Soltvadkertről kezdtek hazaszálingózni a magyarok, nemcsak a falu területén elhaltak temetését kellett elvégezniük, hanem a csatatéren elesett harcosokét is. Egész nyáron ott heverték a hullák a föld felszínén. A magaslat közelében, ahol Perczy Mihály ágyúja a halált hozó golyókat kilőtték, a visszatérő lakosok egy mély gödröt ástak, és oda temették a honvédeket és az osztrák–horvát harcosokat.

A Feketehegy–Szeghegy határában elért fényes győzelem után július 23-án Vetter a Titeli-fennsíkot támadta meg, amit tízezer ellenforradalmár védett. A támadás sikeres volt, és jóvá tenni már nem lehetett, mivel a Duna–Tisza közén levonuló osztrák seregek fölénybe kerültek. Július 29-én elfoglalták Mélykutát, majd Szabadkát és hamarosan egész Bácskát.

A szabadságharc ügye megpecsételődött az osztrák–orosztúlerő miatt. Görgey hadvezetése folytán a főserg nem fejtette ki azt az erőt, amelyet Kossuth kormánya táplált a köznép szívében.

Augusztus 12-én, amikor Görgey megindult Világos felé, törzstisztszei előtt felfedte szándékát. A honvédek viszont azt gondolták, hogy újabb csatába vezeti őket. Bekerítésük láttán azonban gyanút fogtak, és 13-án, amikor Rüdiger orosz tábornok által megkezdődött a gyászos szemle, a leeresztett zászló és gúlába rakott fegyverek mögött egy sírásba, zokogásba fulladt honvédsereg állt. A szabadságharcnak ez volt az utolsó aktusa, melyet a pórt gyűlölő Görgey rendezett meg. Az elviselhetetlen gyalázat miatt a honvédek közül sokan eltörték fegyverüket, megölték kedvenc lovukat, némelyek megőrültek vagy öngyilkosok lettek.

Akik idejében értesültek Görgey szándékáról, kiléptek a menetelő honvédek soraiból, s erdőkben, mocsarakban bujdokolva hazafelé vették az irányt. Windischgrätz ellenforradalmi pribékjei hajtóvadászaton rendeztek a szökött katonák felkutatására, s akit elfogtak, azt az Osztrák Birodalom területén szétszórtan szolgálatra sorozták be. Az ily módon besorozott katonák tizenkét év innenső felén nem is remélhették, hogy megszabadulhatnak az egyenruha viselésétől.

Világos előtt Kelemen János feketehegyi honvéd huszár értesült a tisztektől, hogy Görgey feltétel nélküli fegyverletételre vezeti seregét. A hír hallatára meghúzta a kantárszárát, és a mocsaras terület felé irá-

nyította lovát. Felkereste a közelben gyalogló sógorát, és hívta őt is a menekülésre: „Gyere, sógor, kapaszkodj bele a lovam farkába, meglátod, átvánszorgunk a mocsáron.” A sógor nem vállalkozott a bizonytalan menekülésre, s ment tovább Világos felé. Kelemen János szerencsésen haza is érkezett, ellenben a sógora tizenkét év elteltével láthatta meg faluja tornyát, amikor elbocsátották az osztrák szolgálatból.

A fegyverletétel után Rüdiger orosz tábornok, a megegyezés ellenére, átadta a foglyokat a megtorlásra éhes osztrák vezérkarnak, s legjobb esetben nem börtönnel, hanem hosszú katonai szolgálattal büntették a honvédeket.

VISSZATÉRÉS AZ ELHAGYOTT FALUBA

Amikor elcsendesedtek a fegyverek, kezdetét vette a néma gyász. Megindultak Kiskunhalasról és Soltvadkertről elmenekült, elbujdosott lakosok. Elképesztő látvány fogadta őket. A szó szoros értelmében minden magyar ház ki volt fosztva. Minden verem üres volt. A házak felgyújtva. A gyújtogatás alól nem voltak mentesek a középületek sem. Leégett a lelkészlak, a községháza, a jegyzői lakás, az iskolák. Egyedül a fiúiskola maradt épségben, ami új építésű volt, és az uradalmi pince, amit cseréptető borított.

A faluban mindenfelé foszlásnak indult holttestek hevertek. Azok az öregek, aki nem hagyták el a falut, a kuckókban feküdtek holtan.

A csoportonként hazaérkező menekültek először a holtak temetéséhez fogtak. A tizenkét honvédet, akik a falu védelmét biztosították, ott temették el, ahol elestek. A lakosok hozzátartozóit a kertekben helyezték örök nyugalomra.

Balog Samu nemzetőr, az ellenforradalmárok megjelenésekor a falut védte. Amikor hátrálni kényszerült, egész a házáig húzódott vissza. Ott találta el a végzetes golyó. A hazatérő családtagok így a kertben temették el. A sírja fölé egy akácfacsemetét ültettek. Kilencvennégy év múlva az akácfa kiszáradt. Balog Samu dédunokái, amint körülásták a gyökérzetet, megrökönyödve tapasztalták, hogy alatta emberi csontok vannak. Az apjuk, Hadnagy Balog József községi elöljáró fiai megnyugtatóására a következőket mondta:

„Dédőregapátok van oda eltemetve, aki a szabadságharc idején honvédként esett el.”

A temetkezéseket titokban végezték, és ha nem volt feltétlenül szükséges az anyakönyvi bejegyzés a visszamaradt családtagok vagyoni

helyzetének rendezése érdekében, akkor be sem jelentették. Berhidai Keresztes József református lelkész holttestét is titokban vitték ki a temetőbe, és ott jeltelen sírba temették. Évek múlva jelölték meg nyugalóhelyét, majd a falu százéves jubileumakor díszes sírkövet állítottak emlékének.

A kunságiak a hazatérőket nem bocsátották el üres kézzel. Ellátták őket némi élelemmel, de az hamarosan elfogyott. Nyakukon volt az őszi vetés ideje. A vermek üresek voltak. Az előző évi vetésük aratatlanul ment tönkre a határban. Nem volt mit enniük, de nem volt vetőmagjuk sem. Forintjuk már a bujdosás ideje alatt elfogyott. Egyedüli pénzük, melyet az eladott jószágaikért kaptak, a Kossuth-bankó volt. Hazatérésükkor a Kossuth-bankókat be kellett szolgáltatni, s azt a községháza udvarán elégették. Halálos büntetéssel fenyegették azokat, akik a forradalmi pénznemet nem adták be.

A szeghegyi és feketehegyi svábok kizárólag földért adtak cserébe gabonát, élelmet. A cserekereskedelem legelfajultabb módjához folyamodtak:

- 1 bögre mézért 2 kvadrát krumpliföldet kértek,
- 1 kenyér ellenértéke 3 kvadrát krumpliföld volt,
- 1 véka búzáért 1 hold földet kértek (kaptak is).

A magyar református egyházak keretein belül mint leányegyház működött a német református egyház. A presbitérium nem cserélhette el az egyházi földeket gabonáért. Sem a feketehegyi német református egyház, sem a szeghegyi presbitérium nem adott egy szem búzát sem, pedig lett volna miből. Szorult helyzetéből a magyar református egyházat a sziváci és torzsai presbitérium segítette ki. Részben pénzért, részben kölcsön formájában annyi gabonát juttatott, hogy az őszi vetés idején valamennyi búzavetésről gondoskodhatott az egyház.

A szabadságharc idején a kölcsönös megtorlások miatt a szerbek lakta községek is elnéptelenedtek. Szenttamáson a harcok alkalmával elesett harcosok, mint ellenforradalmárok, temetetlenül feküdtek ott. Amikor a feketehegyiek saját halottaikat eltemették, átjártak Szenttamásra is temetni. Ha valaki két halottat elvitt a közös sírhoz, akkor jogot nyert arra, hogy az elnéptelenedett házaknál az ott maradt ingóságokból egy kocsira valót felpakoljon. A kifosztott feketehegyiek közül sokan jártak át temetkezni, vagyis fitetni. Amikor megérkeztek, levették a ló fejéről a kötőféket, egy halottnak a lábára akasztották, és elvonszolták azt a közös sírhoz. Ha ugyanezt megismételték egy következő halottal, akkor fitettek. Megraktak egy kocsira való ingóságot, és megindultak haza.

Sárándi Mihályék egész Csurogig mentek el temetni, fitetni. Az egyik elhagyott háznál ráakadtak egy érintetlen gabonaveremre. Mivel a gabonavermek szája rendszerint igen szűk, így a verembe a tízéves Örszi lányukat eresztették le, hogy merigesse a gabonát. Alig szedtek néhány zsák búzát, amikor megérkeztek a faluba a császári tiszt vezénylete alatt elfogott, rendfenntartás szolgálatára kényszerített honvédek. Sárándiék nem tudták, milyen egység érkezett a faluba, a lövöldözés hallatára felugráltak a kocsira, és igyekeztek minél előbb kijutni a faluból. Már jócskán elhaladtak, amikor az ijedtségtől felocsúdva rádöbbsentek, hogy Örszit meg a veremben felejtették. Nem volt mit tenni, visszalopakodtak a faluba. Amikor a házhoz értek, ahol Örszit a veremben felejtették, akkor értek oda a házkutatást végző honvédek is. A tyúktól padlásáról egy szerb lányt húztak le. A lány rettenetesen sírt. Sárándiék kérdezősködtek, hogy mi fog történni a lánnyal. A honvédek azt mondták, hogy a császári tiszt parancsa szerint, mindenkit le kell löni, aki valamilyen okból rejtőzködik. Sárándiék megsajnálta a szerb lányt, és elkezdtek könyörögni, hogy adják őt nekik. A honvédek végül is hajlottak a jó szóra, csak arra kérték őket, ne beszéljenek senkinek a lányról, mert akkor hadbírótság elé állítja őket az osztrák tiszt.

A szerb lány felült a kocsi saroglyájába Örszi mellé, és megindultak haza három zsák búzával és egy szerb lánnyal. A csurogi határszélen a lány megkérte Sárándi Mihályt, hogy álljon meg, mert ő itt le szeretne szállni. A közeli szálláson rokonai élnek. Elbúcsúzott tőlük, és soha többé nem látták.

Hegyesi Ország Mihály szeretett volna elmenni a közeli falvakba vermeket fosztogatni, fitetni, de foszlásnak indult hullákat nem akart temetni. Bátorsága nem volt, hogy elinduljon szerencsét próbálni. Napról napra azzal untatta az előljáróságot, hogy adjanak neki hivatalos írást, amely feljogosítja a vermek kutatására. Amikor már mindenki megunt a könyörgését, adtak neki írást. Abban az állt: „Hozhat, ha bír.”

Nem gondolkodott sokat az írás tartalmán, hanem fogott egy zsákot, a hóna alá vette, és megindult Verbászra. A szérűskertekben kutatott érintetlen gabonaverem után. Fáradozása nem volt hiábavaló. Felnyitotta az egyiket, és leereszkedett. A verbászi svábok azonban észrevették, hogy valaki fitet a szérűskertben. Mire odaértek, addigra már Hegyesi Ország Mihály lent volt a veremben. Amikor a verem száján leszóltak, akkor Mihály magabiztosan kivette az írást a zsebéből, és kinyújtotta a verem tulajdonosának. Az, persze, el sem olvasta a pecséttel ellátott hivatalos iratot, hanem lenyúlt, s kirántotta a fosztogatót, majd a szomszédok segítségével jól elverte.

Amikor Mihály Feketehegyre ért, akkor jutott csak az eszébe, hogy megnézzé az írást. Rájött, hogy kétértelmű az írás szövege: „Hozhat, ha bír.” Ezek szerint ha nem bír, akkor nem hozhat. Mihály egyedül csak azt sajnálta, hogy nagy sietségében otthagya zsákját a veremben.

A feketehegyi németek tudták, hogy a szabadságharc megbukott, és a visszatérő magyarokkal ismét együtt kell élniük. Azon a helyen, ahol lelőtték Berhidai Keresztes Józsefet, az evangélikus imaház előtti haranglábon, augusztusban a merénylő Bittlingmayer teteme lógott. Két hónapon keresztül senki sem vágta el a kötelet. Nem kutatta senki, de feltételezhetően maguk a svábok akasztották fel egykori ivótársukat. Így szándékozták a számlát kiegyenlíteni.

A sok gyalázatot és vétséget azonban nem törölte el egy évszázad sem. Azt az utcát, amelyben Berhidai Keresztes József mártírhalált halt, 1941-ben róla nevezték el. Akárhányszor tették is ki az utca nevét jelző táblát, azt a svábok mindig levették.

Ferenc József császár 1849. március 4-én Magyarországot jogilag és igazgatási szempontból is egyesítette Ausztriával. Ez a kiáltvány semmisnek nyilvánította nemcsak a szabadságharc addigi sikereit, hanem a nyílt harc kibontakozása előtti vívmányokat is, melyeket a pozsonyi diétán hoztak meg. Magyarországot Ferenc József nemlétezőnek tekintette. Ez a kiáltvány általános elégedetlenséget okozott az országban. Ellenhatásaként született meg 1849. április 14-én a határozat, mely szerint a debreceni országgyűlés a Habsburg–Lotaringiai házat megfosztja Magyarország trónjától.

A világosí fegyverletétellel a szabadságharc összes vívmánya megsemmisült, kiéve az úrbériséget. Szabadság helyett kivégzés, börtönbüntetés, megtorlás, megszegyenítés, száműzetés várt mindazokra, akiknek valami közük volt a szabadságharchoz.

A császárhű szerbek és horvátok látszólag elérték céljaikat. Ausztria elismerte a karlócai határozatokat, melyek értelmében megalakult a Szerb Vajdaság és Temesi Bánság.

Feketehegyen az ideiglenes közigazgatás élére szerb hivatalnokokat neveztek ki. Tél elején az élelem nélkül maradt lakosokat összeírták abban a reményben, hogy némi élelmet utalnak ki számukra. Az egyik szerb hivatalnok némileg jártas volt a magyar nyelvben. Amikor Szarka Pálra került a sor a jegyzői irodának kinevezett helyiségben, szótagolva mondta a nevét, és rossz szótársítása miatt valósággal kirúgták az irodából.

Szarka Pál nem tudott egy szót sem szerbül. Tolmácson keresztül értette meg azt is: Kako se zoveš?

Szép lassan szótagolva mondta Szar-ka-Pál.

A szerb hivatalnok, aki a jegyző szerepét töltötte be, haragra gerjedt, szidalmazva nekiesett Pali bácsinak:

„Menj kapálj kukorica, oszt akkor majd nem kell ide jönnöd. Azt hiszed én nem tudok magyarul?”

A Szerb Vajdaság és Temesi Bánság szerepe, amely a szerbek politikai önállóságát jelentette volna, hamarosan a ravasz Habsburg ügykezelés útvesztőjébe került. 1849. október 17-én a császár megerősítette az ideiglenes közigazgatás rendszerét. Minden hivatalnoknak, tanítónak, közalkalmazottnak politikai gyanú alól tisztázni, purifikálni kellett magát a Zombor, majd a temesvári törvényszéke előtt.

Az egész tartományt öt kerületre osztotta: Temesvár, Lugos, Becskerek, Ujvidék és Zombor. A tartomány élére azonban nem szerb, hanem a császár embere, Mayerhoffer Ferdinánd került, aki 1882. március 11-én rendeletileg szabályozta a közigazgatást:

„Ezentúl a német nyelv használtassék kizárólagosan fölfelé. Gazdasági és községi ügyek intézésében egyelőre az eddigi divat tartassék meg a tárgyalásokban.” A szerb hivatalnokok e rendelet értelmében kezdtek visszavonulni. Mindazok, akik nem voltak jártasak a német nyelvben, elveszítették hivatalukat.

A szerb határőröket az ellenforradalmi tevékenység érdekében az osztrák kormány felfegyverezte. Amikor idegen támogatással katonailag megerősödött az osztrák uralom, s Haynau szörnyű megtorlásai féken tartották mindazokat, akik a szabadságharc eszméinek voltak a hívei, akkor már nem volt szükség a határőrök fegyveres erejére, s nem is tartotta az udvar célszerűnek, hogy a szerbek fegyverrel rendelkezzenek. A császári hadvezetőség egy színlelt hadgyakorlatra hívta össze a határőröket a Tisza-mellékre. Amikor a szerbek összegyűltek, a császár tiszt vezényszavára a fegyvereket gúlába rakták. A lefegyverzett határőröket a közelben táborozó hadparancsokságra hívták. Amíg a tanácskozás tartott, addig a császári katonaság összeszedte a fegyvereket.

Nemhiába terjedt a magyarok körében vigasztalásként a mondás: „A szenttamási szerbek azt kapták Ferenc Józseftől ajándékba, amit a magyarok büntetésből.”

Az újjászervezett közigazgatás alapján megszűnt létezni a Szerb Vajdaság és Temesi Bánság, a területet ismét járásokra osztották. Így alakult meg a zombori, a kúlai, az apatini, a bajai, a zentai és a szabadkai járás. Feketehegy a kúlai járáshoz tartozott.

Kozma Lajos, aki a szabadságharc utáni időkben Feketehegy lelkesze volt, a szaladás előtt a pirosi egyháznál teljesített szolgálatot.

Amikor menekülnie kellett, akkor Poor Zsigmond cservenkai német lelkésznel kért és kapott menedéket. Ugyanakkor itt húzódott meg szorult helyzetében a Despot-Szent-Iván-i szerb lelkész is a lányával, aki később a bácskai nábob Dungyerszki Lázár felesége lett.

Mindhárom nemzetiségű lelkész megfért egy fedél alatt békességben, holott híveik egymás ellen harcoltak.

AZ ÉLET VISSZATÉR

Az utolsó anyakönyvi bejegyzés, melyet Berhidai Keresztes József tett, Losontzi Jánosnak Mihály nevű fia volt, aki január 13-án született, és 17-én keresztelték meg. Az anyakönyvi adatok alapján az élet a községben október elején kezdett normalizálódni. Október 9-én Biczó Ferenc segédpap, a szülők emlékezései alapján, bejegyezte az idegenben született gyermekeket. Ezekből a születési adatokból következtethetünk arra, hogy szóródtak szét a lakosok a szaladás idején:

Ó-Moravica	10
Halas	16
Szabadka	1
Bajmok	1
Mélykút	3
Topolya	1
Pacsér	3
Jankovatz	1
Kiszáts	1
Feketehegy február–július	15
Feketehegy augusztus–szeptember	21

Az új élet hivatalos kezdetének a presbitérium gyűlése tekinthető, melyet 1849. október 14-én tartottak Biczó Ferenc segédpapsága alatt a kirabolt, felgyújtott parókia épületében. A legsürgősebbnek vélt ügyintézés figyelembe véve a következő napirendi pontokkal kapcsolatban hoztak döntéseket:

„1. Megállapodást nyert, hogy a tanítás megkezdéséhez szükséges előkészületeket a tanítók megtették, sőt a tanulók megkezdték az oktatási órákon való részvételt.

Az idegen helyen való tartózkodás és a rablás miatt, kivételesen, a tanítók (minden tanuló után) 1/4 véka búzát és 1/2 véka árát szedjenek (fél porció).

A tanítók ezt az ajánlatot készségesen el is fogadták.

2. Az egyház költségeinek fedezésére csak a párbért fizessék a lakosok. A többi kötelezettség teljesítését pedig jobb időkre halasztották el.

3. Az egyházföld bevetésére Új-Sovéi Kiss Adolftól 5 pesti mérő búzát kértek. A torzsai Poor Károly lelkésztől 6 pesti mérő búzát, melyet 1850. Szent Mihály-napig kellett visszaadni.”

A kérelemnek a távolabbi német egyházak eleget is tettek. Azok a közelebbi, távolabbi szomszédos vagy helybeli németek, akikhez a kirabolt vermek gabonái kerültek, nem adtak egy szemet sem. A későbbiek folyamán a torzsai és az új-sziváci lelkészek, kötelezvény ellenében, kisebb-nagyobb mennyiségű gabonával segítették ki a feketehegyi egyházat.

A szaladás előtt az egyház a tőkepénzét, kölcsönök folyósításával, a lakosok rendelkezésére bocsátotta. A kamatra kiadott pénzt egyaránt használták magyarok és németek is. A parókia kifosztásakor a németek magukhoz vették az értékesnek számító iratokat. Schwebler Jakab a kölcsönfolyósításokra vonatkozó iratokat vitte el. Arra számított, hogy az egyház hivatalos dokumentumok hiányában nem hajthatja be a pénzt. Kéthavi nyomozás után megtalálták Schweblernél a kölcsönökre vonatkozó iratokat, de gyakorlati értéket nem jelentett. A magyaroknak nem volt miből fizetni, a németek meg egyszerűen megtagadták a kölcsönök törlesztését. A pillanatnyi nehéz helyzetben megváltást jelentett volna, ha a német református leányegyház tagjai legalább párbért fizetnek. A németek azonban jogaik bővítését követelték, így a párbér fizetését megtagadták.

Bakai Károly tanító a falu megszállásának százéves jubileumára, a 48-as eseményekre harmincnyolc év távlatából emlékezve a következőket írta:

„A negyvennyolcas események nyomai még harmincnyolc év múltán is érezhetők, és nem heverjük ki soha sem.”

A falu magyar ajkú lakossága tisztelettel emlékezett meg a szabadságharcos katonákról. Minden alkalommal, ha Kossuth honvédet temettek, és Szent Mihály lovára helyezték a koporsót, a községháza udvarán hat ágyúlövés dördült el. Ha az elhunyt rangot, kitüntetést szerzett a harcok folyamán, akkor kilenc ágyúlövés (mozsárágyú) jelezte a végtisztességre összegyűltek indulását a temetőbe.

Káló Szabó Mihály a harcok folyamán oly súlyosan megsebesült, hogy nem volt munkaképes. Ősszel, amikor megkezdődött a kukorica hordása, a Gabli hídnál a Bara partnál álló hatalmas nyárfa alá ült. Nem koldult, nem könyörgött, de minden arra haladó kocsiról dobtak neki

néhány cső kukoricát. A volt szabadságharcos honvéd így annyi kukoricát gyűjtött össze, hogy azon kitelelhetett, és meghizlalhatta malacát. A rokkant honvédet ezen a szerény nyugdíjon kívül egy életre szóló megtiszteltetés is érte. 1887-ben a honvédszobor leleplezése alkalmával ő helyezte el az első koszorút.

Szalai Mihály szabadságharcos 1818-ban született. Kossuth hívó szavára, habár nem volt hadköteles, önként lépett be a honvédség soraiba. Sok csatában megfordult, és végigharcolta a szabadságharcot. Végigszenvedte a világosi fegyverletétel gyötrelmeit, a császári altiszteknek lealjasító ténykedését. Aggastyánként 50 koronára szóló alapítólevelet tett le az egyháznál abból a célból, hogy neve fennmaradjon. Német Mihály gondozására bízta magát. Nyolcvanhárom éves korában halt meg. Betegsége és ápolási költségei felemésztették vagyonkáját. Amikor meghalt, a presbitérium felszólította gondozóját az alapítólevél összegének lefizetésére. Mivel a presbitérium is tudta, hogy nem maradt semminemű ingatlan az elhunyt után, így nem is kérte a teljes összeget, hanem csak egy részét. A gondozó is szegény volt, így nem fizetett be semmit. Az írott szövegnek köszönhetően Szalai Mihály emléke a kilenc ágyúlövessel nem veszett el. Emléke megmaradt a presbitérium jegyzőkönyvében.

Ubornyai János a szaladásból visszatérve, amikor már kissé észhez tért, szerzett némi búzát, és azt gondolta, ha elveti a krumplisba, legalább a következő évre biztosítani tudja a kenyérnekvalót. A Halasról visszatérő lakosok némi élelem ellenértékeként eladogatták a kerti művelésre szánt 4 kvadrát úgynevezett krumplisukat. Ubornyai tudatában volt annak, hogy szomszédai is idegen kézre juttatták földcsékjüket. Feltette az ekét a kocsira, és reménykedve ment szántani. Amikor kiért a földre, megörökönyödve tapasztalta, hogy új szomszédai kimezsgyéztek és jól bele-szántottak földjébe. Alig fordult az ekével néhányat a taligakerék, máris a szomszéd által birtokba vett földön forgott. Az akkori időben hol apellálhatott volna? A jegyző szerb volt, a szomszéd meg német. Mit tehetett mást, mint felpakolta az ekét, és elindult haza. Amikor hazaért, felesége csodálkozására, hogy ily hamar végzett, kurtán csak annyit válaszolt:

„Hamar végeztem, mert csak egy jó borozdányi maradt a földbül.”

Barna Jánost tavasszal nem kellett küldeni kapálni. Ment ő magától és asszonyostul. Az akkori időben szórva vetették a kukoricát, mint manapság a mislinget. A kapás dolga az volt, hogy első kapáláskor kiritkítsa a vetést. Második kapáláskor pedig, hogy oly mértékben feltöltögesse, hogy a kukoricató mellé húzott földet akár kis zsámlinak is használassa. A kétszeri kapálás és törés díjaként a munkásnak a termés

fele járt. A feketehegyiek nem szívesen mentek sem részaratónak, sem kapásnak idegen határba. A kényszer azonban ráhajtotta Barna Jánost, hogy a szeghegyinek kapáljon. A gazda ígéretet tett, hogy ez alatt az idő alatt ellátja élelemmel. Ez csábító volt, hiszen nem volt mit enniük.

Délben, amint hozzáláttak a tarhonyapaprikás elfogyasztásához, a feleség a nyitott szobaajtón benézett, és nagy megrökönyödéssel tapasztalta, hogy az ágynemű nagyon ismerős. Szólt mindjárt a férjének: „János, odanézz, az meg a mi dunnánk!”

Jani bácsi azonban inkább az előtte levő tarhonyára és az ősszel betakarításra kerülő kukoricára összpontosított. Leintette feleségét: „Ne az ajtón kukucskálj, hanem azt nézd, ami előtted van, különben éhen maradsz, meg ősszel sem lesz kukoricád.”

A száz év eltelte sem törölte el a szaladás emlékét és az azzal járó veszteséget. Az öreg Kónya még a XX. század közepén is azt emlegette, melyik szeghegyi vitte el az öregapja nagykapuját. A Dános utcai Király János, ha a Budai kocsmájában felöntött a garatra, a villanykáróba kapaszkodva, torka szakadtából, utcahosszat kiabálta, ki vitte el az öreganyja dunnáját és párnáját a szaladás idején.

A hazatérő lakosok földjeik megműveléséhez fogtak. Jóságállományukban nem szenvedtek veszteséget, mivel azokat már a szaladás előtti napokban elhajtották Kiskunságba.

Leégett házaikat lakhatóvá tették, s viszonylag gyorsan talpra álltak. Közösségük iránt is igyekeztek eleget tenni. Alig múlt el egy-két év, és a parókiát, valamint a községházat is rendbe tették. Iskoláikat kitatarozták, és új bútorzattal látták el, hogy gyermekeik normális körülmények között folytathassák tanulmányaikat.

A szabadságharc bukását követően mindazok, akik életben maradtak, visszatértek ősi fészkükbe, nem törődve a megpróbáltatásokkal, amelyek a feldúlt, kifosztott faluban vártak rájuk.

Barna Jani bácsi szerint a feketehegyiek nem kukucskáltak se jobbra, se balra, hanem azt nézték, mi van előttük. Lett megint tető a fejük felett, ablak is a házukon meg nagykapu is. Ha egy hold földet kellett is adni egy véka búzáért, de ismét vetettek, arattak és megmaradtak.

A SZOBOR

A szabadságharc utolsó győzelmes csatájának emléke elevenen élt a lakosság körében. 1874. március 29-én értekezetlet hívtak össze Hegyesen, amelyen megjelentek a három község (Feketehegy, Szeghegy,

Kishegyes) képviselőin kívül Topolya, Kúla és Pest küldöttei is. Az értekezlet célja az volt, hogy a Szeghegy és Feketehegy határában lezajlott csatáról méltóképpen megemlékezzenek. Egy szobrot szándékoztak felállítani az utókor számára. Tizenöt tagból álló bizottságot választottak. Feladatuk az volt, hogy megteremtsék az emlékoszlop anyagi feltételeit. Korbay Károly külai ügyvéd javaslatát fogadták el, amely szerint a szobrot Feketehegy, Szeghegy és Hegyes határának érintkezési pontjainál, az úgynevezett hármas határnál állítsák fel.

Évekig tartó vita folyt arról, hogy mi legyen a csata, valamint a vele kapcsolatos szobor elnevezése. Különösképpen heves konfliktus volt Hegyes és Szeghegy képviselői között.

Szeghegy azon kardoskodott, hogy a csata elnevezése csakis az ő községüket illeti meg. Guyon főhadiszállása az ő községükben volt, a sebesülteket is ott részesítették elsősegélyben, a csatarendbe felállított honvédek is Feketehegy határának közelében, de a szeghegyi földeken helyezkedtek el, így hát csakis őket illeti meg a megtiszteltetés.

Kishegyes azzal érvelt, hogy már az ütközetet követően hegyesi csatának nevezték, így hát nem kell megváltoztatni a nevét.

A feketehegyi küldöttek pedig azért nem helyeselték az elnevezést, mivel a tulajdonképpeni csata az ő határukban folyt le.

Valóságos polémia alakult ki a kérdéssel kapcsolatban. Deputációt menesztettek a Magyar Tudományos Akadémiához, hogy véleményezze a csata helyes elnevezését.

A meddő vitában végül is Dudás Ödön történész adta meg a végső magyarázatot. Ha hibás is a hegyesi csata elnevezés, nem szorul változtatásra, mint ahogy a hohstatti (1704) vagy waterlooi (1815) ütközet sem ott folyt le, hanem a közeli nevezetes helyről kapta az elnevezést. A dicsőséges csatát már kezdetben sem Feketehegyről vagy Szeghegyről nevezték el, hiszen akkor a magyar lakosság idegenben volt, a német lakosok pedig az ellenforradalom hívei voltak. Ha hibás is hegyesinek nevezni a csatát, végül is e község közelségében történt Guyon győzelme, amely magyar község, és elnevezése is jó hangzású.

A hegyesi csata elnevezése körüli vita jó volt arra, hogy a honvéd-szobor felállítása napirendi téma maradt. Legnagyobb érdeme Dudás Ödönnek volt, hogy az első összejövetel után tizenkét évvel, 1886. október 20-án ismét összeült a szoborügyi bizottság. Erre az időre a szobor költségeinek fedezésére 1700 forint gyűlt össze, de megállapították, hogy a gyűjtést tovább kell folytatni.

Hamarosan, 1886. november 8-án elhatározták, hogy a hármas dombnál mindhárom érintett község 3-3 négyszögölnyi földet biztosít, melyet Gyikos Mihály azon nyomban ki is mért.

Bács-Bodrog Vármegye Történelmi Társulatával karöltve pályázatot hirdettek a csata történetének megírására. Az első helyet Zombortsevits György pályaműve nyerte el, amit a szobor avatásának időpontjára meg is jelentettek.

1886. november 15-én reggel 9 órakor, a végrehajtó bizottság jelenlétében, egy öreg honvéd megejtette az első ásónyomokat az alapok letételénél. A szobor alapjául 4 négyszögölnyi, 1 öl mélységű üreget ástak, s azt téglával falazták körül.

Budapesten a Schlick gyárban rendelték meg az 50–60 métermázsa súlyú emlékművet. Az obeliszk 3 m magasságú volt, és acélozott öntöttvasból készült. A derék vastagságú emlékmű felfelé arányosan fogyott, és díszes gömbben végződött. Középen kőbe foglalt babérkoszorúval volt ellátva. Az obeliszkhez kétlépcsős talapzat vezetett, amely mauthauseni gránitból készült. Az emlékművet díszes vaskerítés vette körül.

A feketicsiek e honvédszobrot mindig csak egyszerűen szobornak nevezték.

A szobor

A szobor négy oldalán, a babérkoszorú alatt, egy-egy bronztábla állt a következő feliratokkal:

Az északi oldalon:

*Siremlék vagyok én, száz vértanu nyug-
szik alattam, kik honukért – honodért –
estek el itt, e mezőn. Szent végren-
deletük hálásan vésve szivedbe, add
unokáidnak még ezer évig odább:
„Honfi, szeresd a hazát! Élj-halj
érette! Csak akkor lesz bármily
sorsban nagy, szabad, és a tied.”*

A keleti felén:

*E hely környékén győzte le
1849. július 14^{én}
Guyon Richárd honvéd tábornok
7000 honvéddel, 42 ágyúval
Jellachichnak 12000 emberből,
79 ágyúból álló hadát.*

A déli oldalon:

*Guyon a fölynyomultában reátámadó
Jellachich bánt Hegyes,
Szeghegy, Feketehegy határán
vitéz honvédeivel megvervén,
Verbászon át Kátyra futamította
s vármegyénkből kiszorította.*

A nyugati oldalon:

*Bács-Bodrogh vármegyének
a névtelen szabadsághősök iránt
kegyeletes közönsége
adakozásából emeltetett
1887. július 1^{én}.*

Bácska területén ez volt az első emlékszóbor, melyet a szabadságharc emlékének tiszteletére emeltek. A szobor méreteinél fogva hosszú időn keresztül Magyarország legjelentősebb emlékoszlópa volt.

A leleplezési ünnepségre Baróti Beke József és Gyula, a zombori helyőrség parancsnokai is eljöttek, akik jelenlétükkel emelték az ünnepség színvonalát.

Baróti Beke József

Baróti Beke Gyula

Baróti Beke József mint császári százados lépett át a honvédséghez. 1849. február 7-én Bem József tábornok magához rendelte, s ettől kezdve részt vett az erdélyi hadjáratban. Február 9-én, mint alezredes nyolcezer emberrel és huszonkilenc ágyúval döntő csatát vívott a piski ütközetben. A továbbiakban Vizaknánál és Dévánál küzdött. A temesvári csata után Bem őt tette meg az erdélyi seregek parancsnokává, de a széteső sereggel a harcot nem tudta tovább folytatni, így Dévánál Lüders orosz tábornok előtt letette a fegyvert. Ekkor fogságba került, és Josefstadtban bebörtönözték. 1856-ban amnesztiát nyert. Kiszabadulása után Zomborban telepedett le. Rangját visszakapta, és az újrászervezett honvédségnél teljesített ezredesi szolgálatot.

Az ünnepségen részt vevő Baróti Beke Gyula mérnökkari őrnagyként képviselte a szabadságharc eszméit. Temesvárnál esett fogságba. A bukást követően, testvérel együtt, a bebörtönzöttek sorsában osztozott. Szabadulása után 1868-ban belépett az újonnan szervezett honvédségbe. A zombori helyőrség parancsnokaként ment nyugdíjba alezredesi ranggal.

Az ünnepségre kivonult Feketehegy apraja-nagyja. Mindenki közelebről akarta látni a két szabadságharcos tisztet. Amikor már valóság-

gal odaszorították Baróti Beke Józsefet a vaskorláthoz, a rend helyreállítására céljából, elkiáltotta magát:

„Vissza!”

Az első sorokban álltak a szabadságharcos katonák. Fülöp Sándor volt feketehegyi harcos, amikor meghallotta a vezényszónak illő parancsot, így felelt az ezredesnek:

„Vissza? Nekünk akkor mindig azt mondták: Előre!”

Az ezredes megilletődött a feleleten, majd kinyitotta a korlát ajtaját, és közvetlenül a szobor elé állt.

1887. július 17-én volt az avatási ünnepség, amely vasárnapra esett. A szobortól északkeletre, mintegy 500 m távolságra, egy fekete zászló jelezte azt a helyet, ahol az elesett harcosok nyugodtak.

Az ünnepséget Cziráki József kishegyesi jegyző nyitotta meg, aki a megyei honvédegylet alelnöke volt. Ezt követte a koszorúzás. Az első koszorút a feketicsi Káli Szabó Mihály rokkant honvéd helyezte el. A himnusz elhangzása után következett a szobor felszentelése a római katolikus, az evangélikus és a református szertartás szerint. Bakai Károly feketehegyi tanító felolvasta Zombortsevits György pályadíjas munkáját, melyet a hegyesi csatáról írt. A Szózat eléneklésével ért véget az ünnepség.

A SZOBOR SORSA

Feketehegy lakosai és az iskolások 1887 után az első világháborúig minden évben kivonultak a március 15-ei tavaszi népünnepélyre, melyet a szobornál tartottak meg. Az akkori időjárásnak megfelelően, jó idő volt. A gyerekek levethették a téli lábbelit, és mezítláb tehették meg a 3,5 km-es utat a vasútállomás közelében felállított honvédszoborig. Tekintettel arra, hogy manapság március 15-én igen ritka a meleg idő, így kétkedve fogadható el a mezítlábas vonulás. Barna János, aki annak idején iskolás gyerek volt, így adta tanúbizonyságát állításának:

„De bizony mezítláb mentünk. Elöl a gyereksereg, utána a tanítók. Mi húztuk a lábunkat a porban, hogy a tanítók orra alá füstöljünk. Hiába volt a figyelmeztetés, mi élveztük a tavaszi, meleg, poros utat. Kozma Béla tanító úr, akinek jó nagy pecsétgyűrűje volt, odajött hozzánk, és akkora barackot nyomott a fejünkre, hogy majd orra buktunk, és mindjárt fel tudtuk emelni a lábunkat.”

Az évenként megismétlődő ünnepség mindig a himnusz eléneklésével vette kezdetét. Ezt követően a tanítók egyike tartott beszédet.

Minden alkalommal egy feketehegyi ifjú elszavalta a Nemzeti dalt a szobor elé helyezett asztalról. Erre a feladatra egy jól megtermett ifjút kerestek. A választás leginkább a nagy Perlakiak egyikére esett. Amikor szavaláskor odaért az „itt az idő, most vagy soha” részhez, nagyot dobantott a lábával. Egyszer oda is szólt egy közelben álló ember: „Csattog ám a bocskor, öcsém!” – mivelhogy ő is mezítláb volt.

A Szózat eléneklésével végződött az ünnepség, és kezdetét vette a népünnepély.

1914-ben elmaradt a szoborhoz való kivonulás.

1887-ben a szobor jeligéjéül a következő idézetet választották:

„És álljon e domb a múltak jele
Kímélve bánják a vész is vele.”
(Arany János, Tetétlen halom)

Hát nem bánt vele kímélve. 1922-ben lebontásra került. A hegyesi község háza pincéjébe vitték, várva a jobb sorsot. Az alapokba rakott téglákat Dudás Károly vette meg, aki a közelben épülő szállásán hasznosította azokat.

1941-ben egy nyélen álló kiegyenesített kasza helyettesítette az emlékművet, melyet léckerítés vett körül.

Feketehegy lakossága két éven keresztül még népünnepélyt tartott március 15-én a honvédsírok közelében, de a szobor a háborús viszonyok miatt nem került vissza a helyére.

Az 1945 utáni időkben a szobor kikerült a pincéből a község háza udvarára, és mellette lassan felhalmozódott a szemét. Végül az ötvenes években értékes ócskavasként eladásra került. Az eladásból származó pénzen a sportegyesület felszerelését egészítették ki.

Egyedül a négy bronztábla vészelte át az idők viharát Dévics Imre tanügyi tanácsos jóvoltából.

A szeghegyi németek sehogyan sem nyugodtak bele, hogy a csata elnevezése és a szobor nem az ő falujuk nevét viseli. A millenniumi ünnepségek közeledtével ásatásokat végeztek az egykori temető helyén, amely akkor már szőlővel volt beültetve. Megtalálták azt a helyet, ahol a sebesültek amputált végtagjai és a meghaltak földi maradványai nyugodtak. Elhatározták, hogy ők is felállítanak egy emlékoszlopot. A pénzt egykettőre össze is gyűjtötték, és az állomásnál lévő néhány honvédszobornál valamivel kisebb méretű emlékoszlopot emeltek. Leleplezésekor meg az utána következő években is, a feketehegyi presbitérium is elhelyezte saját koszorúját.

Sorsát tekintve, osztozott az állomásnál felállított honvédszobor-
val. Nyomtalanul eltűnt, és a feledés homályába merült.

A másik szobor

PÉNZÜGY

Az 1785 utáni időkben, azaz a letelepedés éveiben általános pénztelenség jellemezte a lakosokat. Akinek volt is némi vagyona a régi lakóhelyén, azt a tömeges kivándorlás miatt csak áron alul adhatta el. Ekkor Kunhegyesen minden ingó és ingatlanból nagy volt a kínálat. A házak felépítéséhez juttatott 12 forint és a házieszközök vásárlására juttatott 6 forint oly csekély összegnek számított, hogy abból házaiknak még a faanyagát sem vásárolhatták meg. Később a II. József által vezetett török háborúban a hadseregnek igen sok élelemre volt szüksége, melyet rekvirálás útján vásárolt fel a kincstár. A gabona és a jószág értékének csak felét fizették ki a népnek, míg a másik felére csak akkor számíthattak volna, ha a háború osztrák győzelemmel végződik. A harcok kimenetele igen válságos volt, s döntő ütközetre nem került sor, így a gabona ára is elúszott. Kezdetben a földjeik megműveléséhez a lakosok nem rendelkeztek kellő jószágállománnyal, s 1787 kedvezőtlen időjárása miatt kevés volt a termés.

1789 márciusában megszűntek a tehermentes évek, s vissza kellett szolgáltatniuk a község kasszírjának az addig kölcsönkapott gabonát, az életet.

Még ki sem heverték a lakosok a letelepedéssel járó szegénységet, máris megkezdődtek a francia háborúkkal járó nélkülözések. A háború sok pénzt emésztett fel, nem győzték az arannyal s ezüstpénzzel. Ekkoriban kezdték meg pótolni a nemesfém pénzerméket papír bankókkal. A XVII. századig aranypénz volt forgalomban. Mária Teréziától 1857-ig a pénz egysége a forint lett, amely 60 krajcárt tett ki. 1 forint = 0,757575 g tiszta arany értékének felelt meg. Az aranypénz helyettesítésére ezüstpénzeket hoztak forgalomba, melynek értéke kétszer annyi volt, mint a forintnak. Ezek voltak a híres Mária Terézia-tallérok. 1867-ben készítettek utoljára ilyeneket.

1 egész tallér értéke 2 forint

1/2 tallér értéke 1 forint

Aprópénzek:
20 krajcáros
17 krajcáros
12 krajcáros
10 krajcáros
7 krajcáros
6 krajcáros
5 krajcáros
1 garas értéke 3 krajcár

A réz váltópénzek:
1 krajcáros
1/2 krajcáros
filléres vagy batka = 1/4 krajcár

A letelepedés éveiben 1 pozsonyi mérő búza ára 2–2,5 forint, 2 forint 30 krajcár, 1 garasért 20–32 tojást lehetett kapni, egy pár liba 5–7 garas, egy pár csirke 7 krajcár volt.

A napóleoni háborúk kiadásainak fedezésére kezdték el nyomtatni a papírpénzt, ami rettenetes inflációt idézett elő. Hamarosan 1 pozsonyi mérő búza ára 80 forintra, az árpa 40 forintra ugrott fel. Egy krajcárért egy tojást lehetett venni. Az árak emelkedése kedvező volt a földművesek számára. Adósságaikat könnyen törölték, mert a terményeikért sok pénzt kaptak. Az inflációnak azonban volt egy nagy átka is, hogy az adót csak ezüstforintban lehetett fizetni. Mindenki ezüstforinthez szeretett volna hozzájutni, mivel annak maradt meg csak a valódi értéke. A papír és ezüstforint között nőtt a különbség, így ha papírpénzzel fizetett valaki, akkor ázsiót kellett ráfizetnie. A háború vége felé már 100 ezüstforintért 1000–1200 forintnyi papírpénzt kellett adni. Az infláció megállítása végett a kincstár elrendelte a devalvációt, amely 1811. február 20-án lépett életbe, és a papírpénz értéke egyötödére csökkent. 100 forint helyett csak 20 forintot adtak, de azt is csak papírban. A 30 krajcáros rézpénz 6 krajcárt, a 15 krajcáros 3 krajcárt ért. A pénz bősége helyett pénzhiány állt be.

1817-ben még egyszer devalválták a pénzt. Akiknek az első devalváció előtt 100 forintja volt, annak a második után már csak 8, de ismét csak papírban.

Az ilyen váltószám (1 forint = 60 krajcár) igen nehézkessé tette a pénznemek átszámítását. Ha valaki eladott valamit, s az árujáért forintot, krajcárt, garast is kapott különböző értékekben, akkor még a csizmáját is levehette, hogy ellenőrizze a számadást.

1857-ben kezdték a tízes számrendszert alkalmazni a pénznemek átváltásánál: 1 forint = 100 krajcár.

Az Osztrák–Magyar Monarchiában hivatalosan 1892-ben újabb pénznem váltotta fel a forintot. Szórványosan már előbb is használták a koronát, de ekkor vált nálunk is hivatalos pénznemmé.

1 korona értéke 0,304878 aranynek felelt meg, vagyis majdnem fele annyi volt az értéke, mint a forintnak. 1 korona = 100 fillér.

Az ingó és az ingatlan forgalmi értékek meghatározásában változó volt a forint és a korona átértékelése. Külön értéke volt az osztrák ércforintnak és a pengő forintnak.

PÉNZHAMISÍTÁS

Nagyravágyó emberek mindig is szívesen vállalkoznak lehetetlenre. A hamis pénz forgalomba bocsátása szempontjából legtöbbször Bittlingmayer és társasága vitte. Feketehegyen egyszerűen csak Pitlinek hívták. Amikor a korona került forgalomba, szövetkeztek Papp Ferencel, és beszereztek egy pénzhamisító gépet.

A hamisított pénzt forgalomba kellett hozni, ezért kerestek egy harmadik társat is, akit rábeszéltek, hogy vegye bérbe a nagykocsmát (az uradalmi kocsmát). Arra számítottak, hogy ott nagy a forgalom, és a hamis papírpénzt könnyen át lehet cserélni valódi bankjegyekre. A kocsmát Gutwein bérelte ki, aki igaz, hogy analfabéta volt, de a pénzhez nagyon értett. A két vállalkozónál, ha pénzbőség mutatkozik, nem lesz feltűnő, mivel mindketten jómódú embereknek számítottak. Az sem lett volna kirívó, ha Gutwein rendelkezik nagyobb pénzüsszeggel, mert az uradalmi-községi kocsmában volt a legnagyobb forgalom. A pénzverde pedig ontotta a pénzt.

Újabb ötletként rábeszéltek Gutweint, hogy kereskedéssel is foglalkozzon. Sovány libákat vásárolt Szerbiában, s azokat kiadta tömesre a feketehegyi magyaroknak. A hízott libákat idős Balog Mihály baromfikereskedő továbbította Szabadkára. Bár a kiadásokat sehogyan sem fedhette le a tömött libák ára, nem törődött ezzel senki sem, mert mindenki jól járt. Nem a haszon volt a lényeg, az egyedüli cél az volt, hogy minél több hamis pénz kerüljön forgalomba.

A libákkal való kereskedés egyszerre csak gyanússá vált a törvény őrei előtt. A csendőrség titokban nyomozásba kezdett. Egy alkalommal Szőke őrmester azt az ajánlatot tette Bittlingmayernak, hogy mondja meg, ki a társa. Amennyiben eleget tesz ennek a felkérésnek, akkor

A nagykocma

neki természetesen nem esik bántódása, s ha nem bízik a csendőrség védelmében, akkor pedig lehetővé teszik számára, hogy külföldre menjen. Bittlingmayer annyira azért ismerte a csendőrség fogásait, hogy letagadja a pénzverdét, és gyermekmesének nevezze az egészet. Esze ágában sem volt elárulni társait.

Bittlingmayer félt attól, hogy ugyanilyen ajánlatot tesznek ifj. Papp Ferencnek is. Egyáltalán nem volt biztos abban, hogy társa, a bőrét mentve, nem árulja el, s akkor ő marad majd nagy bajban.

Az elkövetkező vasárnap id. Papp Ferenc és fiai, Imre és Ferenc elmentek a verbászi vásárra, hogy eladjanak két csikót.

A jószágra találtak is vevőt. Délben, amikor indulni akartak haza, ifj. Papp Ferenc mondta apjának és testvérének, hogy neki még van egy kis elintéznivalója, így ne várjanak rá, estig ő is hazaér. Nem gondolva semmi rosszra hazamentek, azzal a reménnyel, hogy estig hazaér ifj. Papp Ferenc is. Hiába várták egész éjjel. A következő napon sem ért haza. Gyanút fogtak, és a csendőrrájárral kerestették. Harmadnapot követően éjszaka a csendőrök a kúlai határszélen egy leégett nádkunyhóra akadtak. Amikor tüzetesebben megvizsgálták, azt állapították meg, hogy egy félig elégett emberi hulla fekszik az üszkös romok között. Elszenesedett kötél maradványa volt az illető nyakán. A felső

állkapcsából pedig a szemfog hiányzott. Ilyen leírással jelentették az esetet Pappéknak. Az azonosítás végett kivitték az édesanyát a gyilkosság helyszínére. Az anya a hullát megnézte és azt állította, hogy ez nem az ő fia. Hiába bizonygatták a csendőrök, hogy a hiányzó fog alapján nem lehet senki más, az anya hajthatatlan maradt.

Papp Ferenc eltűnése, a nádkunyhó felgyújtása és az ismeretlen hulla megtalálása felborzolta a kedélyeket, és már nemcsak sugdostak, hanem hangosan is beszéltek a faluban a titokzatos pénzverdéről.

Tudomást szereztek a pénzcsináló gépről a hegyesiek is. Két hegyesi ember kapcsolatba lépett Bittlingmayerral, s közreműködését kérték, hogy nekik is szerezzon egy pénzverdét. Megegyeztek az árában és az időpontban. Bittlingmayer az állomás közelében levő szállásán egy hatalmas ládát telerakott ócskavassal, téglával, és a tetejére tett egy pár kopott klumpát. A megbeszélt éjszakán nagy titokban megjelentek a vevők. Kivitték a kocsi kerekét, és csak úgy tudták hárman a ládát a kocsira felhelyezni. Kifizették a hatalmas összeget. A kocsiba visszahelyezték a kerekeket, és megindultak hazafelé. Rettenetesen kíváncsiak voltak, milyen lehet a masina. Felfeszítették a ládát, s akkor jöttek rá, hogy egy pár rossz klumpáért, ócskavasért és tégláért milyen hatalmas összeget fizettek.

Tisztában volt Bittlingmayer azzal, hogy a sok szóbeszéd eljut a csendőrök fülébe, és akkor számára befejeződött az élet. Felkereste az egykori betyárokat, Kónya Jábest és Balog Miska bácsit, hogy segítsenek eltüntetni a pénzverdét. A két öreg betyár azt ajánlotta, hogy olyan rejtekhelyre vigye, amely már megállta a próbát. Ők a betyárvárnál levő pincében évtizedeken keresztül rejtegették a lopott jószágot, de már előttük is évszázadokon keresztül rejtekhely lehetett. Sohasem jöttek rá a csendőrök, hol nyeli el a föld Feketehegyen Rózsa Sándor lovait. Elvitték tehát a gépet a betyárvár pincéjébe. Kónya Jábes és Miska bácsi most már nem betyárkodtak, de még néha egy-két birkát elcsaptak a világ szeme elől. Akkor is egy levágott jószág húsát tartották a hús pincében. Gutwein és Bittlingmayer nem bízott a betyárbezsületben, és éjszaka, amikor a két juhász kint legeltetett a határban, leszakították a partot, és a lezúduló föld bezárta a pincét. Évtizedek múlva is Kónya Jábes fia, István, ha átment a szomszédos Balogékhoz, és a pince felé fordult, mindig azt mondta kurtán: „Aj, de kár azért a vajdling húsért.”

*Még mindig látszik a helye a leszakadt partnak, ahol benn maradt
a sokat emlegetett birkahús és a pénzcsináló gép*

Bittlingmayer tisztában volt azzal, hogy a csendőrség a nyomában van, ezért elhatározta, hogy kiszökik Amerikába. Azt tervezte, hogy az állomás közelében levő szállására kimegy, és ha megérkezik az éjféle gyorsvonat, jegyváltás nélkül, az állomást megkerülve, felugrik a vonatra. Tudomást szerzett a csendőrség Pitli titkos búcsúzkodásáról. Bittlingmayer megvárta a sötétedést, és kiment a szállásra. Szőke őrmester és egy járőr csendőr távolról követte. A szomszéd szálláson levő béresnek megparancsolták, hogy menjen át a Pitli szállásán lakó béreshez, és a kutyákat zárják be az ólba. Az őrmester és a járőr Pitlit az ablakokon figyelte. Látták, hogy nem készül alvásra, hanem az asztal előtt ülve újságot olvas. Az újság alatt pedig a pisztolya állt. Ebből arra következtettek a csendőrök, hogy szökni készül a pénzhamisító. Ha hamarosan nem cselekszenek, kicsúszik a karmaik közül. Odamentek a konyhaajtóhoz, berúgták az ajtót, és elkiáltották magukat lövésre kész fegyverrel: „A törvény nevében!”

Bittlingmayer az újság alatt levő pisztolyért kapott, de abban a pillanatban mindkét csendőr puskája eldőrdült. A lövéstől a szobában kialudt a petróleumlámpa, így a két csendőr nem tudta, lövésük milyen hatása volt. A konyhában levő prices alá vetették magukat. Csak akkor

merészkedtek kibújni az ágy alól, amikor Bittlingmayer halálhörgését hallották. Mivel mindkét pénzhamisító eltűnt az élők sorából, lezártak tekintették a nyomozást.

Gutwein kocsmáros még egy évig, mintha mi sem történt volna, vásárolta a libákat, és azokat meghizlalva eladta. A nagykocsmá bérletét nem újította fel többé. A Szeghegy és Feketehegy közötti téglagyárát 1906-ban korszerűsítette, és mint téglagyáros a továbbiakban gyanútlanul égette a téglát. Minden január 1-jén zárszámadást készített. Ez annyiból állt, hogy a szoba ablakpárkányára rakta a különböző pénznemeket. Este, amikor besötétedett, a pénzesomó magasságának megfelelően, húzott egy csíkot a palettán, megjelölve az évszámot. A meghúzott csíkok magasságából következtetett az elmúlt év eredményes gazdálkodására. Nappal a csíkok el voltak rejtve a spaletta mögött. De minden este, amikor meggyújtotta a petróleumlámpát, és becsukta a spalettát, feltárultak előtte zárszámadásai, amelyek alapján felmérte, mekkora energiát kell még a téglagyár vezetésébe fektetnie. Analfabéta léte a téglagyár felvirágzott.

Volt-e tudomása Gutwein téglagyárosnak arról, hogy mi lett a pénzverde sorsa, nehéz eldönteni.

Balog Miska bácsi, amikor már kikopott a betyárkodásból, és arról kellett gondoskodnia, hogy biztos fedél legyen a feje felett, elhatározta, hogy a nádtetőt cserepesre cseréli. Minden éjjel egy zsákkal a hóna alatt, a temetőn keresztül, elment a veres Gutvány (Gutwein) téglagyárának területére, és egy málhára való cserepet csavart a zsákba, aztán a hátán elvitte haza. Amikor már elegendőt gyűjtött, ledobta az elférgesedett nádat, és felrakta a cserepeket. Közben a juhászok megint felvirágzott, és a következő év tavaszán a gypjúért annyit kapott, hogy könnyedén kifizethette a lopott építőanyagot. A pénzt besüllyesztette a szűr ujjába, és lement Gutweinhez kiegyenlíteni a számlát. Ám mikor Miska bácsi előadta jövetelének célját, és kivette a szűr ujjából a pénzt, Gutwein azt mondta: „El van ez már intézve, Miska.”

A kiszolgált betyár visszatette a pénzt az előbbi helyére, és elköszönt. Nem kérdezte meg, hogy milyen módon van elintézve, mert Miska bácsi nem szerette a pletykás szájuakat. Valószínűleg így egyenlítődt ki hallgatólagosan a pénzcsináló gép elrejtése körüli számadás.

Az első világháborúban a kiadások fedezésére megindult az állami pénzverde, és egyre több papírpénz került forgalomba. A kormány a túlzott infláció elkerülése végett pecsételte a pénzt. Az infláció mértékének megfelelően, a pecsételésre elvitt pénzből levonták a pénz-

romlás százalékát, a többire pedig rányomtak egy kör alakú pecsétet. A pénzpecsételő bizottságnak igen sok munkája volt, s így sok pecsét nem is volt tökéletes, el sem lehetett olvasni a feliratát. Elterjedté vált, hogy a lakosok nem vitték be az összes pénzt, hogy ne vonjanak le belőle semmit. Az otthon maradt bankjegyekre pedig, egy megfelelő vastagságú csutkát eltörve, pecséteteket nyomtak. A hamis pénzt elkeverték a többi közé, és értékesítették.

A katonaság, élelmiszer beszerzése céljából, rekvirálásokat végzett. Házról házra járt, felkutatva a lakások minden zegzugát. Amennyiben talált valahol gabonát, azt elvitte, és maximált áron fizette ki. Aki csak tehetett, elrejtette gabonáját, lehetőleg úgy, hogy ne találja meg a bizottság. Németek, mint cséplőgép-tulajdonosok, a végszomszéd fala mellé tették a zsákokba szedett gabonát. Az utcán figyelték, mikor kezdi meg az utca végén a bizottság a rekvirálást. Az örökdő Német András jelt adott, és a benn levők átdobálták a zsákokat a szomszédba. Amikor a rekvirálóbizottság elment, akkor meg visszahajigálták, és elhordták a fészerbe.

Az ilyen módon megmentett gabonát később többszörös áron lehetett értékesíteni. A pénzbőséget a kormány úgy próbálta elkerülni, hogy hadikölcsön jegyzésére ösztönözte az embereket. Azt ígérte, hogy a háború sikeres befejeztével busás kamattal kapják vissza pénzüket. Pont úgy kapták vissza, mint a II. József idejében elvitt gabona árát is, sehogyan sem.

Ugyanakkor kedvező kamatláb mellett a lakosságnak hadikölcsönöket osztogatott, azt állítva, hogy segíteni akarja a tőkebefektetést.

Ubornyai János gabonakereskedő nagy mennyiségű kölcsönt vett fel, hogy magtárat építsen. Mire megkapta, mindennek felment az ára. Az ácsok már a tetőszerkezetet készítették, amikor Ubornyai siettetni kezdte a munkálatokat, azt ígérve, ha kész lesz, bárányt fog vágni. Az egyik ács, az öreg Végső, megjegyzést tett: „Megellik az akkorára.”

Amikor a vállalkozás kifizetésére került volna sor, épp pecsételték a pénzt. Ubornyai rengeteg pénzt vitt be a hivatalba, amelynek értéke pecsételés után igen nagy mértékben csökkent. Kifizette a kőműveseket, az ácsokat, de a cserépre már nem futotta. Nem is kellett, hiszen nem maradt pénze gabonavásárlásra sem. Így lett Ubornyai Jánosból Milliomos Ubornyai.

1923. január 1-jén a koronát dinárra váltották át. A beváltás alkalmával 4 korona 1 dinárt ért. A pénz mennyiségi értéke egynegyedére csökkent. A vásárlóérték azonban hamarosan másként alakult. Az árak rövidesen a koronaárak szintjére emelkedtek. A beváltást követő évben 1 mázsa gabona 450 dinár volt, sőt pár nap alatt 500 dinárra emelkedett.

A falusi, így a feketehegyi lakosok jövedelmi forrásának mértékét a gabona árának változása határozta meg. Az általános gabonaárban egyik évről a másikra 50%, sőt 100% különbség is mutatkozott. A tavaszi és őszi búzaár ingadozása egy éven belül néha elérte a 400% árváltozást is.

év	búza	liszt	kukorica	pénznem
1923	400	700	300	dinár
1924	350	500	240	dinár
1925	300	500	160	dinár
1926	220	450	100	dinár
1927	220	420	121	dinár
1928	320	450		dinár
1929	270	390		dinár
1930	180	300		dinár
1931	130	255		dinár
1932	160	300		dinár
1933	120	200		dinár
1934	120	200		dinár
1935	120	200		dinár
1936	110	200		dinár
1937	120	250		dinár
1938	220	320		dinár
1939	150	250		dinár
1940	210	297		dinár
1941	30	77		pengő

Ilyen feltételek mellett egyesek meggazdagodtak, míg mások elszegényedtek.

Nem egy esetben fordult elő, hogy a szomszédos szántóföldet a mezsgyés gazda szerette volna megvenni. Nem volt pénze, ezért egyéves határidőre kölcsönt vett fel. A bevetett földet learatta, a termés árából pedig kifizette a tartozást. Aki egy évvel később hasonló módon vásárolt földet, szintén abban reménykedett, hogy majd ő is könnyen törleszti a tartozást. A gabona ára azonban nagyot zuhant, mire a váltó határideje lejárt. Így nemcsak a kölcsönre vásárolt földet kellett áruba bocsátani, hanem még a sajátból is el kellett adni, hogy kifizethesse adósságát.

A két világháború közötti időben szokássá vált, hogy némely gazdák csépléskor átadták búzájukat a gabonakereskedőnek. Vagy spekulációból, vagy azért, mert más terveik voltak, és megfelelő gazdasági erővel rendelkeztek, nem vették fel a gabonáért járó összeget. Amikor a termelő úgy gondolta, hogy a gabona árának alakulása számára kedvező, akkor jelentkezett nyugtájával, és a kereskedő kifizette azt.

Az árak alakulása miatt gabonakereskedéssel foglalkozó üzletemberek vagy meggazdagodtak, vagy úgy jártak, mint Lódi Lajos, aki 1929-ben, csépléskor felvásárolta a gabonát. Hamarosan eladta a tőzsdén, azt remélve, hogy jó üzletet kötött. A termelők azonban csak tavasszal jelentkeztek pénzükéért, amikor a gabona még drágább lett. Így hát megingott Lódi Lajos alatt a talaj. A következő évben csépléskor még mindig drága volt a gabona, így a termelők mindjárt fel is vették a búzáért járó összeget. Lódi Lajos azonban azt várta, hogy a gabona ára tavasszal magasabb lesz. Várakozása hiábavaló volt, mert Amerika korlátlan mennyiségben szállította az olcsó búzát. Végül is olcsón adta el a nagykereskedésnek. Ez az áruhullámozás felemésztette tőkepénzét és 100 láncc földjét. Árverésre került a földje, a szép nagy lakóháza és a gabonaraktára is.

Ettől még kirívóbb esetnek számít a Sárossy család esete.

Sárossy József maradéki gazdálkodó 1910-ben a 4000 holdas grófi Peacsevics-birtok mellett megvette a Ladislavci Kalaperka 145 holdas pusztát a vele járó gazdasági épületekkel és kastéllyal. Az egy tagban levő birtokhoz tartozott még 55 hold szántó és 10 hold szőlő. Ezenfelül Dobrdzsában, amely akkor Bulgáriához tartozott, 100 láncc szántóföldet vásároltak a török bégtől.

Sárossy József

A zaklatások elkerülése végett az öreg Sárossy 1921-ben kénytelen volt hét fiával, négy menyével és négy unokájával eladni a pusztát, és valahol Bácskában vásárolni földbirtokot. Az újságban olvastak egy hirdetést, hogy báró Tománovics Viola árulja 500 holdat kitevő birtokát. A Tománovics-birtok 9 000 000 koronára volt értékelve, de sehol sem találtak nagyobb birtokot. Hamarosan eladták Maradékon a pusztát, a szőlőt, a szántóföldet és a felesleges jószágokat. 17 000 000 korona készpénzt kaptak így kézhez. Mire Sárossy József megérkezett a pénzzel, az akkori agrárreform miatt, elvették Tománovics Violától a birtokot.

Tekintettel arra, hogy a kiszemelt birtokot nem vehették meg, Feketicsen az akkori időben eladásra kerülő házak közül a legnagyobbakat mind megvették, hogy pénzüik értéke el ne vesszen. 1922 májusában az egész család Feketicsre költözött.

További befektetésként megvették a Welker-féle nagymalmot is 5 000 000 koronáért. Tehát 1922-ben újabb tábla került a nagymalomra Sárossy testvérek címmel. Sárossy István nem társult a malomba.

Hamarosan eladásra került a Józsa-féle kismalom is, melyet szintén a Sárossy testvérek vették meg 2 000 000 koronáért, azzal, hogy fele része Sárossy Istváné, fele része pedig a testvéreké. Így tehát a testvérek a földművelésről áttértek a malomiparra. A terményárak változása katasztrofális következményekkel járt az újdonsült malmosok számára.

1924-ben, csépléskor 400 dinárért vásárolták fel a búzát. Az újvidéki tőzsdén csak úgy lehetett lisztet eladni, ha az egész évi búzamennyiséget ott vásárolták fel. A tél folyamán a gabona ára csökkent, s vele együtt a liszté is. A megőrölt gabonából készült liszt ára 400 dinárra csökkent. A dinár valorizációja miatt a következő év tavaszán a búza ára 100 dinárra csökkent. Ezt a súlyos gazdasági válságot már nem viselhették el, hiszen ekkor nem akarta egy gazda sem a búzájáért járó összeget felvenni, hanem összel, amikor a búza ára ismét 400 dinár lett. A malomtulajdonosok fizetéseképtelenné váltak, és csődbe jutottak. A termelőkkel 25%-os térítményben egyeztek ki. A termelők ebbe sanyarúan mentek bele, pedig tulajdonképpen ez volt a búza reális ára. A csődtörvény kényszerű egyezség alá helyezte a halmot, és ekkor a Sárossyak már csak mint bérlők vezették azt. Szepesi ügyvéd volt a kinevezett ügykezelő. A csődeljárást három bíró és kilenc ügyvéd két év alatt hajtotta végre. A malmot, a házakat, a házakban levő összes ingóságukat elárverezték. Öt év alatt a gabonaár változása felemésztette a 17 000 000 koronát, az összes jószágot, a kutyákon és macskákon kívül. Sárossy Józsefnek és fiainak, a szó szoros értelmében az maradt, ami rajtuk volt.

A nagymalom

A malmot Welker és társai vették meg.

A Sárossy család nem vehette meg a Tománovics-birtokot, mivel az agrártörvény Tománovics György vagyonát államosította. Lánya, Tománovics Viola, férjhez ment Kiss Károly kishegyesi földbirtokoshoz, így mint jugoszláv állampolgár egy év múlva ismét birtokba vehette az apai örökséget. Viola hamarosan 70 lánca földet bocsátott áruba. Welker a malom eladásából származó pénzt a 70 lánconyi föld megvételére fordította. Amikor a Sárossy-malom a csödtörvény folytán eladásra került, eladta a birtokot. Pénzét, mint társ, a malomba fektette, és gabonát vásárolt. Az őszi és tavaszi gabonaár ingadozásából oly busás összeget gyűjtött be, hogy amikor Kishegyesen Kiss Károly földbirtoka eladásra került, azt is megvásárolta.

A gabonaár változása a Sárossyakat tönkretette, viszont Welkert nagybirtokossá emelte.

A Sárossy testvérek közül egyedül Istvánnak sikerült némi vagyont megmentenie a maradéki birtokból. A kismalom 50%-a az övé volt, így a csödeljárás a motoros kismalomra nem vonatkozott. Két év múlva a malomban tárolt hordónyi nyersolaj kigyulladt, és a malom leégett. Mivel biztosítva volt, kártérítést kapott. A kártérítésből kapott pénzen 12 hold földet vásárolt, és csak neki maradt meg a háza.

1929-től kezdve a gabona ára csökkent, és hiába várták a parasztok, hogy az évek múlásával majd ismét elérjék a gazdasági válság előtti szintet. A magas állami adók súlyos terheket róttak a földművesekre,

és gyakorivá vált az adó árverés útján való behajtása. 1940-ben a dinárt pengőre váltották. A beváltási arány 10:1-hez, vagyis 10 dinárt 1 pengőre váltották. Az árak azonban közel sem ilyen arányban alakultak, hiszen a búza ára nem 21, hanem 30 pengő. Hamarosan ugyanaz a helyzet állt elő, mint 1923-ban, a koronának dinárra való átváltásakor.

Ráadás külön mese nélkül:

65 dkg kenyér ára:	1993. dec. 22-én	9 500 000 000 dinár
	1993. dec. 27-én	130 000 000 000 dinár
Egyheti tanári nyugdíj:	1993. dec. 23-án	500 000 000 000 dinár
	1993. dec. 29-én	10 500 000 000 000 dinár.

December 24-étől az inflációs növekedés óránként 20%-os volt. Egy év leforgása alatt az évi infláció elérte az 1 000 000%-ot.

Az év folyamán denominálták a pénzt: 1993. december 31-én kilenc nullát töröltek, három hónappal korábban hat nullát. Az év végén használható papírpénzek az 5, 50 és az 500 000 000 000 (ötszázmilliárd) értékű pénznemek voltak.

EGY KIS STATISZTIKA

A LAKOSSÁG SZÁMARÁNYÁNAK VÁLTOZÁSAI

A XVIII. század közepétől kezdődően a töröktől visszafoglalt területek bőségesen kielégítették azok igényét, akik ősi földjeiken nem találtak elegendő feltételt létfenntartásukhoz.

Bácska területén, a török hódoltságot követően, néptelen pusztaság maradt vissza. Az egykor virágzó vidéken a százötven település szinte teljesen megsemmisült, amikor a települések nevei után kutattak, csak ötvenhatot tudtak jegyzékbe venni.

A települések kétharmadának még a neve is eltűnt. Bácska betelepítésére a Balkántól egész a Rajna vidékéig toborozták a lakosságot. Mivel a török veszedelemmel számolni kellett, hiszen a Duna–Száva vonalától délre még a Török Birodalom terjeszkedett, elsőbbséget élveztek a szerb telepesek. Mária Terézia telepesei Németországból származó katolikusok voltak. II. József türelmi rendelete tette csak lehetővé, hogy reformátusok is letelepedjenek Bácskában.

Az udvari kamara toborzása cseh, morva, szlovák, ruszin, olasz, francia, sőt spanyol telepesekre is kiterjedt, csak éppen a magyarok visszatelepődését tekintette nemkívánatosnak.

A százötven évig tartó török hódoltság teljes egészében megváltoztatta a déli vidék arculatát. A török elől elmenekült magyar lakosság helyére szerb telepesek érkeztek. Ekkor változott meg Feketeegyháza neve és a nemzetiségi összetétele is. A települést saját nyelvükre fordítva, Feketicsre keresztelték. Így került egyazon település az adóztatási jegyzékbe kettős néven. A török, mint pontos adminisztrátor, Feketehegy néven jelölte meg a defterekben, míg a kalocsai érsekség a saját adózó lajstromában Feketics néven tartotta nyilván ezt a Krivaja mentén elterülő községet.

A magyar telepesek leköltözése Bácskába nem nevezhető teljes egészében legálisnak, hiszen azt a bécsi kamara nem istápolta. Több-

nyire a földesúr kezdeményezésén múltott egy-egy magyar település létrejötte. A föld megműveléséhez szükséges volt a munkáskéz. A földesúr Magyarország területén igyekezett kellő számú telepest biztosítani birtokára. A másik települési forma jellegzetes megnyilvánulása a kunsági magyarok önkezdeményezése volt. Annak tudatában, hogy Európának szinte minden sarkából érkehetnek telepesek Bácskába, úgy gondolták, ezt a lehetőséget ők is kihasználják. Ötletük nem bizonyult irreálisnak, s II. József volt oly kegyes, hogy nem utasította vissza kérésüket, pedig Feketehegy, Moravica és Pacsér-puszta betelepítése nem illett a bécsi kamara terveibe.

1785-ben Feketehegyen minden telepes, jószágállományának vagy a családtagok számának megfelelően, megkapta a szükséges életteret (telket, földet). Az elkövetkező néhány évben még az iparosok, a zselérek, a béresek számára is volt lehetőség a betelepülésre. Ez azonban hamarosan beszűkült, és a közösség telítetté vált. A későbbiek során elég volt egy-két gyenge termésű év, és sokak már nem tudták biztosítani a létfenntartási feltételeket.

Elenyésző volt azoknak a száma, akik legális úton keresték a jobb megélhetést. 1786-ra befejeződött a déli vidékek betelepítése. A település helyét csak engedéllyel lehetett biztonságosan elhagyni. Csáti Mihály sokgyermekes telepes, a családtagok számára való tekintettel, 1/4 szesszió (15 hold) földet kapott. Jószágállománya nem volt, így arra a meggyőződésre jutott, hogy nem lesz ura a földjének. A kincstár által juttatott kölcsöngabonát a kasszínál megtérítette, tartozásait kiegyenlítette, s 1817-ben útlevelet kért a jegyzőtől, hogy letelepedjen a Dunántúlon. Varga Mihály bíró és Császár János jegyző kiállították a szabályos útlevelet, amely lehetővé tette az elvándorlók biztonságos haladását az ország területén.

Eleinte azok a családok, akiknek nem voltak biztosítva létfenntartási feltételeik, este lakásaikban meggyújtották a zsírmécsest, s szép csendben, ki gyalogosan, ki kocsin, kiosontak a faluból. Meg sem álltak, míg át nem értek a Tiszán. Bánátot csak 1778-ban csatolták vissza Magyarországhoz, addig a Bécsből kormányzott kincstári tulajdont képezte. Ott még minden telepes bőven válogathatott a számára legmegfelelőbbnek vélt üresen álló telkek közül. A XIX. század elején már egyre csökkent az ország útjain telephelyet keresők száma.

A vándorlónak útlevéllel kellett rendelkeznie, amelyen fel volt tüntetve a neve és lakhelye, ezenkívül egészségi állapota és úticélja is. Ennek birtokában mehetett csak meghatározott vidéken át, „kézi munkái által élelmét keresni”.

A kiadott útlevelek számát befolyásolta az időjárás mezőgazdasági termelésre tett hatása. Az 1830-as évekbeli gyenge termés miatt sokan adósságokba keveredtek, amelyek kifizetésére kevés kilátásuk volt, ezért el akarták hagyni a községet. Az előljáróság igyekezett megszabadulni a felesleges munkaerőtől, így még az adósságok visszafizetéséről is lemondott.

1863-ban olyan gyenge termés volt, hogy a rászorulók kénytelenek voltak inségkölcsőnt felvenni. A kölcsöngabonát a következő években kellett volna visszaszolgáltatni. Az elkövetkező években azonban nemcsak a termés volt gyenge, az időjárás is kedvezőtlen volt. Hiába várták sorsuk jobbra fordulását, sehogyan sem következett be. 1869-ben a földnélküliek zöme elköltözött más községekbe. Az egyház nyolcvanhat egyénnek törölte a párbér fizetését, mivel már nem laktak a helységekben. Az elköltözöttek még 1895-ben sem fizették vissza az inségkölcsőnt, s nem volt rá esély sem, hogy a község behajtsa rajtuk, hiszen sokan már nem is voltak az élők sorában.

A lovakkal rendelkező gazdák 1864-ben arra fanyalodtak, hogy vidéken vállaljanak gabonanyomtatást. Többen Szerémségben próbáltak szerencsét. Hogy minél jövedelmezőbb legyen a távolban eltöltött idő, a szájhagyomány szerint rigókat és varjakat gyűjtöttek az erdőben, és árpakenyeret ettek, de abból is csak keveset. Az alvásra lefektetett gyermek könyörgött anyjának egy kis árpakenyerért. Hiába volt a kérés, mert a válasz csak az lehetett: „Aludjál, és álmodjál szépeket.” Akik a nyomtatásban nem vettek részt, mivel nem rendelkeztek igavonó állattal, ősszel kendertörést és tilolást vállaltak vidéken. A feketehegyi kenderkötők szívesen látott munkások voltak Temerinben. Természetesen munkájuk fizetségeként gabonát kaptak.

Jellemző volt a tősgyökeres feketehegyiekre, hogy inkább mentek vidékre nyomtatni, kendert törni, a szenttamási határba részre aratni, kukoricát felesbe kapálni, de a tehetősebb szeszziós gazdákhoz soha el nem szegődtek béresnek. A XX. században is inkább kivándoroltak Németországba és Amerikába dolgozni, de idehaza a szállásokon nem béreskedtek. A szállási béresek főként kishegyesi családok voltak, mind a németeknél, mind a magyaroknál.

A századfordulón egy szeghegyi tanító kapcsolatba lépett a németországi földbirtokossal, ezzel lehetőség nyílt arra, hogy évente, húsvéttól karácsonyig hatszáz földnélküli kimenjen Németországba. Karácsonyra rendszerint hazajöttek. Kivételes esetnek számított Balog Miska bácsi esete, akinek a két csendőr meggyilkolása elég okot szolgáltatott arra, hogy nyolc évig ne jöjjön haza.

Németországi munkavállaláskor leginkább az egész család együtt ment. Ha kihúzott egy szezont a földnélküli, akkor hazajövet fél hold földet vásárolhatott. Ha még egy évet lehúzott, akkor még fél hold birtokosa lehetett. Ez hihetetlenül nagy vagyonnak számított, hiszen ekkor már nem volt szükséges, hogy a továbbiakban részre arasson vagy kapáljon. Biztosítva volt az évi kenyérnekvaló, és a hízónak is jutott takarmány.

Emlék Németországból

Ha valakinek nem volt háza, az bizony három szezont is végigdolgozott, de ekkor már biztos fedelet érzett a feje felett. Nem is ment többször Németországba. Úgy mondták, hogy csak a „kuntagot” (Guten Tag) kell tudni, az „atyőre” már nem lesz szükség. Őket bizony nem látja többet a sováp.

A feketehegyi magyarok megelégedtek az 1 holdnyi vagyonnal, hiszen ezáltal az alapvető élelmük biztosítva volt. Sem a jövedelem, sem a kiadás fogalmát nem ismerték. A földet valamelyik ismerős lovával művelték meg, a számlát pedig gyalogmunkával egyenlítették ki. Télire bekészítettek egy banda gyékényt, s ha olyan volt a kilátás, hogy boltba kellett menni, előzőleg megkötöttek néhány szakajtót, és azzal vásároltak a Gyuri-boltban. Mindig csak annyi szakajtót kötöttek, amennyi éppen kellett, nem halmozták fel.

Ha béresnek álltak, akár a Tománovics-pusztára, akár valamely gazdához, azt sem végezték életük végéig. Egyik évben megvették a subát, a lópokrócot, azután vettek egy rossz kocsit, majd végül egy-két lovat. Ha már addig jutottak, beköltöztek a faluba, s az első években harmadába, majd később felesben vállalták mások földjének megmunkálását.

Az első világháborút követően erős agitálás kezdődött az Amerikába való kivándorlásra. Vándormozik toborozták előadásaikkal a kivándorlókat. Bemutatták Amerika természeti szépségeit. Bölénycsordákkal, ásító oroszlánokkal, ragadozó tigrisekkel, óriáskígyókkal csábították a lakosokat. Az mit sem számított, hogy hol élnek ezek a gyönyörű állatok. A hatás nem maradt el. 1925-ben Kishegyesről száz-tíz, Szeghegyről kétszázhuszonhárom, Feketehegyről száznolcvan család vándorolt ki Brazíliába.

1925. március 22-én húsz család, összesen kilencvenhét személy hagyta el a családi fészket. Az induláskor istentisztelettel búcsúztatták a kivándorlókat, s harangoztak, mintha meghalt volna valaki. A lelkipásztor és a presbitérium tagjai kikísérték őket az állomásra. Sokaktól akkor mondtak örökre búcsút. A magyarok némelyike São Paulo városában, míg mások onnan 900 km-re, az őserdő tözsomszédóságában telepedtek le. Az újonnan létesített településüket Árpádfalvának nevezték el.

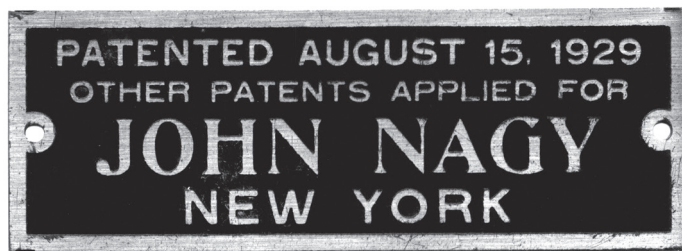
Nem mindenki számára volt Amerika a korlátlan lehetőségek hazája. A honvágy erősebb volt a dollár csillogásánál. Amikor összegyűjtöttek annyi pénzt, hogy kifutotta a hajó és a vonatjegy költségeit, sokan máris búcsút intettek Amerikának. Otthon egy ideig még feszítettek az amerikai díszes öltözékben, a szomszédokkal az onnan hozott tölcseres gramofonra táncoltak, de a dollár hamarosan elfogyott, és a legjobb esetben is csak egy kisebb házat vehettek.

A kivándorlók között szép számmal akadtak német lakosok is. Őket Amerikában már a kikötőben várták és támogatták honfitársaik. Főleg a gyapjúkötőiparban helyezkedtek el, ahol jó fizetés volt. A megkeresett dollárokat hazaküldték, s hozzátartozóik földeket vásároltak. Ők sem akartak örökre Amerikában maradni. Amikor a földbirtokuk felszaporodott 15–20 holdra, s rajta felépült egy szállás, akkor a faluban még egy tekintélyes amerikai házat is építettek. Nem is maradtak tovább külföldön.

Szinte mindegyikük hazajött gazdálkodni.

Az Amerikába vándorolt magyarok közül csak kevésnek sikerült annyi dollárt összegyűjtenie, hogy némi vagyona tegyen szert hazai földön.

Nagy János, amikor kivándorolt, úgy hozta a sorsa, hogy egy chicagói vágóhídon kapott munkát. Az akkori időben ott negyvenhétezer disznót, tizenhétezer marhát és tizenegyezer juhot vágtak le naponta. Egy disznó feldolgozása mindössze tizenhat percet igényelt. Nagy János a füstölőrészlegnél dolgozott. Sokat kínlódott a füstölő ajtajának nyitásával és csukásával, míg végre megtalálta a zárás sajátos módját a maga készítette zárral. Nem rejtette véka alá találmányát, hanem szabadalmaztatta.

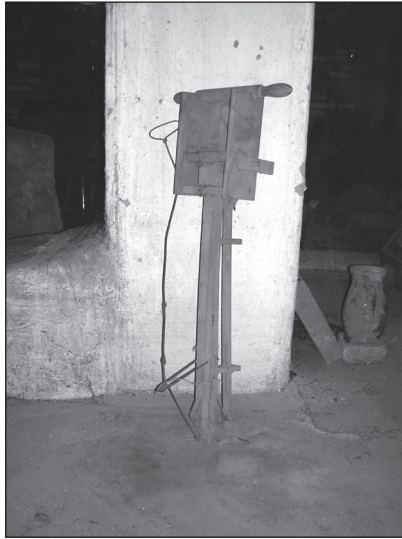

Találmánya kedvező fogadtatásra lelt, és annyi pénzt kapott érte, hogy kifutotta a hajójegyét, sőt a falu közelében vásárolt öt hold földet is. Még egy új tanyaépület felépítése is belefért a költségvetésbe. Esze ágában sem volt visszamenni a korlátlan lehetőségek országába.

Itthon sem ült tétlen Nagy Jani. Kieszelte, hogy szélkerékkel fejleszt áramot és őröl gabonát. Találmánya tökéletesítése közben sajnos elköltözött az élők sorából, és a továbbiakban nem akadt olyan, aki befejezte volna munkáját.

A harmincas években, Nagy János sikerén felbuzdulva, minden csavartabb eszű feketicsi valami nagyot akart alkotni. Minden ügyesebb iparos az örökmozgó feltalálásában reménykedett.

Papp Ferkó bácsi a bokorra ültető kukoricavető gépet okoskodta ki. Hóna alá vette a fából készült szerkezetet, és meg sem állt Chicagóig. Nagy reményekkel utazott ki az akkori világkiállításra, de még nagyobb volt a meglepetése, amikor meglátta a kétsoros, lövontatású, amerikai kukoricavető gépet. Kétségbe azért nem esett. Egy hónap után, amikor elfogyott a pénze, táviratot küldött Feketicsre: „Adjatok el egy fertály (10 lánca) földet, haza akarok menni!” Úgy is történt. Egy évre rá, hogy hazaért, a nagyobb gazdák már amerikai vetőgéppel vetették a kukoricát.

*A világraszólóra tervezett kukoricavető gép hazatért,
és szép álmokat aluszik a padlás mélyén*

Feketehegyi ember nem szívesen hagyta el ősi földjét. Ha szőlőmunkásnak állt, a munka vasárnap délutántól szombat estig tartott. Minden héten gyalogosan megtette az utat, amíg a szezon tartott, de minden héten hazatért. Ha Németországban vállalt munkát húsvéttól, karácsonykor mindig otthon volt. Hetekre szőlő kubikosnak sohasem szegődött el.

A lakosság létszámának komolyabb változására kiköltözés miatt csupán két alkalommal került sor: az 1860-as években, amikor éhínség tombolt a vidéken a nagy szárazság és a vele járó gyenge termés miatt, valamint a két világháború közötti időben a zsidóellenes megtorlás végett. Az izraeliták a népszámlálás adatainak begyűjtésekor magyar nemzetiségűnek vallották magukat. Lélekszámból így pontos kimutatót nem nyerhetünk, de biztos, hogy jelentős arányban voltak jelen a falu közösségében. Az idők folyamán külön zsidó iskolát tartottak, templomuk és lelkészük volt. Nem sokkal később, már 1943-ban arra kényszerültek, hogy elhagyják a települést a Kulturbund tagjainak állandó zaklatásai miatt. 1943-ban a zsidó házak ablakait be kellett deszkázni. Hiába üvegezték be, a következő éjjel újra beverték azokat. Üzleteiket úgy kísérelték meg megmenteni, hogy megegyezéssel alapon átadták magyar kereskedőknek. Biztonságosabbnak vélték a városi közösségekben észrevétlenül átvészelni a háborúval járó viszontagságo-

kat. Az üzlet bérlőitől kapott csekély jövedelméből tengették életüket, de végül sem az Újvidéken, sem a Szabadkán meghúzódott zsidók nem tudták elkerülni sorsukat, mindannyian a német haláltáborokba kerültek. A háború végeztével egyetlen család sem tért vissza szülőfalujába. A túlélők Izraelbe vándoroltak, és a magyar családokkal csak levelezés útján tartották a kapcsolatot évtizedeken keresztül.

A zsidó templom és a valamikori iskola Német Miklós udvarából

A második világháborút követően a megélhetés biztosítása végett tömegesen vállaltak munkát vidéki városokban. A munkahely és a családi otthon között ingázott a lakosok jó része. Az év minden munkanapján, télen is és nyáron is, hajnalban gyalogosan ötvenen–százan karavánokat alkotva ballagtak a nyári úton az állomásra, majd délután négy órakor ugyanazt az utat tették meg vissza is, hogy az éjszakát családi otthonban tölthessék. Hiába voltak fuvarosok, vagy később hiába szállította autóbusz az utasokat, nem költöttek erre a már megkeresett pénzükből. Emlegették is az ősoket az állomás távolsága miatt.

Az idegenben való munkavállalásra azért kényszerültek, mert megszűnt a munka a két téglagyárban. A két malom felszerelése elkerült Szerbiába, a kendergyár leállt, és a Balkán legnagyobb kendergyarába olvadt be Kishegyesen. Az asztalosüzem sorsa is megpecsételődött. A leépítés miatt mindazok, akik korábban az iparban keresték kenyerüket, vidékre kényszerültek. Kezdetben csak dolgozni jártak, de később sokan megunva az ingajáratot, családoszul elköltöztek.

A telepítés évében a kétszáztizennyegy család létszáma kilencszázhatvanhárom fő volt. Átlagosan minden család négy tagot számlált. A II. József által végzett népszámlálás szerint három évvel később a lakosok száma már ezerháromszázötvenre szaporodott. A hirtelen növekedést az utánatelepülők serege idézte elő.

A következő népszámlálási adatok az 1805-ös évre vonatkoztak, amikor a lakosok száma ezeröttszázra gyarapodott. Ekkor a település minden lakosa magyar nemzetiségű volt. Az elkövetkező években mindinkább felszínre került a szomszédos német településekről Feketehegyre való beszivárgás óhaja. Végül Détsi Dániel jegyző álnoksága szabad utat nyitott a németiség számára. Kezdetben a libalegelőn telepedtek le, majd az évek folyamán egyre több lett az általuk lakott ház a Szeghegy felőli falurészen.

1857-ben a falu összlakossága háromezer-nyolcszázötvenegy volt, ebből kétezer-hétszázötvenkilenc magyar és kilencszázkilencvenhat német ajkú. A település első évében egyetlen izraelita telepedett le az öslakosok mellett. Az izraeliták száma az idők folyamán állandóan növekedett, s ekkor már százharminchatra szaporodott. Az ősi tiszta magyar közösség így vált vegyes ajkúvá. Már ekkor kialakult a magyarság és a németek közötti 2/3:1/3 számarány, és ez így rögzült egészen 1944-ig.

1941-ben a lakosság összlétszáma ötezer-százhatvannyolc. Háromezer-négyszázötvennyolc magyarral szemben ezerkétszázkettyöt tett ki a németek száma. A két világháború közötti időben Újfalú lakosságát szerb ajkú dobrovoljacok alkották. Ők a statisztikai kimutatásokból kimaradtak, mivel az adatgyűjtés időszakát megelőzően Újfalú lakosait internáltak, és a második világháború végéig Sárváron voltak gyűjtőtáborban.

Szembetűnő, hogy a zsidóság kimaradt a népszámlálási adatokból. A helyben lakó németek 99%-a a Kulturbund tagságához tartozott. 1944 októberében, amikor Vorosilov marsall vezetésével az orosz csapatok Törökbecsét ostromolva hídfőt építettek, a németiség vezetői és a jobb módú németek kocsikra szállva elhagyták a falut, és Németországba igyekeztek. A visszamaradt német lakosok a sorsukra maradtak.

1944 decemberében a szomszédos Szeghegyen a nemzetközi úttól nyugatra eső falurészből a még ott maradt lakosokat áttelepítették a keleti részbe. A kiürített területet drótkerítéssel vették körül. A németek ekkor még nem is sejtették, hogy pár hét múlva gyűjtőtábor fog létesülni Szeghegyen. 1945 januárjában a németek a drótkerítés mögé kerültek. Feketicsen csupán három német család maradt, akik az elmúlt két évtized alatt ellent tudtak állni annak a nyomásnak, hogy a Kulturbund tagságával azonosuljanak.

A németiség lágerbe való áttelepítése miatt az ekkor már Feketicsnek nevezett község lakosságát majdnem teljes egészében magyar ajkúak lakták. A kiürített házakba az elkövetkező évben főként Crna Gorából érkezett telepesek költöztek be.

1948-ban éri el a település a legmagasabb létszámát, az ötezer-nyolcszázhatvannégyet.

Nemzetiségi összetétel szerint legtömegesebbek a magyarok négyezer-hatvanötrel, őket követik a románok ezerháromszáznegyvenhárommal, majd háromszázhetvenhétrel a szerb ajkúak.

1953-ban a lakosság létszáma csökkenő tendenciát mutatott. Nemzeti összetétel szerint háromezer-nyolcszáznegyven magyar, ezerkétszázötvenhárom román és háromszázötvenkét szerb ajkú képezte az ötezer-négyszáz lélekszámú közösséget.

A továbbiakban is csökkenő irányt mutat a falu lakossága, főként az idegenbe való emigráció miatt. Elvándorlások kezdetben csak a környékbeli iparilag fejlettebb környezetbe történtek, mivel Feketicsen az amúgy is gyenge ipart teljesen leépítették. A hatvanas éveket követően aztán kezdetét vette a külföldi munkavállalás. A kezdeti remények, miszerint ha elegendő pénzt gyűjtenek, akkor visszatérhetnek falujukba, többnyire szertefoszlottak. Az évenkénti hazalátogatások egyre csak ritkultak, s a kivándorolt dolgozók többnyire beolvadtak az idegen környezetbe.

1971-ben négyezer-nyolcszáznyolcvankilenc, 1981-ben négyezer-hatszázhetvennégy, 1991-ben négyezer-négyszázhatvankilenc az összlakosok száma.

A háborút követően a lakosok összlétszáma 1948-ban volt a legtöbb, amikor ötezer-nyolcszázhatvannégy lelket számlált, ez negyvenhárom év múlva ezerháromszázkilencvennégy lélekkel csökkent, vagyis 1991-re egynegyedével kevesebb lett a lakosok száma.

A települést 1785-ben református magyarok népesítették be. A legközelebbi magyar település Kishegyes volt, lakosainak vallása pedig római katolikus. E legközelebbi két település között azonban, a vallási különbség miatt, a rokoni kapcsolat létrejötte szinte teljesen kizárt volt.

A XX. század elején kezdett csak szaporodni a római katolikusok száma Feketehegyen, főként azok által, akik a környező tanyákon vállaltak munkát, s idővel beköltöztek a faluba. Római katolikus iparosok és hivatalnokok elenyésző számban jelentkeztek.

A második világháborút követő időben nagy számban hagyták el a községet tősgyökeres magyarok, külföldi munkavállalás és idegenbe való költözés miatt, s ez a katolikus vallásúak létszámára nem hatott ki, mivel a környékről legalább annyian vándoroltak is be. A református vallású magyarokat annál inkább érzékenyen érintette a távozás. 1994-re a reformátusok száma háromezer-kétszázharmincötől ezerkilencszázra csökkent. Fél évszázad alatt a református egyház ezerháromszázharmincöt lelket veszített el.

A katolikus templom 1935-ben épült

A statisztikai adatokat figyelembe véve az összlakosság lélekszámának csökkenése mintegy 25%-os volt, a református magyarság lélekszámvesztése pedig 41%-os. A római katolikusok számára viszont változatlan maradt.

A fiatal családok önállósulása folytán a falu lakótere bővült. Új házak, új utcák létesültek, s közben észrevétlenekké váltak azok az eredeti településen megmaradt utcák, amelyek az ott lakó idősök halála után elnéptelenedtek.

Az 1971. évi népszámláláskor ötvenhatan vallották magukat jugoszlávnak, tíz évvel később ezek száma megnőtt kétszáznegyvenegyre. Az 1991-es népszámláláskor a jugoszláv nemzetiségűek és a nem meghatározottak száma már elérte a kétszázötvenet. E jugoszláv nemzetiségűek zömében olyan magyarok voltak, akik a vegyes házasságból kifolyólag jegyeztették be magukat e nem létező nemzetiségű közösségbe.

A LAKOSSÁG STATISZTIKAI ADATAI NEMZETI HOVATARTOZÁS SZERINT

	1785	1788	1805	1820	1857	1910	1941	1948	1953	1971	1981	1991	2002
ÖSSZLAKOSSÁG	963	1350	1500	1826	3851	5844	5168	5864	5551	4889	4674	4469	4485
MAGYAR	963	1350	1500	1820	2719	3799	3458	4065	3840	3487	3290	2959	2775
NÉMET				10	996	2020	1702			10			7
CRNAGORAI								1343	1253	820	737	759	682
SZERB						14		377	312	418	309	385	756
TÓT						3							
HORVÁT								41	68	44	42	30	38
SZLOVÉN								7	8	6	5	3	3
MACEDÓN								2	5	1	7	5	
SIPTÁR								2					
ROMÁN								4	3	5	2		
SZLOVÁK									1	3	1		
RUSZIN									2		1	2	6
JUGOSZLÁV									56		241	218	47
MUZULMÁN										6	1	13	2
ALBÁN											2	16	31
UKRÁN											3		9

A LAKÁSOK SZÁMA FEKETEHEGYEN A LETELEPEDÉSTŐL

	1785	1857	1880	1910	1930	1941	1971	1974
LAKÁSOK, HÁZAK SZÁMA	200	731	907	1373	1500	1542	1624	1668

TOVÁBBI NÉPSZÁMLÁLÁSI ADATOK

Az 1910. december 31-én végzett népszámlálás adatai:

Összterület 10 545 katasztrális hold

Jelen levő polgári népesség	5839
Jelen levő katonai népesség	5
Összesen	5844

Külföldi honos	12
Külföldön van	176

Nemzetiségi összetétel:

Magyar anyanyelvű	3799
Német	2020
Tót	3
Szerb	14
Egyéb	8

Beszélni tud magyarul	5055
Írni és olvasni tud	4412

Vallási hovatartozás szerint:

Latin szertartású katolikus	399
Református	3823
Ágostai hitv. evangélikus	1438
Görögkeleti	22
Izraelita	52
Egyéb	110

Nemek szerint:	
Férfi	2864
Nő	2980

Életkor szerint:	
6 évnél fiatalabb	835
6–11	798
12–14	397
15–19	580
20–30	1494
40–50	1252
50 évnél idősebb	488

Családi állapot:	
Nőtlen, hajadon	2852
Házas	2691
Özvegy	295
Törvényesen elvált	6

Lakóházak:	
Kőből vagy téglából	42
Téglaalap és vályog	235
Vályog vagy vert fal	1095
Fából vagy más anyagból	1
Össz épület	1373

Az épületek tetőzete:	
Cserép, pala, bádóg	1047
Zsindely vagy deszka	13
Nád vagy zsúp	313

Az 1941-es népszámlálási adatok:	
Vallási felekezetek szerint:	
Református magyar	3235
Református német	464
Ágostai hitv. evangélikus	1239
Római katolikus	222
Egyéb	8

(1994-ben 1900 református magyart jegyeztek fel.)

Nemek szerint:	
Férfi	2509
Nő	2659
Összesen	5168

Egygyermekes család	567
Háromgyermekes család	68
Öt- és többgyermekes család	36

A falu házai:

	1941	1971
Egyszobás	802	612
Kétszobás	636	743
Háromszobás	70	211
Többszobás	34	40
Garzonlakás	18	
Összesen	1542	1624
Fürdőszoba	7	242
Vert falból	1413	1348
Téglából	129	279

1971-es adatok szerint:

1919-ig felépült házak száma	1051
1919-től 1945-ig	307
1946-tól 1960-ig	100
1960-tól 1971-ig	150
1971-től 1974-ig	48 új ház épült

1941-es adatok az iparról és a kereskedelemről

Önálló iparos	92
Alkalmazottaik száma	165

Gépi erőre berendezkedett kisipari üzem	8
Darálók	3
Malom	2
Téglagyár	1

Kereskedő	25
Terménykereskedő	3
Szövetkezet	1
Darálók kapacitása	50–80 métermázs/24 óra
Malmok kapacitása	160 métermázs/24 óra

TARTALOM

Bácsfeketehegy talajának geológiai összetétele	5
A vidék rövid történelmi összefoglalása – Feketehegy végleges betelepítése	18
A kirajzás előzményei a Kunságban	43
Bácska betelepítése	50
Feketehegy betelepítése	56
Feketehegy határának felosztása	76
Az elégedetlenség magva	94
A határ újramérése	106
Az Urbárium	118
Élni csak egymás mellett	156
Feketehegy nemesei	165
A szabadságharc előzményei	182
Pénzügy	232
Egy kis statisztika	245

Sárközi Ferenc

A MÚLTBÓL MERÍTETTEM II.

Forum Könyvkiadó

Újvidék

2010

www.forumliber.rs

e-mail: direktor@forumliber.rs

CIP – A készülő kiadvány katalogizálása
A Matica srpska Könyvtára, Novi Sad

314(497.113 Feketić)

94(497.113 Feketić)

SÁRKÖZI, Ferenc

A múltból merítettem : Feljegyzések Bácsfeketehegy történetéből. 2.
/ Sárközi Ferenc. – Újvidék : Forum, 2010 (Novi Sad : Verzal). – 263 p. :
táblázatok ; 23 cm

Példányszám: 500

ISBN 978-86-323-0781-0

a) Demografija – Feketić

b) Feketić – Istorija

COBISS.SR-ID 252976647

A kiadásért felel Németh Ferenc főszerkesztő

Recenzens: Pál Károly

Szerkesztő: Bordás Győző

Szövegellenőrző gondozás: Sárközi Otília

Lektor: Sági Varga Kinga

Korrektor: Buzás Márta

A fedőlapot Csernik Előd műszaki szerkesztő tervezte

Példányszám: 500

Készült a Verzál Nyomdában Újvidéken, 2010-ben